

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Турецька Христина Іванівна

УДК:316.6(043.3)

**ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ОСІБ**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Науковий керівник:

Шамлян Каріна Микитівна,

кандидат психологічних наук, доцент

Львів – 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ОСІБ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1. Теоретичний аналіз проблеми особистісної ідентичності у психологічній науці	10
1.1.1. Концепція ідентичності у психоаналітичній парадигмі	12
1.1.2. Концепція статусів ідентичності	16
1.1.3. Ідентичність у гуманістичній психології	20
1.1.4. Концепція ідентичності в парадигмі символічного інтеракціонізму	21
1.1.5. Концепція ідентичності в когнітивній психології	23
1.1.6. Ідентичність у радянській, пострадянській та вітчизняній психології	25
1.2. Соціально-психологічні аспекти Інтернет-залежності	28
1.2.1. Інтернет-залежність: критерії діагностики	28
1.2.2. Роль соціально-психологічних чинників у генезі Інтернет-залежності	31
1.2.2.1. Особливості віртуального середовища як чинник Інтернет-залежності	31
1.2.2.2. Взаємодія з комп'ютером як чинник Інтернет-залежності	32
1.2.2.3. Психологічні особливості як чинник Інтернет-залежності	33
1.2.3. Психологічні моделі Інтернет-залежності	35
1.2.3.1. Модель Інтернет-залежності К.Янг	35
1.2.3.2. Когнітивно-біхевіоральна модель Інтернет-залежності	36
1.2.3.3. Трикомпонентна модель чинників Інтернет-залежності	38
1.3. Особистісна ідентичність та віртуальна самопрезентація в Інтернет-середовищі	39
Висновки до розділу 1	42
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ОСІБ	44
2.1. Розробка діагностичних критеріїв особистісної ідентичності	44
2.2. Розробка діагностичних критеріїв Інтернет-залежності	47
2.3. Опис методичного інструментарію емпіричного дослідження особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності	49
2.4. Опис попереднього етапу емпіричного дослідження: процедура, результати	57

2.5. Опис процедури дослідження особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності	60
2.6. Загальна характеристика групи досліджуваних	62
2.7. Виділення груп досліджуваних за рівнем Інтернет-залежності	66
2.8. Соціально-демографічна характеристика досліджуваних із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності	72
2.9. Виявлення відмінностей у рівні Інтернет-залежності між соціально-демографічними підгрупами досліджуваних та особами з різним типом Інтернет-активності	75
2.10. Виявлення змінних, що зумовили розподіл групи досліджуваних на підгрупи з різним рівнем Інтернет-залежності	78
Висновки до розділу 2	80
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ОСІБ	83
3.1. Результати порівняльного аналізу підгруп досліджуваних із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності	82
3.2. Виділення підгруп із різним рівнем Інтернет-залежності та інтегрованості особистісної ідентичності	99
3.3. Аналіз вікової специфіки особистісної ідентичності схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб	107
3.4. Встановлення зв'язків між особливостями особистісної ідентичності та схильністю до Інтернет-залежності	119
3.5. Аналіз специфіки зв'язків Інтернет-залежності із особливостями особистісної ідентичності у підгрупах досліджуваних, схильних та не схильних до Інтернет-залежності	125
3.6. Визначення структури взаємозв'язків між показниками особистісної ідентичності та Інтернет-залежності	132
3.7. Визначення міри впливу показників особистісної ідентичності на ознаки Інтернет-залежності	142
Висновки до розділу 3	144
ВИСНОВКИ	146
ДОДАТКИ	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена змінами, що за останні десятиріччя відбулись у сфері комп'ютерних інформаційних технологій і систем телекомунікацій. Різке збільшення кількості користувачів (всесвітньою мережею Інтернет в Україні у 2003 році активно користувались 2,5 % населення, причому, щомісячний приріст користувачів становив приблизно 10 %, у березні 2005 року частка користувачів склала 10,5 % населення, а у жовтні 2010 року частка користувачів Інтернету в Україні становила 26,9 %) перетворило Інтернет із системи зберігання й передачі надвеликих обсягів інформації у новий вимір соціальної реальності й сферу соціально-психологічної активності величезної кількості людей. У користувачів комп'ютерних мереж виникає цілий ряд психологічних феноменів – інтересів, мотивів, цілей, потреб, установок, а також форм соціально-психологічної активності, безпосередньо пов'язаних із цим новим середовищем. Зокрема усе більшої актуальності набуває проблема *патологічного використання Інтернету*. Йдеться про так-звану «Інтернет-залежність» (Інтернет-адикція, віртуальна адикція). Проблему вивчали як зарубіжні (К. Янг, А. Голдберг, Д. Грінфілд, Дж. Сулер, Р. Девіс, М. Орзак, М. Гріффітс, А. Войскунский, А. Єгоров, Н. Кузнецова, А. Андреев, А. Анциборов, В. Астафев, В. Бурова, Л. Пережогін), так і вітчизняні дослідники (Т. Карабин, О. Петрунько, В. Посохова, А. Церковний), однак досі не розроблена чітка та загальноприйнята система критеріїв цієї залежності та недостатньо вивчені її чинники.

Однією з основних особливостей Інтернет-середовища є його унікальні можливості для комунікації, самовираження і самовизначення, для так званих «ігор з ідентичністю» (К. Янг, С. Таркл, Є. Белінская, А. Жичкіна, Дж. Сулер, Н. Чеботарьова, І. Шевченко). Саме можливість створювати віртуальну самопрезентацію, котра допомагає компенсувати незадоволеність реальним Я, є одним із чинників Інтернет-залежності.

Феномен особистісної ідентичності досліджували як зарубіжні (Е. Еріксон, М. Малер, О. Кернберг, Дж. Марсія, А. Ватерман, Х. Гротевант, П. Вайнрайх, М. Берзонскі, Х. Теджфел, Дж. Тернер, Г. Брейкуелл, Дж. Мід, Ч. Кулі, І. Гоффман, Р. Фогельсон, І. Кон, Ю. Овчіннікова, Є. Соколова, Н. Бурлакова, Ф. Леонтіу), так і вітчизняні психологи (І. Середняцька, О. Довгань), у той же час проблема особистісної ідентичності особи в новій соціальній ситуації Інтернет-середовища досліджена недостатньо. Зважаючи на те, що «ігри з ідентичністю» стають однією з поширених, зокрема, патологічних форм соціально-психологічної активності в Інтернет-середовищі, аналіз проблеми особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності осіб, без сумніву, є надзвичайно важливий.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Дослідження за темою дисертації проводилось в межах науково-дослідницьких тем кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: «Критерії психологічного здоров'я студентської молоді» (номер держреєстрації 0105U002222), «Індивідуальні цінності та сенсожиттєві орієнтації в структурі психологічного здоров'я» (№ 0108U004132), «Психологічний аналіз соціальної активності особистості» (№ 0199U003619) (до 2009 р.) та з 2009 р. – «Психологічний вимір соціального буття особистості» № 0106U005912.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей особистісної ідентичності та віртуальної самопрезентації осіб, схильних до Інтернет-залежності у порівнянні з користувачами Мережі, не схильними до цієї залежності.

Дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

1. Узагальнити теоретичні засади дослідження особистісної ідентичності та виділити діагностичні критерії для її емпіричного дослідження.

2. На підставі теоретичного аналізу досліджень Інтернет-активності виділити соціально-психологічні чинники формування Інтернет-залежності.

3. Розробити організаційну модель дослідження особистісної ідентичності осіб, схильних до Інтернет-залежності.

4. Дослідити характер зв'язку між особливостями особистісної ідентичності, віртуальної самопрезентації та схильністю до Інтернет-залежності.

5. Виявити характерні особливості особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності осіб.

Об'єкт дослідження: особистісна ідентичність користувачів Інтернету.

Предметом дослідження є особливості особистісної ідентичності осіб, схильних до Інтернет-залежності.

Гіпотеза дослідження: для осіб, схильних до Інтернет-залежності, характерні сплутана особистісна ідентичність та створення в Інтернет-середовищі компенсаторної віртуальної самопрезентації.

Методи дослідження. З метою розробки теоретичної моделі, що охоплює умови і чинники Інтернет-залежності, та застосування цієї моделі для розкриття зв'язків між особливостями особистісної ідентичності та схильністю до Інтернет-залежності використано методи теоретичного аналізу й узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень.

Методи дослідження. З метою розробки теоретичної моделі, що охоплює умови і чинники Інтернет-залежності, та застосування цієї моделі для розкриття зв'язків між особливостями особистісної ідентичності та схильністю до Інтернет-залежності використано методи теоретичного аналізу й узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень.

У процесі емпіричного дослідження використано метод анкетування та комплекс психодіагностичних методик: шкала ясності Я-концепції, методика особистісного диференціалу, тест-опитувальник самоствавлення В. Століна, опитувальник САМОАЛ; методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. Бойко, тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), опитувальник Інтернет-залежності К. Янг та опитувальник настановлень стосовно Інтернету (адаптований Е. Губенко).

Для обробки даних застосовано методи математичної статистики: аналіз описової статистики, критерій Колмогорова-Смірнова, t-критерій Ст'юдента, дисперсійний аналіз ANOVA, лінійна кореляція Пірсона, факторний аналіз, дискримінантний аналіз, кластерний аналіз, регресійний аналіз.

Теоретико-методологічною основою дослідження є психодинамічний підхід до вивчення особистісної ідентичності (Х. Хартман, Е. Джекобсон, Е. Еріксон, Х. Кохут, М. Малер, О. Кернберг), концепція статусів ідентичності (Дж. Марсія, А. Ватерман, Х. Гротевант, П. Вайнрайх, М. Берзонскі), концепція самоідентичності (Є. Соколова, Н. Бурлакова, Ф. Леонтіу), моделі Інтернет-залежності (К. Янг, Р. Девіс).

Наукова новизна одержаних результатів:

1. Розроблена модель Інтернет-залежності, що охоплює: рівень базових передумов (особливості соціальної ситуації та віртуального середовища, що сприяють виникненню залежності); рівень необхідних умов (психологічні особливості Інтернет-адиктів); рівень достатньої умови (настановлення щодо власного Я та зовнішнього світу в контексті Інтернет-активності).

2. Виділено основні виміри особистісної ідентичності (вимір Я-образу, міжособових стосунків, діяльності та цінностей) та розроблено діагностичні критерії особистісної ідентичності до кожного виміру відповідно (ясність Я-концепції, адекватна самооцінка, інтеграція Я-концепції в часі, здатність до встановлення емпатичних міжособових стосунків, самовизначення та усталена система цінностей та авторитетів).

3. Доведено, що особам, схильним до Інтернет-залежності, притаманні яскраво виражені ознаки сплутаної ідентичності – недостатня інтегрованість Я-образу, негативне самоставлення та очікування негативного ставлення інших, недостатнє самовизначення.

4. Встановлено, що характерною особливістю осіб, схильних до Інтернет-залежності, є творення «компенсаторної» віртуальної самопрезентації, яка суттєво відрізняється від реального Я більшою

активністю, відкритістю та привабливістю й дає змогу у віртуальному світі реалізовувати бажаний Я-образ.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можна використати у таких напрямках: скрінінг-діагностика схильності до Інтернет-залежності безпосередньо в умовах досліджуваної Інтернет-активності та надання респондентам зворотнього зв'язку із результатами й відповідними рекомендаціями; у соціально-психологічному тренінгу профілактики та корекції схильності до Інтернет-залежності. Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний спецкурс «Психологія Інтернету» на кафедрі психології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації доповідалися та обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми психологічного здоров'я у сучасній психотерапії» (Львів, 2006), Міжнародному конгресі з дитячої психотерапії «Дитина в мені: психотерапія мого дитинства» (Львів, 2008), Міжнародній науково-практичній конференції «Обмежена осудність: психіатричні, психотерапевтичні, психологічні та правові аспекти» (Львів, 2008), П'ятій міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні і прикладні проблеми» (Київ, 2010), Міжнародній науковій конференції «Духовність. Культура. Людина» (Львів, 2010), Всеукраїнській науковій конференції «Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив» (Рівне, 2007), V, VI та VII конференціях для студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності» (Львів, 2008, 2009, 2010), звітних наукових конференціях Львівського національного університету ім. І. Франка (Львів, 2007, 2008, 2009).

Публікації. Основний зміст роботи представлено у вісімнадцяти публікаціях, сім із яких – одноосібні статті у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, у якому вказано 219 найменувань, і 13 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 225 сторінок, основна частина – 148 сторінка. Дисертація містить 23 таблиці, 64 рисунки, які займають 27 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ОСІБ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичний аналіз проблеми особистісної ідентичності у психологічній науці

Саме слово «ідентичність» має латинський корінь *idem* (те же саме), перекладається як рівнозначність, тотожність, однаковість і позначає структуру речей, які залишаються тими ж самими, що зберігають свою «сутність» при усіх трансформаціях. Воно також окреслює одиничне буття особистості, її дії, досвід, бажання, мрії й спогади, або «Самість» (*self*).

Із середини 70-х термін «ідентичність» входить у словник соціально-гуманітарних наук. У 1977 р. у Франції побачила світ колективна монографія «Ідентичність». Книга є звітом про роботу семінару, присвяченого «ідентичності», котрий об'єднав представників різних сфер знання – від етнології й лінгвістики до літературної критики. Про активне впровадження цього терміна свідчить і те, що в опублікованому в 1977 р. німецькому перекладі праці Дж. Міда поняття «Self» передано як *Identitaet*, і навпаки, в англійських перекладах німецьких текстів, що з'являються в ці роки, *Selbst* перекладається як *identity* [98].

Ідентичність – феномен дуже складний для вивчення. Для цього кілька причин. Є значна термінологічна плутанина у визначенні того, що ж таке ідентичність. Терміни «образ Я», «Самість», «Я-концепція» у інколи використовують як синоніми. Для одних авторів ідентичність виступає однією із властивостей «Я-концепції», для інших [55] «Я-концепція» – усвідомлювана частина ідентичності. Е. Еріксон, наприклад, стверджував, що «ідентичність у найбільш загальному сенсі збігається з тим, що ряд дослідників включається в поняття «Я» у всіляких його формах: «Я-концепції», «Я-системи», «Я-досвіду»

[163, с. 218] Як зауважує Р. Бернс [22], формування ідентичності за Е. Еріксоном – процес, що нагадує самоактуалізацію в концепції К. Роджерса. О. Павлова [108] вважає, що радянські та пострадянські психологи [133] воліють користуватися терміном «самосвідомість» і «самовизначення», при цьому вкладають у них зміст, близький до ідей Е. Еріксона.

На жаль, досі немає єдиного розуміння феномену особистісної ідентичності. Це зумовлено, на нашу думку тим, що вивчення ідентичності «розщеплене» по різних сферах психології, клінічні (в основному, психоаналітичні) дослідження недостатньо інтегровані «академічною» психологією; психоаналітичний напрямок тривалий час залишав без уваги методологію та емпіричний матеріал, накопичений когнітивною та соціальною психологією.

Основу розуміння ідентичності, на думку Е. Еріксона, було закладено У. Джемсом. Саме слово «ідентичність» він не вживав, називаючи цей феномен характером, проте це суб'єктивне, натхненне почуття тотожності та цілісності, описане Джемсом у листі, Еріксон означає як переживання ідентичності: «Характер людини виявляється у тому її розумовому або моральному стані, коли в ньому найбільш інтенсивно й глибоко [виявляється] відчуття власної активності й життєвої сили. У такий момент внутрішній голос говорить їй: «Це і є справжній я» [163, с. 28].

Глобальне, особистісне Я (Self) Джемс розглядав як певне утворення у свідомості, у якому поєднуються елемент, котрий пізнаємо – наше емпіричне Ego або «особистість» та елемент, котрий пізнає – наше «я», чисте Ego. Це – дві сторони однієї цілісності, що завжди існують одночасно. Один з них - це чистий досвід (Я-усвідомлююче), а інший – сенс цього досвіду (Я-як-об'єкт).

К. Ясперс описує ідентичність як одну із чотирьох формальних ознак свідомості «Я», характеризує її як самототожність особи у часі. Перша ознака, виділена Ясперсом – це почуття діяльності – усвідомлення себе як активної істоти, друга – усвідомлення власної єдності у кожен момент. Третя – усвідомлення власної ідентичності – «я залишаюся тим, ким був завжди», і

четверта – це усвідомлення того, що «Я» відмінне від усього іншого світу [167].

1.1.1. Концепція ідентичності у психоаналітичній парадигмі.

Теоретичною основою концепції особистісної ідентичності в психоаналітичній парадигмі є праці З. Фрейда, А. Фройд, К. Юнга, К. Хорні та Е. Фрома.

З. Фройд ввів у категоріальний апарат психології поняття «*ідентифікація*». Послідовники З. Фрейда уточнювали й розширювали це поняття: М. Кляйн запропонувала поняття «*проективної ідентифікації*», Анна Фройд – «*ідентифікації з агресором*».

В руслі аналітичного підходу К. Юнг розглядав *процес індивідуації*. *Індивідуація* означає становлення «неділимим» (Від лат. in-dividuus – «неподільний», але ще й «нерозведений», «нерозщеплений»), «шлях до себе» або як «самоздійснення» [164]. Метою індивідуації стає Самість (Das Selbst) – унікальний центр людської психіки, навколо якого структуруються усі індивідуально-особистісні властивості людини.

Становлення ідентичності, на думку К. Хорні, це становлення *справжньої Самості*, справжнього Власного Я, як центральної внутрішньої сили, властивої усім людям і, при цьому, унікальної. На противагу цьому процесу, тиск базальної тривоги, яка є наслідком виховання у невротичних умовах, спричиняє відчуження від себе, становлення ідеального Власного Я.

Е. Фромм розглядає *потребу у самоідентичності* як одну із екзистенційних потреб. Це потреба в усвідомленні себе окремою сутністю, або в самоототожненні. Відірвані від природи, люди змушені самостійно формувати концепцію свого Я, виховувати в собі здатність відповідально заявити: «Я — це я» або «Я відповідаю за свої дії». Для більшості людей самоідентичність означає приналежність до різних соціальних груп чи інституцій — нації, релігії, професії, соціальної групи. Замість ототожнення із кланом, потреба в самоідентичності у новітньому часі реалізується через приналежність до юрби [144, с.507].

Концепції особистісної ідентичності розвинута у працях А. Фройд, Х. Хартмана, Д. Рапопорта в руслі *Его-психології*. Х. Хартман розмежовує поняття «Его» – як психічної підструктури з функціями саморегуляції й адаптації до оточення — і «Я» (Self, Самість) – як сукупності психічних репрезентацій власної особистості, безпосереднього самовідчуття й переживання особистістю своєї цілісності. Х. Хартман використовує також терміни «саморепрезентація» («репрезентація Я») [134].

Е. Джекобсон, розвиваючи ідеї Х. Хартмана, використовувала як синоніми поняття: «почуття ідентичності», «самоусвідомлення», «самовідчуття». Вона вважала критерієм сформованості ідентичності здатність «Я» визнавати цілісність власної психічної організації (незважаючи на її зростаючу структурованість, диференційованість і складність) як високоіндивідуалізовану, зв'язну єдність, що на кожному щаблі розвитку має певну організацію й часовий континуум [134].

У 40-их роках ХХ ст. Е. Еріксон, вперше використовує терміни: «Его-ідентичність» та «криза ідентичності» в процесі досліджень «військових неврозів» моряків-підводників армії США. Вивчаючи зміни психіки цих людей, що потрапили в екстремальні умови війни, психолог зіткнувся з проблемою втрати контролю моряків над собою, «що здійснюється й підтримується силами Его» [163, с.26]. Тому Е. Еріксон назвав це втратою Его-ідентичності.

Дослідник назвав життєвий цикл людини епігенезом ідентичності. Це значить, що вісім виділених ним послідовних стадій, є етапами формування ідентичності. Кожна стадія робить свій безпосередній внесок у розвиток ідентичності, що визначається досягнутим після проходженню цієї фази розвитком домінуючого почуття, одного із полярної діади: довіра – недовіра; автономія – сором, сумнів; ініціатива – почуття провини, творчість – почуття неповноцінності; ідентичність – сплутана ідентичність; інтимність – ізоляція; генеративність – стагнація; інтегративність – безвихідь.

Джерелом найбільш раннього та недиференційованого «почуття ідентичності» є почуття базової довіри (basic trust) «воно зумовлене зустріччю матері й дитини, що породжує взаємну довіру й взаємне впізнавання. Відсутність цього почуття або його ослаблення може обмежити здатність переживання «ідентичності», коли в підлітковому віці людина повинна залишити дитинство й зустріти дорослість» [163, с.144].

Еріксон виділяє психологічні механізми становлення ідентичності: інтроекція, ідентифікація й формування ідентичності. Механізм інтроекції (примітивне присвоєння чужого образу) є найбільш раннім і визначається тим, наскільки задовільна взаємодія між опікаючим дорослим й опікуваною дитиною. Більш зрілим механізмом є ідентифікація. Еріксон зазначає, що діти ідентифікують себе з тими аспектами оточуючих людей, які роблять на них найбільше враження, у реальності або в їхній уяві. «Формування ідентичності... починається там, де ідентифікація стає непридатною. Вона виростає з вибіркової відмови від одних і взаємної асиміляції інших дитячих ідентифікацій й їхнього об'єднання в нову конфігурацію [163, с. 170]. Стала у кінці отрочтва ідентичність містить у собі всі значимі ідентифікації, але в той же час і змінює їх з метою створення єдиного й причинно зв'язаного цілого» [163, с.171].

Еріксон виділяє два фактори, на яких Его-ідентичність ґрунтується, і які він називає «якістю існування». Перший – це відчуття тотожності самому собі й безперервність свого існування в часі й просторі. І другий основний момент в Его-ідентичності – це те, що ці тотожність і безперервність визнаються оточуючими «значимими іншими» [163, с.59].

Саме юнацькій вік – це стадія «ідентичність проти сплутаної ідентичності», коли основним запитанням є «Хто я такий?», а основною діяльністю – пошук відповіді на це запитання. Ця стадія як правило супроводжується кризою ідентичності. Негативним розв'язанням кризи є сплутаність ідентичності. Певна сплутаність ідентичності характерна для кожного юнака, що проходить період кризи ідентичності. Еріксон пропонує

зобразити її у вигляді континууму, на одному кінці якого буде «м'яка» сплутаність, а на іншому «обтяжена» і «згубна».

Інтерес до проблеми особистісної ідентичності в сучасному психоаналізі ініційований вивченням нарцистичних і межових особистісних розладів (М. Малер, О. Кернберг, Х. Кохут,) у *теорії об'єктних стосунків та психології Самості*. Ці дослідники стверджують, що Я – складна конфігурація відтворюваних об'єктних стосунків, а, феномени самоствавлення, самоприйняття, самоповаги, пов'язують з «інтерперсональною спадщиною», що впливає на наше існування «тут і тепер» [134, с.9].

Х. Кохут для позначення психічної структури «центру ініціативи й сприйняття, інтегрованого з нашими головними устремліннями та ідеалами й з переживанням нами того, що наше тіло й психіка є певною одиницею в просторі й континуум у часі» [85, с.173] використовує поняття «*Self*» – ця зв'язна й стійка психічна конфігурація в поєднанні із сукупністю талантів і навичок, які вона залучає до себе або які розвиваються у відповідь на вимоги устремлінь та ідеалів ядерної Самості, формує центральний сектор особистості.

Сучасний психоаналітичний підхід до формування особистісної ідентичності значною мірою базується на концепції сепарації-індивідуації М. Малер, котра, аналізуючи процес розвитку дитини із народження до 24 місяців, виділяє у ньому ряд фаз: аутистичну (0 – 1-1,5 міс.), симбіотичну (1,5 – 5 міс.) та сепарації-індивідуації (5 – 36 міс.). На думку дослідниці, *тотожність самому собі – ідентичність* досягається саме під час проходження фази сепарації-індивідуації.

Фаза сепарації-індивідуації починається з найперших ознак диференціації (дитина починає активно, повзком віддалятися від матері), проходить через період захопленості дитини своїм власним автономним функціонуванням, що майже виключає участь матері, потім через вкрай важливий період підфази возз'єднання (у якій дитина, завдяки своєму більшому усвідомленню стану сепарації від матері, знову звертає свою увагу

на неї) і, нарешті, приводить до примітивного почуття Власного Я, свого буття й індивідуальної ідентичності [99].

О. Кернберг висунув власну концепцію особистісної ідентичності на підставі синтезу Его-психології Е. Еріксона і теорії об'єктних стосунків М. Малер. Він розглядає *ідентичність як певну інтрапсихічну структуру*: «Суб'єктивне переживання себе, разом з його окремими аспектами, самосвідомістю й саморефлексією, відчуттям структурної єдності й безперервності в часі, почуттям відповідальності за свої дії... є інтрапсихічною структурою вищого порядку, природа якої підтверджується в поведінці, виражається у формуванні характеру й у людській глибині та моральній визначеності у відносинах з іншими людьми» [71, с.32].

О. Кернберг виділяє *структурний критерій ідентичності* – цілісність ідентичності або її дифузність. Під цілісністю або дифузністю ідентичності О. Кернберг має на увазі інтегрованість окремих елементів ідентичності Я- і об'єкт-репрезентацій. Цілісною ідентичністю характеризується невротична структура особистості, коли усі Я-репрезентації (і «хороші», і «погані») інтегровані в цільне Я і всі «хороші» й «погані» об'єкт-репрезентації інтегровані в цільні образи інших.

Ознаками *синдрому дифузії ідентичності* є – постійне почуття порожнечі, протиріччя в сприйнятті самого себе, непослідовність поведінки, що неможливо інтегрувати емоційно осмисленим чином, і бліде, плоске, убоге сприйняття інших.

1.1.2. Концепція статусів ідентичності. У своїх працях Е. Еріксон обмежився теоретичним аналізом проблеми ідентичності. Коли ж його послідовники спробували обґрунтувати ідеї Еріксона емпірично, виявилось, що наведене визначення ідентичності досить широке, що не дозволило виділити змінні емпіричного дослідження.

Дж. Марсія визначив ідентичність як структуру Его – внутрішню динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії, що

самостворюється. Для того, щоб операціоналізувати поняття ідентичності, він припустив, що ця гіпотетична структура виявиться феноменологічно через паттерни «вирішення проблем». Наприклад, підліток для досягнення ідентичності повинен вирішити такі проблеми: вчитися чи працювати, яку вибрати роботу, чи вести статеве життя й т. п. У процесі прийняття найрізноманітніших рішень щодо себе й свого життя розвивається структура ідентичності, підвищується усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, цілеспрямованість та усвідомленість життя. Дж. Марсія звернув увагу на фазу формування ідентичності не просто як на одну з восьми епігенетичних стадій розвитку особистості, що потенційно може мати позитивний або негативний результат, а як на стадію, що може мати чотири варіанти протікання – чотири стани (статуси) ідентичності. Для побудови моделі використовують два параметри [195, с.120]: наявність або відсутність кризи – стану пошуку ідентичності, наявність або відсутність одиниць ідентичності – особистісно значимих цілей, цінностей, переконань.

Досягнута ідентичність («identity achievement»). Цим статусом володіє людина, що пройшла період кризи і сформувала певну сукупність особистісно значимих цілей, цінностей і переконань. Така людина знає, хто вона і чого вона хоче, і відповідно структурує власне життя.

Мораторій («moratorium»). Статус людини, що перебуває в стані кризи ідентичності й активно намагається розв'язати її, шукаючи різні варіанти. Вона постійно перебуває в стані пошуку інформації, корисної для розв'язання кризи (читання літератури про різні можливості, бесіди із друзями, батьками, експериментування зі стилями життя).

Передрішена ідентичність («foreclosure»). Цей статус приписується людині, котра ніколи не переживала стану кризи ідентичності, проте має певний набір цілей, цінностей і переконань. У людей з передрішеною ідентичністю елементи формуються відносно рано, не в результаті самостійного пошуку й вибору, а переважно внаслідок впливу переконань батьків або інших значимих людей.

Дифузія ідентичності («identity diffusion»). Такий стан ідентичності характерний для людей, котрі не мають стійких цілей, цінностей та переконань і котрі не намагаються активно формувати їх. Вони або ніколи не перебували в стані кризи ідентичності, або виявилися нездатними вирішити завдання щодо становлення ідентичності.

А. Ватерман спробував обґрунтувати необхідність третього виміру при визначенні статусу ідентичності – *особистісної виразності* (Personal Expressiveness). «Так, прийняті особистістю рішення можуть сприйматися або як такі, що справді відображають її сутність, її найбільш глобальні цілі в житті, і тому позачасові смислоутворюючі за своєю суттю, або ж як тимчасові, тільки інструментальні варіанти. Ця відмінність сприяла розширенню виділених статусів ідентичності з чотирьох до семи (оскільки лише до поняття дифузія ідентичності, коли настановлення й рішення взагалі відсутні, цей вимір не застосовують)» [38, с.14].

А. Ватерман виділяє чотири сфери життя, найбільш значимі для формування ідентичності [7, с. 133]: вибір професії й професійного шляху, прийняття й переоцінка релігійних і моральних переконань, формування політичних поглядів, прийняття набору соціальних ролей, включаючи статеві ролі та очікування стосовно шлюбу й батьківства.

Інше трактування ідентичності, а також інструментарій для її досліджень, що поєднує психоаналітичні ідеї з теорією конструктів Келлі, запропонував П. Вайнрайх [177]. Ідентичність визначає він як *«тотальність самотлумачення»*. Тобто, те, як хтось сприймає себе в теперішньому, відображає неперервність між тим, як він сприймав себе в минулому, і тим, яким він буде бачити себе в майбутньому. Дослідник виділяє два види ідентифікації: «емпатичну» (empathetic) – що полягає в усвідомленні схожості між собою та іншим і «роле-моделюючу» (role-model) – пов'язану з потребою у суперництві з іншими. Останній вид може набувати різних форми й виражатися або в бажанні перевершити іншого, якщо інший є позитивною рольовою моделлю (ідеалістична ідентифікація), або в бажанні

дистанціюватися від нього, якщо це негативна рольова модель (контр-ідентифікація).

Х. Гротевант звернув увагу на те, що почуття ідентичності повинне інтегрувати як сфери, стосовно яких особа може здійснити свій вибір, так і сфери, у яких вибір як такий відсутній, наприклад у сфері статевої, етнічної або расової належності. Відповідно до цього розмежування, ці компоненти ідентичності одержали назву «запропонованої» (Assigned) і «обраної» (Chosen) ідентичності. На думку дослідника, запропоновані компоненти ідентичності відіграють контекстуальну роль для обраної ідентичності, тобто на вибір типу обраної ідентичності будуть впливати запропоновані ідентичності, недоступні контролю особи (наприклад, статеві ідентифікація може впливати на вибір професії).

М. Берзонскі вивчав індивідуальні відмінності в процесі кодування, репрезентації й використання досвіду як передумови формування різних стилів ідентичності [176]. Стиль ідентичності дослідник визначає як певний спосіб, яким особистість характерним чином обробляє інформацію та визначається в питаннях щодо власної ідентичності. На М. Берзонскі, є три орієнтації, що визначаються різними стилями формування концепції власного Я (theorizing about the self):

1. «Інформаційна орієнтація». Такі особи шукають, опрацьовують й оцінюють інформацію для ухвалення остаточного рішення. З цією орієнтацією корелює мораторій і досягнення ідентичності. Цей стиль ґрунтується на двох факторах – тенденції до пошуку інформації та тенденції до саморефлексії.

2. «Нормативна орієнтація». Такі особи конформні стосовно очікувань значимого оточення, передусім – батьків. Вони прикладають значні зусилля, для того, щоб відстояти свої досить жорсткі особистісні конструкти, закриті до нового досвіду. З цим типом орієнтації корелює передрішеність ідентичності.

3. «Дифузна/унікаюча орієнтація». Такі особи намагаються уникнути проблем, дотримуючись принципу: «чим пізніше, тим краще». З такою

орієнтацією корелює дифузну ідентичність, потреба в негайному соціальному підкріпленні.

1.1.3. Ідентичність у гуманістичній психології. К. Роджерс не виділяє окремо поняття особистісної ідентичності, однак, згідно його концепції наявність в людини внутрішнього почуття, що вона в будь-який момент часу залишається тією ж самою особистістю, незважаючи на жодні зміни (ідентичність чи самототожність), є однією із функцій Я-концепції або Я.

Я або *Я-концепція* (Роджерс використовує ці терміни як взаємозамінні) визначається як структура Я що є організованою формою самосприйняття, що проникає в сферу свідомості. Вона складається з таких елементів, як сприйняття своїх властивостей і здібностей, власних характеристик у їх зіставленні з іншими людьми й оточенням в цілому, цілі й ідеали. Це – організована картина, що є у свідомості як образ або основа себе, поряд з позитивними або негативними оцінками, пов'язаними із цими якостями й відносинами. Я – це диференційована частина *феноменального поля*, або *поля сприйняття* людини, що складається з усвідомленого сприйняття й оцінки Я.

Я-концепція містить не лише актуальні характеристики, а й бажані – *ідеальне Я*.

Структура Я формується в результаті взаємодії із середовищем й іншими людьми. За Роджерсом, первинно немовля сприймає всі переживання цілісно, не усвідомлюючи себе як окрему істоту, воно не робить відмінностей між тим, що є «Я» і що – «не Я». Тобто для новонародженого Я є фікцією (не існує); є тільки цілісне, всеохоплююче й недиференційоване феноменальне поле. Проте, внаслідок загальної тенденції до диференціації, яка є частиною процесу актуалізації, дитина поступово починає вирізняти себе від іншого світу. Через взаємодію з навколишнім світом дитина поступово виробляє уявлення про себе, про оточення й своє ставлення до нього. Спочатку, вони невербальні й не представлені у свідомості. Виняткову роль у формуванні Я-концепції відіграє

безпосередня *організмична оцінка* – «я переживаю», «мені подобається», «мені не подобається».

Найчастіше поведінка людини узгоджується із її Я-концепцією – людина прагне зберегти стан узгодженості самосприйняття й переживання. Відповідно, переживання, котрі узгоджуються з Я-концепцією людини, усвідомлюються і точно сприймаються. І навпаки, переживання, що перебувають у конфлікті з Я та його умовними цінностями, становлять загрозу Я-концепції; вони не допускаються до усвідомлення й точного сприйняття.

1.1.4. Концепція ідентичності в парадигмі символічного інтераціоналізму. Ч. Кулі першим підкреслив значення зворотного зв'язку, який ми отримуємо від інших людей, як головного джерела даних про власне Я. У 1912 р. Кулі запропонував теорію «*дзеркального Я*», стверджуючи, що уявлення особи про те, як її оцінюють інші, суттєво впливають на її Я-концепцію. «Дзеркальне Я» виникає на основі символічної взаємодії особи з різноманітними первинними групами, членом яких вона є. Такі групам характеризуються безпосереднім спілкуванням членів, відносною сталістю і тісними контактами між невеликою кількістю членів групи, що уможлиблює зворотний зв'язок для самооцінки. Отже, ідентичність формується в процесі спроб і помилок, в ході якого засвоюються цінності, настановлення і ролі [22].

Під ідентичністю «Селф» (Self) Дж. Мід розумів здатність людини сприймати свою поведінку й життя як зв'язане, єдине ціле. Розглядаючи проблему співвідношення соціальної детермінації ідентичності й свободи людини, Дж. Мід виділяє *усвідомлену* та *неусвідомлену ідентичність*. Неусвідомлена ідентичність ґрунтується на несвідомо прийнятих нормах, звичках тієї соціальної групи, до якої особа належить. Усвідомлена ідентичність виникає, коли людина починає міркувати про себе, про свою поведінку. Дослідник акцентує на значенні когнітивних процесів, тому що перехід від неусвідомленої до усвідомленої ідентичності можливий лише завдяки рефлексії. Людина усвідомлює свою ідентичність, міркуючи про себе

за допомогою набутої в соціальній взаємодії мови. Отже, усвідомлена ідентичність не означає автономії особистості від соціуму: вона формується за допомогою категорій, вироблених у мові. У той же час наявність усвідомленої ідентичності означає відносну свободу людини, тому що вона перестає слідувати ритуалізованому розгортанню подій і починає думати про мету й тактику своєї поведінки.

Співвідношення між соціальною детермінацією й самодетермінацією особистості вирішу Дж. Мід через виділення аспектів ідентичності «*I*» та «*Me*». Мід вважав, що «*Me*» формують засвоєні людиною настановлення (сенси і цінності), а «*I*» – це те, як людина як суб'єкт психічної діяльності сприймає ту частину свого Я, що позначена як «*Me*». Сукупність «*I*» та «*Me*» утворює особистісне - інтегральне, Я (Self).

Ідею Дж. Міда про наявність типів ідентичності – соціально заданої та індивідуалізованої, розвиває І. Гоффман, який виділяє три види ідентичності [7, с.137]: соціальна ідентичність – типізація особистості іншими людьми на підставі атрибутів соціальної групи, до якої вона належить; особиста ідентичність – індивідуальні ознаки особи: по-перше, унікальні ознаки конкретної людини (наприклад, відбитки пальців), по-друге, унікальна комбінація фактів і дат історії її життя; Я-ідентичність – суб'єктивне почуття індивідом своєї життєвої ситуації, своєї безперервності й своєрідності.

Особиста ідентичність, за І. Гоффманом, також є соціальним феноменом – сприйняття особистої ідентичності відбувається за умови, що інформація про факти життя людини відома її партнерові по взаємодії.

Актуальна соціальна ідентичність – типізація особистості на підставі атрибутів, які легко доказові, очевидні. Віртуальна соціальна ідентичність – типізація особистості на підставі атрибутів, які лише можна припустити. Вплив людини на інформацію про себе І. Гоффман називає «політикою ідентичності». Для такого впливу використовують різні техніки. «Техніки уникання» спрямовані на те, щоб вжити заходів ізоляції від тієї людини, яка могла би відкрити небажану інформацію. «Техніки компенсації» передбачає

заходи, за допомогою яких інформація про себе спотворюється або фальсифікується. Можливі також техніки «деідентифікації», які спрямовані на зміну інтерпретації ознак віртуальної ідентичності в бажаному напрямку.

До концепції І. Гоффмана близька модель «боротьби ідентичностей» Р. Фогельсона [7, с.137]. У цій моделі виділено чотири види ідентичності: реальна ідентичність – самозвіт особи про себе, його самоопис «я сьогодні», ідеальна ідентичність – позитивна ідентичність, до якої особа прагне, якою їй хотілося би себе бачити, негативна, «викликаюча страх» ідентичність, яку особа прагне уникати, якою вона не хотіла би себе бачити й пропонована ідентичність – набір образів, які індивід транслює іншим людям для того, щоб вплинути на оцінку ними своєї ідентичності.

1.1.5. Концепція ідентичності в когнітивній психології У теорії Х. Теджфела і Дж. Тернера ідентичність ототожнюється із «Я-концепцією» та розглядається як когнітивна система, що виконує роль регуляції поведінки в певних умовах. Вона містить у собі дві підсистеми [209]: *особистісну ідентичність* – самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних і моральних якостей та *соціальну ідентичність* – складається з окремих ідентифікацій і визначається приналежністю людини до різних соціальних категорій: раси, національності, статі й т.д. Причому люди намагаються досягти та підтримувати позитивну соціальну ідентичність; позитивна соціальна ідентичність ґрунтується на сприятливих порівняннях між ін-групою та релевантними аут-групами; коли соціальна ідентичність є незадовільною, люди намагаються покинути власну групу і приєднатися до позитивно оцінюваної аут-групи та/або здійснити позитивні зміни ін-групи [209].

На думку Х. Теджфела, особистісна й соціальна ідентичності – це два полюси біполярного континууму. На одному полюсі – поведінка, що повністю визначається особистісною ідентичністю, на другому – поведінка, що повністю визначається соціальною ідентичністю. Більш типовою є поведінка, що перебуває між цими полюсами.

Дж. Тернер розвинув ідею біполярного континууму, ввівши поняття *самокатегоризації* – когнітивного віднесення себе до деякого класу ідентичних об'єктів. Він виділив три рівні самокатегоризації:

- 1) самокатегоризація себе як людської істоти (людська ідентичність);
- 2) групова самокатегоризація – соціальна ідентичність;
- 3) особистісна самокатегоризація – особистісна ідентичність.

Г. Брейкуелл по-іншому вирішує проблему співвідношення особистісної й соціальної ідентичності. Дослідниця підкреслює взаємозв'язок між ними. З погляду реальної динаміки особистісна й соціальна ідентичності – не різні частини або аспекти єдиної ідентичності, а різні точки в процесі розвитку останньої. М. Брейкуелл виділяє такі структурні компоненти ідентичності [6]:

1. *Біологічний організм*. Ідентичність є продуктом взаємодії біологічного організму із соціальним контекстом. Біологічний організм – «серцевина» ідентичності, однак згодом він стає все менш значимою її частиною.

2. *Змістовний вимір*. Охоплює всі характеристики, якими особа користується, щоб описати себе, і які описують її як індивідуальність. Змістовні характеристики, що утворюють цей вимір, належать як до соціального (ролі, групове членство), так і до особистісного (цінності, мотиви, емоції, настановлення, особистісні конструкти) ідентичності. Змістовний вимір постійний у часі й зводить воедино характеристики, що стосуються особистісної й соціальної ідентичності.

3. *Ціннісний вимір*. Кожен елемент змістовного виміру має свою оцінку, позитивну або негативну, котра приписується йому особою, зважаючи на соціальні норми і цінності.

4. *Час*. Розвиток ідентичності протікає в суб'єктивному часі. Біографічний же час визначається змістовним і ціннісним параметрами виміру ідентичності, впливаючи на їхню структурну організацію.

Г. Брейкуелл підкреслює соціальні корені ідентичності, причому вона вважає особистісну ідентичність вторинною стосовно соціальної. У взаємодії

із соціальним світом людина активно засвоює поняття, за допомогою яких пізнає себе.

1.1.6. Ідентичність у радянській, пострадянській та вітчизняній психології. У радянській та пострадянській психології ідентичність розглядали в переважно в руслі вивчення самосвідомості та само ставлення (В. В. Столін, С. Р. Пантелєєв, Е. Т. Соколова).

Популяризатором досліджень різних аспектів ідентичності в радянській психології став І. Кон. На думку І. Кона, ідея сталості, тотожності Самості найкраще виражається терміном ідентичність, що містить три модальності [80, С.31]: *психофізіологічна ідентичність* – єдність та наступність фізіологічних і психічних процесів і структури організму; *соціальна ідентичність* – система властивостей, завдяки яким особа стає членом соціуму або групи; передбачає поділ (категоризацію) осіб за їх соціальною належністю, соціальним статусом і засвоєними соціальними нормами; коли такий поділ надходить ззовні, від суспільства, його називають об'єктивним, коли ж його здійснює сам суб'єкт, у термінах «ми» й «вони» – суб'єктивним; *особистісна (Его)– ідентичність* – єдність і наступність життєдіяльності, цілей, мотивів, сенсожиттєвих установок особистості.

І. Кон стверджує, що психофізіологічна й соціальна ідентичності можуть бути описані об'єктивно, як щось дане або задане. Стосовно ж особистісної ідентичності це вже неможливо, тому що цей феномен належить швидше до суб'єктивної реальності.

Вивчення внутрішньої структури «Самості» зумовлює подальшу диференціацію понять. Суб'єктно-діяльнісне начало, що регулює та організовує індивідуальне буття, називають активним, екзистенційним «Я», або «Его», а уявлення особи про себе, її «образ Я», або «Я-концепція», – рефлексивним, феноменальним або категоріальним «Я». Для позначення почуття «Самості» – використовують термін «пережите Я» [78, с.32].

Кожному з названих елементів відповідають певні специфічні психічні процеси: екзистенційному «Я» – саморегуляція й самоконтроль; пережитому «Я» – самоставлення; категоріальному «Я» - самопізнання, самооцінка й т.д.

Із психологічних досліджень останніх років, зокрема українських, виділимо праці, у яких розглянуто проблеми *кризи ідентичності* (Ю. Овчіннікова, І. Середняцька, О. Довгань), *етнічної ідентичності* (В. Павленко, І. Кряж, К. Коростеліна), теорії *особистісної* (Н. Антонова, А. Маричева, О. Духнич) та *соціальної ідентичності* (В. Ядов, І. Іванова, Л. Іонін).

Ю. Овчіннікова, аналізуючи проблему кризи ідентичності, дає визначення цьому феномену: «На феноменологічному рівні кризу ідентичності можна визначити як стан, при якому людина не може зрозуміти, хто вона така. Людина здатна перелічити свої різні ідентифікації, але об'єднуючий їхній стрижень відсутній» [105, с.87]. Дослідниця також вказує «таке порушення динаміки розвитку ідентичності, при якому суб'єкт виявляється не в змозі виробити нову ідентичність і не може повернутися до колишньої» [106, с.37]. Ю. Овчіннікова виділяє такі індикатори кризи ідентичності [105, с.86]: занижена самоповага, самопрезентація за типом «Маски», патологічне злиття з групою, самотність.

І. Іванова розглядає структуру ідентичності, котра містить у собі ряд компонентів, що забезпечують збереження визначеності й орієнтацію людини в нових соціальних умовах [64, с.67]. До цих компонентів входить: підструктура базових конструктів - ідентифікація себе як біологічної істоти (індивід), як суб'єкта діяльності (суб'єкт) і як суб'єкта суспільних відносин (особистість); підструктура характеристик ідентичності: когнітивний компонент (знання, уявлення про особливості своєї групи, усвідомлення приналежності до неї) і афективний компонент (оцінка значимості цього членства).

Оригінальну концепцію особистісної ідентичності («самоідентичності» за термінологією авторів) розробили Є. Т. Соколова, Н. С. Бурлакова та Ф Леонтіу. на підставі співвіднесення парадигм психоаналітичної і когнітивної

орієнтації, ґрунтуючись на культурно-історичній концепції Л.С.Виготського. Відповідно до цього підходу самоідентичність формується на певному етапі культурно-історичного розвитку самосвідомості дитини, коли досвід міжособової взаємодії з дорослим зумовлює «потребу» у самоідентичності як особливому «органі» саморегуляції. Її базою є «первинний «материнський діалог» як праобраз усіх життєвих відносин людини; він утворює фундаментальну діалогічну структуру самосвідомості – репрезентацію Я-Інший, що містить паттерн узагальненого материнського діалогу, всередині якого вона розвивається» [134, с.14].

«Сплутаність», «дифузність», неможливість вербалізації сильних емоцій, що характерні для сімейної атмосфери пацієнтів із межевою структурою особистості, ці дослідники розглядають у як інтериоризований «базовий діалог» та причини «синдрому дифузної ідентичності» [134, с.14].

Вітчизняна дослідниця О. Довгань особистісну ідентичність визначає як «набір індивідуальних особливостей чи характеристик, за якими особистість відрізняє себе від інших людей. Вона виникає під час роздумів про себе, рефлексії своєї поведінки і є тотожністю людини з власним Я, котра формовиявляється як адекватна усвідомлена самооцінка і як почуття задоволення собою». О. Довгань вважає, що «про ідентичність особистості можна говорити тоді, коли сприймання нею самої себе містить позитивний емоційний заряд, а її участь у житті групи задовольняє обидві сторони – соціальну та особистісну, причому в гармонійному взаємодоповненні» [45, с.146].

Ґрунтовно проаналізувала проблему становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці О. Ічанська [61, с.18]. Ідентичність дослідниця визначає як переживання особистістю самототожності. Причому Я-концепцію вивчено в ролі інтегральної структури, що охоплює як індивідуальну, так і соціальну ідентичність. Дослідниця виділила структурні компоненти особистісної ідентичності – когнітивний, емоційно-оцінний, часовий та здійснила емпіричне дослідження особливостей і динаміки

становлення цих компонентів. Інтерпретація даних дали змогу О. Ічанській виявити критерії та показники становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці: ідентифікація з власним «Я» (диференційованість, опосередкованість, динамічність), емоційно-ціннісне самоставлення (модальність, відкритість), часова транспектива (наступність, прийняття різночасових аспектів «Я»).

1.2. Соціально-психологічні аспекти Інтернет-залежності

1.2.1. Інтернет-залежність: критерії діагностики. Термінологія проблеми Інтернет-залежності ще не цілком сформована. В літературі використовують терміни «залежність від Інтернету», або «Інтернет-адикція» (Internet Addiction Disorder, або IAD, Internet Behavior Dependency), а також «надлишкове/патологічне застосування Інтернету» (Internet Overuse, Pathological Internet Use, Internet Abus). Під «Інтернет-залежністю» розуміють такі феномени (Cyber-Disorders):

- 1) залежність від комп'ютера, тобто obsесивна пристрасть до роботи з комп'ютером (ігор, програмування або інших видів опосередкованої комп'ютером діяльності);
- 2) інформаційне перевантаження, «електронне бродяжництво», тобто компульсивна, тривала (багатогадинна) навігація по WWW без конкретної мети; джерелом задоволення є факт перебування в Мережі, мультимедійні форми заохочення й стимуляції відвідувачів сайтів або пізнавання нового в результаті таких блукань;
- 3) компульсивне застосування Інтернету, тобто патологічна схильність до діяльності в опосередкованих Інтернетом азартних іграх, аукціонах і біржах або електронних покупках;
- 4) залежність від «кібер-стосунків», тобто соціальні контакти: спілкування (у чатах, групових іграх) і встановлення у процесі спілкування дружніх стосунків або «флірту»;

5) залежність від «кіберсексу», тобто від порнографічних сайтів в Інтернеті, від обговорення сексуальної тематики в чатах або ресурсах «для дорослих».

Сам термін «Інтернет-залежність» запропонував А. Голдберг [183] у 1995 р. для опису патологічного потягу до використання Інтернету. Діагностичні критерії розладу в цілому відповідають критеріям DSM-IV для нехімічних залежностей: використання комп'ютера зумовлене стресом, використання комп'ютера заподіює шкоду фізичному, психологічному, міжособовому, сімейному, економічному чи соціальному статусу.

А. Голдберг також характеризує Інтернет-адикцію як таку, що має згубний вплив на побутову, навчальну, соціальну, професійну, сімейну, фінансову чи психологічну сфери діяльності. А. Голдберг використовує термін «патологічне використання комп'ютера» (PCU – pathological computer use).

М. Орзак [198] виділила психологічні та фізіологічні симптоми, характерні для PCU. До психологічних вона віднесла хороше самопочуття або ейфорію за комп'ютером, неможливість зупинитися, збільшення кількості часу, проведеного за комп'ютером, занедбання родинних та дружніх обов'язків, відчуття порожнечі, депресії, роздратування поза комп'ютером, приховування правди від роботодавців або членів сім'ї про свою діяльність за комп'ютером, проблеми з роботою чи навчанням. До *фізіологічних* – ураження нервових стовбурів руки, зумовлене тривалою перенапругою м'язів, сухість в очах, головні болі за типом мігрені, болі в спині, нерегулярне харчування, занедбання особистої гігієни, розлади сну, зміна режиму сну.

Сьогодні поняття PCU вживають стосовно широкої категорії розладів, а термін «Інтернет-залежність» використовують для означення *патологічного використання комп'ютера з метою залучення в соціальні взаємодії*.

К. Янг у 1996 р. розробила коротку анкету, яка, модифікувавши критерії для гемблінгу, давала змогу виявити Інтернет-адикцію [216]. Запитання анкети стосуються основних симптомів Інтернет-залежності, а саме – покращення настрою внаслідок Інтернет-активності; потреби проводити в Інтернеті все більше часу; фізичних, соціальних, професійних чи психологічних проблеми,

що зумовлені його використанням; невдалих спроб контролювати Інтернет-активність та «синдрому відміни».

Згодом Янг виділила чотири симптоми Інтернет-залежності [216]: нав'язливе бажання перевірити e-mail, постійне очікування наступного виходу в Інтернет, скарги навколишніх на те, що людина проводить занадто багато часу в Інтернеті, скарги навколишніх на те, що людина витрачає занадто багато грошей на Інтернет.

Грунтовнішу систему критеріїв пропонує А. Голдберг [183]. На його думку, можна констатувати Інтернет-залежність у разі більш ніж трьох симптомів:

1. Толерантність. Необхідність у збільшенні кількості часу проведеного в Інтернеті, для досягнення задоволення, якщо людина не збільшує кількість часу, яку вона проводить у Мережі, то ефект помітно знижується.
2. «Синдром відміни»: психомоторне порушення; тривога; нав'язливі міркування про те, що зараз відбувається в Інтернеті; фантазії про Інтернет; довільні чи мимовільні рухи пальцями, що нагадують друкування на клавіатурі. Використання Інтернету дає змогу уникнути симптомів «синдрому відміни».
3. Інтернет часто використовується протягом більшої кількості часу або частіше, ніж було задумано.
4. Постійне бажання чи безуспішні спроби припинити або почати контролювати використання Інтернету.
5. Величезна кількість часу витрачається на діяльність, пов'язану з використанням Мережі (придбання книг про Інтернет, пошук нових браузерів, пошук провайдерів, організація знайдених в Інтернеті файлів).
6. Значима соціальна, професійна діяльність, відпочинок припиняються або редукуються у зв'язку з використанням Інтернету.
7. Використання Інтернету продовжується, незважаючи на знання про наявні періодичні чи постійні фізичні, соціальні, професійні чи психологічні проблеми, що зумовлені його використанням (недосипання, сімейні

(подружні) проблеми, запізнення на призначені зустрічі, занедбання професійних обов'язків).

1.2.2. Роль соціально-психологічних чинників у генезі Інтернет-залежності

1.2.2.1. Особливості віртуального середовища як чинник Інтернет-залежності. А. Мінаков [101] розглядає Інтернет як нову сферу реальності, що характеризується набагато меншою жорсткістю бар'єрів і обмежень та допускає набагато більший ступінь свободи для своїх «мешканців». Також його особливістю є міфологічність – Інтернет нагадує чарівну казку, у якій користувач має надприродні можливості, на відміну від реального життя. Ці властивості віртуального середовища сприяють значній регресії користувачів, в чому криється секрет його надзвичайної привабливості.

В. Бурова [27], А. Жичкіна [54], І. Шевченко [158] виділяють ряд психологічних особливостей віртуального середовища, котрі визначають специфіку віртуальної комунікації:

1. Анонімність – полягає у відсутності достовірної інформації про співрозмовника або в неповноті інформації про нього. Анонімність звільняє користувача від необхідності репрезентувати у процесі комунікації самого себе, тобто відповідати своєму реальному «Я», відкриваючи можливості для конструювання альтернативних самопрезентацій.
2. Фізична непередставленість. У поєднанні із анонімністю уможлиблює надання про себе недостовірної інформації та фантазування про особистість співрозмовника. В результаті, зникає цілий ряд бар'єрів спілкування, зумовлених статтю, віком, соціальним статусом, зовнішністю, а також невербальною складовою комунікативної компетентності.
3. Своєрідність протікання процесів міжособового сприймання за відсутності невербальної інформації. Відповідно, сильний вплив на уявлення про співрозмовника мають механізми стереотипізації та проєкції.

4. Нерегламентованість поведінки. Полягає у відсутності чітких правил online-комунікації, що виражається в повній свободі встановлення й розриву контактів, стилю комунікації. Деякі користувачі репрезентують себе з іншого боку, аніж в умовах реальної соціальної ситуації, програють нереалізовані ролі, сценарії ненормативної поведінки.
5. Зниження психологічного й соціального ризику в процесі спілкування. Виникає внаслідок анонімності й безкарності та виявляється у вигляді розкутості та певної безвідповідальності учасників спілкування.

К. Янг було виявлено, що адикти найчастіше використовують чати – 37%, MUDs (мережеві ігри) – 28%, телеконференції – 15%, E-mail – 13%, інформаційні протоколи (ftp, gopher) – 2%. Тобто, найменш пов'язані з Інтернет-залежністю інформаційні протоколи, а найбільш пов'язані – інтерактивні аспекти – Інтернету.

Отже, Інтернет став новою сферою реальності, з притаманним лише йому властивостями та цілим рядом нових можливостей, що відкриваються перед користувачем. Зокрема, у праці вітчизняного дослідника Т. Карабина [69, с.17] статистично встановлено, що простежуються зв'язки Інтернет-залежності з особливостями віртуального середовища та віртуальної комунікації, а саме: Інтернет-залежність пов'язана з відміченою респондентами відносністю плину часу в Мережі, необмеженою доступністю і свободою контактів, творчою самопрезентацією особистості, можливістю гри з ролями, відчуттям зниженого ризику комунікації та анонімністю комунікації.

1.2.2.2. Взаємодія з комп'ютером як чинник Інтернет-залежності. Однією із визначальних особливостей взаємодії людини з комп'ютером є її діалоговий (передбачає активність обох сторін) і мовний характер. Комп'ютер виконує в цій взаємодії роль партнера, наслідком чого є феномен атрибуції комп'ютеру суб'єктності або персоніфікації (в російськомовній літературі) [16] та антропоморфізації (в англійськомовній) [208]. У широкому сенсі персоніфікацію можна тлумачити як наділення

комп'ютерної системи людськими якостями й формування людиною *суб'єкт-суб'єктних стосунків* з нею. Досліджені різні її форми [16]: метафорична персоніфікація – сприйняття комп'ютерної системи як особистості в цілому або наділення її окремими особистісними властивостями; анімізація – уподібнення її абстрактній живій істоті, тварині або людині; інтелектуалізація – наділення її інтелектом та оцінка її якостей за критерієм «розумний – дурний»; глотталізація – визнання суб'єктності системи на підставі її здатності оперувати мовою; формування емоційного ставлення до неї й т.п.

Дослідження технологічної адикції і залежності від комп'ютера здійснювались на початку 80-их років ХХ ст. М. Шоттон. Відповідно до виявлених соціально-демографічних параметрів, найчастіше залежні від комп'ютера високоосвічені чоловіки, середній вік – 30 років, котрі працюють у галузі науки або техніки. Як стверджує Шоттон, комп'ютер вони сприймали як своєрідного «конкурента» – раціонального, логічного, високоінтелектуального. Завдання, що ставлять перед собою залежні від комп'ютера особи, полягали в тому, щоб домогтися від комп'ютера повного підпорядкування. Встановити контроль над комп'ютером означало для них певною мірою «відігратися» за неможливість здійснення бажаного контролю в інших життєвих сферах, особливо в соціальних відносинах: досліджувані прагнули контролювати вчинки й слова інших – навіть найближчих – людей, проте це їм погано вдавалось.

1.2.2.3. Психологічні особливості як чинник Інтернет-залежності. Окрім особливостей віртуального середовища, ми вважаємо за доцільне виділити ряд психологічних характеристик особистості, що спричиняють або ж пов'язані з Інтернет-адикцією.

Особливості емоційної сфери Інтернет-залежних. К. Янг та Р. Роджерс [219] встановили зв'язок Інтернет-залежності з депресією. Таку кореляцію автори пояснюють тим, що для осіб з депресивними розладами, що характеризуються низькою самооцінкою та страхом бути відкинутим, дуже

важливе прийняття інших, тому труднощі в міжособовому спілкуванні вони можуть компенсувати завдяки віртуальній підтримці.

Дж. Волам та К. Мітчел [214], досліджуючи поведінку підлітків в Інтернеті встановили, що дівчатка з високим рівнем тривожності або у конфлікті з батьками з більшою ймовірністю встановлювали близькі стосунки з іншими Інтернет-користувачами. Це стосується і тих хлопців, у яких не було взаєморозуміння в родині та вищий у порівнянні з іншими рівень тривожності.

А. Шайдуліна [42] у підлітків з Інтернет-залежністю відмічає дисгармонію функціонування емоційної сфери, що виявляється в нездатності до чіткої диференціації своїх почуттів, неможливості спонтанно відреагувати у комунікативних ситуаціях; тенденція до соціальної ізоляції.

У дослідженні А. Єгорова, Н. Кузнецової та ін. самооцінка Інтернет-адиктів виявилася суттєво нижчою, ніж у контрольній групі. За шкалами самоставлення виявлено значимі відмінності у виразності інтегрального почуття за/проти свого Я та самоінтересу між Інтернет-залежними й Інтернет-незалежними підлітками.

Індивідуально-психологічні особливості Інтернет-залежних. К. Янг виявила, що Інтернет-адикти мають високий рівень абстрактного мислення, впевнені в собі, індивідуалісти, чутливі, насторожені, характеризуються нонконформізмом.

У дослідженні А. Єгорова, Н. Кузнецової та ін. [47] за методикою Р. Кеттелла виявлено, що підлітки-адикти, маючи високу, домінуючу потребу в близькому спілкуванні, «по душах» (високі показники за факторами А і Q2), при цьому не мають достатньої соціальної сміливості (фактор Н) для встановлення відносин з оточуючими людьми в реальному світі.

Особливості соціально-комунікативної сфери Інтернет-залежних. У дослідженні Е. Губенко [42] встановлено значимі відмінності у впевненості в собі та сміливості у соціальних контактах між групою схильних і не схильних до Інтернет-залежності. Особи, схильні до Інтернет-залежності, переживають більше суб'єктивних труднощів у спілкуванні в реальному житті, гірше

оцінюють свою здатність до прийняття рішень у складних ситуаціях, здатність до контролю власних дій та їхніх результатів.

У дослідженні Ю. Кльонової [74] виявлено значимі зв'язки між Інтернет-адикцією й ознаками негативного комунікативного настановлення, як-от: завуальована та відкрита жорстокість у стосунку до людей, у судженнях про них, негативний особистий досвід спілкування з навколишніми.

В. Посохова, досліджуючи особливості життєвого планування Інтернет-залежної молоді, дійшла висновку, що у схильних до Інтернет-адикції молодих людей простежується брак тенденції до планування власного майбутнього. Дослідниця, також виявила домінуючі стратегії психологічного захисту у спілкуванні юнаків, схильних до Інтернет-залежності та зробила висновок, що вони частіше обирають агресивну тактику у спілкуванні.

1.2.3. Психологічні моделі Інтернет-залежності

1.2.3.1. Модель Інтернет-залежності К.Янг. К. Янг, досліджуючи феномен Інтернет-залежності виділила чотири її основних чинники [217]:

1. *Соціальна підтримка.* Люди, що часто зустрічаються в певному віртуальному середовищі, наприклад, чаті чи форумі створюють віртуальне співтовариство. Як і в кожній групі, у такого співтовариства є власні правила та ритуали, мова та ін., і його члени пристосовуються до правил цієї групи. Незважаючи на те, що така комунікація залишається як-правило текстовою, обмін словами має глибоке емоційне забарвлення. Унаслідок дистанційованості між людьми зростає потреба у соціальному прийнятті та підтримці, яку може дати віртуальна спільнота. Як відзначає Ш. Теркл, «комп'ютери створюють ілюзію товариських стосунків без вимог дружби». Потреба в соціальній підтримці може бути найбільш високою в сучасному суспільстві через дезінтеграцією традиційних форм сусідства і зростання кількості розлучень та змін місця проживання.

2. *Сексуальна реалізація.* Для розуміння того, що робить віртуальний секс залежністю, Янг пропонує *ACE-модель*, аббревіатуру для *ACCESSIBILITY*

(доступність порнографічної інформації), *CONTROL* (контроль) і *EXCITEMENT* (збудження), які є трьома базовими причинами цієї залежності.

3. *Творення віртуальної самопрезентації*. Соціально-економічний статус, стать, вік і раса відіграють важливу роль у самопрезентації в процесі міжособового спілкування. У віртуальності всі ці характеристики редукуються, й усі користувачі Мережі стають рівними. В результаті відсутності соціальної ідентичності on-line, можливе створення «віртуальної особистості».

4. *Девіантність віртуальної особистості*. Відповідно до психоаналітичної теорії, пригнічені (витіснені) бажання, потреби містяться в несвідомому і можуть виявитися у снах або обмовках. Віртуальна реальність, завдяки її анонімності та деякій схожості з реальністю сну, відкриває новий простір для їх реалізації. Витіснені аспекти психіки можуть виявитися у віртуальній комунікації – сором'язливі у Мережі стають нахабними, пасивні, м'які – агресивними.

1.2.3.2. Когнітивно-біхевіоральна модель Інтернет-залежності. Когнітивно-біхевіоральна модель Інтернет-залежності (у термінології авторів «патологічного використання Інтернету»), розроблена Р. Девісом [181], підкреслює значення дисфункційних настановлень особистості, як основного джерела патологічної поведінки – тобто, когнітивні симптоми ПВІ можуть часто передувати й бути причиною афективних або поведінкових симптомів.

У цій концепції розмежовуються поняття необхідних, достатніх і сприятливих чинників виникнення симптомів. *Необхідний чинник* – це етіологічний фактор, що уже повинен існувати або з'явитися перед виникненням симптомів. *Достатній чинник* – етіологічний фактор, чиє існування або виникнення гарантує виникнення симптомів. *Сприятливий* – етіологічний фактор, що збільшує ймовірність виникнення симптомів, але не є ні необхідним, ні достатнім для їхньої появи.

Психопатологія (депресія, соціальна тривожність) є *периферійним необхідним* фактором виникнення симптомів ПВІ. Тобто психопатологія

повинна бути або повинна виникнути до появи симптомів ПВІ. Зауважимо однак, що основна психопатологія сама по собі не приводить до виникнення симптомів ПВІ, але є важливим елементом у його етіології.

Р. Девіс розглядає *дисфункційні настановлення як центральну й достатню причину виникнення ПВІ*. Ці настановлення – достатні фактори виникнення ПВІ. Дисфункційні настановлення можна розмежувати на два підтипи: настановлення щодо себе й щодо світу. До настановлень щодо себе належать: «Я хороший лише в Інтернеті», «Я нічого не вартую в реальному світі, але в Інтернеті я є важливим» й «Поза Інтернетом я невдаха». Для таких осіб характерна невпевненість у собі, низьке самокерівництво, негативна самооцінка, негативний погляд на себе самого. В цьому випадку Інтернет використовують для отримання позитивних реакцій від інших безпечним способом .

Настановлення щодо світу містять узагальнення окремих подій до загального рівня: «Інтернет – єдине місце, де мене поважають», «Ніхто не любить мене поза Інтернетом», «Інтернет – мій єдиний друг» або «Поза Інтернетом люди думають про мене погано». Ці настановлення підсилюють залежність особи від Інтернету й автоматично виникають щоразу, коли з'являється подразник, пов'язаний з Інтернетом. Тому відразу ж після входу особи, наприклад, у чат, у неї виникають автоматичні думки, пов'язані з подібними переконаннями.

Р. Девіс диференціює *специфічну та генералізовану Інтернет-залежність*.

Специфічна Інтернет-залежність (Pathological Computer Use, Cyber-Disorders) – це зловживання окремими можливостями Інтернету. А саме – он-лайн аукціони, порнографія, біржі, магазини й ін. Специфічна Інтернет-залежність є результатом раніше існуючої в особи залежності, що стає пов'язаною з мережною активністю. Сюди можна віднести «електронне бродяжництво», залежність від віртуальних азартних ігор, аукціонів, бірж, електронних покупок, порнографії.

Генералізована Інтернет-залежність – патологічне використання комп'ютера для залучення у соціальну взаємодію, або так-звана залежність від кібер-стосунків. Генералізована Інтернет-залежність передбачає залучення в комунікаційні ресурси Інтернету – чати, форуми, блоги, соціальні мережі та використання спеціальних програм-комунікатрів – gtalk, ICQ, MSN та ін.

1.2.3.3. Трирівнева модель чинників Інтернет-залежності На підставі аналізу досліджень Інтернет-залежності ми розробили трирівнева модель чинників Інтернет-залежності, у якій дані чинціники розглядаються на трьох рівнях: рівень *базових передумов* – обставини, які є сприятливими для виникнення Інтернет-залежності; рівень *необхідних умов* – фактори, які повинні бути для виникнення Інтернет-залежності; рівень *достатньої умови* – фактор, що є результиуючим двох попередніх рівнів та є основою виникнення Інтернет-залежності.

Рис. 1.1. Трирівнева модель чинників Інтернет-залежності

У цій моделі до *базових передумов* свідносяться характеристики соціальної ситуації – збільшення дистанційованості між людьми, інформатизація суспільства (К. Янг); характеристики віртуального середовища – анонімність, фізична непередставленість, відсутність просторових обмежень, необмежена можливість встановлення контактів, нерегламентованість поведінки (А. Мінаков, А. Котляров). Ці характеристики сприяють тому, що у Інтернет-середовищі виникає можливість реалізації Я-ідеального або ж витіснених потреб. В уявленнях про віртуальних співрозмовників

переважають механізми стереотипізації, проєкції та ідеалізації (Дж. Сулер, В. Булова, А. Жичкіна, І. Шевченко). Характеристики взаємодії із комп'ютером, як об'єктом залежності – взаємодія людини з комп'ютером має діалоговий і мовний характер. Комп'ютер виконує роль партнера, наслідком чого є його персоніфікація (Ю. Бабаєва) чи антропоморфізація (Дж. Сулер) та формування «суб'єкт-суб'єктних» стосунків із комп'ютером.

До *рівня необхідних умов* належать психологічні особливості Інтернет-адиктів – інтровертованість, переважання осіб із шизоїдною акцентуацією. Соціально-психологічна сфера Інтернет-залежних характеризується соціальною фрустрованістю (В. Астафев), несміливістю у соціальних контактах (Е. Губенко, А. Єгорова, Н. Кузнєцова), схильністю частіше обирати агресивну тактику у спілкуванні (В. Посохова). Такі особи мають високу, домінуючу потребу в близькому спілкуванні, «по душах» (А. Єгорова, Н. Кузнєцова). Також їм притаманний високий рівень абстрактного мислення, індивідуалізм, готовність задовольнятися опосередкованими контактами з іншими, вони не схильні до конформізму (М. Гріффітс, Дж. Сулер).

До *рівня достатньої умови* належать: дисфункційні настановлення щодо Інтернету – настановлення щодо власного Я та зовнішнього світу у контексті Інтернет-активності. Приклади настановлень про власне Я: «Я хороший тільки в Інтернеті», «Я нічого не вартую в реальному світі, але в Інтернеті я важливий». Приклади настановлень про зовнішній світ: «Інтернет – єдине місце, де мене поважають», «Поза Інтернетом люди думають про мене погано».

1.3. Особистісна ідентичність та віртуальна самопрезентація в Інтернет-середовищі

Інтернет забезпечує унікальні можливості для створення цілком нових віртуальних самопрезентацій і так-званих «ігор з ідентичністю». Які ж внутрішні мотиви спонукають особу до експериментування із ідентичністю?

В руслі символічного інтеракціонізму вирішено проблему впливу нової соціальної ситуації Інтернет-середовища на ідентичність в дослідженнях Дж. Донат [182]. На її думку, афіляція і підтримка – важлива функція віртуальних спільнот, що мотивує користувачів витрачати на Інтернет-активність велику кількість часу та зусиль. В багатьох віртуальних спільнот зростає популярність тих користувачів, котрі пишуть інтелектуальні й цікаві коментарі, в інших – заохочуються брутальні та цинічні повідомлення. Хоча правила поведінки є різними, кінцевий результат однаковий – віртуальна спільнота визнає особу завдяки активності того типу, яка нею заохочується.

На думку С. Таркл [210], віртуальна самопрезентація може бути здійсненням мрії, нездійсненої в реальності, про силу й могутність або про приналежність і розуміння. К. Янг вважає, що у віртуальній комунікації можлива реалізація «Ідеального Я», вираження заборонених у реальності агресивних тенденцій, витіснених сторін власної особистості, задоволення заборонених сексуальних бажань; висловлення поглядів, які важковисловити в реальності навіть найближчим людям. Є. Белінская та А. Жичкіна [51] підкреслюють більшу розкутість, епатажність і меншу соціальну бажаність віртуальної самопрезентації порівняно з реальним, і тим більше, у порівнянні з ідеальним «Я».

Охднак, крім незадоволеності реальною ідентичністю, віртуальна самопрезентація може створюватися з інші причини. Створення віртуальної особистості, що відрізняється від реальної, може бути спричинене тим, що люди не мають змогу виразити усі сторони свого багатогранного «Я» у реальній комунікації, втоді як віртуальна комунікація надає їм таку можливість. Є. Белінская та А. Жичкіна стверджують, що користувачі старшого підліткового і юнацького віку найчастіше створюють віртуальну самопрезентацію з метою отримати новий досвід, що можна бути пояснити віковим прагненням до самовираження, реалізованим через «приміряння» на себе різних ролей.

Можна провести паралелі між ознаками сплутаної ідентичності, виділеними Е. Еріксоном, та специфічними формами віртуальної активності. У таблиці 1.1. розглянемо їх відповідно до ознак віртуальної реальності.

Таблиця 1.1.

Прояви сплутаної ідентичності у віртуальній реальності

<i>Властивості віртуальної реальності</i>	<i>Ознаки сплутаної ідентичності (за Е. Еріксоном)</i>	<i>Специфічні форми віртуальної активності</i>
Анонімність. Фізична непредставленість. Необмежена доступність контактів. Доступність сексуальної реалізації	Криза інтимності. Нездатність розвивати справжню зрілу психологічну близькість. Безладність інтимних контактів. Стереотипність міжособових зв'язків. Глибоке почуття ізоляції	Гіпертрофована кількість віртуальних контактів. Велика легкість у встановленні і розриві контактів. Віртуальна сексуальна активність, що дає змогу змінювати велику кількість партнерів та вдаватись до перверзійних форм задоволення
Відсутність відчуття часу. Часова гнучкість. «відтягування» (stretching) часу або конденсування часу	Дифузія часової перспективи. Нездатність інтегрувати минулий досвід, заперечення дитинства, його значення для сьогодення. Відсутність уявлення про себе в майбутньому, образу майбутнього	Кількість часу безперервно проведеного в Інтернеті може сягати кількох діб. Неможливість оцінювати час, проведений в Інтернеті
Інформаційне перевантаження	Дифузія працьовитості. Нездатність концентруватися на потрібних чи запропонованих заняттях. Саморуйнівна поглинутість певною однобічною діяльністю	«Електронне бродяжництво» – компульсивна тривала (багатогадинна) навігація по WWW без конкретної мети. Значима професійна діяльність припиняється або редукується в зв'язку з використанням Інтернету
Анонімність. Фізична непредставленість. Можливість конструювання ідентичності	Вибір негативної ідентичності. Презирливе ставлення та відкидання ролей, запропонованих родиною і найближчим оточенням	Вираження заборонених у реальності агресивних тенденцій, витіснених сторін своєї особистості. Задоволення заборонених сексуальних бажань

Висновки до розділу 1:

1. У дослідженні особистісної ідентичності виділено три підходи: 1) *афективний* - притаманний психоаналітичному напрямку: Его-психології (Х. Хартман, Е. Джекобсон, Е. Еріксон), психології Самості (Х. Кохут) і теорії об'єктних стосунків (М. Малер, О. Кернберг), в руслі якого особистісну ідентичність розуміють як інтрапсихічну структуру, що виявляється у переживанні самототожності та безперервності свого існування в часі й просторі; 2) *поведінковий* - ґрунтується на дослідженні статусів ідентичності (Дж. Марсія, А. Ватерман, Х. Гротевант, М. Берзонскі), де акцентовано на поведінкових стратегіях вирішення питань щодо власного Я; 3) у *когнітивному підході* (когнітивнітивізм (Х. Теджфел, Дж. Тернер, Г. Брейкуелл) та символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, Ч. Кулі, І. Гоффман)) підкреслюється роль змістовного наповнення особистісної ідентичності та соціальної взаємодії в її формуванні та функціонуванні.

2. Особистісна ідентичність – це інтрапсихічна система Я-репрезентацій, що забезпечує переживання та усвідомлення тотожності себе в часі, цілісності власного Я та соціальної солідарності – узгодженості Я-образу з ідеалами суспільства та соціальної групи.

3. Віртуальна самопрезентація – це актуалізація певних Я-репрезентацій в процесі міжособової взаємодії в Інтернет-середовищі з метою створення бажаного образу себе в інших користувачів. Створення віртуальної самопрезентації, котра суттєво відрізняється від реального Я-образу, стає можливим завдяки унікальним властивостям Інтернету: анонімності, неможливості фізичної ідентифікації, тощо.

4. Особистісна ідентичність та віртуальна самопрезентація співвідносяться «компенсаторно» і «креативно». У першому випадку віртуальна самопрезентація створюється з метою реалізації потреб та вираження тих сторін свого Я, які не можуть бути реалізовані в реальному житті. У другому – основною причиною творення користувачами віртуальної ідентичності є отримання нового досвіду, експериментування із різними ролями.

5. Інтернет-середовище створює сприятливі умови для проявів сплутаної ідентичності (за Е. Еріксоном), які виявляються у патологічних формах віртуальної активності: криза інтимності виявляється у гіпертрофованій кількості та надмірній легкості встановлення віртуальних контактів, дифузія часової перспективи – у неможливості оцінювати кількість часу, проведеного в Інтернеті, дифузія працьовитості – у безцільній тривалій навігації по Мережі та редукції професійної діяльності, вибір негативної ідентичності в – антинормативній поведінці в Інтернеті.

6. Сформульовано трирівневу модель чинників Інтернет-залежності, яка містить: рівень базових передумов – обставини, які є сприятливими для виникнення Інтернет-залежності (особливості соціальної ситуації, віртуального середовища та взаємодії із комп'ютером); рівень необхідних умов – фактори, які повинні існувати для виникнення Інтернет-залежності (психологічні особливості Інтернет-адиктів); рівень достатньої умови – фактор, що є результатом двох попередніх рівнів та основою виникнення Інтернет-залежності (настановлення щодо власного Я та зовнішнього світу у контексті Інтернет-активності).

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ОСІБ

Дослідження особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності осіб передбачало розв'язання таких завдань:

1) теоретико-методологічне завдання передбачало розробку діагностичних критеріїв особистісної ідентичності та Інтернет-залежності;

2) емпірико-методичне – полягало у доборі валідних методів, які б уможливили дослідження специфіки особистісної ідентичності та особливості віртуальної самопрезентації схильних та не схильних до Інтернет-залежності осіб, а також у виділенні із загальної групи досліджуваних підгруп із високою, середньою та низькою схильністю до Інтернет-залежності;

3) процедурно-організаційне – в належній організації емпіричного дослідження, дотриманні його логіки і процедури, доборі групи досліджуваних та обґрунтуванні можливості проведення дослідження в мережі Інтернет.

4) аналітико-методичне завдання передбачало аналіз отриманих результатів, застосовуючи методи математичної статистики, а також узагальнення отриманих емпіричних даних.

2.1. Розробка діагностичних критеріїв особистісної ідентичності

Е. Еріксон [163, с.176-189] докладно описує ознаки, характерні для сплутаної ідентичності:

1. *Розщеплення, втрата центру* – неможливість інтеграції усіх дитячих ідентифікацій, Я-образів.
2. *Ізоляція від інтимності* – нездатність встановлювати близькі, інтимні стосунки. Правильне «стикування» з іншими є як результатом, так і перевіркою міцності образу «Я». Оскільки почуття ідентичності не

встановлене, то дружба і любов перетворюються в спроби пошуку ідентичності за допомогою взаємного нарцистичного відображення.

3. *Дифузія часової перспективи* – недовіра до часу, відсутність уявлення про себе в майбутньому, образу майбутнього загалом. Може супроводжуватися перед майбутнім, негативними очікуваннями. Нездатність інтегрувати минулий досвід, заперечення дитинства, його значення для сьогодення.
4. *Дифузія працьовитості* – нездатність сконцентруватися на діяльності. Відсутність професійного самовизначення, сфери професійної самореалізації. Також може виявлятися як руйнівна, непродуктивна поглинутість якоюсь однією діяльністю. Така стагнація дії є наслідком глибокого почуття неадекватності власних можливостей на стадії «працелюбність проти неповноцінності»
5. *Сплутаність цінностей і авторитетів*. Може виявлятися у вигляді нігілізму або надзвичайно інтенсивної прихильності до авторитетів, цінностей інших, залежність від них.
6. *Хвороблива самосвідомість*, що фіксує протиріччя між самооцінкою, образом «Я» особистості та образом «самого себе» в очах навколишніх. При цьому неадекватно занижена самооцінка різко контрастує з нарцистичним і снобістським презирством до думки інших.
7. *Рольова фіксація*. Якщо немає «стрижня» об'єднання ідентифікацій, Я-образів, соціальних ролей відбувається «зацикленість» на певній ролі, нездатність до переключення, гнучкої поведінки.
8. *Негативна ідентичність* – відкидання соціально прийнятних норм, впадання в крайні ролі. Тобто вибір ідентичності, що базується на всіх тих ідентифікаціях і ролях, які на критичних стадіях розвитку були найбільш небажаними або небезпечними і водночас найбільш реальними.
9. *Бісексуальна сплутаність* – відсутність чіткого відчуття своєї приналежності до тієї або іншої статі.

Зауважимо, що ознаки, виділені Е.Еріксоном, можуть бути об'єднані у більш об'ємні блоки за приналежністю до певної категорії, сфери. За

допомогою такого підходу було виділено чотири основні виміри особистісної ідентичності, а саме – Я-образ, міжособові стосунки, діяльність та цінності.

Відповідно, до кожного із наведених вимірів були підібрані **діагностичні критерії**:

Своєрідним «ядром», базовим проявом особистісної ідентичності є *вимір Я-образу* – тобто система уявлень та переживань особистості щодо власного Я. У цьому вимірі ми виділяємо *когнітивний критерій* – чітка, інтегрована система уявлень людини про саму себе, здатність до рефлексії свого «Я», саморозуміння та самокерівництво; *афективний критерій* – переживання власного Я, як стрижня, що інтегрує і організовує особистість, самоприйняття, самоповага, адекватна самооцінка та *часовий критерій* – інтеграція Я-концепції в часі, переживання цілісності свого Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього;

Також виділено критерії:

- *вимір стосунків – міжособовий критерій* – здатність до встановлення близьких, емпатичних міжособових стосунків, інтимності;
- *вимір діяльності – діяльнісний критерій* – наявність професійного самовизначення, здатність до ефективної діяльності;
- *вимір цінностей – ціннісний критерій* – усталена система цінностей та авторитетів.

Індикаторами сплутаної ідентичності є:

1. у *вимірі Я-образу когнітивний індикатор* – повна або часткова нездатність до рефлексії свого «Я», відсутність або розмитість системи уявлень людини про саму себе, погане саморозуміння та самокерівництво; *афективний індикатор* – неадекватна самооцінка (занижена або завищена), неприйняття себе, відчуженість і байдужість до свого “Я” та *часовий індикатор* – нездатність інтегрувати минулий досвід; нездатність жити теперішнім; відсутність уявлення про себе в майбутньому або страх свого майбутнього;
2. у *вимірі міжособових стосунків* – нездатність до встановлення близьких, емпатичних стосунків, глибоке почуття ізоляції; безладність інтимних

- контактів; стереотипність міжособових зв'язків;
3. у *вимірі діяльності* – відсутність професійного самовизначення; нездатність до продуктивної діяльності; руйнівна, непродуктивна поглинутість якою-небудь однією діяльністю;
4. у *вимірі цінностей* – відсутність сформованої системи цінностей, сенсожиттєвих орієнтацій, нігілізм; або надзвичайно висока прихильність до авторитетів, цінностей інших, залежність від них.

2.2. Розробка діагностичних критеріїв Інтернет-залежності

Діагностика Інтернет-залежності ускладнюється тим, що цей феномен не представлений в Діагностичному і Статистичному Керівництві Психічних Розладів (DSM) та Міжнародній Класифікації Хвороб (МКХ). Більшість дослідників зачисляють Інтернет-залежність до такзваних нехімічних залежностей поряд із залежністю від азартних ігор (гемблінг), адикцією стосунків, сексуальною, любовною залежностями, адикцією витрачання грошей, ургентною адикцією, а також роботоголізмом.

В МКХ-10 відсутня неприкладна характеристика залежності, а наведено лише її критерії в рубриці «Психічні й поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин». В. Менделевич розширює діагностичні критерії зловживання психоактивними речовинами на усі розлади залежної поведінки [173, с.6], відповідно, діагностичними критеріями розладів залежної поведінки є: 1) виражена потреба або необхідність... (прийняти речовину); 2) порушення здатності контролювати початок, закінчення й... дозування (речовини); 3) фізіологічний стан відміни; 4) ознаки толерантності; 5) прогресуюче нехтування альтернативних інтересів; 6) продовження вживання, незважаючи на очевидні шкідливі наслідки.

З усіх діагнозів DSM-IV азартні ігри (Pathological Gambling) розглядають як найбільш близькі до Інтернет-адикції. За допомогою використання характеристик азартних ігор за DSM-IV, Інтернет-адикцію може розглядати як «розлад контролю над імпульсами» (impulse-control disorder) – нездатність

протистояти імпульсивним бажанням виконувати небезпечні для себе чи для оточуючих дії. Під час реалізації цих бажань виникає відчуття задоволення.

На опідставі аналізу та узагальнення критеріїв Інтернет-залежності, наведених у параграфі «Інтернет-залежність: критерії діагностики» та ознак синдрому залежності та діагностичних критеріїв патологічного потягу до азартних ігор, зауважимо, що симптоми Інтернет-залежності можуть бути віднесені до трьох груп: поведінкові (дезатаптивна поведінка, пов'язана з Інтернет-активістю), когнітивні (система дисфункційних уявлень стосовно Інтернету) та афективні (негативні переживання у разі неможливості увійти в Мережу, покращення настрою у разі Інтернет-активності). Відповідно до виокремлених груп були розроблені основні *діагностичні критерії Інтернет-залежності*.

Поведінкові критерії:

- порушення здатності контролювати час, що проводиться в Інтернеті;
- фізіологічний стан відміни – психомоторне порушення, тривога, нав'язливі міркування про те, що зараз відбувається в Мережі Інтернет, фантазії про Інтернет, довільні чи мимовільні рухи пальцями, що нагадують друкування на клавіатурі;
- ознаки толерантності – кількість часу, яку потрібно провести в Інтернеті, щоб досягти задоволення, помітно зростає, якщо ж людина не збільшує кількість часу, яку вона проводить в Інтернеті, то ефект помітно знижується;
- прогресуюче нехтування альтернативних інтересів – значима соціальна, професійна діяльність, відпочинок редукуються унаслідок використання Інтернету;
- продовження Інтернет-активності, незважаючи на очевидні шкідливі наслідки (недосипання, сімейні (подружні) проблеми, запізнення на призначені зустрічі, занедбання професійних обов'язків).

Афективні критерії:

- Інтернет використовується як спосіб відволікання від проблем або полегшення розладів настрою;

Когнітивні критерії:

- наявність дисфункційних настановлень щодо власної особистості та Інтернет-середовища – переконання у неможливості існувати без Інтернету; цінність власної особистості, комфортне самопочуття та можливість встановлення міжособових стосунків тільки в Інтернеті.

2.3. Опис методичного інструментарію емпіричного дослідження особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності осіб

Для емпіричного дослідження *особистісної ідентичності* на підставі виділених критеріїв особистісної ідентичності було відібрано відповідний діагностичний інструментарій.

Таблиця 2.1.

Діагностичні критерії особистісної ідентичності

Вимір	Критерій	Характеристики	Методики та шкали
<i>Я-образ</i>	<i>когнітивний критерій</i>	чітка, інтегрована система уявлень людини про саму себе, здатність до рефлексії свого «Я»	Шкала ясності Я-концепції Шкала саморозуміння (опитувальник самоставлення). Методика особистісного диференціалу
	<i>афективний критерій</i>	переживання власного Я, як стрижня, що інтегрує і організовує особистість, самоприйняття, самоповага, адекватна самооцінка	Тест – опитувальник самоставлення Століна. Шкала внутрішньої конфліктності (МДС)
	<i>часовий критерій</i>	інтеграція Я-концепції в часі, переживання цілісності свого Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього	Шкала орієнтації в часі (САМОАЛ)

Закінчення табл. 2.1.

Стосунки	<i>міжособовий критерій</i>	здатність до встановлення емпатичних, неексплуатуючих міжособових стосунків, інтимності	Методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойко. Шкали уявлення про сприйняття себе іншими та очікування позитивного ставлення інших (опитувальник самоставлення)
Діяльність	<i>діяльнісний критерій</i>	наявність професійного самовизначення, здатність до ефективної діяльності	Тест сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО)
Цінності	<i>ціннісний критерій</i>	усталена система цінностей та авторитетів	

Шкала ясності Я-концепції використана у дослідженні для діагностики виміру Я-образу особистісної ідентичності користувачів Інтернету, а саме – міри чіткості та інтегрованості Я-концепції.

Методика розроблена Т. Кемпбеллом [178] у 1996 р. (Див. Додаток В.1). Дослідник визначає ясність Я-концепції як межі, в яких зміст індивідуальної Я-концепції є чітко і послідовно визначений, внутрішньо завершений і достатньо стабільний на цьому етапі розвитку особистості.

Адаптувала методику українською мовою І. Шмелюк [160] у 2000 р., у дослідженні взяло участь 107 респондентів. Про конструктну валідність свідчать зв'язок ясності Я-концепції з індексом самоактуалізації ($p < 0,001$) та основними шкалами САМОАЛ: часової компетентності і блоку самосприйняття — шкалами самоповаги і прийняття себе ($p < 0,001$).

Тест – опитувальник самоставлення В. Століна використаний для дослідження афективного та когнітивного критерію особистісної ідентичності – особливостей самооцінки та саморозуміння досліджуваних.

Опитувальник розроблений В. В. Століним у 1985 році [136, с.123]. Факторна структура опитувальника визначена на вибірці із 175 студентів гуманітарних вузів (115 дівчат й 60 юнаків). Середній вік досліджуваних – 20 років. На основі факторного аналізу виділено три рівні самоставлення, що вирізняються за рівнем узагальненості: 1) глобальне самоставлення,

2) самоствавлення, диференційоване за самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом та очікуваним ставленням до себе; 3) рівень конкретних дій (готовності до них) стосовно свого «Я».

Для опитувальника встановлено ретестову надійність (30 досліджуваних; інтервал між двома тестуваннями 7-10 днів): глобальне самоствавлення – $r=0,88$, самоповага – $r=0,74$, аутосимпатія – $r=0,83$, самоінтерес – $r=0,75$, очікуване ставлення інших – $r=0,62$, самовпевненість – $r=0,90$, очікуване ставлення інших людей – $r=0,66$, самоприйняття – $r=0,76$, самокерівництво – $r=0,57$, самозвинувачення – $r=0,69$, самоінтерес – $r=0,80$, саморозуміння – $r=0,63$.

Шкала «внутрішня конфліктність» методики дослідження самоствавлення (МДС) використана для дослідження ознак сплутаної ідентичності у вимірі Я-образу – нерозуміння себе, сумнівів щодо власного Я.

Методика МДС (Див. Додаток В.2) розроблена 1993 р. С. Р. Пантелєєвим на основі опитувальника самоствавлення В. Століна [109].

Шкала діагностує наявність внутрішніх конфліктів, сумнівів, незгоди з собою, тенденцію до надмірного самокопання і рефлексії, що протікають на загальному негативному емоційному тлі ставлення до себе. Ця тенденція супроводжується тривожно-депресивними станами, низькою самооцінкою, фрустрованість основних потреб (O + i Q4 + за 16 PF), а також незадоволенням цією ситуацією, підкресленням труднощів, самозаглибленням і наявністю ригідних афективних комплексів (F + , K, 6+ за ММРІ).

Шкала орієнтації в часі самоактуалізаційного тесту (САМОАЛ) застосована для діагностики часового критерію особистісної ідентичності, а саме – переживання цілісності свого Я у часовому континуумі, інтегрованості Я-концепції у часі.

Методика САМОАЛ (Див. Додаток В.3) – адаптація опитувальника POI /Personal Orientation Inventory Е. Шострем, здійснена Н.Ф.Каліною у 1998 р. Шкала орієнтації в часі виявляє, наскільки людина живе сьогоднішнім, не відкладаючи своє життя на «потім» і не намагаючись знайти притулок у

минулому. Високий результат характерний для осіб, котрі добре розуміють екзистенційну цінність життя «тут і тепер», здатних насолоджуватися актуальним моментом, не порівнюючи його з минулим і не знецінюючи передчуттям майбутніх успіхів.

Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) застосовано для виявлення у досліджуваних усталеної системи цінностей та авторитетів та і самовизначення, при цьому шкала локус контролю Я свідчить про те, наскільки цей вибір був зроблений самостійно.

Методика «Цілі у житті» (Purpose-in-Life Test, PIL) розроблена Дж. Крамбо й Л. Махоліком у 1964 р. на основі теорії прагнення до сенсу і логотерапії В. Франкла.

Адаптував методику Д. Леонтьєв у 1986-88 рр. [91]. Встановлена ретестова надійність ($p \leq 0,05$, $n=76$). Про конструктну валідність свідчать кореляції із шкалами опитувальника рівня суб'єктивного контролю (УСК) Бажина та самоактуалізаційним тестом (САМОАЛ).

На основі факторного аналізу встановлена факторна структура методики та виділені субшкали:

Мета в житті – свідчить про наявність або відсутність у житті цілей у майбутньому, які надають життю свідомість, спрямованість й часову перспективу.

Процес життя, або інтерес та емоційна насиченість життя – свідчить про те, чи сприймає досліджуваний сам процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом.

Результативність життя, або задоволеність самореалізацією – відображає оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивно й осмислено була прожита його частина.

Локус контролю-Я (Я – хазяїн життя). Високі бали відповідають уявленню про себе як про сильну особистість, що має свободу вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його зміст.

Локус контроль-життя, або керованість життя. У разі високих балів – переконання в тому, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя.

Методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. Бойко виявляє здатність користувачів Інтернету до емпатії в між особових стосунках (міжособовий критерій особистісної ідентичності).

В. Бойко визначає емпатію як специфічну систему відображення партнерів по взаємодії, як здатність входити у стан іншого, як співпереживання і співчуття. Методика містить шкали:

Раціональний канал емпатії – спрямованість уваги, сприйняття і мислення на сутність іншої людини – її стан, проблеми, поведінку.

Емоційний канал емпатії – здатність входити в емоційний резонанс з оточуючими – співпереживати. Інтуїтивний канал емпатії – здатність респондента діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про партнера по комунікації, спираючись на досвід, що зберігається в підсвідомості.

Настановлення, що сприяють або перешкоджають емпатії, відповідно, полегшують або ускладнюють дію всіх емпатичних каналів. Ефективність емпатії знижується, якщо людина намагається уникати особистих контактів, вважає недоречним виявляти цікавість до іншої особистості, переконала себе спокійно ставитися до переживань і проблем оточуючих.

Проникаюча здатність до емпатії – комунікативна властивість людини, що дозволяє створювати атмосферу відкритості, довіри, задушевності.

Ідентифікація – вміння зрозуміти іншу людину на підставі співпереживання. В основі ідентифікації є рухливість і гнучкість емоцій, здатність до наслідування.

Методика особистісного диференціалу використана для виявлення змістовного наповнення Я-концепції, Я-ідеалу та особливостей віртуальної самопрезентації.

Методика дає змогу виявити особливості самосвідомості та міжособових стосунків. Вона адаптований в НДІ ім. В. М. Бехтерева. Адаптований варіант

включає полюси трьох класичних факторів семантичного диференціалу: оцінки, сили та активності. Досліджуваним було запропоновано оцінити своє Реальне Я, Ідеальне Я та Віртуальне Я.

Для діагностики Інтернет-залежності на підставі виділених критеріїв підібрано відповідні методики.

Таблиця 2.2.

Діагностичні критерії схильності до Інтернет-залежності

Критерії	Характеристика	Методики та шкали
поведінкові критерії	потреба проводити в Інтернеті все більше часу, фізичні, соціальні, професійні проблеми внаслідок Інтернет-активності; невдалі спроби контролювати Інтернет-активність та «синдром відміни»	Опитувальник Інтернет-залежності К.Янг. Опитувальник настановлень стосовно Інтернету (шкали «Знижений самоконтроль», «Відволікання»)
когнітивні критерії	дисфункційні переконання в тому, що цінність власної особистості, комфортне самопочуття та встановлення міжособових стосунків можливе тільки в Інтернеті	Опитувальник настановлень стосовно Інтернету (шкали «Самотність/депресія поза Інтернетом», «Соціальний комфорт в Інтернеті»)
афективні критерії	тривога, депресія, роздратування, що виникає при вимушеному обмеженні Інтернет-активності, Інтернет використовується з метою редукції негативних переживань	«Самотність/депресія поза Інтернетом», «Соціальний комфорт в Інтернеті»

Опитувальник настановлень стосовно Інтернету використаний для діагностики поведінкових (шкали «знижений самоконтроль» та «відволікання»), афективних (шкала «депресія поза Інтернетом») та когнітивних (шкала «соціальний комфорт в Інтернеті») ознак Інтернет-залежності.

Опитувальник розроблений Р.Девісом, Дж. Флетом та А.Бассером [181] в 2002 році, містить 36 запитань (Див. Додаток В.4). Запитання складені на підставі поведінкових симптомів залежності від Інтернету, а також пов'язаних з Інтернет-залежністю відволіканням, депресією, імпульсивністю і

патологічним захопленням азартними іграми. Стандартизація та валідація опитувальника проводилася на групі студентів ($n=211$), середній вік респондентів 21,7 років.

Адаптувала методики Е. Губенко на групі студентів ($n=98$), середній вік досліджуваних 21,5 років. Для перевірки валідності російськомовного варіанта використано методики: опитувальник самоствалення Століна, шкала депресії Т.Балашової, опитувальник Інтернет-залежності К.Янг (адаптувала В. Бурова), опитувальник впевненості В.Ромека, опитувальник рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера (адаптував Е.Бажин). Встановлена внутрішня узгодженість опитувальника (α Кронбаха): шкала «Соціальний комфорт» $\alpha=0,95$, «Самотність/депресія» $\alpha=0,81$, «Знижений самоконтроль» $\alpha=0,91$, «Відволікання» $\alpha=0,75$, загальна шкала $\alpha=0,95$.

Опитувальник містить чотири шкали: соціальний комфорт, самотність/депресія, знижений самоконтроль і відволікання.

Шкала «Соціальний комфорт» містить запитання про почуття респондента в Інтернеті, а також тенденцію до встановлення в Інтернеті соціальних зв'язків.

«Самотність/депресія» містить запитання про почуття самотності в реальному житті й неможливості існувати без Інтернету.

«Знижений самоконтроль» містить запитання про наявність нав'язливих думок про Інтернет, нездатність скоротити час користування Інтернетом.

«Відволікання» містить запитання про використання Інтернету як засобу для уникання більш важливих і відповідальних справ. Опитувальник також використовують для вимірювання загального показника (загальної шкали) проблематичного використання Інтернету.

Опитувальник Інтернет-залежності К.Янг діагностує поведінкові ознаки Інтернет-залежності. Розроблений він у 1996 р. К.Янг (Див. Додаток В.5). Запитання опитувальника стосуються основних симптомів Інтернет-залежності: покращення настрою внаслідок Інтернет-активності, потреби проводити в Інтернет все більше часу, фізичних, соціальних, професійних чи

психологічних проблем, що викликаються його використанням, невдалих спроб контролювати Інтернет-активність та «синдрому відміни».

Психометричну перевірку виконав Л. Від'янто та М. МакМюрран [212] на групі із 86 респондентів. Факторний аналіз виявив шість факторів: поглинутість використанням (*excessive use*), нехтування роботою (*neglecting work*), антиципація (*anticipation*), брак контролю (*lack of control*) нехтування соціальними стосунками (*neglecting social life*). Ч. Янг та Б. Чое [179] встановили внутрішню узгодженість методики (альфа Кронбаха) $\alpha = 0,92$, ретестову надійність ($n=60, r=0,85, p \leq 0,001$). Адаптували методику російською мовою В. Бурова (Лоскутова) та Д. Сатін у 2000 р. на групі досліджуваних 779 чол., встановлена внутрішня узгодженість опитувальника (α Кронбаха) $= 0,91$; для всіх пунктів опитувальника кореляція із загальною шкалою на рівні $p < 0,001$.

Анкета для виявлення особливостей Інтернет-активності мала на меті вивчити особливості Інтернет-активності користувачів.

Запитання анкети стосуються вільного доступу в Мережу – питання №1; часу – питання №4 та місця – питання №3 виходу в Інтернет; схильності залишатися на робочому місці в позаробочий час з метою виходу в Інтернет – питання №2; ресурсів, які найчастіше відвідують в Інтернеті питання №5 (Див. Додаток В.6).

Питання були закритими, зважаючи на комп'ютерну форму проведення дослідження. У запитаннях №№1-4 досліджуваним пропонували вибрати один варіант відповіді. У запитанні №5 - не більше п'яти варіантів.

Статистичне опрацювання одержаних даних виконане за допомогою порівняльного аналізу (t-критерій Стюдента), кореляційного аналізу (лінійна кореляція за Пірсоном), дискримінантного аналізу, кластерного аналізу (метод К-середніх), однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA), мультифакторного аналізу та регресійного аналізу.

За t-критерієм Стюдента ми порівнювали психологічні характеристики (значення середніх арифметичних), одержані в підгрупах схильних та несхильних до Інтернет-залежності.

Кореляційний аналіз (лінійна кореляція за Пірсоном) було застосовано для визначення взаємозв'язків між особливостями особистісної ідентичності та ознаками Інтернет-залежності.

Застосування мультифакторного аналізу мало на меті виявлення латентних факторів та особливостей їх взаємодії. Для виділення латентних факторів використано метод головних компонент.

Кластерний аналіз було задіяно з метою перевірки того, чи схильність до Інтернет-залежності є істотним чинником поділу групи досліджуваних на підгрупи із різним рівнем Інтернет-залежності та показниками особистісної ідентичності.

Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) використано для порівняння психологічних характеристик підгруп досліджуваних, виокремлених на підставі кластерного аналізу, а також для з'ясування вікової динаміки показників особистісної ідентичності у виділених кластерах.

Дискримінантний аналіз використано з метою виявлення основних змінних, що зумовили розподіл групи досліджуваних на підгрупи із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності.

Лінійний регресійний аналіз застосовувався для того, щоб оцінити силу впливу змінних особистісної ідентичності на ознаки Інтернет-залежності.

2.4. Опис попереднього етапу емпіричного дослідження: процедура, результати

З метою емпіричної валідації виділених у теоретичному дослідженні критеріїв особистісної ідентичності було проведено *пілотажне дослідження*. Основне *припущення* – наявність тісного зв'язку між структурними компонентами та особливостями проявів особистісної ідентичності, а саме наявність чіткої інтегрованої системи уявлень про власне Я (когнітивний

вимір) пов'язаний із позитивною модальністю самоствавлення (афективний вимір) та переживанням цілісності різночасових аспектів «Я» (часовий вимір), що відображається у здатності до встановлення емпатичних міжособових стосунків (міжособовий вимір), наявності професійного самовизначення (вимір діяльності) та встановленій системі цінностей (ціннісний вимір).

Відповідно до виділених критеріїв було підібрано методики (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Критерії та методики дослідження особистісної ідентичності

<i>Критерій</i>	<i>Методики та шкали</i>
<i>Когнітивний критерій</i>	Шкала ясності Я-концепції Шкали саморозуміння і самокерівництво (тест-опитувальник самоствавлення Пантелєєва)
<i>Афективний критерій</i>	Тест–опитувальник самоствавлення Століна
<i>Часовий критерій</i>	Шкала орієнтації в часі (САМОАЛ)
<i>Міжособовий критерій</i>	Шкала контактності (САМОАЛ)
<i>Діяльнісний критерій</i>	Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)
<i>Ціннісний критерій</i>	

У дослідженні взяло участь 71 чоловік – студенти стаціонарного відділення біологічного факультету (44 особи) та заочного відділення історичного факультету (26 осіб) Львівського національного університету імені Івана Франка. З них 42 дівчини та 29 хлопців. Середній вік досліджуваних – 20,4 роки.

В результаті кореляційного аналізу встановлено:

У сфері Я-образу прямий зв'язок ($p < 0,01$) між ясністю Я-концепції особистості та інтегральним показником самоствавлення ($r = 0,48$), самоповагою ($r = 0,43$), аутосимпатією ($r = 0,40$), самовпевненістю ($r = 0,39$), самоприйняттям ($r = 0,38$) та самокерівництвом ($r = 0,29$). Та обернений зв'язок між ясністю Я-концепції та самозвинуваченням ($r = -0,31$) і внутрішньою конфліктністю ($r = -0,57$). Отже, наявність чіткої, інтегрованої система уявлень людини про саму себе, здатність до рефлексії свого «Я», саморозуміння та самокерівництво пов'язане із самоприйняттям, самоповагою. А тенденція до надмірної саморефлексії (хвороблива самосвідомість за Е. Еріксоном) відбувається на тлі негативного ставлення до себе, відсутності ясних уявлень щодо свого Я.

Виявлено прямий зв'язок між орієнтацією в часі та інтегральним показником самоствавлення ($r=0,41$), самоповагою ($r=0,47$), очікуваним ставленням інших ($r=0,36$) та самовпевненістю ($r=0,34$). Це свідчить про те, що здатність жити теперішнім, відсутність страху майбутнього та фіксації на минулому (часова перспектива за Е.Еріксоном) пов'язана із ставленням до себе як впевненої, самостійної, вольової і надійної людини, якій є за що себе поважати, а також з уявленнями особи про те, що вона здатна викликати в інших повагу, симпатію, схвалення, розуміння.

Простежено зв'язок між *сферою Я-образу* та *сферою міжособових стосунків*. Контактність прямо корелює із ясністю Я-концепції ($r=0,29$), інтегральним показником самоствавлення ($r=0,24$), самоповагою ($r=0,24$), саморозумінням ($r=0,24$) та обернено із внутрішньою конфліктністю ($r=-0,26$). Отже, чітка, інтегрована система уявлень людини про саму себе, здатність до рефлексії свого «Я», саморозуміння та самоповага сприяє встановленню міцних та доброзичливих контактів з іншими. В той час, як тенденція до надмірного самокопання, саморефлексії на тлі негативного ставлення до себе пов'язана із складністю встановлення близьких стосунків (ізоляція від інтимності за Е.Еріксоном).

Встановлено зв'язок між *сферою Я-образу* і сферами *діяльності та цінностей*. Ясність Я-концепції прямо корелює із загальним показником осмисленості життя ($r=0,33$), субшкалами мета в житті ($r=0,33$), процес життя ($r=0,36$), результативність життя ($r=0,35$), локус контролю Я ($r=0,026$) та локус контролю життя ($r=0,33$). Загальний показник осмисленості життя прямо корелює із інтегральним показником самоствавлення ($r=0,58$), самоповагою ($r=0,61$), самоінтересом ($r=0,33$), самовпевненістю ($r=0,58$), самоприйняттям ($r=0,36$) та самокерівництвом ($r=0,35$). Отже, чітка, інтегрована система уявлень людини про саму себе, здатність до рефлексії свого «Я», саморозуміння та самокерівництво, самоприйняття, аутосимпатія та самоповага тісно пов'язані із наявністю у житті людини цілей у майбутньому, які надають життю усвідомленість, спрямованість і часову перспективу,

сприйняття процесу життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого змістом, та сприйняття прожитого відрізка життя як осмисленого і продуктивного.

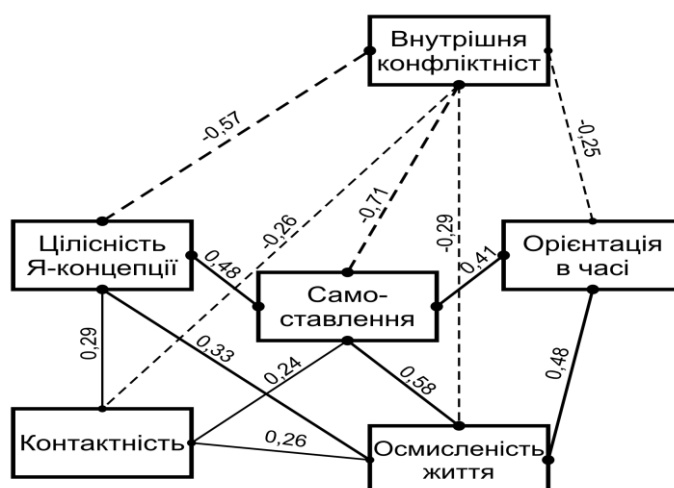

Рис. 2.1. Кореляційна плеяда компонентів та сфер прояву особистісної ідентичності

Отже під час пілотажного дослідження було емпірично перевірено виділена на основі теоретичного аналізу критерії особистісної ідентичності.

2.5. Опис процедури дослідження особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності

Основне дослідження проводилось у комп'ютерній формі в мережі Інтернет за адресою http://dev.integra-media.net/internet_addict/test/anketa.php. Був розроблений веб-сайт на мові php, розміщений на сервері під управлінням операційної системи Solaris. Результати заповнення кожної форми зберігались в базі даних MySQL та були доступні за адресою http://dev.integra-media.net/internet_addict/test/all_result.php.

Дослідження тривало з травня 2009 по серпень 2009 р.

Усно були повідомлені про дослідження студенти та аспіранти ЛНУ ім. Франка та ЛНУ «Львівська Політехніка».

Повідомлення про дослідження були розміщені також в мережі Інтернет – на дошках оголошень форумів обласних і районних центрів та сіл України а також на дошках оголошень спеціальних форумів за інтересами (Див. Додаток

А). Оголошення у спільнотах соціальної мережі «ВКонтакте» та спільнотах блогу «Живий Журнал».

Комп'ютерна форма проведення дослідження в мережі Інтернет зумовлена такими чинниками:

1. Наближеність ситуації дослідження до умов діяльності, котра досліджується, що забезпечує більшу зовнішню валідність.
2. Розширення групи досліджуваних.
3. Можливість задіяти більшу кількість досліджуваних, що забезпечує й більшу точність статистичних висновків.
4. Можливість надання індивідуального зворотного зв'язку безпосередньо після тестування, що служить додатковим фактором залучення досліджуваних.
5. Поява додаткових можливостей програмного контролю за виконанням завдань, що допомогло вирішити проблему неповних відповідей, їхнього формату й послідовності виконання завдань.

Методологічною основою цієї форми проведення опитування є праці В. Ромека і Д. Сатіна [122, с.70], котрі підтверджують збереження надійності та валідності багатофакторних методик у разі використання в Мережі Інтернет.

Дослідження кожного респондента тривало близько 1 год. та відбувалось покроково тобто, кожна методика пропонувалась на окремій електронній сторінці, що забезпечувало зручність перегляду, а також можливість проконтролювати респондента, який не міг переходити до наступної методики, не заповнивши належно попередню.

На початку дослідження респондент ознайомлювався з інструкцією (Див. Додаток Б), потім заповнював анкету, що стосувалася особливостей Інтернет-активності та методики дослідження Інтернет-залежності (опитувальник Інтернет-залежності К.Янг, опитувальник настановлень стосовно Інтернету). Далі слідував комплекс методик дослідження особистісної ідентичності – шкала ясності Я-концепції, шкала орієнтації в часі, методика діагностики рівня

емпатичних здібностей В. В. Бойко, тест сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО), Тест-опитувальник самоствалення Століна. Насамкінець досліджувані заповнювали методику особистісного диференціалу.

Безпосередньо після заповнення усіх методик респондент отримував зворотній зв'язок із описаними результатами, що мотивувало осіб брати участь в дослідженні.

2.6. Загальна характеристика групи досліджуваних

У дослідженні взяло участь 606 осіб, із них – 274 чоловіки та 332 жінки. Середній вік досліджуваних склав 22,1 роки. Основним критерієм, за яким добиралась група досліджуваних – це вільний доступу в респондентів до Мережі Інтернет, відповідно, всю групу досліджуваних склали користувачі Інтернету.

Таблиця 2.3.

Віковий та статевий склад групи досліджуваних

Вікова група, років	Кількість досліджуваних	Частка загальної групи, %	Чоловіки	Частка вікової групи, %	Жінки	Частка вікової групи, %
13-15 (рання юність)	15	2,47	10	66,67	5	33,33
16-21 (пізня юність)	369	60,89	146	39,57	223	60,43
22-25 (рання дорослість)	94	15,51	46	48,94	48	51,06
26-40 (середня дорослість)	112	18,48	64	57,14	48	42,86
41-55 (пізня дорослість)	16	2,64	8	50	8	50
	606		274	45,21	332	54,79

Як вказано на Таблиці 2.3, більшу частину досліджуваних складають особи 16-21 року, тобто юнацького віку. Найменш представлені групи 13-15 років – підлітковий вік та 41-55 – пізня дорослість. Такий віковий склад групи досліджуваних зумовлений двома чинниками – по-перше, самою процедурою дослідження (залучення студентів львівських вищих навчальних закладів), по-друге – власне віковою структурою користувачів українського Інтернету. За результатами «GfK Україна» та «Gemius Україна», котрі у серпні 2008 р.

провели дослідження аудиторії українського Інтернету, найактивніше Мережею користуються українські громадяни віком 14-19 років, що складає 69% цієї вікової групи, а найменш активно вікова категорія 40-49 років, що складає 31% цієї вікової групи. [174].

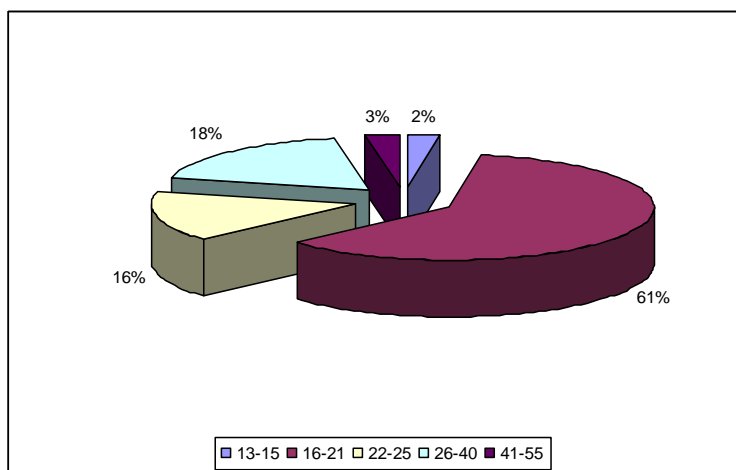

Рис. 2.2. Віковий склад групи досліджуваних

Щодо статевого складу групи досліджуваних, то немає суттєвої відмінності у кількості чоловіків та жінок–респондентів.

За місцем проживання переважають мешканці обласних центрів – 409 осіб (67%) та районних центрів – 100 осіб (16%). Зауважимо, що у дослідженні також взяли участь мешканці сіл та селищ міського типу – загалом 86 осіб (14%).

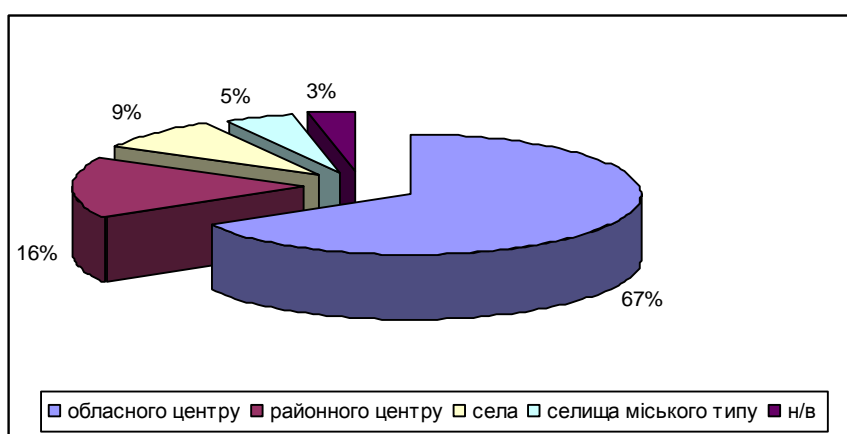

Рис. 2.3. Склад групи досліджуваних за місцем проживання

За сімейним станом більшість досліджуваних - неодружені респонденти – 483 особи (80%). Кількість одружених – 95 осіб (16%), у цивільному шлюбі проживає 15 осіб (2,4%), розлучені – 9(1,4%).

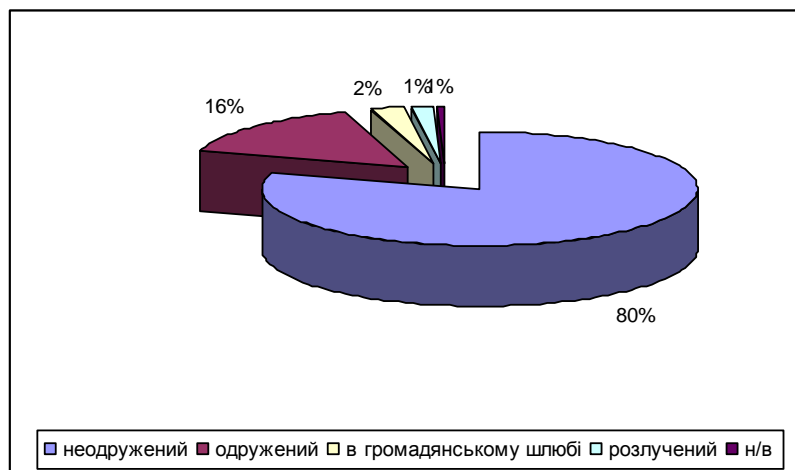

Рис. 2.4. Склад групи досліджуваних за сімейним станом

За характером зайнятості переважають студенти – 58% досліджуваних та працівники – 26%. Кількість учнів та безробітних складає 23 особи (3,7%) та 17 осіб (2,8%) відповідно. Цей розподіл значною мірою зумовлений віковою структурою групи досліджуваних.

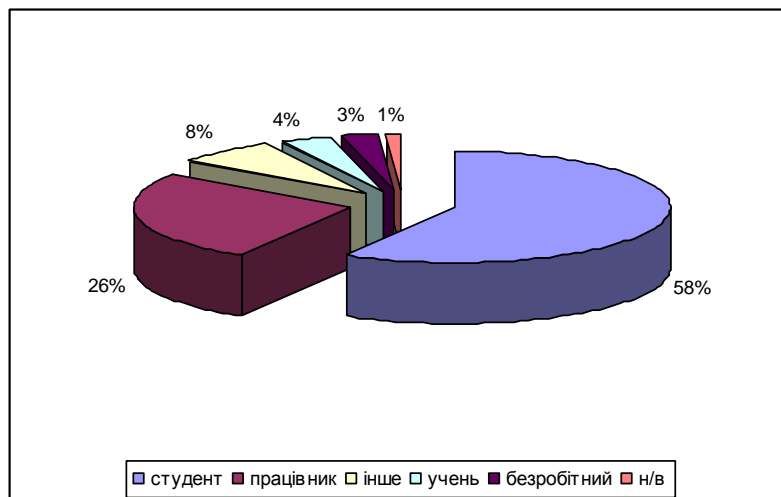

Рис. 2.5. Склад групи досліджуваних за типом зайнятості

За напрямком освіти переважають гуманітарії – 310 осіб (51%), кількість осіб із технічною освітою склала 212 (35%) та з природничою - 64 (11%).

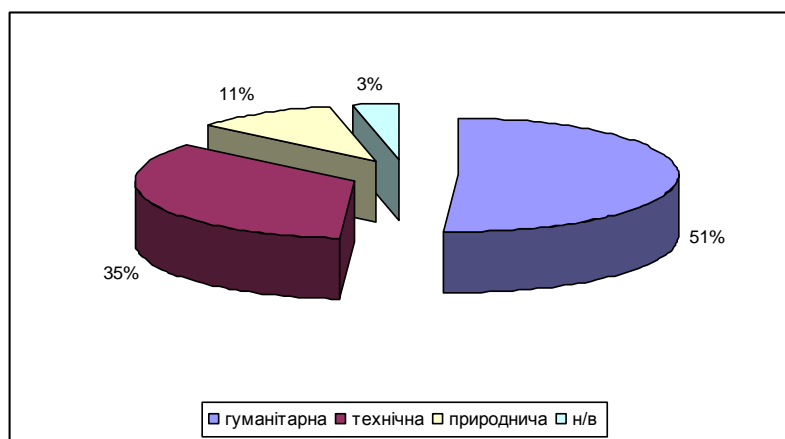

Рис. 2.6. Склад групи досліджуваних за напрямом освіти

Більшість досліджуваних виходить в Мережу Інтернет із власного помешкання – 481 особа (78%), з робочого місця – 80 осіб (13%), з Інтернет-кафе - 14 осіб (2,3%).

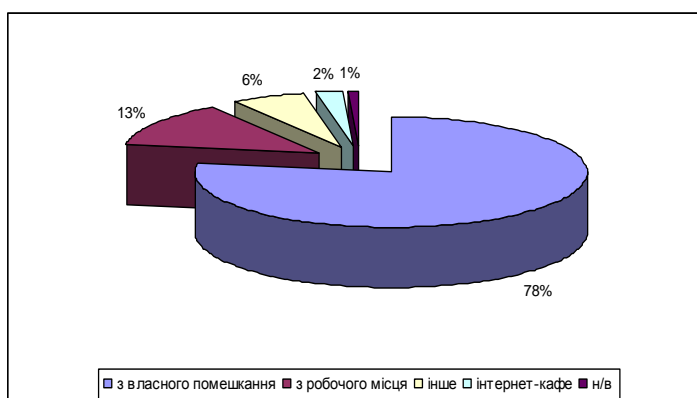

Рис. 2.7. Характеристика групи досліджуваних за місцем виходу в Інтернет

Вихід в Інтернет відбувається переважно з 8.00 до 18.00 – відмітили 232 особи (39%) та з 21.00 до 01.00 – відмітили 206 осіб (34%). Зауважимо, що значна частина досліджуваних – 154 (25%) – обрала категорію «інше». Пізніше, в особистій бесіді та відгуках досліджуваних по електронній пошті, вдалось з'ясувати, що такий варіант часто обирали ті, хто має цілодобовий доступ до Мережі через виділену лінію зв'язку.

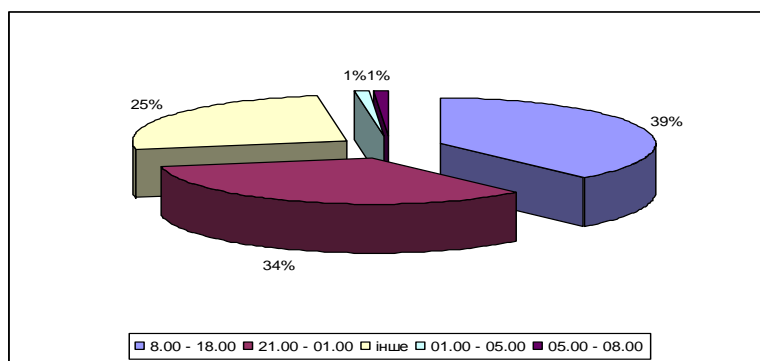

Рис. 2.8. Характеристика групи досліджуваних за часом виходу в Інтернет

Найбільш поширеним типом Інтернет-активності серед групи досліджуваних є завантаження файлів, перевірка електронної пошти та перегляд новин. Участь у соціальних контактах (спілкування в чаті, за допомогою відповідних програм та на форумах) також займає чільне місце серед віртуальної активності. На останніх позиціях типи віртуальної активності, що відносяться до так-званої специфічної віртуальної активності – тобто використання Інтернету для перегляду еротики та порнографії, віртуальних аукціонів та он-лайн ігор.

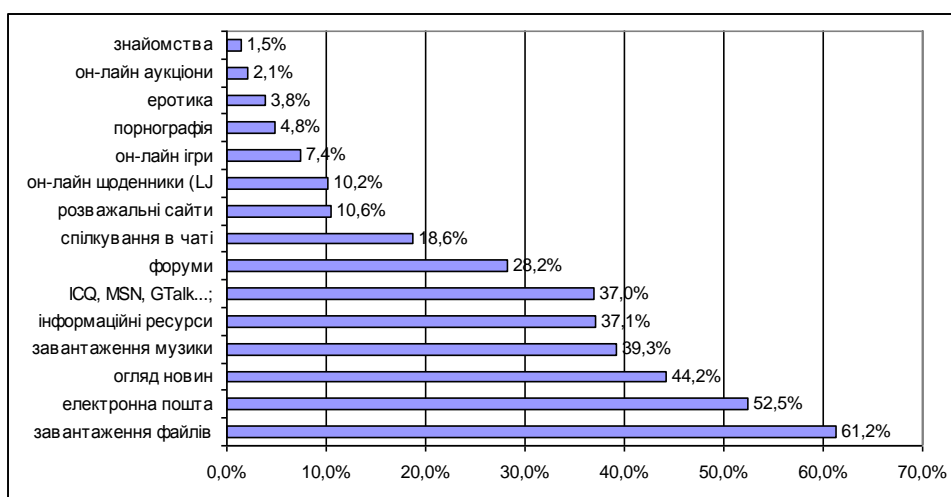

Рис. 2.9. Характеристика групи досліджуваних за типом Інтернет-активності

2.7. Виділення груп досліджуваних за рівнем Інтернет-залежності

З метою встановлення доцільності застосування параметричних методів математичної статистики, був використано критерій Колмогорова-Смірнова. Встановлено нормальний розподіл на рівні значимості $p < 0,01$ для усіх

діагностичних шкал, які застосовано в дослідженні, окрім шкали «Цілі в житті», для котрої похибка склала $p < 0,05$.

Діагностика рівня вираженості ознак Інтернет-залежності ґрунтується на аналізі показників описової статистики (Див. Додаток Д), а саме – з погляду на показники дисперсії за ознаками схильності до Інтернет-залежності у досліджуваній групі.

Таблиця 2.4.

Показники описової статистики для ознак Інтернет-залежності

Шкали	Середнє значення (Mean)	Середньо квадратичне відхилення (SD)	Низький рівень прояву ознаки ($\leq \text{Mean} - \text{SD}$)	Високий рівень прояву ознаки ($> \text{Mean} + \text{SD}$)	Дуже низький рівень прояву ознаки ($\leq \text{Mean} - 1,96 * \text{SD}$)	Дуже високий рівень ($> \text{Mean} + 1,96 * \text{SD}$)
Інтернет-залежність	35,86	10,84	25,01	46,70	14,60	57,11
Знижений самоконтроль	26,79	10,24	16,55	37,04	6,72	46,87
Відволікання	27,14	10,13	17,00	37,27	7,26	47,01
Соціальний комфорт	32,44	13,73	18,71	46,18	5,52	59,36
Депресія/самотність	17	5	12	23	0	42

На підставі результатів описової статистики для кожної із ознак схильності до Інтернет-залежності були виділені підгрупи досліджуваних із різним рівнем вияву цієї ознаки.

Таблиця 2.5.

Вираженість поведінкових ознак Інтернет-залежності

Поведінкові ознаки Інтернет-залежності (шкала Інтернет-залежність)	Кількість досліджуваних	Частка від загальної групи, %
діагностовано Інтернет-залежність	2	0,33
дуже високий рівень вираженості поведінкових ознак	30	4,95
високий рівень вираженості поведінкових ознак	55	9,08
середній рівень вираженості поведінкових ознак	441	72,77
низький рівень вираженості поведінкових ознак	78	12,87

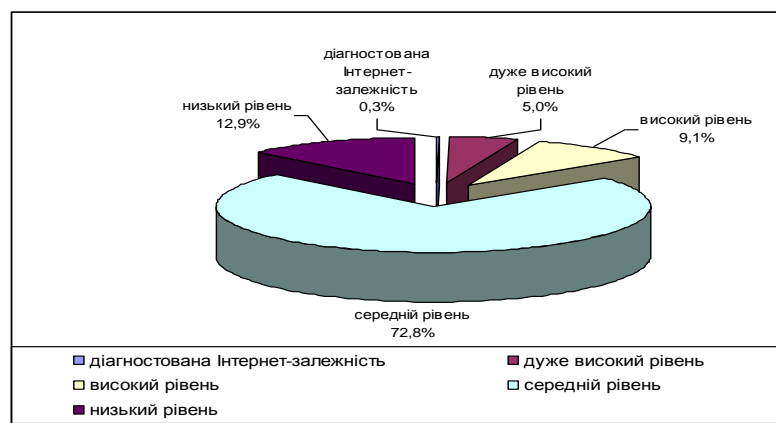

Рис. 2.10. Характеристика групи досліджуваних за вираженістю поведінкових ознак Інтернет-залежності

Ці дані свідчать про те, що загалом у 14%-19% досліджуваних простежується значний вияв поведінкових ознак Інтернет-залежності, а саме – порушення здатності контролювати початок і закінчення часу, що проводиться в Інтернеті, «синдром відміни», ознаки толерантності, прогресуюче нехтування альтернативних інтересів, продовження Інтернет-активності, незважаючи на очевидні шкідливі наслідки, використання Інтернету як засобу для уникання неприємних справ та думок.

Таблиця 2.6.

Вираженість зниженого самоконтролю у групі досліджуваних

Знижений самоконтроль	Кількість досліджуваних	Частка від загальної групи, %
дуже високий рівень вираженості	26	4,29
високий рівень вираженості	84	13,86
середній рівень вираженості	397	65,51
низький рівень вираженості	99	16,34

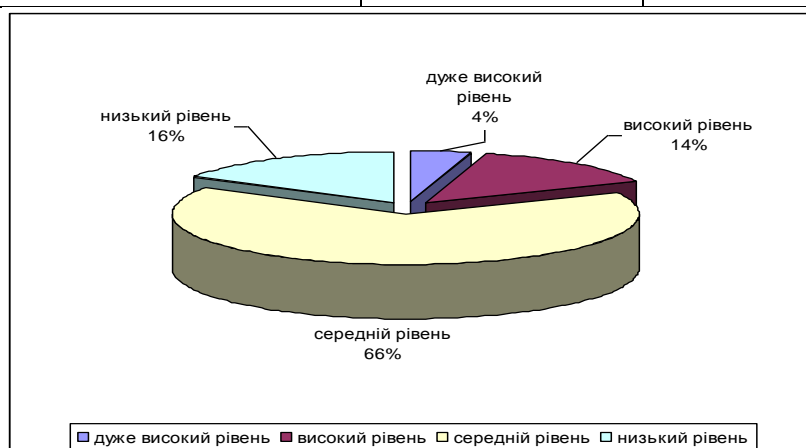

Рис. 2.11. Характеристика групи досліджуваних за вираженістю зниженого самоконтролю

Таблиця 2.7.

Вираженість відволікання у групі досліджуваних

Відволікання	Кількість досліджуваних	Частка від загальної групи, %
дуже високий рівень вираженості	26	4,29
високий рівень вираженості	92	15,18
середній рівень вираженості	373	61,55
низький рівень вираженості	115	18,97

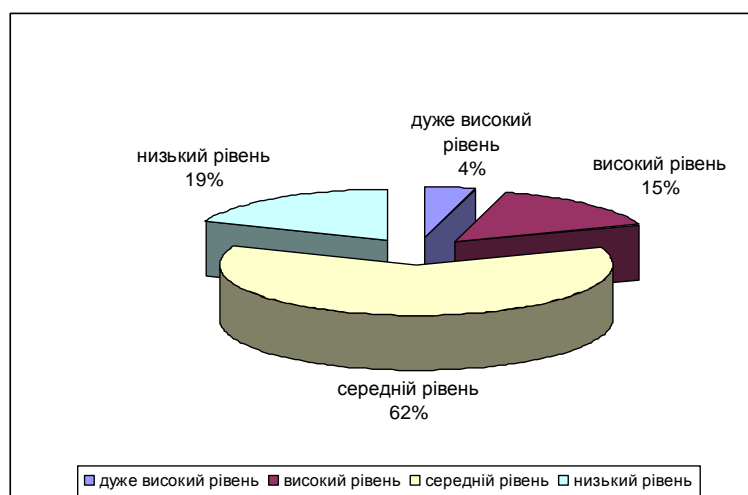

Рис. 2.12. Характеристика групи досліджуваних за вираженістю відволікання

Зауважимо, що найбільш вираженою поведінковою ознакою є відволікання – тобто використання Інтернету як засобу для уникання неприємних справ та думок, високий рівень прояву якого діагностується в 19% досліджуваних.

Отримані результати частково узгоджуються із даними К. Янг про поширеність Інтернет-залежності у групі Інтернет-користувачів на рівні 5%. У нашому дослідженні такий відсоток характерний для *дуже високого* рівня прояву поведінкових симптомів, в той час як діагностовано Інтернет-залежність лише у двох досліджуваних. Такі результати можна пояснити тим, що дослідження К. Янг проведені у 1996 р., коли аудиторія Інтернету була значно вужча, а зважаючи на специфіку її діяльності, більшою мірою схильна до Інтернет-залежності.

Дисфункційні настановлення стосовно Інтернету у групі досліджуваних виражені так:

Таблиця 2.8.

Вираженість переживання соціального комфорту в Мережі у групі
досліджуваних

Соціальний комфорт	Кількість досліджуваних	Частка від загальної групи, %
дуже високий рівень вираженості	30	4,95
високий рівень вираженості	74	12,21
середній рівень вираженості	416	68,65
низький рівень вираженості	86	14,19

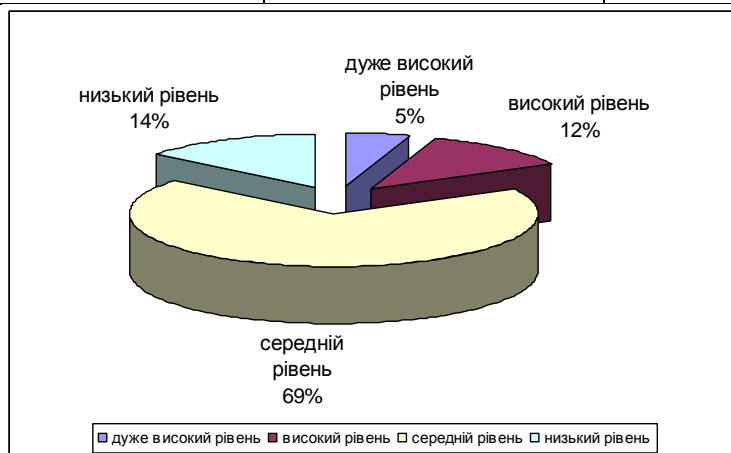

Рис. 2.13. Характеристика групи досліджуваних за мірою переживання соціального комфорту в Мережі

У 17% досліджуваних виявлено виражену тенденцію до встановлення соціальних стосунків в Інтернеті. Для таких користувачів притаманні дисфункційні настановлення щодо того, що Інтернет – це чи не єдине місце, де можна встановити задовільні міжособові стосунки з іншими людьми.

Таблиця 2.9.

Вираженість переживання соціального комфорту в Мережі у групі
досліджуваних

Самотність/депресія	Кількість досліджуваних	Частка від загальної групи, %
дуже високий рівень вираженості	26	4,29
високий рівень вираженості	91	15,02
середній рівень вираженості	371	61,22
низький рівень вираженості	118	19,47

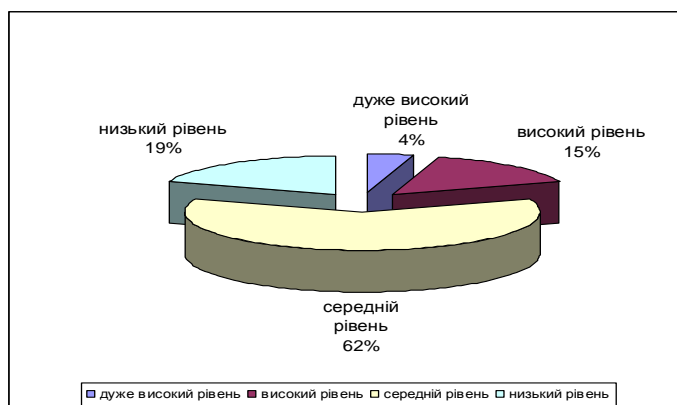

Рис. 2.14. Характеристика групи досліджуваних за мірою переживання самотності та депресії поза Мережею

Отримані результати свідчать про те, що загалом у 17%-19% досліджуваних простежується значний прояв афективних ознак Інтернет-залежності, а саме – переживання самотності в реальному житті й неможливості існувати без Інтернету. Такі досліджувані відмічають прояви зниженого настрою, туги та невдоволення у випадку, коли не можуть увійти в Мережу.

З метою аналізу та виявлення суттєвих відмінностей в особливостях особистісної ідентичності схильних та не схильних до Інтернет-залежності осіб, треба було виділити у загальній групі три підгрупи досліджуваних, що відрізняються між собою за рівнем схильності до Інтернет-залежності.

- У підгрупу «*схильних до Інтернет-залежності*» увійшли досліджувані, котрі, поведінковими та афективними та когнітивними ознаками характеризуються високим та дуже високим рівнем вираженості схильності до Інтернет-залежності.
- У підгрупу «*несхильних до Інтернет-залежності*» увійшли досліджувані, котрі за поведінковими, афективними та когнітивними ознаками характеризуються низьким рівнем вираженості схильності до Інтернет-залежності.
- У підгрупу «*середній рівень схильності до Інтернет-залежності*» увійшли досліджувані, котрі за поведінковими, афективними та когнітивними

ознаками характеризуюся середнім рівнем вираженості схильності до Інтернет-залежності.

2.8. Соціально-демографічна характеристика досліджуваних із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності

У підгрупу «схильних до Інтернет-залежності» ввійшло 94 особи, із них – 53 чоловічої та 41 жіночої статі. Середній вік представників підгрупи склав 20,8 років.

У підгрупу «несхильних до Інтернет-залежності» ввійшло 89 осіб, із них – 38 чоловічої та 51 жіночої статі. Середній вік представників цієї підгрупи - 23,5 років.

У підгрупу «середній рівень схильності до Інтернет-залежності» ввійшло 421 особа, із них – 181 чоловічої та 240 жіночої статі. Середній вік представників підгрупи склав 22,1 років.

Таблиця 2.10.

Віковий склад підгруп досліджуваних із різною вираженістю схильності до Інтернет-залежності

схильні до Інтернет-залежності			середній рівень схильності до Інтернет-залежності		не схильні до Інтернет-залежності	
Вікова група, років	Кількість досліджуваних	Частка підгрупи, %	Кількість досліджуваних	Частка підгрупи, %	Кількість досліджуваних	Частка підгрупи, %
13-15	2	2,1	12	2,9	1	1,1
16-21	65	69,1	256	60,8	47	52,8
22-25	13	13,8	63	15,0	17	19,1
26-40	14	14,9	79	18,8	19	21,3
41-55	0	0	11	2,6	5	5,6

Із зниженням схильності до Інтернет-залежності кількість осіб підліткового та юнацького віку у виділених підгрупах зменшується, тоді як кількість дорослих збільшується (див. табл. 2.10).

Характеристика підгрупи «схильних до Інтернет-залежності».

За місцем проживання переважають мешканці обласних центрів – 65 осіб (69%) та районних центрів – 14 осіб (15%). Мешканці сіл та селищ міського типу склали загалом 14 осіб (15%).

За сімейним станом у цій підгрупі переважають неодружені респонденти – 81 особа (86%). Кількість одружених – 10 осіб (11%), у цивільному шлюбі проживає 2 осіб (2 %).

За характером зайнятості переважають студенти – 59 осіб (63%) досліджуваних та працівники – 18 осіб (19%). Кількість учнів – 5 осіб (5,3%) та безробітних 3 осіб (3 %) відповідно.

За напрямком освіти переважають гуманітарії – 55 осіб (58%), кількість осіб із технічною освітою склала 24 особи (26%) та з природничою - 15 (16%).

Особливості віртуальної активності підгрупи «схильних до Інтернет-залежності».

Більшість схильних до Інтернет-залежності осіб виходить в Мережу Інтернет з власного помешкання – 78 осіб (83%), з робочого місця – 5 осіб (5%), з Інтернет-кафе - 4 особи (4,2%).

Вихід в Інтернет здійснюється переважно з 8.00 до 18.00 – відмітили 38 особи (40%) та з 21.00 до 01.00 – відмітили 32 осіб (34%). Зауважимо, що значна частина досліджуваних – 15 (16%) – обрала категорію «інше».

Характеристика підгрупи «середній рівень схильності до Інтернет-залежності».

За місцем проживання переважають мешканці обласних центрів – 283 осіб (67%) та районних центрів – 70 осіб (17%). Мешканці сіл та селищ міського типу – загалом 61 особа (14%).

За сімейним станом у цій підгрупі переважають неодружені респонденти – 334 особи (89%). Кількість одружених – 67 осіб (16%), у цивільному шлюбі проживає 13 осіб (3 %) та розлучено 5 осіб (1 %).

За характером зайнятості переважають студенти – 246 осіб (58%) та працівники – 110 особи (26%). Кількість учнів – 17 осіб (4%) та безробітних 12 осіб (2 %).

За напрямком освіти переважають гуманітарії – 212 осіб (50%), кількість осіб з технічною освітою склала 148 осіб (35%) та з природничою - 47 (11%).

Особливості віртуальної активності підгрупи *«середній рівень схильності до Інтернет-залежності»*.

Більшість осіб підгрупи виходить в Мережу Інтернет з власного помешкання – 340 осіб (81%), з робочого місця – 41 особа (10%), з Інтернет-кафе – 8 осіб (2%).

У цій підгрупі вихід в Інтернет відбувається переважно з 8.00 до 18.00 – відмітили 162 особи (38%) та з 21.00 до 01.00 – відмітили 158 осіб (37%).

Характеристика підгрупи «несхильні до Інтернет-залежності».

За місцем проживання переважають мешканці обласних центрів – 59 осіб (66%) та районних центрів – 16 осіб (18%). Мешканці сіл – 11 осіб (12%).

За сімейним станом у даній підгрупі переважають неодружені респонденти – 66 осіб (84%). Кількість одружених – 18 осіб (20%), розлучених – 4 особи (5 %).

За характером зайнятості переважають студенти – 43 особи (52%) та працівники – 31 особа (34%). Кількість учнів – 1 особа (1%) та безробітних 2 особи (2 %).

За напрямком освіти переважають гуманітарії – 42 осіб (47%), кількість осіб з технічною освітою склала 38 осіб (43%) та з природничою – 7 (8%).

Особливості віртуальної активності підгрупи «не схильних до Інтернет-залежності».

Більшість осіб цієї підгрупи виходить в Мережу Інтернет з власного помешкання – 51 особа (57%), з робочого місця – 24 осіб (27%), з Інтернет-кафе – 2 особи (2%).

У цій підгрупі вихід в Інтернет відбувається переважно з 8.00 до 18.00 – відмітили 31 особа (35%) та з 21.00 до 01.00 – відмітили 16 осіб (18%).

Отже, загалом немає суттєвих соціально-демографічних відмінностей у підгрупах досліджуваних із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності. Однак виявлена тенденція до збільшення кількості працівників та зменшення студентів у підгрупах у міру зниження схильності до Інтернет-залежності. Це

можна пояснити віковою специфікою цих підгруп, тобто незначним переважанням підлітків та юнаків у підгрупі схильних до Інтернет-залежності.

Також виявлені відмінності за особливостями Інтернет-активності. У групі схильних до Інтернет-залежності –найвищий відсоток досліджуваних, які виходять в Мережу із Інтернет-кафе, а також тих, котрі виходять в Інтернет з 21.00 до 01.00. Саме у підгрупі схильних до Інтернет-залежності найбільша кількість досліджуваних, які порушували режим сну та виходили в Мережу з 01.00 до 08.00.

Отже, на підставі того, звідки особа найчастіше виходить в Інтернет та часу виходу, можна спрогнозувати її схильність до Інтернет-залежності. Проте, треба враховувати і фактор віку, адже встановлено, що з Інтернет-кафе в Мережу виходять досліджувані наймолодшого віку, які найбільше схильні до Інтернет-залежності.

2.9. Виявлення відмінностей у рівні Інтернет-залежності між соціально-демографічними підгрупами досліджуваних та особами з різним типом Інтернет-активності

З метою з'ясування того, чи особи з певними соціально-демографічними характеристиками статистично імовірніше схильні до Інтернет-залежності було застосовано двовибірковий t-тест Стюдента.

Під час порівняння результатів *досліджуваних чоловічої та жіночої статі* значимих відмінностей у показниках Інтернет-залежності не виявлено. Тобто, схильність до Інтернет-залежності не пов'язана із приналежністю до статі (Додаток Е.1).

Порівняння підгруп досліджуваних *за сімейним станом* виявило такі результати: У підгрупі неодружених респондентів виявлено вищий рівень відволікання ($t=-2,74$, $p\leq 0,00$) порівняно з одруженими. Неодружені частіше використовують Інтернет з метою відволіктись від виконання важливих, але небажаних справ, що, ймовірно, пов'язане з дещо нижчим ступенем відповідальності цих осіб (Додаток Е.2).

Не виявлено відмінностей у рівні Інтернет-залежності між мешканцями районних центрів, обласних центрів та селищ, тобто, можна стверджувати, що *місце проживання* респондента не зумовлює схильності до віртуальної адикції (Додаток Е.3).

Порівняння підгруп досліджуваних за *родом заняття та напрямком освіти* не виявило статистично значимих відмінностей за показниками Інтернет-залежності (Додатки Е.3, Е.4).

Порівняння підгруп досліджуваних за *місцем виходу в Мережу Інтернет* виявило, що для осіб які виходять в Мережу переважно з дому, а не з роботи, притаманний вищий рівень поведінкових ознак Інтернет-залежності ($t=4,77$, $p\leq 0,00$), зниженого самоконтролю користування Інтернетом ($t=-3,15$, $p\leq 0,00$) та використання Інтернету для відволікання від більш важливих справ ($t=4,15$, $p\leq 0,00$). А також когнітивно-афективних ознак – депресії/самотності поза Інтернетом ($t=2,25$, $p\leq 0,03$) та соціального комфорту в Мережі ($t=2,82$, $p\leq 0,00$) (Додаток Е.5).

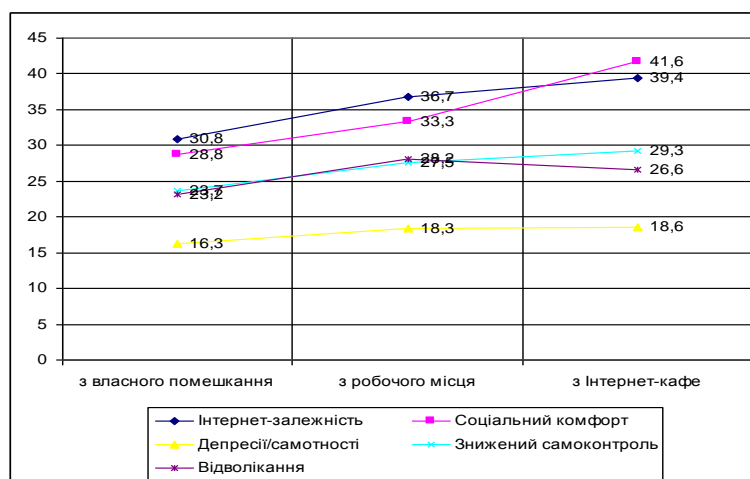

Рис. 2.15. Середні показники за ознаками Інтернет-залежності досліджуваних з різним місцем виходу в Інтернет

Отже, зважаючи на те, звідки особа найчастіше виходить в Інтернет, можна спрогнозувати її схильність до Інтернет-залежності. Проте, треба враховувати фактор віку, адже встановлено, що з Інтернет-кафе в Мережу виходять досліджувані наймолодшого віку, які найбільшою мірою схильні до Інтернет-залежності (Додаток Е.6).

Порівняння підгруп досліджуваних за часом виходу в мережу Інтернет виявило статистично значимі відмінності за вираженістю симптомів Інтернет-залежності. Особи, які виходять в Мережу переважно з 01.00 до 05.00 у порівнянні з особами, які виходять з 21.00 до 01.00, притаманний вищий рівень поведінкових симптомів Інтернет-залежності ($t=-2,46$, $p\leq 0,01$), зниженого самоконтролю користування Інтернетом ($t=-2,95$, $p\leq 0,00$) та використання Інтернету для відволікання від більш важливих справ ($t=-2,46$, $p\leq 0,01$). А також депресії/самотності поза Інтернетом ($t=-2,37$, $p\leq 0,02$) (Додаток Е.7).

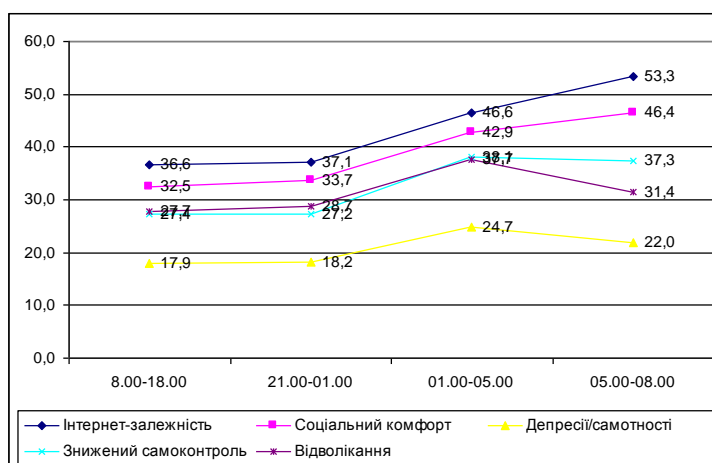

Рис. 2.16. Середні показники за ознаками Інтернет-залежності досліджуваних з різним часом виходу в Інтернет

Порівняння підгруп досліджуваних за схильністю залишатись після роботи для виходу в мережу Інтернет виявило статистично значимі відмінності за рівнем Інтернет-залежності: особи, які часто залишаються після роботи у порівнянні з тими, які ніколи не залишаються, притаманний вищий рівень поведінкових ознак ($t=-2,87$, $p\leq 0,00$) (Додаток Е.8).

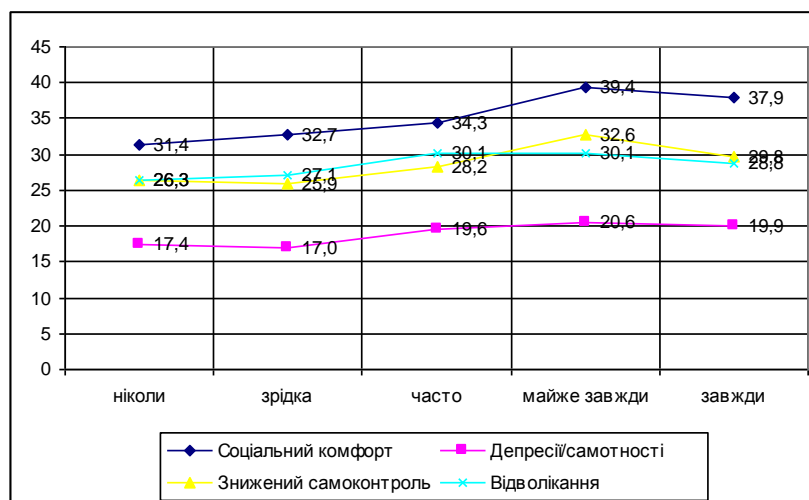

Рис. 2.17. Середні показники за ознаками Інтернет-залежності досліджуваних зі схильністю залишатись після роботи для Інтернет-активності

На основі поведінкових характеристик Інтернет-активності можна з певною імовірністю прогнозувати схильність до Інтернет-залежності особи, а саме – найвищий ризик Інтернет-залежності в осіб, які залишаються для Інтернет-активності після роботи, порушують режим сну та виходять в Інтернет з комп'ютерного клубу.

2.10. Виявлення змінних, що зумовили розподіл групи досліджуваних на підгрупи з різним рівнем Інтернет-залежності

З метою виявлення основних змінних, що зумовили розподіл групи досліджуваних на підгрупи із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності було застосовано дискримінантний аналіз. У дослідженні використано *покроковий аналіз із включенням*, у якому модель дискримінації будується по кроках – на кожному кроці простежуються всі змінні й знаходиться та із них, що робить найбільший внесок у відмінність між сукупностями. Ця змінна включається в модель на даному кроці, і відбувається перехід до наступного кроку.

У нашому дослідженні дискримінантний аналіз використаний з метою:

1) перевірки доцільності розбиття результатів на три підгрупи (низькі, високі та середні показники схильності до Інтернет-залежності);

2) виділення змінних, які є визначальними для поділу групи досліджуваних на такі підгрупи.

Процедура дискримінації була проведена двічі:

У першому випадку до змінних дискримінації не були внесені показники поведінкових та когнітивно-афективних ознак Інтернет-залежності, тобто, ми прагнули з'ясувати, чи можна лише на підставі показників особистісної ідентичності та соціально-демографічних показників визначити приналежність досліджуваного до однієї із підгруп (схильні, не схильні та середній рівень Інтернет-залежності). В результаті виявлено, що лише 72% досліджуваних увійшли до виділених підгруп коректно, причому показники лямбди Уїлка свідчили про низький рівень статистичної достовірності даної моделі (Додаток С.1).

У наступній процедурі дискримінації були враховані показники поведінкових та когнітивно-афективних ознак Інтернет-залежності. В результаті дискримінантного аналізу виділено 13 змінних, які формують модель дискримінації для групи досліджуваних а також коректне віднесення до підгруп 90,7% досліджуваних.

Таблиця 2.11.

Результати дискримінантного аналізу для досліджуваних з різним рівнем Інтернет-залежності

Step 15, N of vars in model: 15; Grouping: NewVar (3 grps)						
Wilks' Lambda: ,26979 approx. F (30,1174)=36,208 p<0,0000						
	Wilks'	Partial	F-remove	p-level	Toler.	1-Toler.
Патологічне використання Інтернету	0,285	0,945	17,038	0,000	0,176	0,824
Інтернет-залежність	0,342	0,789	78,259	0,000	0,816	0,184
Знижений самоконтроль	0,279	0,967	10,136	0,000	0,380	0,620
Соціальний комфорт	0,273	0,988	3,547	0,029	0,337	0,663
Установки, що сприяють емпатії	0,272	0,992	2,364	0,095	0,942	0,058
Розуміння себе	0,274	0,985	4,345	0,013	0,725	0,275
Самоінтерес	0,272	0,993	1,951	0,143	0,451	0,549
Ясність Я-концепції професія	0,274	0,986	4,186	0,016	0,683	0,317
Орієнтація в часі	0,273	0,988	3,473	0,032	0,700	0,300
Місце виходу в Інтернет	0,272	0,990	2,934	0,054	0,934	0,066
Раціональний канал емпатії	0,272	0,992	2,382	0,093	0,926	0,074
Локус контролю –Я	0,271	0,995	1,522	0,219	0,720	0,280
Інтерес до себе	0,271	0,995	1,435	0,239	0,446	0,554
Керування своїм життям	0,271	0,996	1,210	0,299	0,832	0,168

Дискримінантний аналіз виявив, що основними змінними, які впливають на дисперсію в групі досліджуваних та визначають приналежність досліджуваних до підгруп схильних до Інтернет-залежності, несхильних та середнього рівня, є поведінкові, афективні та когнітивні ознаки Інтернет-залежності.

У модель дискримінації ввійшли також показники особистісної ідентичності: когнітивний (ясність Я-концепції, розуміння себе), афективний (самоінтерес), часовий (орієнтація в часі), міжособовий (настановлення, що сприяють емпатії, раціональний канал емпатії) та ціннісний (локус контролю-Я, керування своїм життям). Також, у модель дискримінації ввійшла професія досліджуваних та місце виходу в Інтернет.

Зауважимо, що показники віку і статі не ввійшли у модель дискримінації. Це свідчить про те, що вік і стать користувачів Інтернету не мають визначального значення для виникнення в особи схильності до Інтернет-залежності. Із усіх соціально-демографічних характеристик у модель дискримінації ввійшла, тільки сфера зайнятості користувачів. З цього можна зробити висновок, що саме студенти є тією групою, яка найбільше схильна до Інтернет-залежності, адже саме в підгрупі «схильні до Інтернет-залежності» переважає студентська молодь. Схильність до Інтернет-залежності можна передбачити і на підставі того, звідки користувач виходить в Мережу. Тенденція до виходу в Інтернет з Інтернет-кафе може свідчити про схильність до Інтернет-залежності.

Висновки до розділу 2:

1. Виділено основні виміри особистісної ідентичності та діагностичні критерії особистісної ідентичності до кожного виміру. 1) Я-образ: когнітивний критерій – чітка, інтегрована система уявлень людини про саму себе, здатність до рефлексії свого «Я», саморозуміння та самокерівництво; афективний критерій – переживання власного Я, як стрижня, що інтегрує і організовує особистість, самоприйняття, самоповага, адекватна самооцінка та часовий

критерій – інтеграція Я-концепції в часі, переживання цілісності свого Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього; 2) міжособові стосунки – здатність до встановлення близьких, емпатичних міжособових стосунків; 3) діяльність – наявність самовизначення, здатність до ефективної діяльності; 4) цінності – усталена система цінностей та авторитетів.

2. Відповідно до виділених вимірів ідентичності індикаторами сплутаної ідентичності є: 1) Я-образ – повна або часткова нездатність до рефлексії свого “Я”, відсутність або розмитість системи уявлень людини про себе, погане саморозуміння та самокерівництво (когнітивний індикатор); неадекватна самооцінка – занижена або завищена, неприйняття себе (афективний індикатор), нездатність інтегрувати минулий досвід й жити теперішнім, відсутність уявлення про себе в майбутньому, страх перед майбутнім (часовий індикатор); міжособові стосунки – нездатність до встановлення близьких, емпатичних стосунків (міжособовий індикатор); діяльність – відсутність професійного самовизначення, нездатність до продуктивної діяльності (діяльнісний індикатор); цінності– несформованість системи цінностей, сенсожиттєвих орієнтацій (ціннісний індикатор).

3. Діагностичними критеріями Інтернет-залежності є: 1) поведінкові критерії: порушення здатності контролювати кількість часу, проведеного Інтернеті; фізіологічний «синдром відміни», ознаки толерантності, прогресуюче нехтування альтернативних інтересів, продовження Інтернет-активності, незважаючи на очевидні шкідливі наслідки; 2) афективні критерії: Інтернет використовується як спосіб відволікання від проблем або полегшення розладів настрою; 3) когнітивні критерії: дисфункційні настановлень щодо власної особистості та Інтернет-середовища.

4. Виділено три групи осіб із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності та з’ясовано, що основними змінними, що зумовили приналежність досліджуваних до певної групи, є передусім афективні та поведінкові ознаки Інтернет-залежності, а також показники особистісної ідентичності. Показники віку і статі не є визначальними у розподілі досліджуваних на групи із різним

рівнем Інтернет-залежності. Це свідчить про те, що вік і стать користувачів Інтернету не мають важливого значення у можливості виникнення в особи схильності до Інтернет-залежності.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

3.1. Результати порівняльного аналізу підгруп досліджуваних із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності

З огляду на те, що для більшості шкал встановлено наявність нормального розподілу, для статистичної обробки результатів було використано параметричні методи математичної статистики.

Для з'ясування того, чи є статистично значимі відмінності між контрастними групами, а саме – схильних та несхильних до Інтернет-залежності досліджуваних, використано двовибірковий t-критерій Стюдента, що застосовується для перевірки гіпотези про розбіжність середніх показників для двох вибірок. У ньому не передбачається рівність дисперсій двох генеральних сукупностей (Див. Додаток Е).

Порівняння підгруп виявило статистично значимі відмінності *за віком* –, якщо у групі несхильних до Інтернет-залежності середній вік досліджуваних становить 23,5 р., то у групі схильних – 20,8 р.

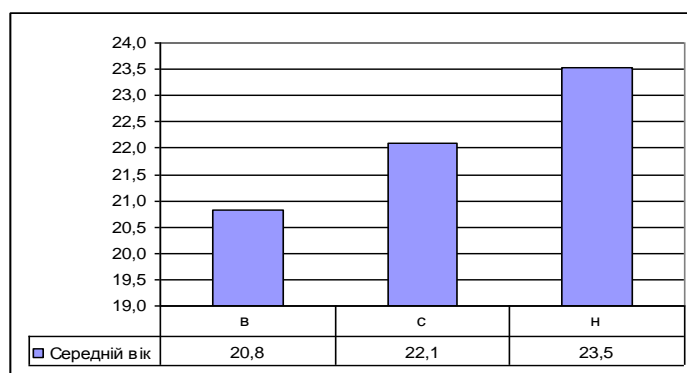

Рис. 3.1. Середні показники за віком досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)¹

¹ Додатково на гістограмах наведено дані групи із середнім рівнем Інтернет-залежності з метою ілюстрації динаміки показників

Простежується тенденція до зростання віку респондентів із зниженням рівня Інтернет-залежності (див рис. 3.1.).

Порівняння *типів Інтернет-активності* виявило, що схильні до Інтернет-залежності статистично частіше користуються віртуальними програмами-комунікаторами ($t=3,1$, $p\leq 0,00$), грають в онлайн-ігри ($t=2,5$, $p\leq 0,01$), здійснюють покупки на онлайн-аукціонах ($t=2,4$, $p\leq 0,01$), завантажують музику ($t=2,0$, $p\leq 0,04$) та переглядають онлайн-порнографію ($t=1,9$, $p\leq 0,04$). Особи, неохочі до Інтернет-залежності статистично частіше користуються інформаційними ресурсами Інтернету ($t=-3,6$, $p\leq 0,00$) (Додаток Е.9.).

Отримані результати свідчать про те, що схильні до Інтернет-залежності частіше використовують розважальні ресурси та вдаються до віртуальної комунікації, а в неохочих віртуальна активність набагато суттєвіше зумовлена потребою в інформації, тоді як віртуальна комунікація притаманна їм значно менше. Отримані результати співвідносяться загалом із твердженням К.Янг про те, що Інтернет-залежні частіше віддають перевагу віртуальному спілкуванню, а незалежні – інформаційним протоколам у Мережі.

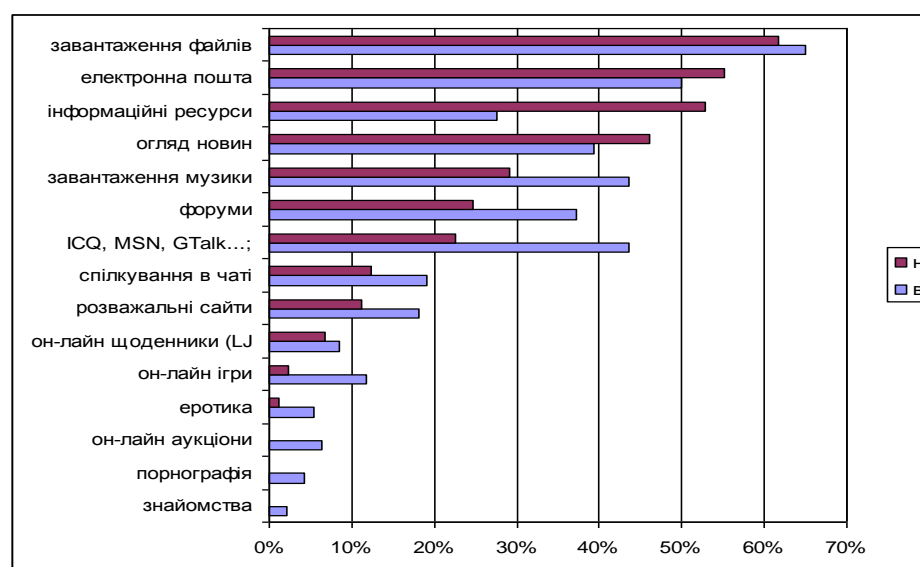

Рис. 3.2. Відсоткові показники користування Інтернет-ресурсами досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, н – низький)

Для встановлення особливостей особистісної ідентичності осіб, схильних до Інтернет-залежності порівняння здійснювалося за її ключовими критеріями між групою схильних та несхильних до Інтернет-залежності (Додаток Е.10.):

У сфері Я-образу

когнітивний критерій – виявлені відмінності щодо ясності Я-концепції ($t=9,7$, $p\leq 0,00$) та саморозуміння ($t=3,08$, $p\leq 0,00$).

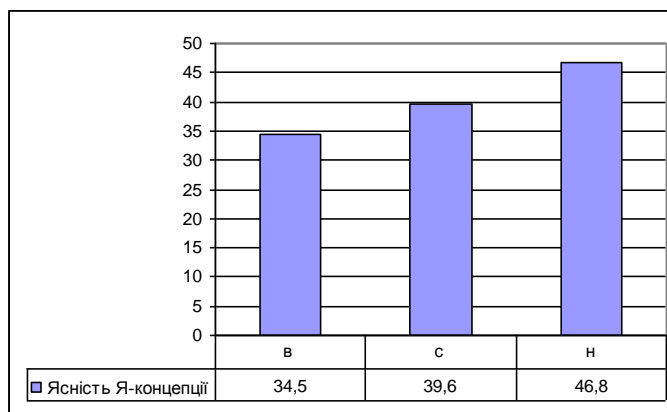

Рис. 3.3. Середні показники за ясністю Я-концепції досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Найнижчим рівнем ясності Я-концепції характеризуються особи, схильні до Інтернет-залежності. Система їхніх уявлень про себе порівняно із підгрупами із середнім та низьким рівнем схильності до Інтернет-адикції менш чітка та інтегрована.

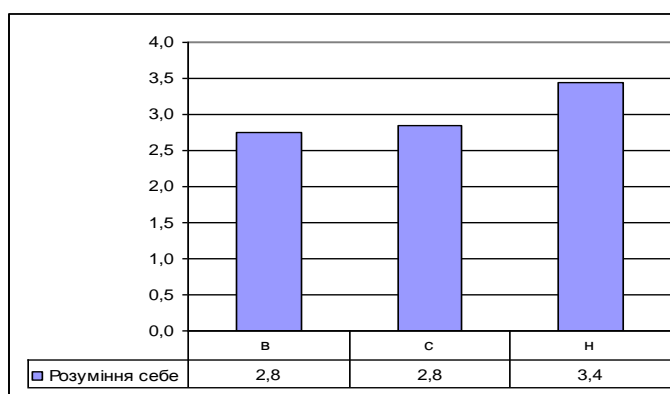

Рис. 3.4. Середні показники за розумінням себе досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Особам, схильним до Інтернет-залежності також притаманний найнижчий із трьох груп рівень розуміння себе – тобто, недостатнє розуміння того, що відбувається у їх власному внутрішньому світі, різниця між власним Я-образом і сприйняттям іншими людьми.

часовий критерій – виявлені відмінності у рівні орієнтації в часі ($t=4,75$, $p\leq 0,00$).

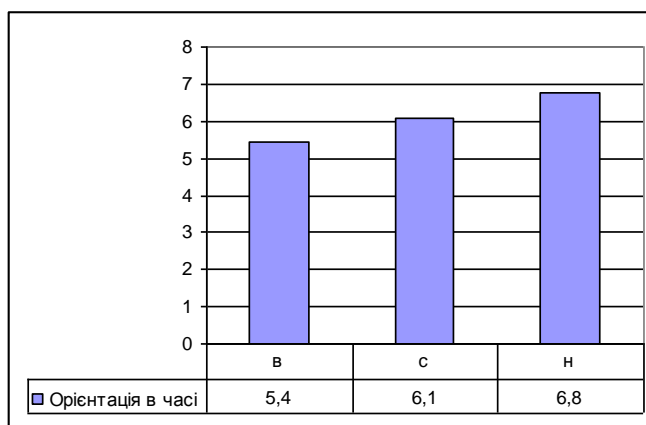

Рис. 3.5. Середні показники за орієнтацією в часі досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Очевидною є тенденція зниження рівня орієнтації в часі із зростанням залежності від Інтернету. Із підвищенням рівня Інтернет-залежності, рівень орієнтації в часі знижується. Такі особи найменшою мірою схильні переживати цілісність власного Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього (див. Рис.3.5.).

афективний критерій – виявлені відмінності у показниках: впевненість у собі ($t=7,5$, $p\leq 0,00$), схвалення себе ($t=2,7$, $p\leq 0,00$), керування своїм життям ($t=4,26$, $p\leq 0,00$), уявлення про сприйняття себе іншими ($t=4,26$, $p\leq 0,00$), інтерес до себе ($t=6,8$, $p\leq 0,00$), самоповага ($t=7,8$, $p\leq 0,00$), аутосимпатія ($t=4,3$, $p\leq 0,00$), очікування позитивного ставлення інших ($t=4,3$, $p\leq 0,00$), самоінтерес ($t=4,6$, $p\leq 0,00$), загальна самооцінка ($t=8,5$, $p\leq 0,00$), внутрішня конфліктність ($t=-9,4$, $p\leq 0,00$).

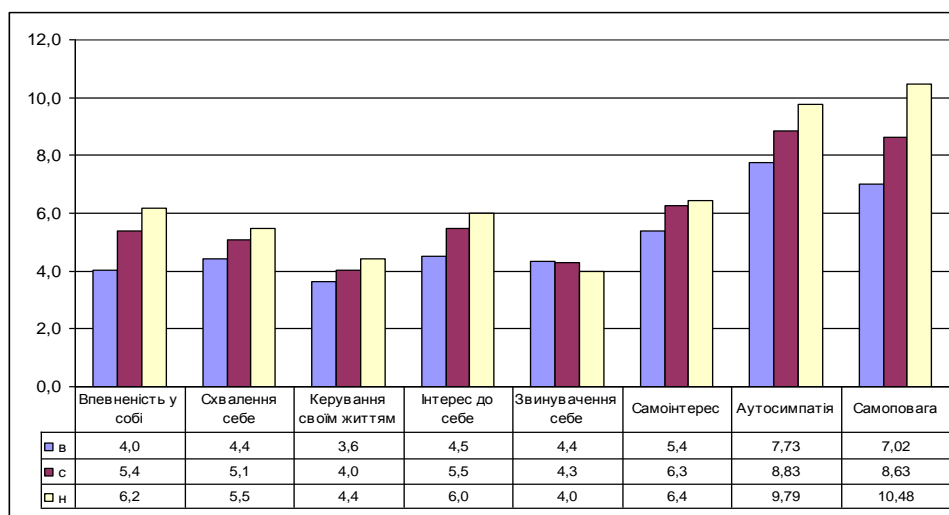

Рис. 3.6. Середні показники за самостваленням досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Особи, схильні до Інтернет-залежності, характеризуються найнижчими показниками у сфері самоствалення — їм найменшою мірою притаманні самоповага, аутосимпатія та самоінтерес. Тобто вони мають досить критичне уявлення про свої вольові якості та цілеспрямованість, притаманна недостатня віра у власні сили; недостатня задоволеність собою, розчарованість через те, що Я-реальне не відповідає Я-ідеальному. Показники самоінтересу у всіх трьох групах свідчать про наявність інтересу до власної особистості, своїх думок та почуттів.

Отримані результати за загальною самооцінкою у групі несхильних до Інтернет-залежності свідчать про прийняття себе, високу впевненість у своїх силах, віру в успіх у будь-яких починаннях, здатність відстоювати свої позиції, активність, хорошу соціальну адаптацію, незалежність. Результати групи схильних до Інтернет-залежності свідчать про досить критичну оцінку ними власних шансів на успіх, схильність вибирати посильні завдання, уникати ризикованих рішень.

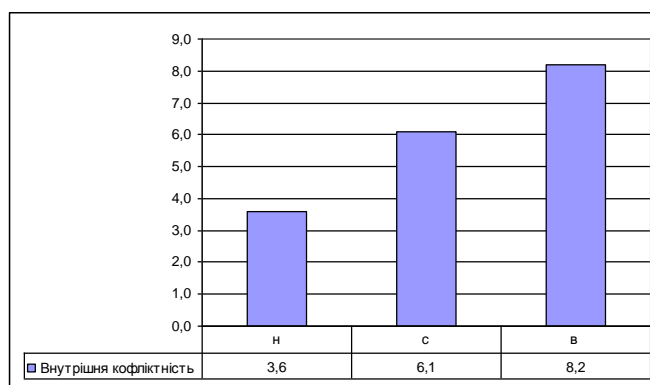

Рис. 3.7. Середні показники за внутрішньою конфліктністю досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Особам, схильним до Інтернет-залежності, найбільшою мірою притаманна внутрішня конфліктність – сумніви що стосуються власного «Я», неузгодженість Я-концепції, тенденція до надмірного самокопання й рефлексії, що протікають на загальному негативному емоційному тлі ставлення до себе. Причому простежується яскраво виражена тенденція зростання рівня внутрішньої конфліктності із зростанням схильності до Інтернет-залежності.

У сфері стосунків за міжособовим критерієм виявлені значимі відмінності за загальним рівнем емпатії, настановленнями, що сприяють емпатії ($t=2,46, p \leq 0,01$), та проникаючою здатністю до емпатії ($t=2,57, p \leq 0,01$).

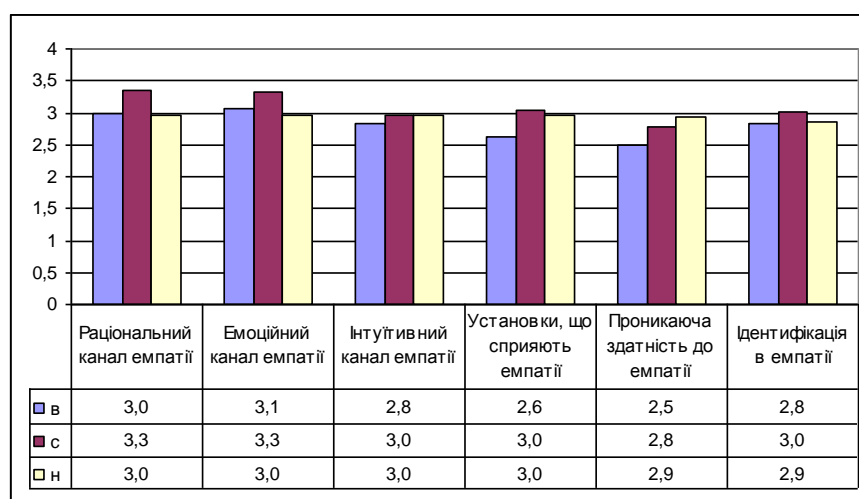

Рис. 3.8. Середні показники емпатії досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Особи, схильні до Інтернет-залежності у найбільшою мірою уникають близьких міжособових стосунків та не переймаються внутрішнім життям оточуючих, причому вони найменшою мірою здатні створювати атмосферу відкритості, задушевності, довірливості у міжособових стосунках.

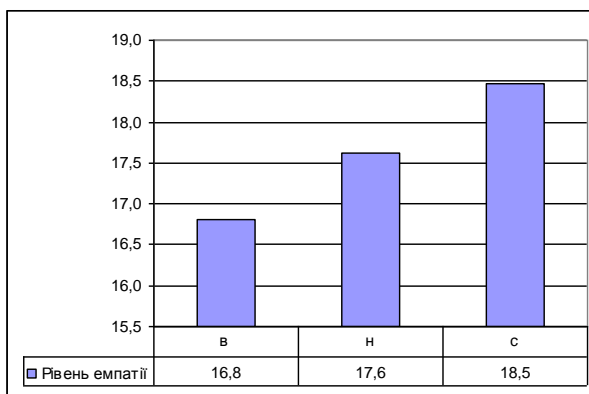

Рис. 3.9. Середні показники за загальним рівнем емпатії досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Показники свідчать про низький рівень емпатії в усіх трьох групах, причому, у групі схильних до Інтернет-залежності рівень емпатії найнижчий.

Також виявлені відмінності в уявленнях про сприйняття себе іншими ($t=4,3$, $p \leq 0,00$) та очікуванні позитивного ставлення інших ($t=4,3$, $p \leq 0,00$).

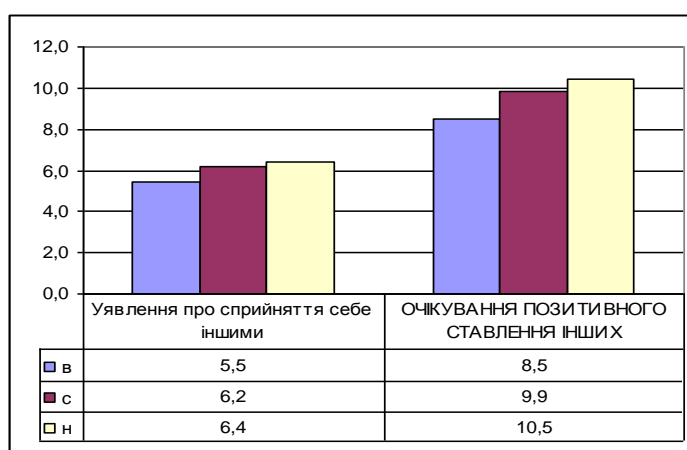

Рис. 3.10. Середні показники за уявленням про сприйняття себе іншими досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Отримані результати свідчать про те, що особи з середнім рівнем Інтернет-залежності та несхильні до цієї адикції, впевнені, що у більшості

людей вони викликають позитивне ставлення та симпатію, бажання з ними спілкуватися. Особи ж схильні до Інтернет-залежності не мають достатньої впевненості у тому, що здатні викликати в інших симпатію, позитивне ставлення, що може породжувати труднощі у спілкуванні, певну настороженість у взаєминах з іншими людьми.

За критеріями цінностей та діяльності виявлені відмінності за шкалами:

цілі в житті ($t=7,1$, $p\leq 0,00$), процес життя ($t=7,19$, $p\leq 0,00$), результат життя ($t=7,26$, $p\leq 0,00$), локус контролю-Я ($t=8,55$, $p\leq 0,00$), локус контролю-життя ($t=5,4$, $p\leq 0,00$) та загальним рівнем осмисленості життя ($t=8,2$, $p\leq 0,00$).

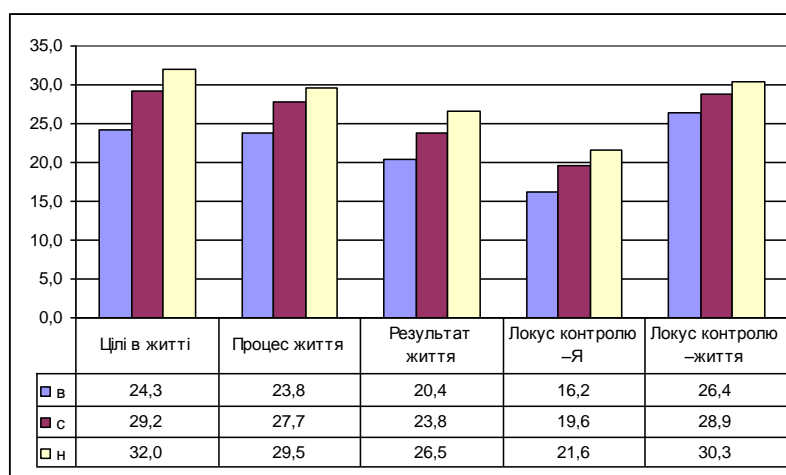

Рис. 3.11. Середні показники за сенсожиттєвими орієнтаціями досліджуваних із різним рівнем Інтернет-залежності (в – високий рівень схильності до Інтернет-залежності, с – середній, н – низький)

Результати порівняння переконують у тому, що особам, схильним до Інтернет-залежності, притаманно жити сьогоднішнім або вчорашнім днем, вони не замислюються над майбутнім та не визначились із цілями у житті. Причому, вони незадоволені своїм теперішнім життям у порівнянні з особами із середнім рівнем задоволеності життям в інших підгрупах. Схильні до Інтернет-залежності не вірять, що зможуть контролювати події власного життя, вважаючи, що події в житті є випадковими.

Таблиця 3.1.

Характеристики особистісної ідентичності досліджуваних, схильних до Інтернет-залежності (у порівнянні із групою несхильних до Інтернет-залежності)

<i>Критерії особистісної ідентичності</i>	<i>Нижчий рівень показників особистісної ідентичності</i>	<i>Вищий рівень показників особистісної ідентичності</i>
<i>когнітивний критерій</i>	ясність Я-концепції, розуміння себе	—
<i>часовий критерій</i>	орієнтація в часі	I—
<i>афективний критерій</i>	впевненість в собі, схвалення себе, керування своїм життям, інтерес до себе, самоповага, аутосимпатія, самоінтерес, загальна самооцінка	внутрішня конфліктність
<i>міжособовий критерій</i>	загальний рівень емпатії, настановлення, що сприяють емпатії, проникаюча здатність до емпатії, уявлення про сприйняття себе іншими, очікування позитивного ставлення інших	—
<i>критерій цінностей та діяльності</i>	цілі в житті, процес життя, результат життя, локус контролю-Я, локус контролю-життя, рівень осмисленості життя	—

Зауважимо, що найбільш інтенсивно між групою схильних та несхильних до Інтернет-залежності виражені відмінності за когнітивним критерієм, а саме – ясністю Я-концепції та афективним – внутрішньою конфліктністю.

Статистично значимі відмінності встановлені в оцінці *якостей власної особистості*:

Схильні до Інтернет-залежності характеризують себе як непривабливих ($t=-2,99$, $p\leq 0,003$), мовчазних ($t=-2,3$, $p\leq 0,001$), егоїстичних ($t=-2,16$, $p\leq 0,03$),

пасивних ($t=-6,6$, $p\leq 0,00$), нерішучих ($t=-5,5$, $p\leq 0,00$), несправедливих ($t=-2,1$, $p\leq 0,04$), невпевнених ($t=-6,9$, $p\leq 0,00$) та нещирих ($t=-3,4$, $p\leq 0,00$).

Менш сильних ($t=-6,3$, $p\leq 0,00$), сумлінних ($t=-5,7$, $p\leq 0,00$), відкритих ($t=-5,8$, $p\leq 0,00$), незалежних ($t=-4,9$, $p\leq 0,00$), чуйних ($t=-2,4$, $p\leq 0,02$), енергійних ($t=7,4$, $p\leq 0,00$), дружелюбних ($t=-3,8$, $p\leq 0,00$), товариських ($t=-5,3$, $p\leq 0,00$), самостійних ($t=-4,7$, $p\leq 0,00$), незворушних ($t=-2,95$, $p\leq 0,00$).

Таблиця 3.2.

Я-реальне схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб

<i>Схильні до Інтернет-залежності</i>	<i>Несхильні до Інтернет-залежності</i>
непривабливий	сильний
мовчазний	сумлінний
егоїстичний	відкритий
пасивний	незалежний
нерішучий	чуйний
несправедливий	енергійний
невпевнений	дружелюбний
нещирий	товариський
	самостійний
	незворушний

Найсуттєвіша відмінність у самоописах виявлена за рисами, що свідчать про занижену активність осіб, схильних до Інтернет-залежності, а саме – їх значно вищу пасивність, невпевненість та нижчу енергійність.

Статистично значимі відмінності встановлені в особливостях *Я-ідеального*:

Ідеал схильних до Інтернет-залежності більш сильний ($t=2,7$, $p\leq 0,00$), сумлінний ($t=3,2$, $p\leq 0,00$), відкритий ($t=2,6$, $p\leq 0,00$), незалежний ($t=2,1$, $p\leq 0,03$), чуйний ($t=3,1$, $p\leq 0,00$), енергійний ($t=3,2$, $p\leq 0,00$), товариський ($t=3,4$, $p\leq 0,00$). А також менш пасивний ($t=-3,4$, $p\leq 0,00$) та нещирий ($t=-2,6$, $p\leq 0,01$).

Отже, особи, схильні до Інтернет-залежності, висувають до власної особистості вищі, у порівнянні із несхильними, вимоги. Причому, найбільш виражені відмінності стосуються саме сфери активності – ідеал схильних до Інтернет-залежності менш пасивний та більш енергійний, а також сфери міжособових стосунків – більш товариський та відкритий.

Статистично значимі відмінності встановлені в *особливостях віртуальної самопрезентації*: схильні до Інтернет-залежності презентують себе як більш егоїстичних ($t=-2,8$, $p\leq 0,00$), пасивних ($t=-3,1$, $p\leq 0,00$), нерішучих ($t=-3,0$, $p\leq 0,00$), невпевнених ($t=-3,1$, $p\leq 0,00$) та неширих ($t=-3,6$, $p\leq 0,00$).

Порівнюючи самоописи схильних та несхильних до Інтернет-залежності, ми виявили, що найбільш суттєві відмінності простежуються саме у сфері Я-реального та Я-ідеального. У сфері Я-віртуального відмінностей значно менше і вони не настільки яскраво виражені. Схильні до Інтернет-залежності приписують власному Я значно більше рис із негативною характеристикою, при цьому, вони вимогливіші до себе. Разом з тим, їх віртуальна самопрезентація практично не відрізняється від Я-віртуального несхильних до Інтернет-залежності.

Для встановлення співвідношень між Я-віртуальним, самоописом Я-реального та Я-ідеального схильних та несхильних до Інтернет-залежності досліджуваних використана наступна схема порівняння: (Див. Додаток Ж).

Зіставлення *Я-реальне/Я-ідеальне* допомагає виявити самооцінку досліджуваних: низьку – значні відмінності при порівнянні, або ж високу – незначні відмінності при порівнянні.

У групі досліджуваних *несхильних* до Інтернет-залежності виявлені статистично значимі відмінності: ідеал досліджуваних більш привабливий ($t = -2,32$, $p\leq 0,02$), сильний ($t=2,58$, $p\leq 0,01$), незалежний ($t=2,47$, $p\leq 0,01$), енергійний ($t=2,04$, $p\leq 0,04$), спокійний ($t=2,11$, $p\leq 0,04$), незворушний ($t=2,21$, $p\leq 0,03$) менш пасивний ($t=-2,09$, $p\leq 0,04$), менш нерішучий ($t=-2,02$, $p\leq 0,04$), напружений ($t=-2,15$, $p\leq 0,03$) та невпевнений ($t=-2,05$, $p\leq 0,04$).

У групі досліджуваних *схильних* до Інтернет-залежності виявлені статистично значимі відмінності: ідеал досліджуваних більш привабливий ($t=-3,65$, $p\leq 0,00$), сильний ($t=6,01$, $p\leq 0,00$), сумлінний ($t=3,25$, $p\leq 0,00$), відкритий ($t=3,52$, $p\leq 0,00$), незалежний ($t=4,55$, $p\leq 0,00$), енергійний ($t=5,26$, $p\leq 0,00$),

спокійний ($t=3,81$, $p\leq 0,00$), дружелюбний ($t=2,54$, $p\leq 0,01$), товариський ($t=2,81$, $p\leq 0,00$), самостійний ($t=4,94$, $p\leq 0,00$) та незворушний ($t=5,48$, $p\leq 0,00$).

Менш мовчазний ($t=-2,97$, $p\leq 0,00$), пасивний ($t=-4,37$, $p\leq 0,00$), нерішучий ($t=-5,23$, $p\leq 0,00$), несправедливий ($t=-3,21$, $p\leq 0,00$), невпевнений ($t=-6,30$, $p\leq 0,00$).

Найсуттєвіші відмінності між самоописом Я-реального та ідеалу у групі схильних до Інтернет-залежності виявлені за рисами активності. Їх ідеал характеризується особливо високими показниками за силою, впевненістю, енергійністю та незворушністю.

Рис. 3.12. Схема співвідношення Я-реального та ідеалу Я у групах схильних та несхильних до Інтернет-залежності

Порівнявши результати зіставлення *Я-реальне/Я-ідеальне* у підгрупах схильних та несхильних до Інтернет-залежності, можна константувати, що для осіб, схильних до Інтернет-залежності різниця між Я-реальним та Я-ідеальним значно виразніша (навіть на рівні статистичної значимості), що може свідчити про нижчу самооцінку у порівнянні із несхильною до залежності від Мережі групою. Можна ствердити, що для осіб, схильних до Інтернет-залежності ідеал є більш недосяжним у порівнянні із незалежними користувачами.

Зіставлення *Я-віртуальне/Я-реальне* дозволяє виявити, наскільки особа в Інтернеті схильна створювати нову віртуальну самопрезентацію, відмінну від реального Я (значні відмінності при порівнянні) або ж, навпаки, презентує себе у віртуальному світі відповідно до реальної Я-концепції (незначні відмінності при порівнянні).

У групі досліджуваних *несхильних* до Інтернет-залежності виявлені статистично значимі відмінності: досліджувані презентують себе в Інтернеті як менш мовчазних ($t=2,74$, $p\leq 0,01$), менш сумлінних ($t=2,74$, $p\leq 0,01$), менш нерішучих ($t=2,11$, $p\leq 0,04$), менш напружених ($t=2,70$, $p\leq 0,01$), менш дружелюбних ($t=2,50$, $p\leq 0,01$), ніж у реальному житті.

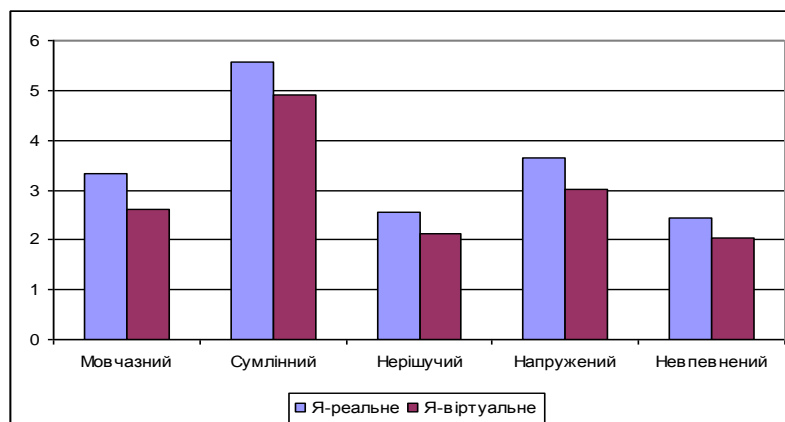

Рис. 3.13. Відмінності у характеристиках Я-віртуального та Я-реального досліджуваних, несхильних до Інтернет-залежності

У групі досліджуваних *схильних* до Інтернет-залежності виявлені статистично значимі відмінності: досліджувані презентують себе в Інтернеті як більш привабливих ($t=3,23$, $p\leq 0,00$), сильних ($t=-4,16$, $p\leq 0,0$), відкритих ($t=-4,9$, $p\leq 0,00$), незалежних ($t=-4,17$, $p\leq 0,00$), енергійних ($t=-3,22$, $p\leq 0,00$), товариських ($t=-3,58$, $p\leq 0,00$), самостійних ($t=-3,36$, $p\leq 0,00$), незворушних ($t=-3,14$, $p\leq 0,00$). Менш мовчазних ($t=6,21$, $p\leq 0,00$), менш пасивних ($t=4,24$, $p\leq 0,00$), менш нерішучих ($t=4,48$, $p\leq 0,00$), менш напружених ($t=2,80$, $p\leq 0,00$), менш невпевнених ($t=5,56$, $p\leq 0,00$) ніж у реальному житті.

Віртуальна самопрезентація схильних до Інтернет-залежності суттєво відрізняється від реального образу Я. Найсуттєвіші характеристики віртуальної самопрезентації – значно більша впевненість, рішучість та відкритість. Варто відмітити, що відмінності віртуальної самопрезентації стосуються не лише внутрішніх характеристик, а і зовнішності – суттєво вища привабливість віртуального Я схильних до Інтернет-залежності осіб.

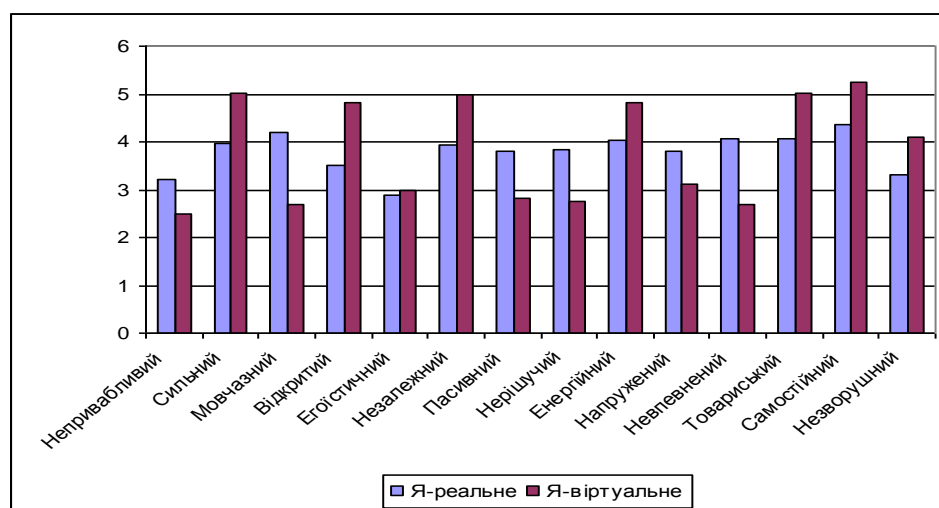

Рис. 3.14. Відмінності у характеристиках Я-виртуального та Я-реального досліджуваних, схильних до Інтернет-залежності

Таблиця 3.3.

Я-виртуальне у порівнянні із Я-реальним у групах схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб

Група схильних до Інтернет-залежності	Обидві групи	Група несхильних до Інтернет-залежності
більш привабливий більш сильний більш відкритий більш незалежний більш енергійний більш товариський більш самостійний більш незворушний менш пасивний менш невпевнений	менш мовчазний менш нерішучий менш напружений	менш сумлінний менш дружелюбний

Рис. 3.15. Схема співвідношення віртуальної самопрезентації та Я-реального у групах схильних та несхильних до Інтернет-залежності

Порівнявши результати зіставлення *Я-реальне/Я-віртуальне* у підгрупах схильних та несхильних до Інтернет-залежності, зауважимо, що до конструювання віртуальної самопрезентації, відмінної від реального Я, вдаються переважно особи, схильні до Інтернет-залежності.

Зіставлення *Я-віртуальне/Я-ідеальне* дало змогу виявити, наскільки особа в Інтернеті схильна створювати віртуальну самопрезентацію, яка уможлиблює реалізацію рис власного ідеалу (відсутні значні відмінності при порівнянні).

У групі досліджуваних, *несхильних* до Інтернет-залежності, виявлено, що Я-ідеал статистично значимо відрізняється від віртуальної самопрезентації: більш сильний ($t=2,75$, $p\leq 0,007$), мовчазний ($t=2,77$, $p\leq 0,006$), сумлінний ($t=3,73$, $p\leq 0,0003$), поступливий ($t=2,16$, $p\leq 0,03$), чуйний ($t=2,58$, $p\leq 0,01$), енергійний ($t=3,26$, $p\leq 0,001$), спокійний ($t=2,4$, $p\leq 0,02$), дружлюбний ($t=2,76$, $p\leq 0,006$), товариський ($t=2$, $p\leq 0,05$), самостійний ($t=2,41$, $p\leq 0,02$).

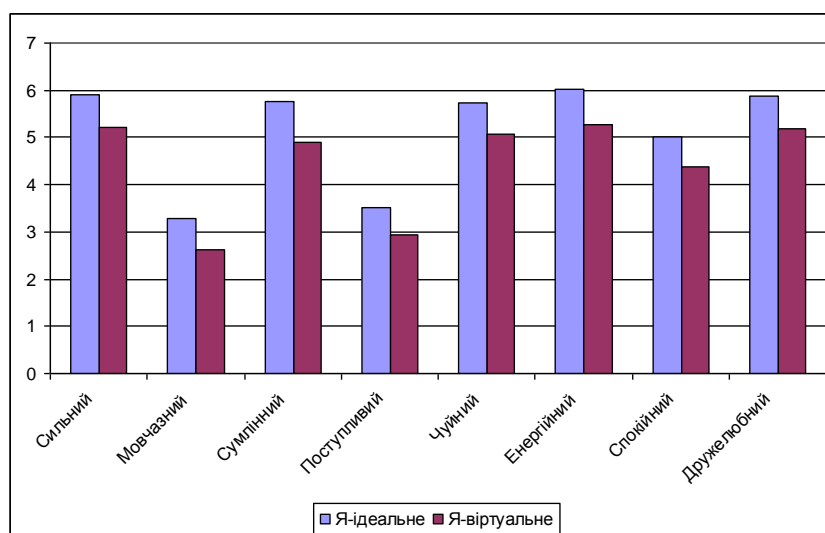

Рис. 3.16. Відмінності у характеристиках Я-віртуального та Я-ідеального досліджуваних, несхильних до Інтернет-залежності

У групі досліджуваних *схильних* до Інтернет-залежності виявлено, що Я-ідеал статистично значимо відрізняється од віртуальної самопрезентації: більш мовчазний ($t=3,18$, $p\leq 0,00$), сумлінний ($t=2,66$, $p\leq 0,01$), енергійний

($t=2,02$, $p\leq 0,05$), спокійний ($t=2,63$, $p\leq 0,01$) та менш несправедливий ($t=-2,37$, $p\leq 0,02$).

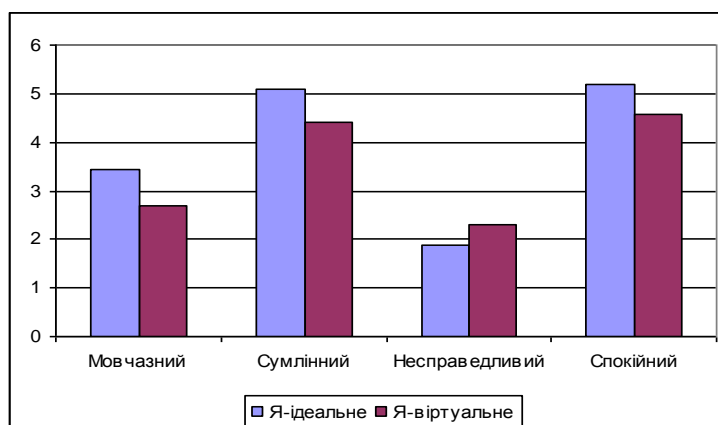

Рис. 3.17. Відмінності у характеристиках Я-віртуального та Я-ідеального досліджуваних, схильних до Інтернет-залежності

В осіб, схильних до Інтернет-залежності, значно менше відмінностей між віртуальним та ідеальним Я, ніж у несхильних. Створюючи віртуальну самопрезентацію, вони прагнуть реалізувати у ній риси Ідеалу Я, які з певних причин не можуть реалізувати у реальності.

Рис. 3.18. Схема співвідношення віртуальної само презентації та ідеалу Я у групах схильних та несхильних до Інтернет-залежності

Порівнявши результати зіставлення *Я-віртуальне/Я-ідеальне* у підгрупах схильних та не схильних до Інтернет-залежності можна зробити висновок, що особи, схильні до Інтернет-залежності конструюють у віртуальній реальності самопрезентацію, що у більшій мірі співвідноситься з Я-ідеалом, ніж несхильні до Інтернет-залежності.

Підсумок результатів порівняльного аналізу дав нам змогу стверджувати, що є суттєві відмінності у особливостях особистісної ідентичності схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб:

1) у *вимірі Я-образу* їм притаманний найнижчим рівнем ясності Я-концепції характеризуються особи, схильні до Інтернет-залежності. Їх система уявлень про себе у порівнянні із підгрупами із середнім та низьким рівнем схильності до Інтернет-адикції, менш чітка та інтегрована, їм притаманний найнижчий рівень розуміння себе. Такі особи у найменшій мірі схильні переживати цілісність власного Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього. Також, схильні до Інтернет-адикції характеризуються найнижчими показниками у сфері самоствавлення — їм у найменшій мірі притаманні, самоповага, аутосимпатія та самоінтерес, й у найбільшій мірі – внутрішня конфліктність – сумніви що стосуються власного «Я», неузгодженість Я-концепції, тенденція до надмірного самокопання й рефлексії.

2) у *вимірі стосунків* виявлено, що для осіб, схильних до Інтернет-залежності, притаманно уникати близьких міжособових стосунків та не перейматись внутрішнім життям оточуючих. Також, схильні до Інтернет-залежності не почувають впевненості у тому, що здатні викликати у інших симпатію, позитивне ставлення, що може породжувати труднощі у спілкуванні.

3) Вивчення *поведінкового та ціннісного виміру* особистісної показало, що схильним до Інтернет-залежності притаманно жити сьогоднішнім або вчорашнім днем, не задумуючись про майбутнє та не визначившись із цілями у житті.

3.2. Виділення підгруп із різним рівнем Інтернет-залежності та інтегрованості особистісної ідентичності

З метою перевірки того, чи є схильність до Інтернет-залежності суттєвим чинником розподілу групи досліджуваних на підгрупи із різним рівнем

Інтернет-залежності та показниками особистісної ідентичності, було використано метод К-середніх, що утворює задану кількість кластерів, котрі розміщені на максимальних відстанях один від одного, шляхом мінімізації відмінностей усередині кластерів та максимізації відмінностей між кластерами (Див. Додаток К.1). У процедурі кластеризації задіяно усі змінні, тобто як показники Інтернет-залежності, так і особистісної ідентичності.

У процесі кластерного аналізу виділено 3 кластери (у першому – 254, у другому – 221 і в третьому – 131 особа):

У перший кластер увійшли досліджувані, котрі характеризуються середнім рівнем вираженості симптомів Інтернет-залежності та середніми показниками за критеріями особистісної ідентичності.

У другий кластер – досліджувані із найнижчими показниками за Інтернет-залежністю та найвищими за ознаками інтегрованості особистісної ідентичності – цей кластер отримав назву *«несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності»*.

Третій кластер характеризується найвищими показниками за ознаками Інтернет-залежності та найнижчим рівнем інтеграції особистісної ідентичності – та отримав назву *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»*.

Також було проаналізовано статистично значимі відмінності між даними кластерів за допомогою дисперсійного аналізу та використано метод множинних порівнянь Шеффе.

Відмінностей за віком та статтю між представниками трьох кластерів не виявлено, однак простежується тенденція до зниження віку досліджуваних у кластері *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»*.

Таблиця 3.6.

Результати тесту Шеффе за ознаками Інтернет-залежності для трьох кластерів

	1	2	p	1	3	p	3	2	p
Інтернет-залежність	36,6	28,4	0,00	36,6	47,5	0,00	47,5	28,4	0,00
Соціальний комфорт	33,6	21,2	0,00	33,6	49,1	0,00	49,1	21,2	0,00
Депресії/самотності	19,0	11,3	0,00	19,0	26,1	0,00	26,1	11,3	0,00
Знижений самоконтроль	28,0	18,0	0,00	28,0	39,1	0,00	39,1	18,0	0,00
Відволікання	29,4	18,4	0,00	29,4	37,3	0,00	37,3	18,4	0,00
Патологічне використання Інтернету	110,1	69,0	0,00	110,1	151,8	0,00	151,8	69,0	0,00

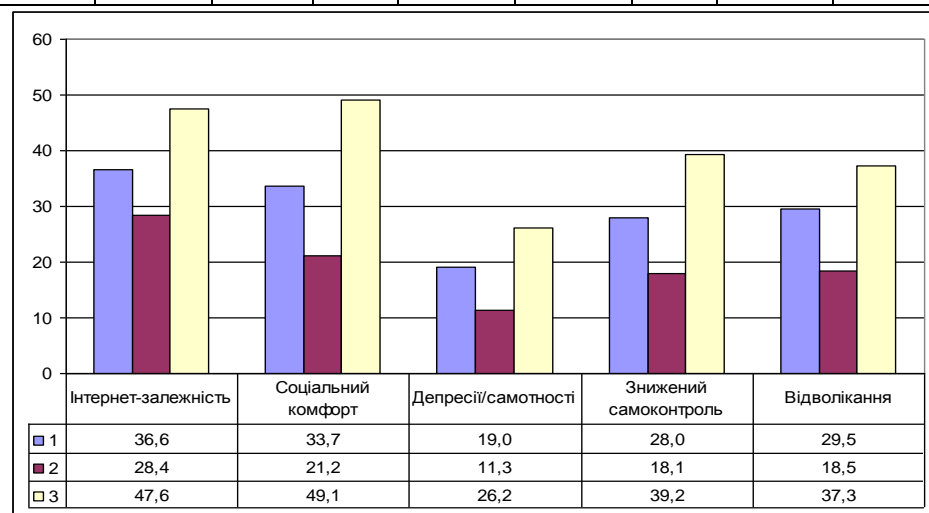

Рис. 3.19. Середні показники за ознаками Інтернет-залежності у трьох кластерах

Отже, результати порівняльного аналізу підтверджують відмінність у рівні Інтернет-залежності між представниками трьох кластерів на високому рівні значимості. Представникам третього кластеру притаманний найвищий рівень поведінкових ознак Інтернет-залежності, вони схильні використовувати Інтернет з метою відволікання від інтрапсихічних та зовнішніх конфліктів, переживати самотність та депресію поза Інтернетом і соціальний комфорт в Мережі, вони в меншій мірі можуть контролювати власну Інтернет-активність.

Результати тесту Шеффе за когнітивною складовою особистісної
ідентичності для трьох кластерів

	1	2	p	1	3	p	3	2	p
Ясність Я-концепції	39,08	44,48	0,00	39,08	33,67	0,00	33,67	44,48	0,00
Розуміння себе	2,90	3,25	0,03	2,90	2,36	0,00	2,36	3,25	0,00

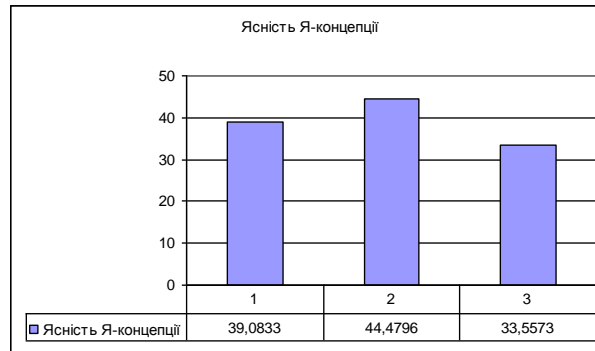

Рис. 3.20. Середні показники за ясністю Я-концепції у трьох кластерах

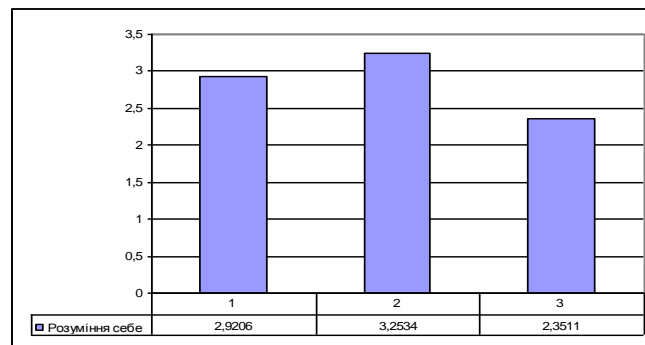

Рис. 3.21. Середні показники за розумінням себе у трьох кластерах

Отже, статистично підтверджена тенденція до інтеграції Я-концепції та підвищення саморозуміння від найнижчого рівня у кластері «*схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності*» до найвищого у кластері «*несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності*». Найнижчим рівнем ясності Я-концепції характеризуються особи у кластері «*схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності*». Їх система уявлень про себе найменш чітка та інтегрована, характерне недостатнє розуміння того, що відбувається у їхньому власному

внутрішньому світі, простежується різниця між власним Я-образом і сприйняттям іншими людьми.

Таблиця 3.8.

Результати тесту Шеффе за часовою складовою особистісної ідентичності для трьох кластерів

	1	2	p	1	3	p	3	2	p
Орієнтація в часі	6,17	6,71	0,00	6,17	4,93	0,00	4,93	6,71	0,00

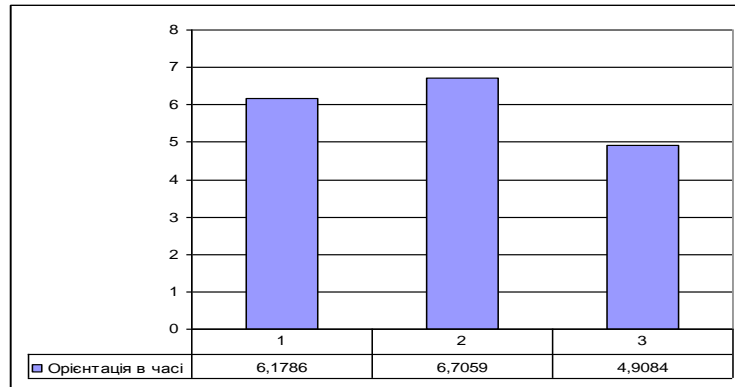

Рис. 3.22. Середні показники за орієнтацією в часі у трьох кластерах

Отже, найнижчий рівень інтегрованості особистісної ідентичності в часі притаманний третьому кластеру «схильні до Інтернет-залежності на базі дифузної ідентичності». Такі особи найменше схильні переживати цілісність власного Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього.

Таблиця 3.9.

Результати тесту Шеффе за афективною складовою особистісної ідентичності для трьох кластерів

	1	2	p	1	3	p	3	2	p
Впевненість у собі	5,4	6,0	0,00	5,4	3,7	0,00	3,7	6,0	0,00
Схвалення себе	5,2	5,4	0,36	5,2	4,1	0,00	4,1	5,4	0,00
Керування своїм життям	3,9	4,4	0,00	3,9	3,5	0,00	3,5	4,4	0,00
Інтерес до себе	5,5	5,8	0,16	5,5	4,4	0,00	4,4	5,8	0,00
Внутрішня конфліктність	6,0	4,3	0,00	6,0	8,9	0,00	8,9	4,3	0,00
Самоповага	8,6	10,0	0,00	8,6	6,2	0,00	6,2	10,0	0,00
Аугосимпатія	9,1	9,4	0,62	9,1	7,1	0,00	7,1	9,4	0,00
Самоінтерес	6,3	6,3	0,99	6,3	5,3	0,00	5,3	6,3	0,00
Загальна самооцінка	17,3	18,6	0,00	17,3	12,9	0,00	12,9	18,6	0,00

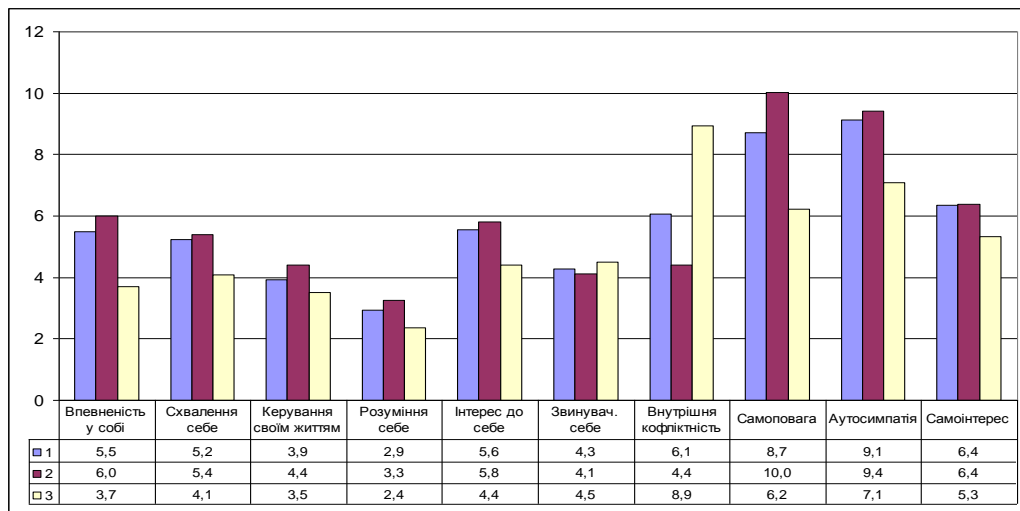

Рис. 3.23. Середні показники за самоствавленням у трьох кластерах

Виявлено відмінності за усіма складовими афективного критерію особистісної ідентичності між другим та третім кластером. Тобто, особам, що ввійшли у кластер *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»* у найменше притаманна впевненість у власних силах, самоповага, аутосимпатія та самоінтерес; та у найбільшою мірою – переживання внутрішньої конфліктності та схильність до самозвинувачення.

Таблиця 3.10.

Результати тесту Шеффе за міжособовою складовою особистісної ідентичності для трьох кластерів

	1	2	p	1	3	p	3	2	p
Уявлення про сприйняття себе іншими	6,2	6,3	0,72	6,2	5,4	0,00	5,4	6,3	0,00
Очікування позитивного ставлення інших	9,9	10,3	0,03	9,9	8,4	0,00	8,4	10,3	0,00
Настановлення, що сприяють емпатії	3,1	2,9	0,33	3,1	2,6	0,00	2,6	2,9	0,08
Проникаюча здатність до емпатії	2,7	2,9	0,35	2,7	2,4	0,13	2,4	2,9	0,00
Рівень емпатії	18,7	17,9	0,19	18,7	17,1	0,00	17,1	17,9	0,32

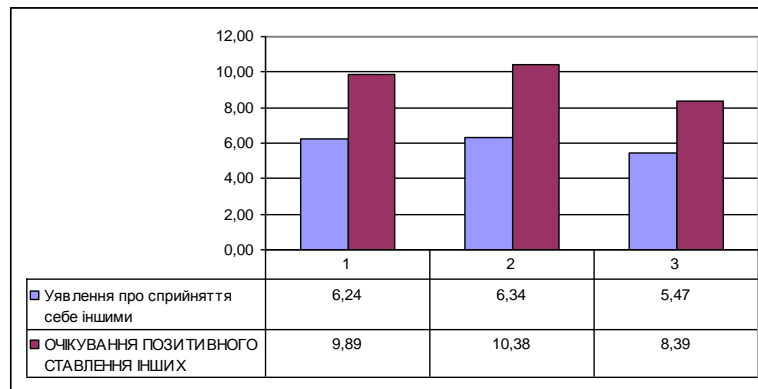

Рис. 3.24. Середні показники за очікуванням ставлення інших у трьох кластерах

Отже, найбільше схильні очікувати позитивного ставлення у міжособових стосунках представники другого кластеру – *«несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності»*, відповідно, найнижчий рівень позитивних очікувань у третього кластеру *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»*, вони не мають достатньої впевненості у тому, що здатні викликати в інших симпатію, позитивне ставлення, що може породжувати труднощі у спілкуванні, певну настороженість у взаєминах з іншими людьми.

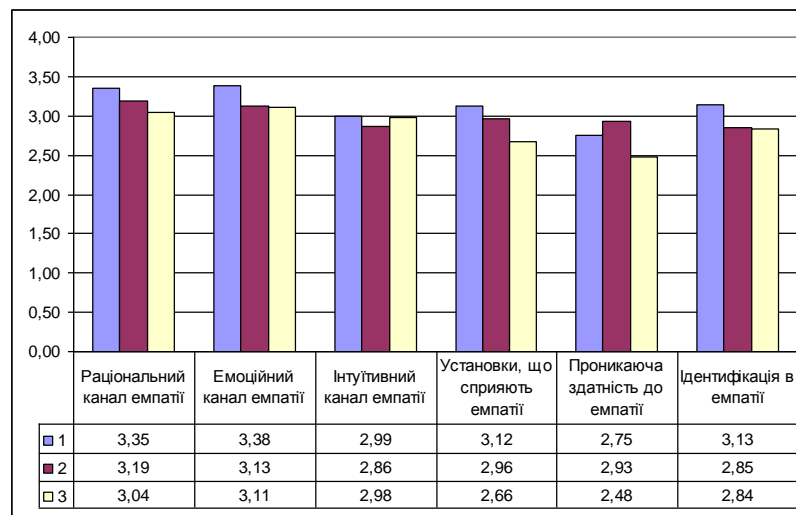

Рис. 3.25. Середні показники за рівнем емпатії у трьох кластерах

Виявлена цікава закономірність щодо рівня емпатії – найнижчий рівень за усіма каналами емпатії, окрім інтуїтивного, виявлений у представників кластера *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»*. найвищі показники за рівнем емпатії, окрім проникаючої здатності до емпатії,

притаманні першому кластеру, який характеризується середніми показниками за Інтернет-залежністю та інтегрованістю ідентичності.

Таблиця 3.11.

Результати тесту Шеффе за ціннісно-поведінковою складовою особистісної ідентичності для трьох кластерів

	1	2	p	1	3	p	3	2	p
Цілі в житті	29,9	31,4	0,03	29,9	22,5	0,00	22,5	31,4	0,00
Процес життя	28,1	29,4	0,03	28,1	22,6	0,00	22,6	29,4	0,00
Результат життя	24,2	25,9	0,00	24,2	18,6	0,00	18,6	25,9	0,00
Локус контролю –Я	19,8	21,3	0,00	19,8	15,1	0,00	15,1	21,3	0,00
Локус контролю – життя	29,2	30,0	0,11	29,2	25,4	0,00	25,4	30,0	0,00
Осмисленість життя	131,3	138,2	0,00	131,3	104,3	0,00	104,3	138,2	0,00

Виявлено суттєве зниження рівня осмисленості життя у кластері *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»*. Їм у найбільшій мірі у порівнянні із іншими кластерами притаманно жити сьогоднішнім або вчорашнім днем, такі особи не задумуються над майбутнім та не визначились із цілями у житті. Вони незадоволені своїм теперішнім, не вірять, що зможуть контролювати події власного життя, вважають, що вони є випадковими.

Отже, порівняння із застосуванням дисперсійного аналізу виявило суттєві відмінності у трьох кластерах як за рівнем Інтернет-залежності так і показниками особистісної ідентичності та доцільність означення кластерів як *«несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності»* та *«схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності»*. Кластерний аналіз підтвердив той факт, що зростання схильності до Інтернет-залежності поєднується із зниженням показників особистісної ідентичності користувачів Інтернету.

3.3. Аналіз вікової специфіки особистісної ідентичності схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб

З метою аналізу вікових особливостей особистісної ідентичності та ознак Інтернет-залежності у трьох виділених кластерах передусім зіставлено показники досліджуваних у віці ранньої та пізньої юності (13-21) із показниками ранньої дорослості (22-25) та середньої дорослості (26-40) всередині кожного кластеру (Див. Додаток Л). Для порівняння використано дисперсійний аналіз та уточнено його результати (застосовано тест Шеффе).

Найбільш інформативним є порівняння вікових підгруп у другому кластері «*несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності*» та третьому «*схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності*».

За ознаками Інтернет-залежності у кластері «*несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності*» відмінностей між віковими підгрупами не виявлено.

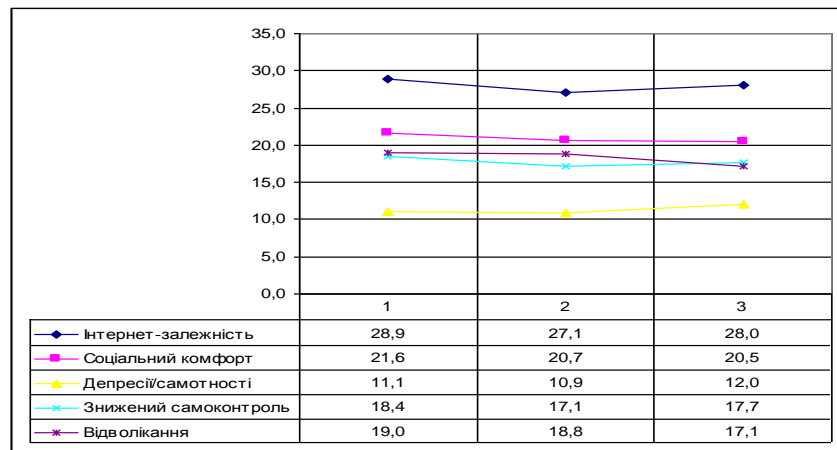

Рис. 3.26. Вікова динаміка показників Інтернет-залежності у кластері не схильних до Інтернет-залежності (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

У кластері «*схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності*» відмінностей у вікових підгрупах за показниками Інтернет-залежності не виявлено. Тобто, рівень Інтернет-залежності у цій підгрупі на стабільно високому рівні і не зумовлений віковою специфікою.

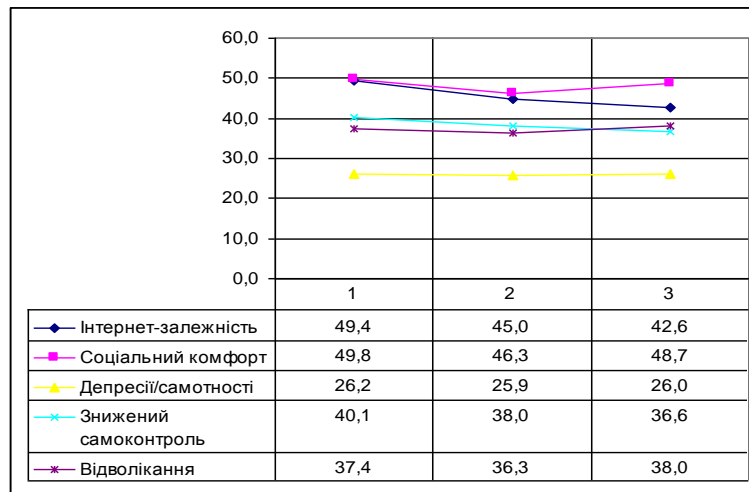

Рис. 3.27. Вікова динаміка показників Інтернет-залежності у кластері схильних до Інтернет-залежності (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

У другому кластері схильність до Інтернет-залежності перебуває на стабільно високому, а у третьому – на стабільно низькому рівні.

Порівняння за критеріями особистісної ідентичності виявило такі результати:

За ясністю Я-концепції у кластері «*несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності*» простежується зростання інтеграції Я-концепції з віком – виявлені відмінності між показниками групи юнаків і підлітків та середньої й пізньої дорослості ($p \leq 0,00$).

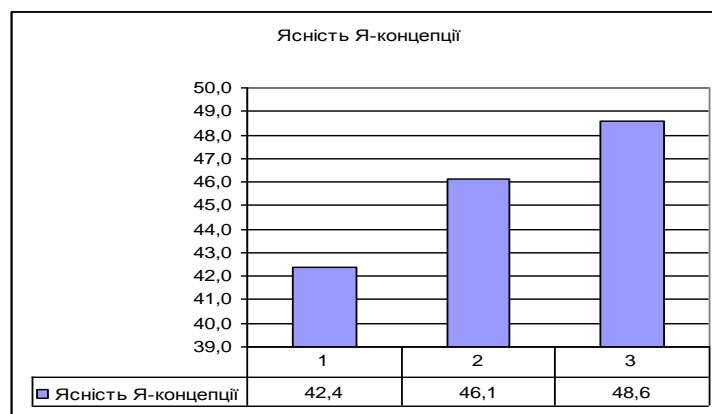

Рис. 3.28. Вікова динаміка показників ясності Я-концепції у кластері «*несхильних до Інтернет-залежності*» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

У кластері «*схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності*» показники ясності Я-концепції зростають у підгрупі середньої

дорослості у порівнянні із юнаками ($p \leq 0,04$). Причому, найнижчим рівнем ясності Я-концепції характеризується у цьому кластері підгрупа ранньої дорослості.

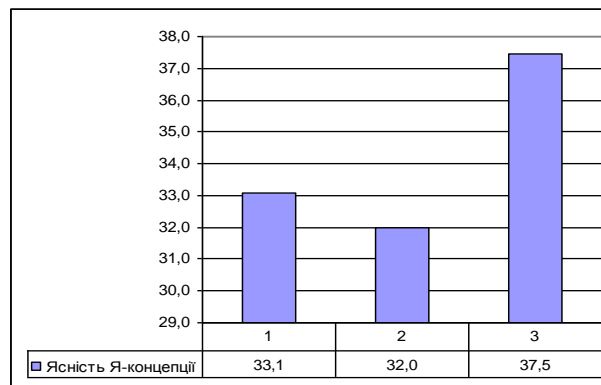

Рис. 3.29. Вікова динаміка показників ясності Я-концепції у кластері схильних до Інтернет-залежності (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

За *афективним критерієм* у кластері «несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності» виявлені відмінності у:

- розумінні себе при порівнянні показників ранньої та пізньої юності (13-21) із показниками ранньої дорослості (22-25) ($p \leq 0,00$) та середньої дорослості (26-40) ($p \leq 0,02$) – найнижчі показники притаманні підліткам і юнакам, а найвищі – особам ранньої дорослості;
- інтересі до себе між показниками групи ранньої дорослості (22-25) та середньої дорослості (26-40) ($p \leq 0,04$) – групі ранньої дорослості притаманні найвищі показники;
- внутрішній конфліктності порівнянні показників ранньої та пізньої юності (13-21) із показниками ранньої дорослості (22-25) ($p \leq 0,00$) та середньої дорослості (26-40) ($p \leq 0,00$) – юнакам та підліткам притаманні найвищі показники, а особам ранньої дорослості – найнижчі;
- самоповазі між представниками ранньої та пізньої юності (13-21) та ранньої дорослості (22-25) ($p \leq 0,00$) й середньої дорослості (26-40) ($p \leq 0,03$) – найвищі показники притаманні особам ранньої дорослості, а найнижчі – підліткам та юнакам;

- у показниках самоінтересу між представниками ранньої та пізньої юності (13-21) та ранньої дорослості (22-25) ($p \leq 0,02$) й середньої дорослості (26-40) ($p \leq 0,00$) – найнижчий само інтерес притаманний особам середньої дорослості, а найвищий – ранньої дорослості;
- загальній самооцінці між представниками ранньої та пізньої юності (13-21) та ранньої дорослості (22-25) ($p \leq 0,02$) – у юнаків та підлітків самооцінка суттєва нижча, ніж в осіб ранньої дорослості.

Отже, за афективним критерієм саме особам, не схильним до Інтернет-залежності, у віці ранньої дорослості притаманні найвищі показники – у них виявлено найвищий рівень самоповаги та найнижчий внутрішньої конфліктності.

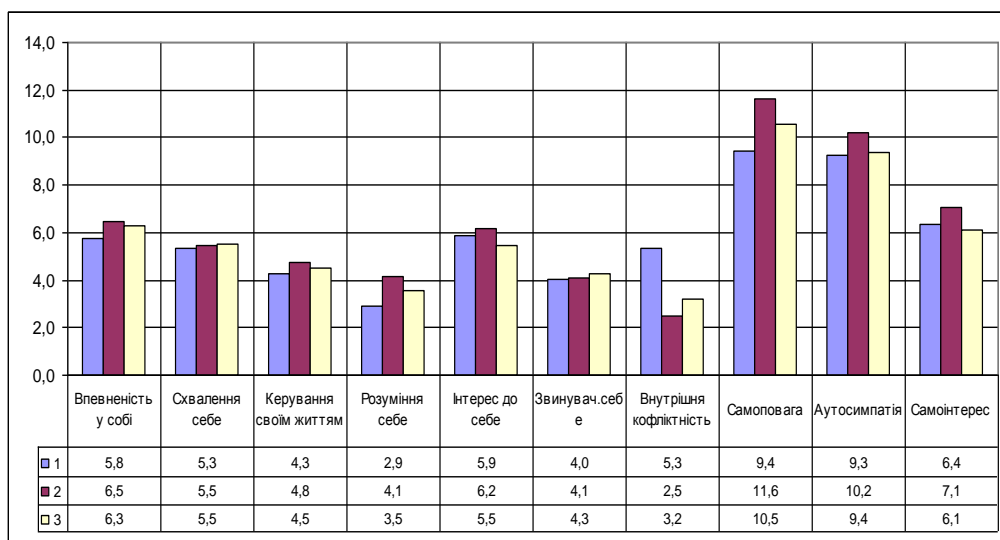

Рис. 3.30. Вікова динаміка показників самоставлення у кластері «несхильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

У кластері «схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності» за афективним критерієм виявлено кардинально протилежні результати. У досліджуваних із підгрупи ранньої дорослості виявлено нижчі показники за рівнем самоповаги у порівнянні із юнаками ($p \leq 0,04$) та загальної самооцінки у порівнянні з середньою дорослістю ($p \leq 0,02$).

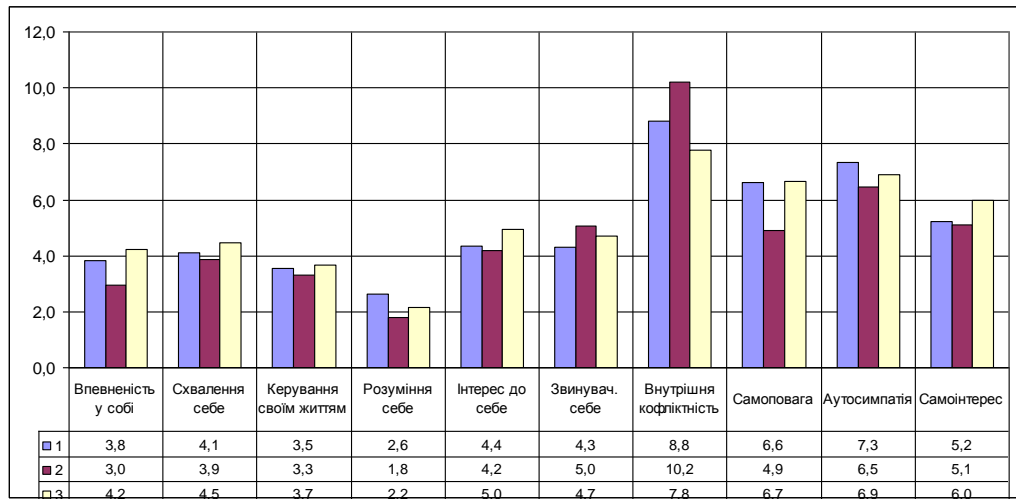

Рис. 3.31. Вікова динаміка показників самоствалення у кластері «схильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

За *часовим критерієм* у кластері «несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності» виявлені статистично значимі відмінності між показниками досліджуваних у віці ранньої та пізньої юності (13-21) із показниками ранньої дорослості (22-25) ($p \leq 0,00$). Причому, спростежується тенденція до підвищення орієнтації у часі із збільшенням віку досліджуваних.

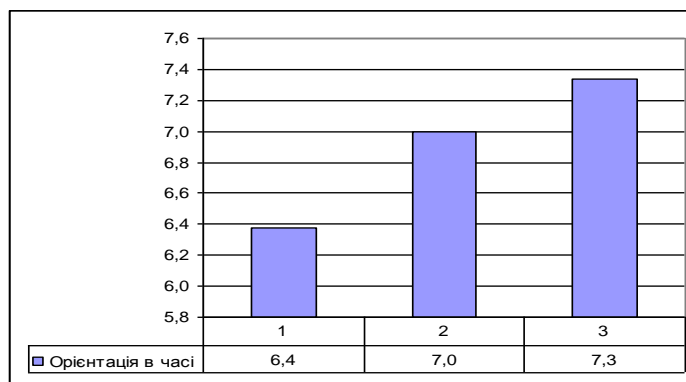

Рис. 3.32. Вікова динаміка за орієнтацією в часі у кластері «несхильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

У кластері «схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності» за часовим критерієм не виявлено підвищення рівня орієнтації в часі із збільшенням віку досліджуваних. Навпаки, в досліджуваних, схильних до Інтернет-залежності, в ранній дорослості спостерігається найнижчий рівень орієнтації в часі, проте ця відмінність статистично не підтвердилась (див. рис. 3.33).

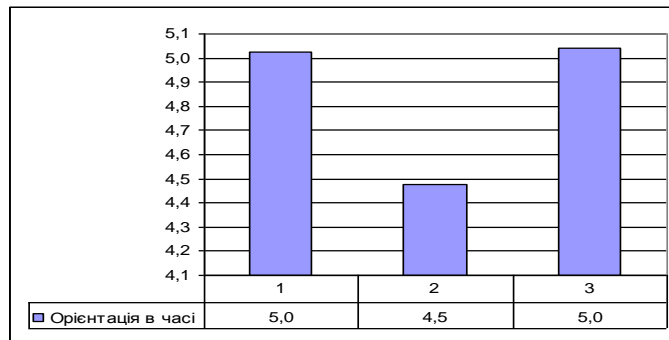

Рис. 3.33. Вікова динаміка за орієнтацією в часі у кластері «схильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21pp., 2 – вік 22-25pp., 3 – вік 26-40pp.)

За *поведінковим та ціннісним критерієм* у кластері «несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності» виявлені статистично значимі відмінності між показниками у підгрупах юнаків і підлітків та осіб ранньої дорослості за показником локус контролю – Я ($p \leq 0,04$).

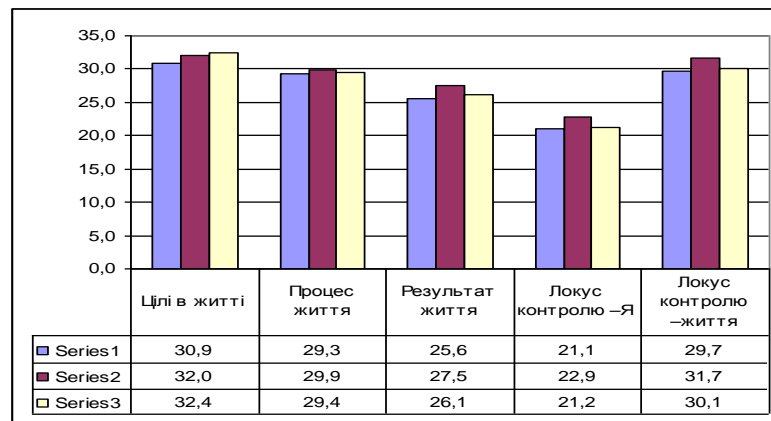

Рис. 3.34. Вікова динаміка показників сенсожиттєвих орієнтацій у кластері «несхильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21pp., 2 – вік 22-25pp., 3 – вік 26-40pp.)

Тобто, у цьому кластері саме особи підгрупи ранньої дорослості у найбільше впевнені, що є достатньо сильними особистостями, щоб контролювати життя. Зауважимо, що визначеність із цілями в житті зростає із віком досліджуваних у цьому кластері.

У кластері «схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності» виявлена відмінність між особами середньої дорослості та

ранньої дорослості за показниками: осмисленість життя ($p \leq 0,04$), локус контролю – Я ($p \leq 0,04$), локус контролю – життя ($p \leq 0,04$).

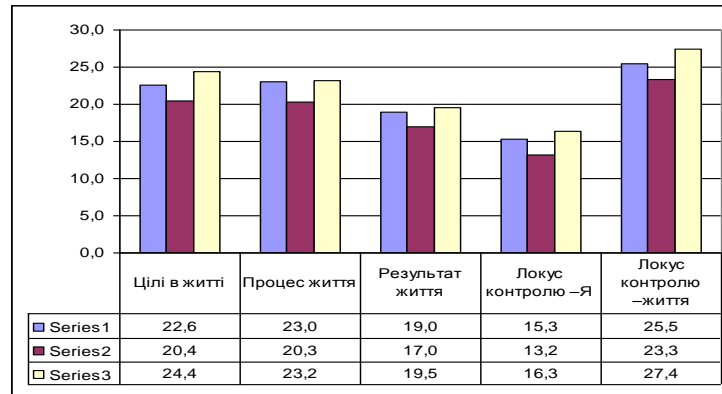

Рис. 3.35. Вікова динаміка показників сенсожиттєвих орієнтацій у кластері «схильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

Найнижчий рівень осмисленості життя в підгрупі ранньої дорослості, такі особи в найменшій мірі впевнені, що життя загалом піддається контролю, й у тому, що вони є достатньо сильними особистостями, щоб контролювати його.

За *міжособовим критерієм* у кластері «несхильні до Інтернет-залежності на базі інтегрованої ідентичності» статистично значимих відмінностей між віковими підгрупами не виявлено. Простежується тенденція до зростання очікування позитивного ставлення в міжособових стосунках із віком.

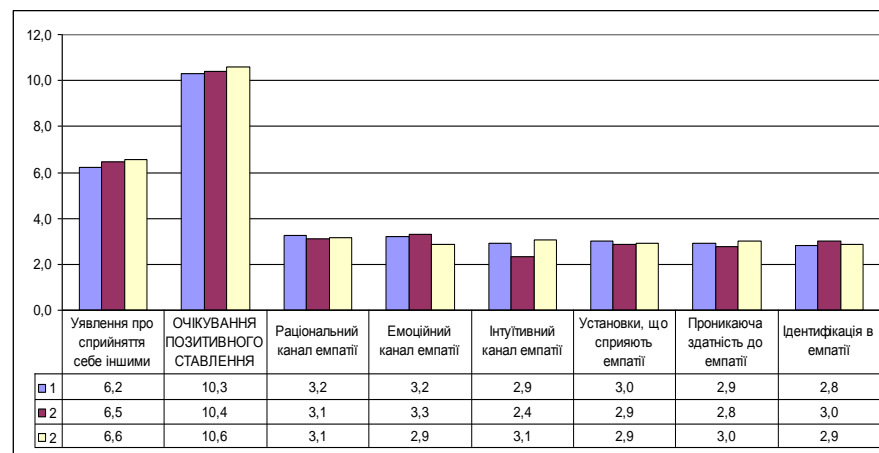

Рис. 3.36. Вікова динаміка показників уявлення про сприйняття себе іншими та особливостей емпатії у кластері «несхильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

У кластері «схильні до Інтернет-залежності на базі сплутаної ідентичності» виявлена відмінність між підгрупою юнаків і підлітків та середньої дорослості в уявленні про сприйняття себе іншими ($p \leq 0,02$) та очікуванні позитивного ставлення інших ($p \leq 0,02$). Тобто простежується тенденція, тотожну із кластером «несхильних до Інтернет-залежності» до зростання очікування позитивного в міжособових стосунках із віком респондентів.

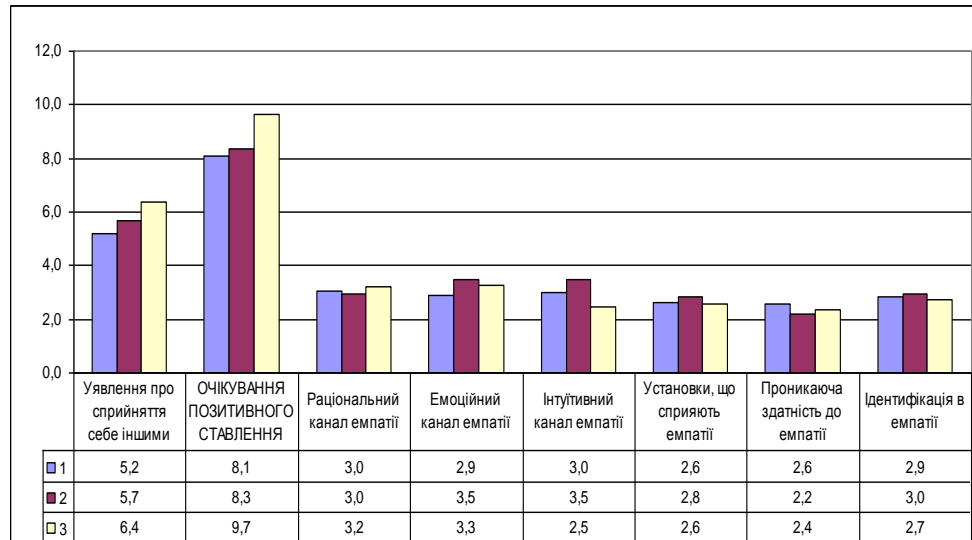

Рис. 3.37. Вікова динаміка показників уявлення про сприйняття себе іншими та особливостей емпатії у кластері «несхильних до Інтернет-залежності» (1 – вік 13-21рр., 2 – вік 22-25рр., 3 – вік 26-40рр.)

З метою детальнішого з'ясування вікових особливостей було зіставлено відповідні вікові підгрупи схильних та несхильних до Інтернет-залежності користувачів Інтернету із застосуванням t-тесту Стюдента.

В осіб періоду *ранньої юності* (13-15 рр.) виявлені відмінності: вищі показники за усіма шкалами Інтернет-залежності, нижча ясність Я-концепції ($t=4,03$; $p \leq 0,00$), нижчий рівень самоповаги ($t=3,51$; $p \leq 0,00$), аутоемпатії ($t=2,55$; $p \leq 0,03$) та загальної самооцінки ($t=3,41$; $p \leq 0,01$), а також вищий рівень внутрішньої конфліктності ($t=-2,65$; $p \leq 0,03$).

В осіб періоду *пізньої юності* (16-21 рр.) виявлені відмінності: вищі показники за усіма шкалами Інтернет-залежності, нижча ясність Я-концепції ($t=5,71$; $p \leq 0,00$) та розуміння себе ($t=6,98$; $p \leq 0,00$); нижчий рівень впевненості

в собі ($t=7,73$; $p\leq 0,00$), схвалення себе ($t=4,06$; $p\leq 0,00$), керування своїм життям ($t=5,04$; $p\leq 0,00$), інтересу до себе ($t=5,04$; $p\leq 0,00$), самоповаги ($t=9,44$; $p\leq 0,00$), аутосимпатії ($t=4,69$; $p\leq 0,00$) та загальної самооцінки ($t=8,59$; $p\leq 0,00$), а також вищий рівень звинувачення себе ($t=-2,58$; $p\leq 0,01$) та внутрішньої конфліктності ($t=-8,99$; $p\leq 0,00$).

Також у схильних до Інтернет-залежності юнаків виявлено нижчий рівень осмисленості життя ($t=9,72$; $p\leq 0,00$), нижчі показники за показниками цілі в житті ($t=6,87$; $p\leq 0,00$), процес життя ($t=6,69$; $p\leq 0,00$), результат життя ($t=8,54$; $p\leq 0,00$), локус контролю-Я ($t=10,2$; $p\leq 0,00$), локус контролю-життя ($t=8,14$; $p\leq 0,00$). У таких осіб виявлено нижчий рівень орієнтації в часі ($t=5,28$; $p\leq 0,00$) та вони більшою мірою схильні очікувати негативного ставлення інших ($t=7,12$; $p\leq 0,00$).

У схильних до Інтернет-залежності осіб *ранньої дорослості* (22-25pp.) виявлені відмінності: вищі показники за усіма шкалами Інтернет-залежності, нижча ясність Я-концепції ($t=5,94$; $p\leq 0,00$) та розуміння себе ($t=4,71$; $p\leq 0,00$); нижчий рівень впевненості в собі ($t=5,16$; $p\leq 0,00$), схвалення себе ($t=3,05$; $p\leq 0,00$), керування своїм життям ($t=2,75$; $p\leq 0,00$), самоповаги ($t=5,99$; $p\leq 0,00$), аутосимпатії ($t=4,69$; $p\leq 0,00$) та загальної самооцінки ($t=8,59$; $p\leq 0,00$), а також вищий рівень внутрішньої конфліктності ($t=-5,72$; $p\leq 0,00$). Також у схильних до Інтернет-залежності осіб *ранньої дорослості* виявлено нижчий рівень осмисленості життя ($t=9,72$; $p\leq 0,00$), нижчі показники за показниками цілі в житті ($t=6,87$; $p\leq 0,00$), процес життя ($t=6,69$; $p\leq 0,00$), результат життя ($t=8,54$; $p\leq 0,00$), локус контролю-Я ($t=10,2$; $p\leq 0,00$), локус контролю-життя ($t=8,14$; $p\leq 0,00$). У таких осіб виявлено нижчий рівень орієнтації в часі ($t=5,80$; $p\leq 0,00$), та вони більшою мірою схильні очікувати негативного ставлення інших ($t=3,43$; $p\leq 0,00$).

В осіб *середньої дорослості* (26-45 pp.), схильних до Інтернет-залежності, виявлені такі відмінності: вищі показники за усіма шкалами Інтернет-залежності, нижча ясність Я-концепції ($t=5,94$; $p\leq 0,00$) та орієнтація в

часі ($t=5,57$; $p\leq 0,00$), нижчий рівень осмисленості життя ($t=4,86$; $p\leq 0,00$), нижчі показники за шкалою цілі в житті ($t=4,93$; $p\leq 0,00$), процес життя ($t=4,67$; $p\leq 0,00$), результат життя ($t=4,98$; $p\leq 0,00$), локус контролю-Я ($t=4,36$; $p\leq 0,00$). Нижчий рівень впевненості в собі ($t=5,16$; $p\leq 0,00$), схвалення себе ($t=3,05$; $p\leq 0,00$), самоповаги ($t=5,99$; $p\leq 0,00$), аутосимпатії ($t=3,41$; $p\leq 0,03$) та загальної самооцінки ($t=4,64$; $p\leq 0,01$), а також вищий показник внутрішньої конфліктності ($t=-5,72$; $p\leq 0,03$).

Отже, порівняння результатів вікових підгруп всередині кластерів та відповідних вікових груп між кластерами «схильні» та «несхильні до Інтернет-залежності» допомогло виявити вікові особливості особистісної ідентичності користувачів Інтернету (табл. 3.12).

Таблиця 3.12.

Вікові особливості особистісної ідентичності схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб

Особи, несхильні до Інтернет-залежності	Особи, схильні до Інтернет-залежності
<i>Рання юність (13-15)</i>	
Образ власного Я чіткіший ніж в осіб пізньої юності. Самооцінка висока, очікують позитивного ставлення інших. Орієнтація в часі та визначеність із цілями в житті середнього рівня	Для них притаманна найнижча з усіх вікових підгруп ясність Я-концепції та розуміння себе. Їхній образ власного Я недостатньо визначений, нечіткий та нестабільний. Самооцінка досить критична, схильні до самокопання та саморефлексії. Недостатньо впевнені в тому, що викликають у інших симпатію, що може зумовлювати труднощі в міжособовому спілкуванні. Невизначеність із цілями у житті, схильність жити сьогоднішнім або вчорашнім днем, не задумуючись про майбутнє

<i>Пізня юність (16-21)</i>	
<p>Достатньо визначена Я-концепція, іноді вагаються стосовно власного Я. Самооцінка вище середнього, високе прийняття себе, висока впевненість у своїх силах, від інших очікують позитивного ставлення.</p> <p>Рівень орієнтації в часі та визначеності із цілями в житті середній.</p> <p>Найнижчий з усіх вікових підгруп неохочий до Інтернет-залежності рівень показників особистісної ідентичності; можна припустити, що це свідчить про характерний для них етап «кризи ідентичності»</p>	<p>Образ Я недостатньо чіткий та інтегрований, проте, у порівнянні із показниками осіб ранньої юності, інтегрованість Я-концепції зростає.</p> <p>Досить адекватна, близька до реальної оцінка власних сил і можливостей, критична оцінка шансів на успіх, схильність вибирати посильні завдання, гальмування ризикованих рішень.</p> <p>Рівень орієнтації в часі середній. Недостатня визначеність із цілями в житті, схильність жити сьогоднішнім або вчорашнім днем, не замислюючись над майбутнім</p>
<i>Рання дорослість (22-25)</i>	
<p>Притаманний чіткий та визначений образ власного Я, добре розуміння себе, своїх почуттів, бажань та вчинків.</p> <p>Пік за показниками самооцінки серед усіх вікових підгруп. Притаманне прийняття себе, висока впевненість у своїх силах, віра в успіх у будь-яких починаннях, здатність відстоювати свої позиції, активність, дуже хороша соціальна адаптація, незалежність, бажання змагатися.</p> <p>Очікують позитивного ставлення інших, впевнені у тому, що оточуючі ставляться до них із симпатією, бажають тільки добра і позитивно оцінюють їхні якості. Відсутні труднощі у спілкуванні та встановленні ділових та особистісних стосунків.</p> <p>Орієнтація в часі – вище середнього рівня, здатні насолоджуватися актуальним моментом, не порівнюючи його з минулими радощами й не знецінюючи передчуттям прийдешніх</p>	<p>Простежується «западання» за усіма показниками особистісної ідентичності.</p> <p>Образ власного Я недостатньо інтегрований, найнижчий рівень самооцінки з усіх вікових підгруп - досить скромне уявлення про власне "Я", недооцінка себе, невпевненість у власних силах. Слабка віра в успіх при починанні будь-якої справи, схильність сприймати реальний успіх та позитивну оцінку інших як тимчасову або випадкову, уникнення ситуацій змагання. Труднощі соціальної адаптації, невпевнена позиція у спілкуванні, нездатність відстоювати свої інтереси. Їм притаманна недостатня впевненість у тому, що вони викликають у інших симпатію, позитивне ставлення, що може породжувати труднощі у спілкуванні, певну настороженість у взаєминах з іншими людьми.</p> <p>Рівень орієнтації в часі – нижче середнього, найнижчий рівень</p>

<p>успіхів. Визначені із цілями в житті, почувають себе сильними особистостями, з достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей</p>	<p>визначеності із цілями в житті, невіра у здатність контролювати події власного життя. Можна припустити, що таке «западання» за усіма показниками особистісної ідентичності свідчить про негативне розв'язання кризи ідентичності на попередньому віковому етапі</p>
<p><i>Середня дорослість (26-40)</i></p>	
<p>Найвища з усіх вікових підгруп ясність Я-концепції. Їхній образ власного Я є чітко і послідовно визначений, внутрішньо завершений і достатньо стабільний. Самооцінка висока – їм притаманне прийняття себе, висока впевненість у своїх силах, віра в успіх у будь-яких починаннях, здатність відстоювати свої позиції, активність, дуже хороша соціальна адаптація, незалежність, бажання змагатися. Очікують позитивного ставлення інших, впевнені у тому, що оточуючі ставляться до них із симпатією, бажають тільки добра і позитивно оцінюють їхні якості. Найвищий з усіх вікових підгруп показник орієнтації в часі. Рівень цілеспрямованості середній, вважають, що частково контролюють власне життя.</p>	<p>Достатньо визначений образ власного Я, проте іноді вони вагались стосовно того, якою людиною вони насправді є. Тобто, прстежується позитивна динаміка ясності Я-концепції у порівнянні із ранньою дорослістю. Самооцінка досить адекватна, реалістична. Із усіх вікових підгруп осіб, схильних до Інтернет-залежності, саме у середній дорослості самооцінка найвища. Орієнтація в часі середнього рівня. Також суттєво вищою у порівнянні із ранньою дорослістю є осмисленість життя, проте, вони впевнені, що лише частково контролюють власне життя. Простежується зростання усіх показників особистісної ідентичності до середнього рівня.</p>

Встановлено, що на усіх вікових етапах є суттєва відмінність у показниках особистісної ідентичності несхильних та схильних до Інтернет-залежності – в останніх вони перебувають на стабільно нижчому рівні. Найбільш виражені відмінності між групами виявлено на етапі ранньої дорослості, коли у групі схильних до Інтернет-залежності простежується

«западання», а у несхильних – «пік» практично за усіма показниками особистісної ідентичності.

Зважаючи на результати, константуємо, що особливості особистісної ідентичності користувачів Інтернету на етапі ранньої дорослості, коли відбувається перехід до самостійного життя, належать до значимих передумов схильності чи несхильності конкретної особистості до розвитку Інтернет-залежності. У користувачів із високими показниками за усіма критеріями особистісної ідентичності (ознака позитивного розв'язання кризи ідентичності на етапі юності) відсутні тенденції до Інтернет-залежності; тоді як у користувачів із суттєвим «западанням» показників особистісної ідентичності виявляється значна схильність до Інтернет-залежності.

3.4. Встановлення зв'язків між особливостями особистісної ідентичності та схильністю до Інтернет-залежності

Проста лінійна кореляція (Пірсона) визначає ступінь, з яким значення двох змінних пропорційне один одному. Пропорційність означає *лінійну залежність*.

Кореляційний аналіз у **загальній групі** досліджуваних (нижче вказані зв'язки із рівнем значимості $p < 0,01$) (Див. Додаток М):

поведінкові ознаки Інтернет-залежності пов'язані із шкалами:

- соціальний комфорт в Інтернеті $r = 0,56$, депресія/самотність поза Інтернетом $r = 0,60$;
- ясність Я-концепції $r = -0,30$, розуміння себе $r = -0,15$;
- орієнтація в часі $r = -0,21$;
- проникаюча здатність в емпатії $r = -0,13$, уявлення про сприйняття себе іншими $r = -0,16$;
- цілі в житті $r = -0,28$, процес життя $r = -0,26$, результат життя $r = -0,27$, локус контролю-Я $r = -0,39$, локус контролю-життя $r = -0,22$;

- впевненість у собі $r=-0,29$, схвалення себе $r=-0,18$, керування своїм життям $r=-0,22$, інтерес до себе $r=-0,24$, самоповага $r=-0,33$, аутосимпатія $r=-0,15$, загальна самооцінка $r=-0,32$;
- внутрішня конфліктність $r=-0,32$.

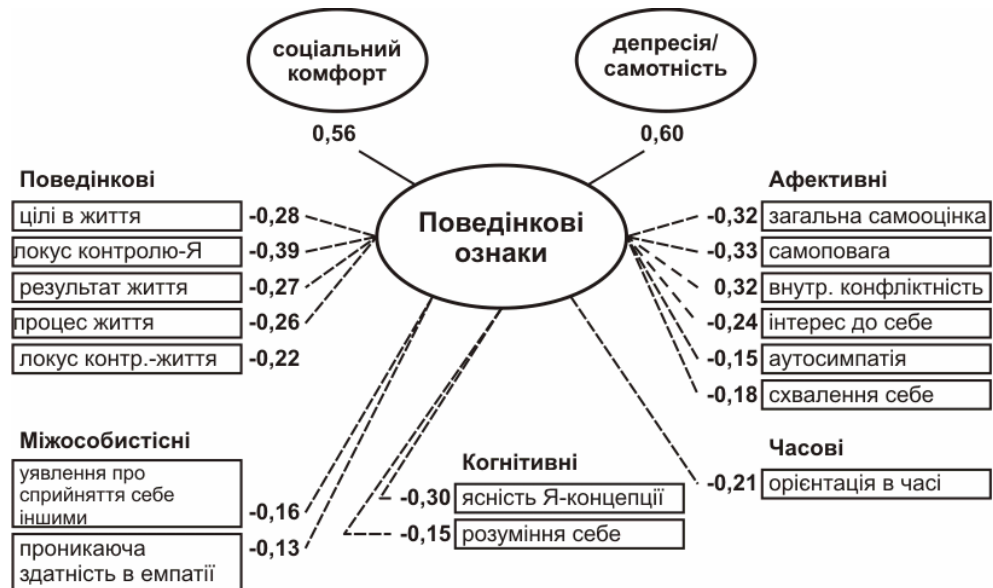

Рис. 3.38. Кореляційна плеяда: зв'язок поведінкових ознак Інтернет-залежності із складовими особистісної ідентичності

Інтенсивність потреби проводити в Інтернеті все більше часу, фізичних, соціальних, професійних чи психологічних проблем, зумовлених його використанням та «синдрому відміни» зростає із проявом ознак сплутаності ідентичності.

Причому, найтісніший обернений зв'язок між поведінковими ознаками Інтернет-залежності та когнітивним та афективним індикаторами Я-образу – здатністю до рефлексії власного «Я», саморозумінням та самокерівництвом, а також самоприйняттям, самоповагою, самооцінкою, котрі знижуються у міру посилення поведінкових симптомів.

Посилення поведінкових ознак пов'язане також із браком самовизначення, усталеної системи цінностей та авторитетів. Причому найтісніший зв'язок із переживанням нездатності самостійно керувати своїм життям.

Тобто, чим більш інтегрованою буде особистісна ідентичність користувача Інтернету, тим менша імовірність появи у нього поведінкових ознак Інтернет-залежності.

Знижений самоконтроль пов'язаний із показниками:

- соціальний комфорт в Інтернеті $r=0,66$, депресія/самотність поза Інтернетом $r=0,65$;
- ясність Я-концепції $r=-0,33$, розуміння себе $r=-0,17$;
- орієнтація в часі $r=-0,24$;
- проникаюча здатність в емпатії $r=-0,12$, уявлення про сприйняття себе іншими $r=-0,17$;
- цілі в житті $r=-0,30$, процес життя $r=-0,31$, результат життя $r=-0,30$, локус контролю-Я $r=-0,34$, локус контролю-життя $r=-0,20$;
- впевненість у собі $r=-0,32$, схвалення себе $r=-0,23$, керування своїм життям $r=-0,19$, уявлення про сприйняття себе іншими $r=-0,17$, інтерес до себе $r=-0,25$, самоповага $r=-0,32$, аутосимпатія $r=-0,20$, загальна самооцінка $r=-0,34$;
- внутрішня конфліктність $r=-0,35$.

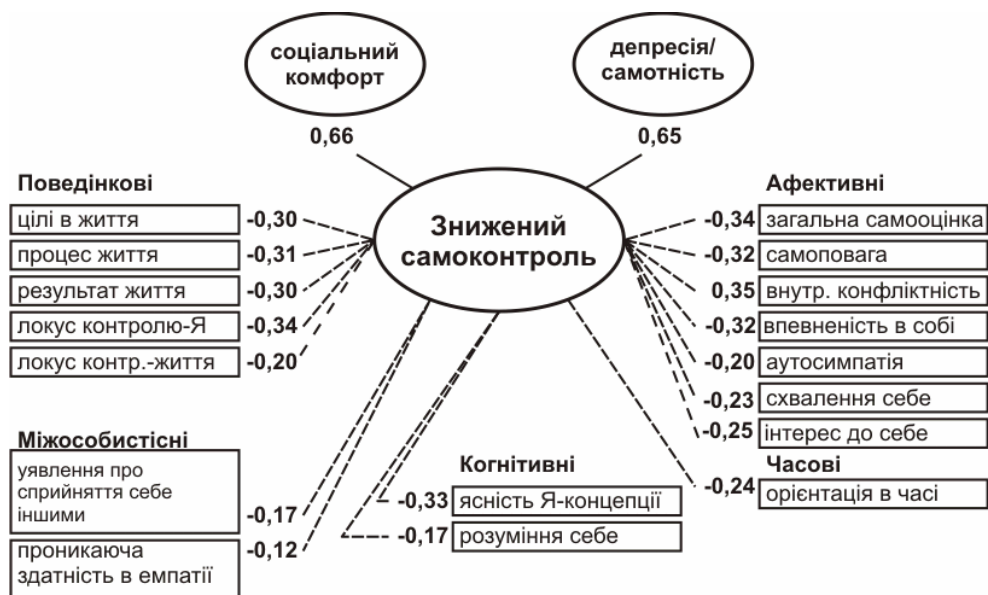

Рис. 3.39. Кореляційна плеяда: зв'язок зниженого самоконтролю із складовими особистісної ідентичності

Схильність до нав'язливих думок про Інтернет та нездатність скоротити час користування Інтернетом виникає у разі відсутності інтеграції Я-концепції, зниженні самооцінки та браку сенсожиттєвих орієнтацій.

Зауважимо, що найтісніший зв'язок зниженого самоконтролю встановлено саме із показником «локус контролю-Я», тобто переконання у нездатності самостійно контролювати події свого життя загалом реалізовується у специфічній характеристиці Інтернет-активності – нездатності контролювати своє перебування в Інтернеті.

Відволікання пов'язане із показниками:

- ясність Я-концепції $r=-0,40$;
- орієнтація в часі $r=-0,29$;
- емоційний канал емпатії $r=-0,11$;
- цілі в житті $r=-0,29$, процес життя $r=-0,27$, результат життя $r=-0,30$, локус контролю-Я $r=-0,32$, локус контролю-життя $r=-0,19$;
- впевненість у собі $r=-0,31$, схвалення себе $r=-0,19$, керування своїм життям $r=-0,22$, уявлення про сприйняття себе іншими $r=-0,14$, розуміння себе $r=-0,20$, інтерес до себе $r=-0,19$, самоповага $r=-0,36$, аутоемпатія $r=-0,17$, загальна самооцінка $r=-0,32$;
- внутрішня конфліктність $r=-0,35$.

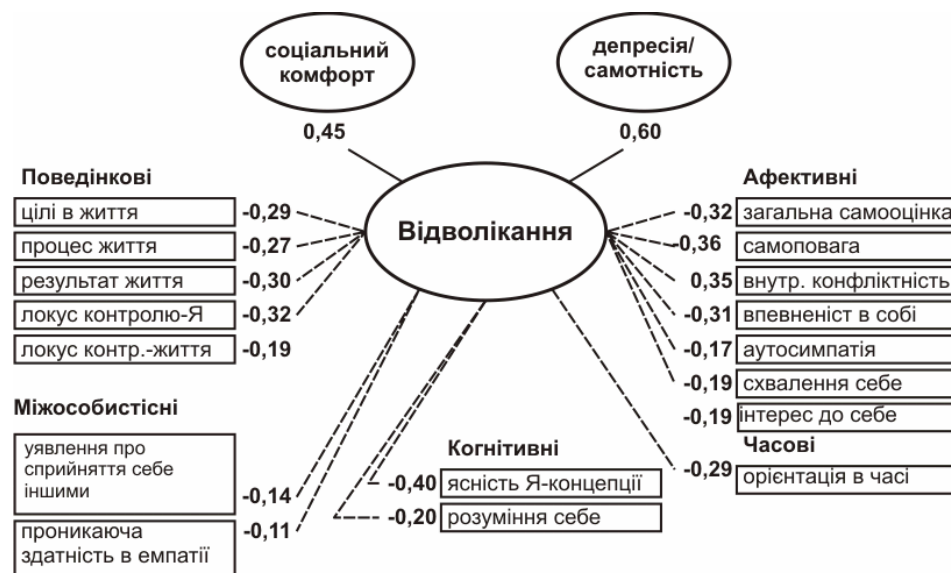

Рис. 3.40. Кореляційна плеяда: зв'язок відволікання із складовими особистісної ідентичності

Отже, схильність використовувати Інтернет як засіб для уникання більш важливих й відповідальних справ зростає передусім із зниженням інтегрованості та стабільності Я-концепції та посиленням сумнівів щодо себе,

незгоди із собою на тлі негативного емоційного ставлення до власної особистості. Схильність використовувати Інтернет для уникання відповідальності зростає також із зниженням осмисленості життя та самовизначення досліджуваних.

Унаслідок віртуальної активності особа відволікається не лише від проблем та труднощів реального життя, а також від необхідності саморефлексії та самовизначення (переживання сплутаності ідентичності в термінах Е.Еріксона)

Переживання *Самотності/депресії* поза Інтернетом пов'язана із показниками:

- ясність Я-концепції $r=-0,34$;
- орієнтація в часі $r=-0,21$;
- цілі в житті $r=-0,25$, процес життя $r=-0,32$, результат життя $r=-0,30$, локус контролю-Я $r=-0,29$, локус контролю-життя $r=-0,18$;
- впевненість у собі $r=-0,28$, схвалення себе $r=-0,14$, керування своїм життям $r=-0,17$, розуміння себе $r=-0,18$, інтерес до себе $r=-0,22$, самоповага $r=-0,30$, аутосимпатія $r=-0,14$, загальна самооцінка $r=-0,29$;
- внутрішня конфліктність $r=-0,30$.

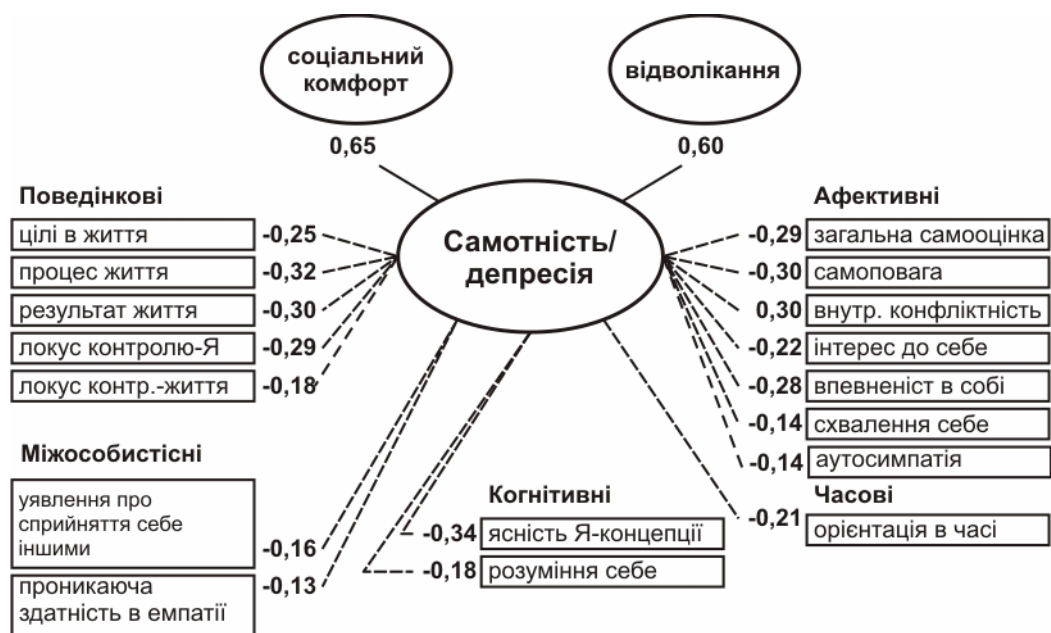

Рис. 3.41. Кореляційна плеяда: зв'язок самотності/дересії поза Інтернетом із складовими особистісної ідентичності

Почуття самотності в реальному житті й неможливість існувати без Інтернету пов'язане передусім із зниженням інтегрованості та стабільності Я-концепції та сприйняття життя як нецікавого, емоційно ненасиченого та беззмістовного. Отже, незадоволення власною внутрішньою та зовнішньою реальністю може втілитись у переживання самотності та депресії в реальному житті, що, відповідно мотивує особу до віртуальної активності з метою послабити ці почуття.

Соціальний комфорт в Інтернеті пов'язаний із показниками:

- ясність Я-концепції $r=-0,27$;
- орієнтація в часі $r=-0,25$;
- цілі в житті $r=-0,24$, процес життя $r=-0,26$, результат життя $r=-0,29$, локус контролю-Я $r=-0,28$, локус контролю-життя $r=-0,20$;
- впевненість у собі $r=-0,34$, схвалення себе $r=-0,18$, керування своїм життям $r=-0,19$, уявлення про сприйняття себе іншими $r=-0,14$, розуміння себе $r=-0,14$, інтерес до себе $r=-0,24$, самоповага $r=-0,29$, аутосимпатія $r=-0,18$, загальна самооцінка $r=-0,32$;
- внутрішня конфліктність $r=-0,31$.

Рис. 3.42. Кореляційна плеяда: зв'язок соціального комфорту в Інтернеті із складовими особистісної ідентичності

Найбільш значима обернена кореляція простежується між афективним показником особистісної ідентичності, а саме, впевненістю у собі та соціальним комфортом в Інтернеті. Саме невпевненість у власних силах на тлі

загального негативного ставлення до себе, переживанні конфлікту із самим собою в реальному житті спричиняє тенденцію до встановлення соціальних стосунків у віртуальній реальності, у якій, завдяки конструюванню віртуальної самопрезентації, вдасться задовольнити потребу у самоповазі та підвищити самооцінку.

Підсумовуючи результати кореляційного аналізу, можна стверджувати, що як поведінкові так й афективні та когнітивні ознаки схильності до Інтернет-залежності перебувають у зв'язку із складовими особистісної ідентичності. Причому найтісніший зв'язок виявлено між ознаками схильності до Інтернет-залежності та афективною складовою особистісної ідентичності, а саме – зворотній із самоповагою та загальною самооцінкою та прямий із внутрішньою конфліктністю; із когнітивною складовою – зворотній із ясністю Я-концепції та поведінковою – зворотній із показником локус контролю-Я.

3.5. Аналіз специфіки зв'язків Інтернет-залежності із особливостями особистісної ідентичності у підгрупах досліджуваних, схильних та несхильних до Інтернет-залежності

Поведінкові ознаки Інтернет-залежності у групі несхильних до Інтернет-залежності пов'язані із

- соціальним комфортом $r=0,24$, депресією/ $r=0,27$;
- настановленнями, що сприяють емпатії $r=-0,21$, $p<0,05$.

У групі схильних до Інтернет-залежності:

- соціальним комфортом $r=0,44$, депресією/самотністю $r=45$;
- раціональним каналом емпатії $r=-0,23$.

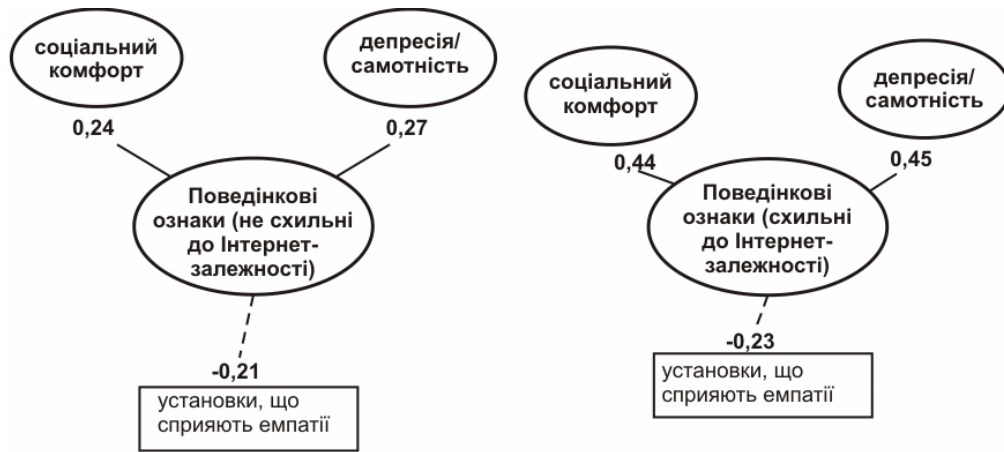

Рис. 3.43. Кореляційні плеяди: зв'язок поведінкових ознак Інтернет-залежності із складовими особистісної ідентичності у групі схильних та несхильних до адикції

В обох підгрупах поведінкові ознаки Інтернет-залежності пов'язані із настановленнями стосовно Інтернету. Однак у групі схильних до Інтернет-залежності цей зв'язок набагато тісніший. Окрім того, що в групі схильних до Інтернет-залежності ірраціональні настановлення виявляються активніше, вони також з більшою ймовірністю зумовлюють поведінкові ознаки.

Також в обох підгрупах виявлені обернені зв'язки поведінкових ознак із міжособовою складовою особистісної ідентичності – емпатією. Тобто, здатність до встановлення емпатичних міжособових стосунків знижує імовірність розвитку Інтернет-залежності.

Відволікання у групі несхильних до Інтернет-залежності пов'язане із:

- ясністю Я-концепції $r=-0,33$;
- орієнтацією в часі $r=-0,28$;
- внутрішньою конфліктністю $r=0,30$;
- впевненістю у собі $r=-0,22$ $p<0,05$, самоповагою $r=-0,24$ $p<0,05$, загальною самооцінкою $r=-0,22$ $p<0,05$.
- Рисами власного Я: незалежний $r=-0,22$ $p<0,05$, егоїстичний $r=-0,22$, самостійний $r=-0,23$
- Рисами віртуального Я: несправедливий $r=-0,22$, невпевнений $r=-0,23$

У групі схильних до Інтернет-залежності із показниками:

- депресія/самотність поза Інтернетом $r=0,34$;
- ясність Я-концепції $r=-0,37$, розуміння себе $r=-0,24$;
- орієнтація в часі $r=-0,21$ $p<0,05$;
- емоційний канал емпатії $r=-0,32$;
- цілі в житті $r=-0,34$, результат життя $r=-0,27$, локус контролю-Я $r=-0,28$, загальна осмисленість життя $r=-0,29$;
- самоповага $r=-0,33$, впевненість у собі $r=-0,21$ $p<0,05$, аутосимпатія $r=-0,23$, загальна самооцінка $r=-0,24$ $p<0,05$.
- Рисами власного Я: непривабливий $r=0,34$, сумлінний $r=-0,28$, невпевнений $r=0,21$.
- Рисою віртуального Я: сильний $r=0,24$.

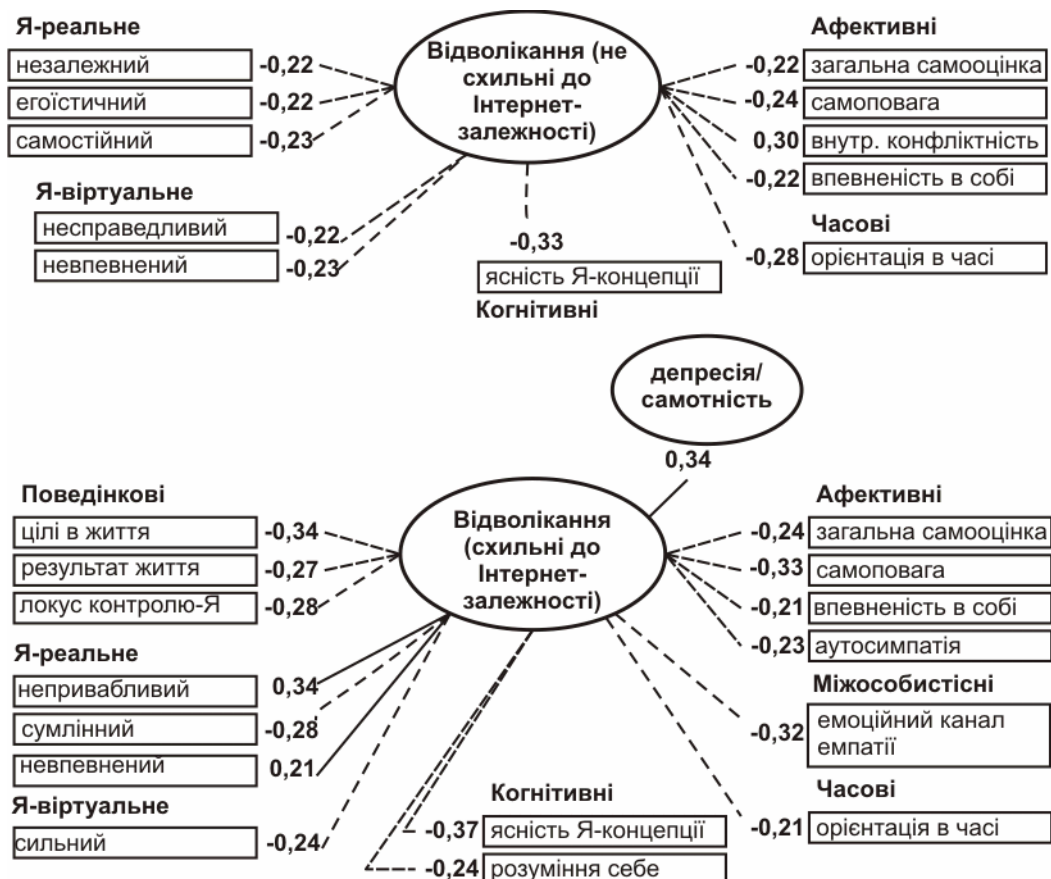

Рис. 3.44. Кореляційні плеяди: зв'язок відволікання із складовими особистісної ідентичності у групі схильних та несхильних до адикції

В обох підгрупах схильність використовувати Інтернет для відволікання від важливих справ у реальному житті пов'язана із когнітивним (ясність Я-

концепції), афективним (самоствалення, самоприйняття) та часовим (орієнтація в часі) виміром особистісної ідентичності, тобто чим вища інтегрованість особистісної ідентичності, тим нижча схильність до відволікання в досліджуваних.

Основна відмінність зв'язків полягає в тому, що у групі несхильних до Інтернет-залежності відволікання більшою мірою пов'язане із внутрішньою конфліктністю, а в групі схильних із браком встановлених цілей в житті. Причому, саме у групі схильних до Інтернет-залежності зв'язки між ясністю Я-концепції та цілями в житті й відволіканням особливо тісні. Отже, чітка інтегрована Я-концепція та визначені цілі в житті суттєво знижують прояви ознак Інтернет-залежності у цій підгрупі.

Також, можна стверджувати, що особи вдаються до відволікання з метою відчути себе більш справедливим та впевненим у випадку не схильних до Інтернет-залежності, та сильними – у випадку схильних.

Знижений самоконтроль у групі несхильних до Інтернет-залежності пов'язаний із:

- впевненістю у собі $r=0,21$, $p<0,05$.
- Рисами власного Я: невпевнений $r=-0,21$ $p<0,05$, несправедливий $r=-0,21$, самостійний $r=0,23$
- Рисами віртуального Я: поступливий $r=0,22$, чуйний $r=0,25$, енергійний $r=0,22$, дружелюбний $r=0,24$, незворушний $r=0,36$.

У групі схильних до Інтернет-залежності із:

- соціальним комфортом $r=0,39$, депресією $r=0,46$;
- орієнтація в часі $r=-0,25$ $p<0,05$;
- настановленнями, що сприяють емпатії $r=-0,22$ $p<0,05$;
- цілями в житті $r=-0,25$ $p<0,05$;
- впевненістю у собі $r=-0,28$, розумінням себе $r=-0,29$, самоповагою $r=-0,29$, загальною самооцінкою $r=-0,30$;
- внутрішньою конфліктністю $r=0,27$.
- Рисою власного Я: егоїстичний $r=-0,23$ $p<0,05$.

- Рисами віртуального Я: несправедливий $r=-0,22$, невпевнений $r=-0,23$.

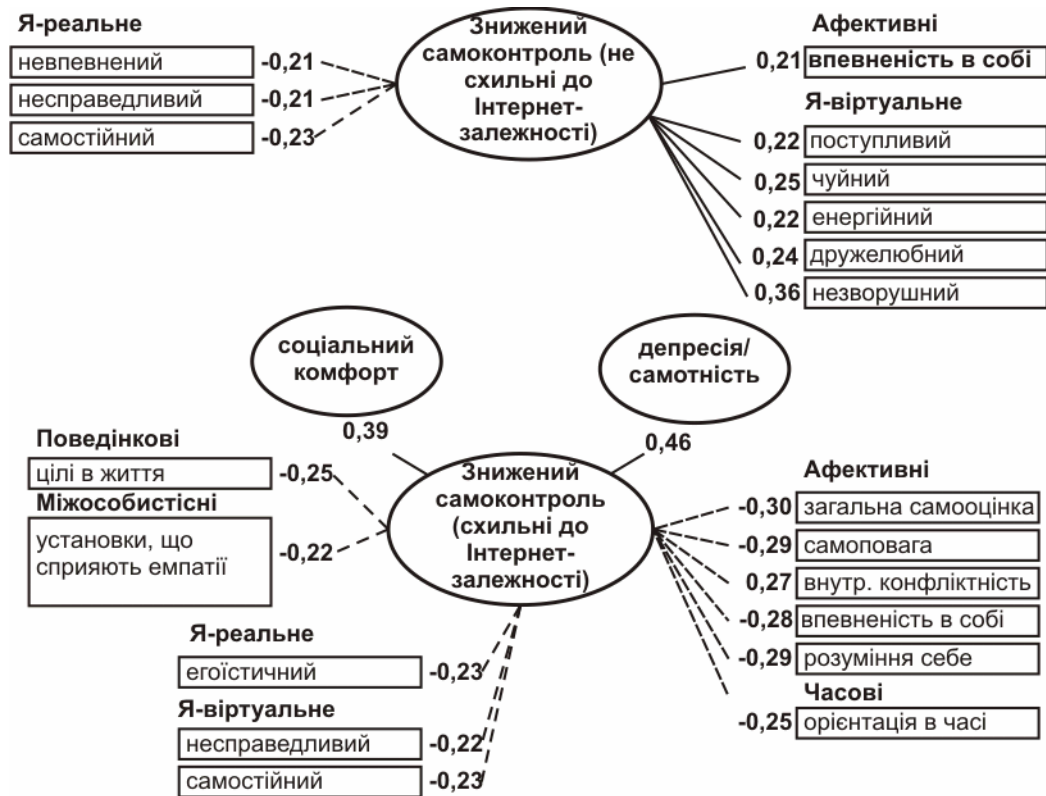

Рис. 3.45. Кореляційні плеяди: зв'язок заниженого самоконтролю із складовими особистісної ідентичності у групі схильних та несхильних до адикції

Кореляції виявляють суттєву відмінність у чинниках заниженого самоконтролю в обох підгрупах. Якщо в групі несхильних до Інтернет-залежності занижений контроль використання Інтернету пов'язаний із впевненістю в собі, тобто, що такі досліджувані впевнені у собі настільки, що можуть не контролювати власну Інтернет-активність. То в групі схильних до Інтернет-залежності явище заниженого самоконтролю має принципово іншу суть – такі особи меншою мірою орієнтуються в часі, невпевнені в собі і загалом, мають нижчу самооцінку, а також вони не визначилися із цілями в житті.

В першому випадку – занижений самоконтроль може бути показником особистісної зрілості, а у випадку схильних до Інтернет-залежності, навпаки – сплутаності ідентичності.

Депресія/ самотність поза Інтернетом у групі несхильних до Інтернет-залежності пов'язана із:

- Рисами власного Я: відкритий $r=-0,21$ $p<0,05$, егоїстичний $r=0,26$, нерішучий $r=0,23$.
- Рисами віртуального Я: пасивний $r=0,24$, нерішучий $r=0,26$, несправедливий $r=0,27$, невпевнений $r=0,26$.

У групі схильних до Інтернет-залежності із:

- впевненістю в собі $r=-0,21$ $p<0,05$;
- розумінням себе $r=-0,22$ $p<0,05$
- Рисою власного Я: непривабливий $r=0,22$.
- Рисами віртуального Я: незалежний $r=0,21$, впевнений $r=0,22$ $p<0,05$.

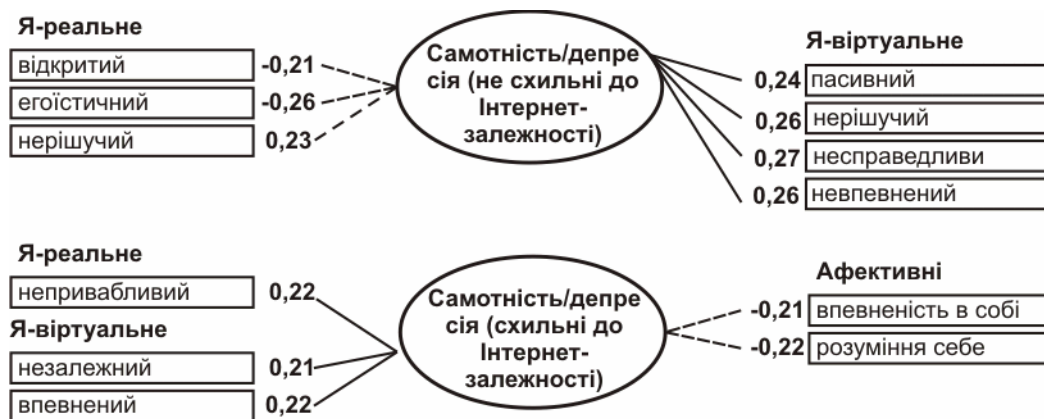

Рис. 3.46. Кореляційні плеяди: зв'язок самотності/депресії із складовими особистісної ідентичності у групі схильних та несхильних до адикції

Отже, кореляційний аналіз свідчить про те, що в групі схильних до Інтернет-залежності переживання депресії та самотності поза Інтернетом зумовлене особливостями когнітивного та афективного компоненту особистісної ідентичності – такі досліджувані гірше розуміють себе та менш впевнені в собі. У групі несхильних до Інтернет-залежності такої закономірності не виявлено, тобто якщо у схильних до Інтернет-залежності знижується впевненість у собі та розуміння себе, то це веде до посилення ознак депресії та переживання самотності поза Інтернетом, в відповідно, прагненням зменшити ці переживання шляхом Інтернет-активності.

Створення віртуальної самопрезентації, якій притаманні риси впевненості та незалежності, допомагає таким особам компенсувати негативні депресивні емоції.

Соціальний комфорт в Інтернеті у групі несхильних до Інтернет-залежності пов'язаний із:

- Рисами віртуального Я: незалежний $r=0,23$, енергійний $r=0,21$, нещирий $r=0,21$

У групі схильних до Інтернет-залежності із шкалами:

- емоційний канал емпатії $r=-0,26$ $p<0,05$;
- проникаюча здатність до емпатії $r=-0,26$;
- впевненість у собі $r=-0,26$, інтерес до себе $r=-0,20$ $p<0,05$, загальна самооцінка $r=-0,26$ $p<0,05$;
- очікування позитивного ставлення інших $r=-0,27$;
- Рисами реального Я: напружений $r=0,23$, невпевнений $r=0,20$.
- Рисою віртуального Я: впевнений $r=0,25$ $p<0,05$.

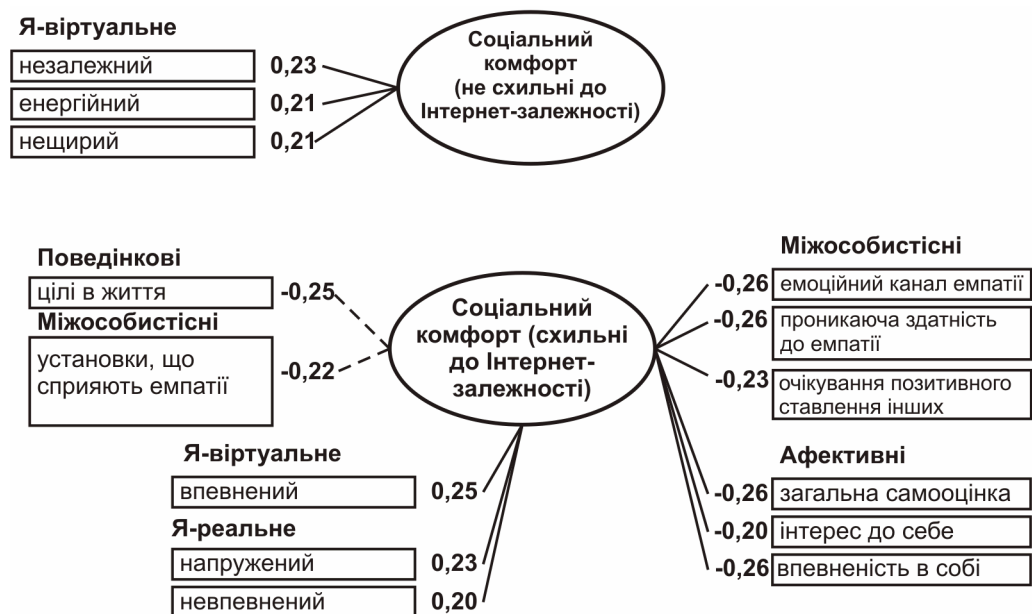

Рис. 3.47. Кореляційні плеяди: зв'язок соціального комфорту в Інтернеті із складовими особистісної ідентичності у групі схильних та несхильних до адикції

Отже, у групі схильних до Інтернет-залежності переживання соціального комфорту в Мережі пов'язане передусім із міжособовою складовою особистісної ідентичності – поганою здатністю до встановлення емпатичних міжособових стосунків та очікуванням негативного ставлення інших. Відповідно, ці особи схильні встановлювати міжособові контакти в Мережі, де можуть презентувати себе як впевнених людей.

Підсумовуючи результати кореляційного аналізу у контрастних підгрупах, можна стверджувати, що у групі схильних до Інтернет-залежності виявлено значно тісніші зв'язки між ознаками сплутаної ідентичності та схильністю до Інтернет-залежності на відміну від групи несхильних до Інтернет-залежності, де ці зв'язки виражені у значно меншій мірі.

Найбільш виражені зв'язки виявлено між складовими особистісної ідентичності та схильністю використовувати Інтернет з метою відволікання від зовнішніх чи внутрішніх конфліктів, а також зниженою здатністю контролювати Інтернет-активність у групі схильних до Інтернет-залежності.

3.6. Визначення структури взаємозв'язків між показниками особистісної ідентичності та Інтернет-залежності

Для подальшого скорочення кількості змінних та визначення структури взаємозв'язків між змінними, тобто класифікації змінних був застосований метод факторного аналізу (Varimax normalized). Метою цього методу є одержання зрозумілої матриці навантажень, тобто факторів, що відзначені високими навантаженнями для деяких змінних і низькими – для інших.

На підставі критерію «кам'яного осипу» (Додаток П.1) виділено 7 латентних факторів, що охоплюють 70% загального внеску в сумарну дисперсію у групі досліджуваних (Додаток П.3).

Фактор 1, із загальним внеском у сумарну дисперсію $V=10,5\%$ – «Інтегрованість Я-концепції».

Фактор сформований такими показниками особистісної ідентичності: когнітивний – ясність Я-концепції (0,58), розуміння себе (0,73) та афективний

– керування своїм життям (0,62), самоповага (0,75), внутрішня конфліктність (-0,66).

У цей фактор об'єднано показники, що свідчать про наявність чіткої Я-концепції, здатність до рефлексії власного «Я», розуміння того, що відбувається у власному внутрішньому світі. Така ясна та неконфліктна система уявлень про власне Я поєднується із впевненістю у власних силах, вірою у здатність керувати своїм життям.

Фактор 2 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=7,5\%$ – «Емпатія в міжособових стосунках». Виділено на опідставі шкал раціональний канал емпатії (0,66), інтуїтивний канал емпатії (0,68), ідентифікація в емпатії (0,75) та рівень емпатії (0,84).

Другий фактор об'єднав показники, що свідчать про емпатичні здібності, а саме: спонтанну спрямованість уваги на іншу людину та здатність ототожнити себе із нею у міжособових стосунках, а також здатність за відсутності інформації покладатись на інтуїцію.

Фактор 3 – із загальним внеском у сумарну дисперсію $V=13\%$ – «Незалежність від Інтернету». Цей фактор охоплює шкали: Інтернет-залежність (-0,78), соціальний комфорт в Інтернеті (-0,80), депресія/самотність поза Інтернетом (-0,83), знижений самоконтроль використання Інтернету (-0,85), відволікання (-0,75) та патологічне використання Інтернету (-0,96).

Отже, третій фактор об'єднав поведінкові та афективні показники, що свідчать про несхильність до Інтернет-залежності, а саме: відсутність ознак толерантності, здатність контролювати Інтернет-активність, відсутність потреби встановлювати в Інтернеті близькі міжособові стосунки та переживання самотності поза віртуальною комунікацією.

Фактор 4 – із загальним внеском у сумарну дисперсію $V=16\%$ – «Осмисленість життя». Компонентами цього фактору є шкали: цілі в житті (0,81), процес життя (0,74), результат життя (0,77), локус контролю-Я (-0,85), локус контролю-життя (0,78), осмисленість життя (0,92), а також орієнтація в часі (0,47).

У факторі об'єднано показники, що свідчать про наявність професійного самовизначення, здатність до ефективної діяльності та визначену систему цінностей та авторитетів що поєднується із переживанням цілісності свого Я в часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього, переживанням цінності теперішнього моменту.

Фактор 5 – із загальним внеском у сумарну дисперсію $V=9\%$ – *«Очікування позитивного ставлення інших»*. У цей фактор увійшли шкали: уявлення про сприйняття себе іншими (0,84), інтерес до себе (0,75), очікування позитивного ставлення інших (0,85) та самоінтерес (0,66).

Отже, очікування позитивного ставлення інших, впевненість у тому, що вони ставляться до особи із симпатією та бажають їй добра поєднується із високим інтересом до себе, бажанням пізнати та зрозуміти себе.

Фактор 6 – з загальним внеском в сумарну дисперсію $V=9\%$ – *«Самоприйняття»*. Виділився на основі шкал: схвалення себе (0,60), звинувачення себе (-0,81) та аутосимпатія (0,87).

Шостий фактор об'єднав прийняття себе, довіру до себе, схвалення своїх вчинків, прийняття навіть своїх недоліків, відсутність докорів сумління та бажання покарати себе.

Фактор 7 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=9\%$ – *«Емоційна готовність до емпатії»*. Цей фактор охоплює шкали: емоційний канал емпатії (0,75) та настановлення, що сприяють емпатії (-0,81).

Отже, сьомий фактор об'єднав здатність входити в емоційний резонанс із оточуючими, співчувати, співпереживати та цікавість до інших, бажання встановлювати тісні міжособові стосунки з іншими.

У дослідженні простежено взаємодію між третім фактором *«Незалежність від Інтернету»* та іншими виділеними факторами.

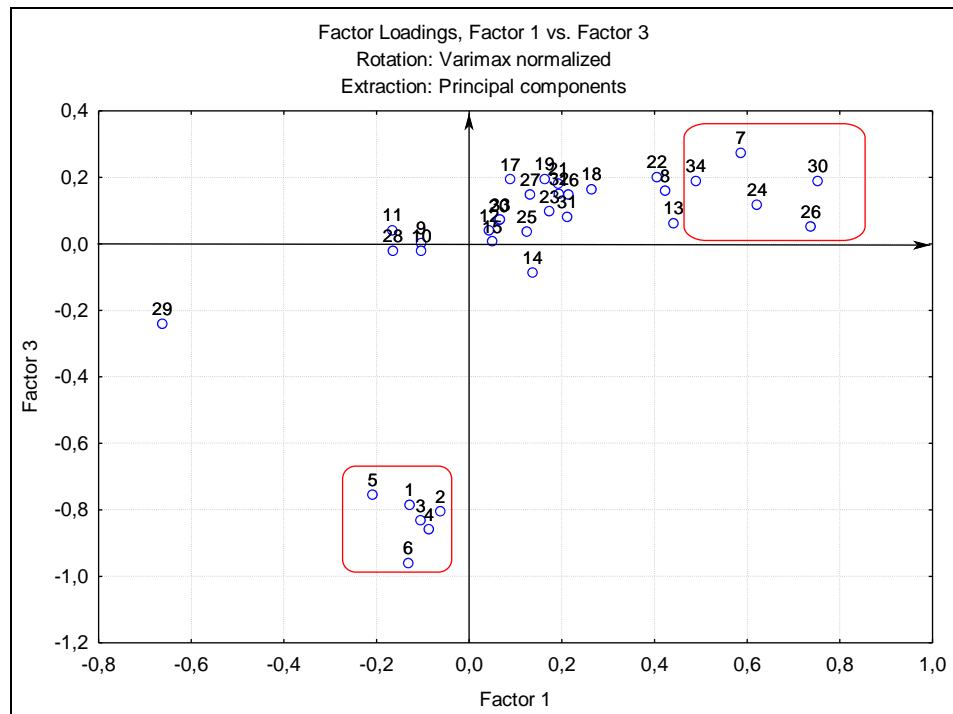

Рис. 3.48. Результати факторного аналізу: взаємодія показників інтегрованості Я-концепції та Інтернет-залежності на площині першого та третього фактора (1 – Інтернет-залежність, 2 - соціальний комфорт, 3 - депресії/самотності, 4 -знижений самоконтроль, 5 – відволікання, 6 - патологічне використання комп'ютера, 7 -ясність Я-концепції, 8 - орієнтація в часі, 9 - раціональний канал емпатії, 10 - емоційний канал емпатії, 11 - інтуїтивний канал емпатії, 12 - установки, що сприяють емпатії, 13 - проникаюча здатність до емпатії, 14 -ідентифікація в емпатії, 15 - рівень емпатії, 16 - цілі в житті, 17 - процес життя, 18 - результат життя, 19 - локус контролю-Я, 20 -локус контролю –життя, 21 - осмисленість життя, 22 - впевненість у собі, 23 - схвалення себе, 24 - керування своїм життям, 25 -уявлення про сприйняття себе іншими, 26 - розуміння себе, 27 –і нтерес до себе, 28 - звинувачення себе, 29 - внутрішня кофліктність, 30 - самоповага, 31 - аутосимпатія, 32 - очікування позитивного ставлення інших, 33 – самоінтерес, 34 - загальна самооцінка)

Простежується тенденція до оберненої взаємодії між показниками інтегрованості Я-концепції та ознаками Інтернет-залежності (див. рис. 3.48), тобто чим чіткіша та інтегрованіша система уявлень про власне Я буде притаманна особистості, чим більша впевненість у власних силах і здатності керувати своїм життям, тим у менше така особа буде схильна до Інтернет-залежності; однак, варто зауважити, що факторний аналіз показав слабку вираженість цієї тенденції.

Також виявлена тенденція до оберненої взаємодії між третім та четвертим фактором, тобто схильністю до Інтернет-залежності та осмисленістю життя.

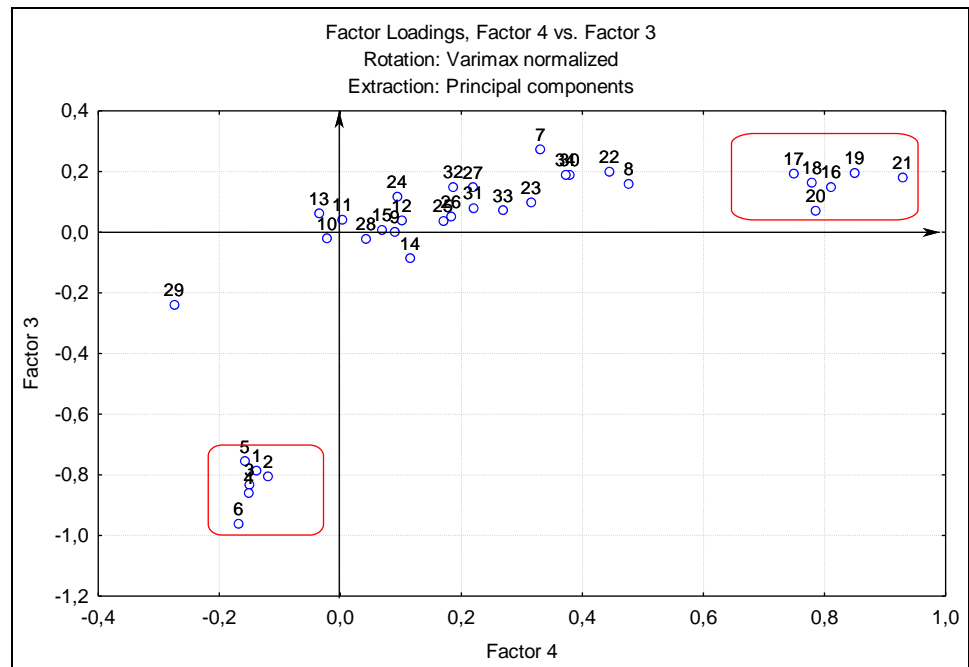

Рис. 3.49. Результати факторного аналізу: взаємодія показників осмисленості життя та Інтернет-залежності на площині четвертого та третього фактора (1 – Інтернет-залежність, 2 - соціальний комфорт, 3 - депресії/самотності, 4 -знижений самоконтроль, 5 – відволікання, 6 - патологічне використання комп'ютера, 7 -ясність Я-концепції, 8 - орієнтація в часі, 9 - раціональний канал емпатії, 10 - емоційний канал емпатії, 11 - інтуїтивний канал емпатії, 12 - установки, що сприяють емпатії, 13 - проникаюча здатність до емпатії, 14 -ідентифікація в емпатії, 15 - рівень емпатії, 16 - цілі в житті, 17 - процес життя, 18 - результат життя, 19 - локус контролю–Я, 20 -локус контролю –життя, 21 - осмисленість життя, 22 - впевненість у собі, 23 - схвалення себе, 24 - керування своїм життям, 25 -уявлення про сприйняття себе іншими, 26 - розуміння себе, 27 –і нтерес до себе, 28 - звинувачення себе, 29 - внутрішня кофліктність, 30 - самоповага, 31 - аутосимпатія, 32 - очікування позитивного ставлення інших, 33 – самоінтерес, 34 - загальна самооцінка)

Отже, наявність професійного самовизначення, здатність до ефективної діяльності та встановлену систему цінностей та авторитетів що поєднується із переживанням цілісності свого Я в часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього, наявність професійного самовизначення, здатність до ефективної діяльності та встановлена система цінностей та авторитетів сприяє тому, що особа буде не схильною до Інтернет-залежності. Однак, ця тенденція також є слабо вираженою (див. рис. 49).

Взаємодії фактору незалежність від Інтернету із іншими факторами не виявлено (див. Додаток П.4).

З метою аналізу специфіки взаємозв'язків між показниками Інтернет-залежності та особистісної ідентичності у схильних та було проаналізовану факторну структуру даних у цих групах.

У результатах підгрупи досліджуваних, *не схильних до Інтернет-залежності* на основі критерію кам'яного осипу (Додаток П.6) виділено 6 латентних факторів, що охоплюють більшість результатів дослідження – 67% загального внеску в сумарну дисперсію у групі досліджуваних (Додаток П.8).

Фактор 1 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=23,11$ – *«Когнітивно-афективний вимір особистісної ідентичності»*. У цей фактор увійшли шкали ясність Я-концепції (0,70) розуміння себе (0,862), самоповаги (0,814) та внутрішня конфліктність (-0,75).

Отже, в осіб, не схильних до Інтернет-залежності найбільш значна частка дисперсії даних може бути зумовлена саме наявністю у них чіткої та визначеної Я-концепції, що поєднується із розумінням себе й позитивним самостваренням.

Фактор 2 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=12,01$ – *«Поведінково-ціннісний вимір особистісної ідентичності»*. У даний фактор увійшли шкали цілі в житті (0,834), процес життя (0,799) результат життя (0,769), локус контролю Я (0,869), локус контролю – життя (0,775), осмисленість життя (0,962).

Отриманий фактор охоплює власне вимір особистісної ідентичності, який свідчить про наявність в особі усталеної системи цінностей та авторитетів та впевненості у своїй здатності самостійно керувати власним життям, приймати важливі рішення.

Фактор 3 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=8,52$ – *«Складові Інтернет-залежності»*. Цей фактор охоплює шкали: депресії/самотності в реальному житті (0,74) та відволікання (0,79).

Отже, у групі осіб, що не схильні до залежності від Мережі, Інтернет використовується для уникання більш важливих та термінових справ а також знижує негативні переживання депресії та самотності в реальному житті,

Фактор 4 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=7,6$ – «*Емпатія у міжособових стосунках*». Виділився на основі шкал: рівень емпатії (0,974), ідентифікація в емпатії (0,730).

Тобто, загальна здатність до емпатії в між особових стосунках у групі несхильних до Інтернет-залежності осіб зумовлена схильністю до ототожнення себе із партнерому комунікації.

Фактор 5 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=6,8$ – «*Очікування у міжособистісних стосунках*». У цей фактор увійшли шкали: уявлення про сприйняття себе іншими (0,806), очікування позитивного ставлення інших (0,893).

Отже, у групі несхильних до Інтернет-залежності, очікування позитивного ставлення інших людей поєднується із позитивним образом власного Я (Я-дзеркальним) у міжособовій взаємодії.

Фактор 6 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=5,3$ – «*Позитивнине самоствавлення*». Цей фактор охоплює шкали: схвалення себе (0,759), аутосимпатія (0,894).

Отже, шостий фактор свідчить про те, що в осіб, несхильних до Інтернет-залежності схвалення своїх дій та вчинків, повага до своєї особистості тісно пов'язана із безумовним прийняттям себе, позитивним самоствавленням.

У результатах підгрупи досліджуваних, *схильних до Інтернет-залежності* на основі критерію кам'яного осипу (Додаток П.9) виділено 5 факторів, що охоплюють 62,3% загального внеску в сумарну дисперсію у групі досліджуваних (Додаток П.11).

Фактор 1 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=29,47$ – «Поведінково-ціннісний вимір особистісної ідентичності». У цей фактор увійшли шкали: цілі в житті (0,877), процес життя (0,755) результат життя (0,842), локус контролю Я (0,860), локус контролю – життя (0,716), осмисленість життя (0,931).

Цей фактор об'єднав показники, котрі свідчать про осмисленість життя, наявність усталеної системи цінностей та переконання в тому, що події життя особи знаходиться під її контролем.

Фактор 2 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=10,26$ – «Емпатія в міжособових стосунках». Цей фактор виділився на основі шкал: інтуїтивний канал емпатії (0,679), рівень емпатії (0,973).

Отже, в осіб, схильних до Інтернет-залежності, є певна специфіка у емпатичних здібностях, що відрізняє їх від осіб, несхильних до віртуальної адикції. Так, у схильних до Інтернет-залежності осіб, загальний рівень емпатії зумовлений передусім здатністю покластись на інтуїцію, тоді як у несхильних – ототожнення себе з партнером у комунікації.

Фактор 3 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=9,94$ – «Ознаки залежності від Інтернету». Цей фактор виділився на основі шкал: Інтернет-залежність (0,701), соціальний комфорт в Інтернеті (0,733), депресія/самотність поза Інтернетом (0,738), знижений самоконтроль (0,741).

Суттєвою відмінністю у структурі взаємозв'язків у групі схильних до цієї адикції є те, що фактор, котрий свідчить про Інтернет-залежність зумовлює дещо більшу дисперсію, порівно із даними у групі несхильних до Інтернет-залежності, та об'єднує поведінкові та афективно-когнітивні ознаки Інтернет-залежності.

Фактор 4 – із загальним внеском в сумарну дисперсію $V=5,3$ – «Інтерес до власного Я». Виділено на підставі шкал: уявлення про сприйняття себе іншими (0,759), очікування позитивного ставлення інших (0,842) інтерес до себе (0,894) та самоінтерес (0,741).

Отже, у схильних до Інтернет-залежності осіб, очікування позитивного ставлення інших людей тісно пов'язане із самоставленням. Таким чином, очікування негативного ставлення інших осіб, котре виявлено у групі схильних до Інтернет-залежності, зумовлене передусім їх негативним самоставленням, відсутністю інтересу до власної особистості.

Фактор 5 – з загальним внеском в сумарну дисперсію $V= 5,42$ – «Неприйняття себе». У цей фактор ввійшли шкали: звинувачення себе (-0,726), аутосимпатія (0,795). Таким чином, в осіб, котрі схильні до Інтернет-залежності, є тісний зв'язок між негативним самоставленням, відсутністю симпатії до власної особистості із самозвинуваченням себе, а іноді, й прагненням покарати себе.

Також з метою виявлення зв'язку між виділеними факторами та ознаками Інтернет-залежності було проведено кореляцію між обчисленими стандартизованими значеннями латентних факторів (Додаток П.5) та шкалами Інтернет-залежності (див. Додаток П.6).

На поведінкові ознаки Інтернет-залежності великий зворотній вплив мають фактор 1 «Інтегрованість Я-концепції» ($r=-0,13$, $p\leq 0,02$), фактор 4 «Осмисленість життя» ($r=-0,14$, $p\leq 0,01$) та фактор 5 «Очікування позитивного ставлення інших» ($r=-0,13$, $p\leq 0,02$).

Отримані кореляції свідчать про те, що зниження імовірності виникнення поведінкових симптомів Інтернет-залежності зумовлюється наявністю чіткої інтегрованої Я-концепції, позитивного самоставлення, усталеною системою цінностей та переконань та очікуванням позитивного ставлення до себе інших людей.

Знижений самоконтроль використання Інтернету зворотно пов'язаний із фактором 4 «Осмисленість життя» ($r=-0,15$, $p\leq 0,00$) та фактором 5 «Очікування позитивного ставлення інших» ($r=-0,11$, $p\leq 0,06$).

Ця кореляція свідчить про те, що нездатність контролювати власну Інтернет-активність зумовлена невірою у здатність контролювати власне життя загалом та схильністю очікувати від інших людей негативного ставлення.

На схильність встановлювати соціальні контакти в Мережі значний зворотній вплив мають фактор 4 «Осмишеність життя» ($r=-0,12$, $p\leq 0,03$), фактор 5 «Очікування позитивного ставлення інших» ($r=-0,11$, $p\leq 0,06$) та фактор 7 «Емоційна готовність до емпатії» ($r=-0,11$, $p\leq 0,06$).

Чим менше особа впевнена в тому, що інші люди ставляться до неї із симпатією та бажають їй добра та чим менше здатна входити в емоційний резонанс з іншими і бажає будувати близькі міжособові стосунки в реальному житті, тим імовірніше, що вона буде встановлювати соціальні контакти в Мережі.

На переживання самотності та депресії поза Інтернетом значущий зворотній вплив має фактор 4 «Осмишеність життя» ($r=-0,15$, $p\leq 0,00$).

Отже, відсутність чіткої системи цінностей та авторитетів, переживання свого життя як беззмістовного, невпевненість у тому, що ним можна керувати, зумовлює схильність переживати депресію за відсутності доступу до Інтернету.

Схильність *використовувати Інтернет для відволікання* від більш важливих справ зворотно пов'язана із фактором 1 «Інтегрованість Я-концепції» ($r=-0,21$, $p\leq 0,00$) та фактором 4 «Осмишеність життя» ($r=-0,16$, $p\leq 0,00$).

На підставі кореляції можна стверджувати, що Інтернет використовують не лише з метою відволікання від зовнішніх, але й від внутрішніх конфліктів, нерозуміння себе та своїх життєвих цілей.

3.7. Визначення міри впливу показників особистісної ідентичності на ознаки Інтернет-залежності

Для того, щоб оцінити силу впливу змінних особистісної ідентичності на ознаки Інтернет-залежності, проведено лінійний регресійний аналіз (Додаток Т).

Встановлено, що на поведінкові ознаки Інтернет-залежності статистично значимий вплив мають змінні, що зумовлюють понад 16% сукупної дисперсії: ясність Я-концепції, очікування позитивного ставлення інших, осмисленість життя.

Результати регресійного аналізу свідчать, що для поведінкових ознак Інтернет-залежності, а саме потреби проводити в Інтернет все більше часу, фізичних, соціальних, професійних, проблем внаслідок Інтернет-активності, найважливішими предикторами є когнітивна складова особистісної ідентичності (розуміння себе та ясність Я-концепції), поведінкова, ціннісна (осмисленість життя) та міжособова (очікування позитивного ставлення інших), причому, складові особистісної ідентичності входять у формулу з оберненим значенням. Схильність до появи поведінкових ознак Інтернет-залежності зумовлена зменшенням чіткості та інтегрованості уявлень людини про саму себе, недооцінкою своїх вольових якостей, слабким розумінням себе і своїх можливостей, схильністю сприймати життя як випадковий збіг обставин, на які неможливо вплинути, а також очікування негативного ставлення до себе як сторонніх, так і близьких людей.

На схильність встановлювати соціальні стосунки в Мережі статистично значущий вплив мають змінні, що зумовлюють понад 20% сукупної дисперсії: впевненість у собі та внутрішня конфліктність. Результати регресійного аналізу свідчать про те, що найкращими предикторами для переживання соціального комфорту в Мережі та тенденції до встановлення в Інтернеті соціальних зв'язків є недостатня впевненість у власних силах, низька оцінка своєї здатності що-небудь зробити без сторонньої допомоги, а також тенденція

до надмірного самокопання й саморефлексії на тлі негативного ставлення до самого себе.

На переживання самотності та депресії у разі неможливості ввійти в Мережу статистично значимий вплив мають змінні, що зумовлюють понад 20% сукупної дисперсії: ясність Я-концепції, процес життя та уявлення про сприйняття себе іншими.

На підставі результатів множинної регресії стверджуємо, що схильність переживати самотність у реальному житті й неможливість існувати без Інтернету зумовлена передусім зменшенням чіткості та інтегрованості уявлень людини про саму себе, очікуванням негативного ставлення до себе з боку оточуючих та сприйняттям свого життя як нецікавого, незадоволеністю життям.

На схильність використовувати Інтернет з метою відволікання статистично значимий вплив мають змінні, що зумовлюють понад 20% сукупної дисперсії: Використання Інтернету як засіб для уникання більш важливих і відповідальних справ зумовлене, в першу чергу, недостатньою ясністю Я-концепції, відсутністю чіткості та інтегрованості уявлень людини про саму себе та очікуванням негативного ставлення до себе як сторонніх, так і близьких людей.

Отже, найбільш значимий вплив на схильність до Інтернет-залежності в сфері особистісної ідентичності мають такі її виміри: когнітивний вимір – зниження ясності Я-концепції, афективна – переживання внутрішньої конфліктності та міжособова – очікування негативного ставлення інших.

Виявлено певну специфіку у чинниках Інтернет-залежності, зокрема, зниження здатності контролювати Інтернет-активність зумовлене екстернальним локусом контролю, схильність до встановлення міжособових стосунків у Мережі – недостатньою впевненістю в собі у реальному житті, а переживання самотності та депресії поза Інтернетом – незадоволеністю життям загалом.

Висновки до розділу 3:

1. Особи, схильні до Інтернет-залежності характеризуються усіма ознаками сплутаної ідентичності: 1) у *вимірі Я-образу* притаманний найнижчий рівень ясності Я-концепції, самоповаги, аутосимпатії, самоінтересу, та найвищий внутрішньої конфліктності, 2) у *вимірі стосунків* – схильність уникати близьких міжособових стосунків та очікувати від оточуючих негативного ставлення, 3) у *вимірі поведінки та цінностей* – жити сьогоднішнім або вчорашнім днем, не замислюючись над майбутнім та не визначившись із цілями у житті.

2. У схильних до Інтернет-залежності осіб Я-віртуальне наближається до Я-ідеального, у несхильних – до Я-реального, тобто, у віртуальній комунікації схильні до Інтернет-адикції створюють «компенсаторну» самопрезентацію, що дає змогу реалізувати бажаний Я-образ. Віртуальна самопрезентація схильних до Інтернет-залежності характеризується більшою привабливістю, силою, впевненістю, енергійністю і товариськістю, у порівнянні із Я-реальним.

3. Поведінкові ознаки Інтернет-залежності найтісніше корелюють із неінтегрованістю Я-концепції, негативним ставленням до себе та очікуванням негативного ставлення інших, відсутністю усталеної системи цінностей та переконань; переконання у тому, що міжособові стосунки можна встановлювати лише в Мережі пов'язане передусім із невпевненістю людини у собі в реальному житті, очікуванням негативного ставлення з боку інших та недостатньою емпатійністю, переживання самотності й депресії поза Мережею – із сприйняттям реального життя як беззмістовного та нецікавого.

4. Вікова динаміка особистісної ідентичності осіб із різним рівнем схильності до Інтернет-залежності має таку специфіку: 1) на етапі *пізньої юності* у схильних до Інтернет-залежності середні показники за усіма вимірами особистісної ідентичності, однак, вони є суттєво нижчими у порівнянні із відповідною віковою підгрупою несхильних до Інтернет-залежності, 2) на етапі *ранньої дорослості* у несхильних до Інтернет-

залежності – «пік» а у схильних – «западання» за показниками особистісної ідентичності, 3) на етапі *середньої дорослості* у несхильних до Інтернет-залежності показники особистісної ідентичності на стабільно високому рівні, у схильних до адикції вони зростають, проте, не досягають показників несхильних до Інтернет-залежності осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми особливостей особистісної ідентичності та віртуальної самопрезентації осіб, схильних до Інтернет-залежності:

1. Сформульовано трирівневу модель чинників Інтернет-залежності, яка містить: рівень базових передумов – обставини, які є сприятливими для виникнення Інтернет-залежності (особливості соціальної ситуації, віртуального середовища та взаємодії із комп'ютером); рівень необхідних умов – фактори, які повинні існувати для виникнення Інтернет-залежності (психологічні особливості Інтернет-адиктів); рівень достатньої умови – фактор, що є результируючим двох попередніх рівнів та основою виникнення Інтернет-залежності (настановлення щодо власного Я та зовнішнього світу у контексті Інтернет-активності).

2. Основними вимірами особистісної ідентичності та відповідними діагностичні критеріями є: 1) Я-образ (когнітивний критерій – чітка, інтегрована Я-концепція; афективний критерій – самоприйняття, самоповага, адекватна самооцінка; часовий критерій – переживання цілісності свого Я у часовому континуумі минулого, теперішнього та майбутнього); 2) міжособові стосунки (здатність до встановлення емпатичних міжособових стосунків); 3) діяльність (наявність самовизначення, здатність до ефективної діяльності); 4) цінності (усталена система цінностей та авторитетів).

3. Інтернет-середовище створює сприятливі умови для проявів сплутаної ідентичності, що виявляються у патологічних формах віртуальної активності: криза інтимності проявляється у гіпертрофованій кількості та надмірній легкості встановлення віртуальних контактів, дифузія часової перспективи – у неможливості оцінювати кількість часу, проведеного в Інтернеті, дифузія працьовитості – у безцільній тривалій навігації по Мережі та редукції професійної діяльності, вибір негативної ідентичності – в антинормативній поведінці в Інтернеті.

4. Особам, схильним до Інтернет-залежності, притаманні яскраво виражені ознаки сплутаної ідентичності: у вимірі Я-образу – недостатня чіткість та інтегрованість системи уявлень про власне Я на тлі негативного ставлення до себе; у вимірі стосунків – уникання близьких міжособових стосунків, що супроводжується очікуванням негативного ставлення інших; у вимірах поведінки та цінностей – недостатнє самовизначення, відсутність усталеної системи цінностей та авторитетів.

5. Ознаки сплутаної ідентичності найактивніше виявляються у схильних до Інтернет-залежності осіб на етапі ранньої дорослості («западання» за усіма показниками особистісної ідентичності), що є ознакою негативного розв'язання кризи ідентичності на етапі юності.

6. Характерною особливістю осіб, схильних до Інтернет-залежності, є створення «компенсаторної» віртуальної самопрезентації, яка суттєво відрізняється від реального Я і дає змогу у віртуальному світі реалізовувати бажаний Я-образ. Причому, у схильних до Інтернет-залежності осіб Я-віртуальне суттєво ближче до Я-ідеального, ніж в осіб, несхильних до Інтернет-залежності.

7. Поведінкові ознаки Інтернет-залежності найбільшою мірою зумовлені неінтегрованістю Я-концепції, негативним ставленням до себе та очікуванням негативного ставлення інших, відсутністю усталеної системи цінностей. Переконавання у тому, що міжособові стосунки можливо встановлювати лише в Мережі, пов'язане, передусім, із невпевненістю людини в собі у реальному житті, очікуванням негативного ставлення з боку інших та недостатньою емпатійністю; переживання самотності й депресії поза Мережею – із сприйняттям реального життя як беззмістовного та нецікавого.

Виявлені особливості особистісної ідентичності схильних до Інтернет-залежності осіб можуть бути основою для розробки програм, спрямованих на профілактику та корекцію цієї адикції; виявлені поведінкові особливості

Інтернет-активності схильних до Інтернет-залежності можуть бути використані для моніторингу Інтернет-адиктів у Мережі.

ДОДАТКИ

Додаток А

Оголошення про дослідження

Шановні друзі!

Кафедра психології ЛНУ ім.Франка здійснює дослідницький проект на тему

«Психологічні особливості українських користувачів Інтернету». Просимо ВАС посприяти нам та взяти участь у дослідженні за адресою <http://www.psytopos.lviv.ua/tests.htm>

Для нас важлива відповідь кожного респондента, так як ми хочемо зібрати максимально вичерпну інформацію.

Перевірено, що відповіді на запитання у вас займуть близько 30хв. Після того, як Ви пройдете дослідження, завантажиться сторінка «Результат» із Вашим психологічним портретом.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Б

Інструкція для респондентів

Кафедра психології Львівського національного університету ім.І.Франка проводить дослідження психологічних особливостей користувачів Інтернету. Пропонуємо Вам взяти участь у даному дослідженні (відповіді на запитання у вас займуть близько 45хв. — 1год.). Ваша думка для нас є дуже важливою!

Будь-ласка, дайте відповідь на наступні запитання. До кожного питання наводяться відповідні варіанти відповідей; оберіть той, який найбільше відповідає Вашій думці, або напишіть свій варіант відповіді там, де це передбачено.

Від щирості Ваших відповідей залежатиме якість нашого дослідження, результати якого використовуватимуться в узагальненому вигляді виключно в наукових цілях. Анонімність дослідження гарантуємо.

Після того, як Ви дасте відповіді на усі запитання, завантажиться сторінка «РЕЗУЛЬТАТ» із Вашим психологічним портретом.

Щиро дякуємо за співпрацю!

Додаток В.1. Методика визначення ясності Я-концепції (SCC)

Інструкція: Перед Вами 12 тверджень.

1. Мої думки часто протирічать одна одній.*
2. Одного дня я можу мати одну думку про себе, наступного - іншу.*
3. Я витрачаю багато часу, переймаючись тим, якою людиною насправді я є.*
4. Часом я відчуваю, що не є дійсно тією людиною, якою покликаний бути.*
5. Коли я намагаюсь згадати, якою людиною я був у минулому, мені важко це відтворити.*
6. Я рідко переживаю конфлікти між різними сторонами моєї особистості.
7. Часом я думаю, що знаю інших людей краще, ніж себе самого.*
8. Мої уявлення про себе, здається, змінюються досить часто.*
9. Якби мене попросили описати мою особистість, мій опис щоразу міг би закінчуватись по-різному.*
10. Навіть якби я хотів, не думаю, що зміг би комусь висловити, ким я насправді є.*
11. Загалом я маю чітке відчуття, хто я і ким я є.
12. Мені часто буває важко скласти власну думку про різні речі, тому що не знаю насправді чого я хочу.*

Оцініть їх, використовуючи 5-бальну шкалу:

- 1 — абсолютно не погоджуюсь
- 2 — не погоджуюсь
- 3 — частково погоджуюсь, частково не погоджуюсь
- 4 — погоджуюсь
- 5 — абсолютно погоджуюсь

Показник SCC отримується шляхом підсумовування балів за всіма пунктами і відображає вищу ясність Я-концепції при вищих значеннях.

Додаток В.2.
Шкала «внутрішня конфліктність» методики дослідження
самоствалення (МДС).

1. У мене нерідко виникає почуття, що те, про що я подумки із собою розмовляю, мені неприємно.
2. Зробивши якийсь промах, я часто не можу зрозуміти, як мені могло спасти на думку, що із задуманого могло вийти щось хороше.
3. Іноді я сам себе погано розумію.
4. Нерідко мої суперечки із самим собою обриваються думкою, що однаково вийде не так, як я вирішив.
5. Я часто, але досить безуспішно, намагаюся в собі щось змінити.
6. У мене нерідко виникають сумніви, а чи такий я насправді, яким собі здаюся.
7. Щось заважає мені зрозуміти себе по-справжньому.
8. Я переконався, що глибоке проникнення в себе - малоприємне й ризиковане заняття.
9. Я часто почуваю, що мало впливаю на те, що із мною відбувається.
10. Довгі суперечки із собою найчастіше залишають гіркий осад у моїй душі, ніж приносять полегшення.
11. Часом мені здається, що я якийсь дивний.
12. Іноді мені буває досить важко знайти спільну мову зі своїм внутрішнім «Я».
13. У результаті моїх дій занадто часто виходить зовсім не те, на що я розраховував.
14. Мені занадто часто й безуспішно доводилося виправдуватися перед самим собою.

Додаток В.3.
Шкала орієнтації в часі самоактуалізаційного тесту (САМОАЛ)

1.

- а) Прийде час, коли я заживу по-справжньому, не так, як зараз.
- б) Я впевнений, що живу по-справжньому вже зараз.

11.

- а) Я люблю залишати приємне «на потім».
- б) Я не залишаю приємне «на потім».

17.

- а) Досить часто мені нудно.
- б) Мені ніколи не буває нудно.

24.

- а) Якщо я не відразу знаходжу відповідь на питання, то можу відкласти його на невизначений час.
- б) Я буду шукати відповідь на, питання, що мене цікавить незважаючи на витрати часу.

27.

- а) Минуле, теперішнє й майбутнє уявляється мені єдиним цілим.
- б) Думаю, моє теперішнє не дуже-те пов'язане з минулим або майбутнім.

36.

- а) Якби була можливість повернути минуле, я б там багато чого змінив.
- б) Я задоволений своїм минулим і не хочу в ньому нічого змінювати.

54.

- а) Я цікавлюся пророкуваннями, гороскопами і астрологічними прогнозами.
- б) Подібні речі мене не цікавлять.

63.

- а) Мене засмучує, що значна частина життя проходить намарно.
- б) Не можу сказати, що якась частина мого життя проходить намарно.

73.

- а) Я думаю, що люди повинні аналізувати своє життя.
- б) Я вважаю, що самоаналіз приносить більше шкоди, ніж користі.

80.

- а) Я вважаю себе творцем свого майбутнього.
- б) Навряд чи я сильно впливаю на власне майбутнє.

Додаток В.4.

Текст Опитувальника установок стосовно Інтернету

1. У мережі мені найкраще
2. Мене люблять лиш небагато людей крім моїх мережних знайомих
3. В Інтернеті я почуваю себе в найбільшій безпеці
4. Я часто продовжую думати про щось, пережите в Інтернеті, ще довгий час після виходу з нього
5. Перебуваючи в Інтернеті, я часто переживаю свого роду збудження або емоційний підйом
6. Людину легше близько взнати через Інтернет, ніж при безпосередньому спілкуванні
7. У мережі я часто почуваю заспокоєння
8. У мережі я можу бути самим собою
9. У мережі до мене ставляться з більшою повагою, ніж у реальному житті
10. Я проводжу в Інтернеті більше часу, ніж варто було б
11. Навколишні скаржаться, що я занадто багато користуюся Інтернетом
12. Я ніколи не буваю в мережі довше, ніж планую
13. У мережі мене приймають таким, який я є
14. У мережі відносини з людьми бувають більше глибокими, чим у житті
15. Поза Інтернетом я часто про нього думаю
16. У мережі я розкриваюся з найкращої сторони
17. Світ поза мережею захоплює мене менше, ніж знаходження в Інтернеті
18. Хотілося б, щоб мої знайомі й домашні знали, як мене поважають у мережі
19. Інтернет «реальніший», ніж реальне життя
20. Коли я в мережі, я не думаю про свої обов'язки
21. Я не можу перестати думати про Інтернет
22. Коли я в мережі, мені не так самотньо
23. Не можу собі уявити, що зміг би коли-небудь, обходитися без Інтернету довший період часу
24. Інтернет - важлива частина мого життя
25. Без доступу в Інтернет я почуваю себе безпомічно
26. В Інтернеті я говорю й роблю те, чого ніколи не зміг би сказати або зробити поза Інтернетом
27. Коли мені нема чого робити, я підключаюся до Інтернету
28. По-моєму, я частіше підключаюся до мережі тоді, коли мені варто було б займатися чимсь іншим
29. Коли я в мережі, мені не потрібно думати про проблеми поза мережею

30. Іноді я користуюся Інтернетом, щоб відстрочити виконання більше необхідних справ
31. Коли я в мережі, я можу залишити всі турботи
32. Я часто використаю Інтернет як привід, щоб уникнути неприємних занять
33. Інтернет - це спосіб забути про те, що необхідно зробити, але чого робити не хочеться
34. Іноді мені хочеться почати менше користуватися Інтернетом, але я не можу цього зробити
35. Мене турбує, що я не можу перестати користуватися Інтернетом так багато
36. Здається, що іноді я не в змозі контролювати час свого перебування в Інтернеті.

Додаток В.5.
Тест Інтернет-залежності К. Янг
Internet Addiction Test (IAT)

1. зовсім ні або рідко
 2. іноді
 3. часто
 4. дуже часто
 5. завжди
1. Як часто Ви зауважуєте, що перебували в Мережі довше, ніж планували?
 2. Як часто занедбуєте домашні обов'язки, щоб більше часу провести в Мережі?
 3. Як часто Ви віддаєте перевагу активності в Інтернеті, а не спілкуванню з вашою близькою людиною?
 4. Як часто встановлюєте нові дружні стосунки з іншими користувачами?
 5. Як часто інші люди говорять вам про те, що ви занадто багато часу проводите в Інтернеті?
 6. Як часто ваша робота або навчання страждає через те, що ви занадто багато часу проводите в Інтернеті?
 7. Як часто перевіряєте ваш e-mail, перш ніж зробити що-небудь ще в Мережі?
 8. Як часто продуктивність вашої діяльності страждає від Інтернету?
 9. Як часто Ви займаєте оборонну позицію (сприймаєте «в штики»), коли хто-небудь запитує вас про те, що ви робите в Мережі?
 10. Як часто Ви заглушаєте тривожні думки про життя заспокійливими думками про Інтернет?
 11. Як часто відчуваєте збудження в очікуванні виходу он-лайн ?
 12. Як часто побоюєтесь того, що без Інтернету життя буде нудним, порожнім, нецікавим?
 13. Як часто Ви дратуєтесь, якщо хтось вас турбує, коли Ви перебуваєте в Інтернеті?
 14. Як часто Ви не можете заснути, допізна засиджуючись в Інтернеті?
 15. Як часто Вас переповнюють думки про Інтернет, коли ви оф-лайн, або як часто фантазуєте про перебування он-лайн?
 16. Як часто, перебуваючи в Інтернеті, зауважуєте, що говорите самі собі: «ще кілька хвилин»?
 17. Як часто вам хотілося, але не вдалося скоротити час, проведений в Мережі?
 18. Як часто Ви намагаєтесь приховати, скільки часу ви проводите в Інтернеті?
 19. Як часто волієте провести більше часу в Інтернеті ніж піти куди-небудь із друзями?

20. Як часто зауважуєте, що відчуття пригніченості, похмурості, нервовості, яке ви відчуваєте, коли ви оф-лайн, пропадає, як тільки ви заходите в Інтернет?

Додаток В.6.
Анкета для виявлення особливостей Інтернет-активності

1. Чи володієте Ви на роботі вільним доступом до Інтернету:
так
ні
2. Наскільки часто Ви затримуєтесь на роботі в позаробочий час для виходу в Інтернет:

3. Звідки Ви найчастіше виходите в Інтернет:

4. В який час доби Ви найчастіше виходите в Інтернет:

08.00 -	18.00 -	21.00 -	01.00 -	05.00
18.00	21.00	01.00	05.00	- 08.00

5. З якою метою Ви найчастіше використовуєте Інтернет (оберіть **не більше п'яти** варіантів):

спілкування в чаті	огляд новин	розважальні сайти
завантаження музики	завантаження файлів	ICQ, MSN, GTalk...
еротика	електронна пошта	форуми
он-лайн щоденники	он-лайн аукціони	порнографія
он-лайн ігри	знайомства	інформаційні ресурси
соціальні мережі (odnoklasniki.ru; vkontakte.ru...)		

(LJ)

**Додаток Д.
Результати описової статистики**

	Valid N	Mean	Median	Mini mum	Maxi mum	Lower	Upper	Std. Dev.
age	606	22,11	20	13	55	18	24	6,36
sex	606	0,45	0	0	1	0	1	0,50
обласного центру	409	1,00	1	1	1	1	1	0,00
районного центру	100	1,00	1	1	1	1	1	0,00
селища міського типу	30	1,00	1	1	1	1	1	0,00
села	56	1,00	1	1	1	1	1	0,00
cityzen	586	102,2	102	101	105	102	102	0,76
неодружений	483	1,00	1	1	1	1	1	0,00
одружений	95	1,00	1	1	1	1	1	0,00
в громадянському шлюбі	15	1,00	1	1	1	1	1	0,00
розлучений	9	1,00	1	1	1	1	1	0,00
family	606	101,4	101	101	105	101	101	0,88
вища	194	0,98	1	0	1	1	1	0,14
незакінчена середня	595	0,04	0	0	1	0	0	0,20
середня	78	1,00	1	1	1	1	1	0,00
середня спеціальна	35	1,00	1	1	1	1	1	0,00
незакінчена вища	274	1,00	1	1	1	1	1	0,00
degree	606	102,1	102	101	106	101	102	1,10
гуманітарна	310	1,00	1	1	1	1	1	0,00
природнича	64	1,00	1	1	1	1	1	0,00
технічна	212	1,00	1	1	1	1	1	0,00
branch	606	101,6	101	101	104	101	102	0,80
безробітний	17	1,00	1	1	1	1	1	0,00
інше	46	1,00	1	1	1	1	1	0,00
працівник	160	1,00	1	1	1	1	1	0,00
студент	353	1,00	1	1	1	1	1	0,00
учень	23	1,00	1	1	1	1	1	0,00
profession	606	101,7	101	101	107	101	102	1,15
iaccess	606	0,00	0	0	0	0	0	0,00
завжди	13	1,00	1	1	1	1	1	0,00
зрідка	152	1,00	1	1	1	1	1	0,00
майже завжди	17	1,00	1	1	1	1	1	0,00
ніколи	329	1,00	1	1	1	1	1	0,00
часто	54	1,00	1	1	1	1	1	0,00
iafterwork	606	102,1	102	101	106	101	102	1,14
з власного помешкання	471	1,00	1	1	1	1	1	0,00
з робочого місця	80	1,00	1	1	1	1	1	0,00
інтернет-кафе	14	1,00	1	1	1	1	1	0,00
інше	36	1,00	1	1	1	1	1	0,00
iplace	606	101,5	101	101	105	101	101	0,99
01.00 - 05.00	7	1,00	1	1	1	1	1	0,00
05.00 - 08.00	7	1,00	1	1	1	1	1	0,00
108.00 - 18.00	232	1,00	1	1	1	1	1	0,00
21.00 - 01.00	206	1,00	1	1	1	1	1	0,00
ihours	452	101,5	101	101	104	101	102	0,61
0. ICQ, MSN,	224	2,58	2	1	5	2	3	0,99

GTalk...;									
електронна пошта	318	3,05	3	1	5	2	4	1,04	
знайомства	9	3,56	4	2	5	3	4	0,88	
інформаційні ресурси	225	3,75	4	1	5	3	4	1,01	
он-лайн ігри	45	3,93	4	2	5	4	4	0,81	
форуми	171	3,38	3	1	5	3	4	0,98	
порнографія	29	3,72	4	1	5	3	4	1,07	
он-лайн щоденники (LJ)	62	3,71	4	2	5	3	4	0,80	
еротика	23	2,96	3	1	5	2	4	1,15	
он-лайн аукціони	13	3,92	4	2	5	3	5	0,95	
знайомства	9	4,33	5	2	5	4	5	1,12	
завантаження музики	238	1,79	2	1	4	1	2	0,80	
завантаження файлів	371	2,18	2	1	5	2	3	0,95	
огляд новин	268	1,17	1	1	2	1	1	0,38	
розважальні сайти	64	1,84	2	1	3	1	2	0,72	
спілкування в чаті	113	1,00	1	1	1	1	1	0,00	
іpurpose	606	296,1	299	101	500	202	381	111,55	
Інтернет-залежність	606	35,86	34	0	92	28	41	10,84	
Соціальний комфорт	606	32,45	30	0	91	22	40	13,74	
Депресії/самотності	606	17,76	17	0	42	12	23	7,42	
Знижений самоконтроль	606	26,80	25	0	59	19	34	10,24	
Відволікання	606	27,14	26	8	56	20	34	10,14	
PIU	606	104,1	103	8	225	78	125	35,06	
Ясність Я-концепції	606	39,83	40	17	60	32	47	9,43	
Орієнтація в часі	606	6,09	6	0	10	5	7	1,87	
НепривабливийІ	606	2,22	2	0	7	1	3	1,26	
СильнийІ	606	5,65	6	0	7	5	7	1,53	
МовчазнийІ	606	3,26	3	0	7	2	4	1,64	
СумліннийІ	606	5,48	6	0	7	5	7	1,47	
ПоступливийІ	606	3,44	3	0	7	2	4	1,64	
ВідкритийІ	606	4,92	5	0	7	4	6	1,71	
ЕгоїстичнийІ	606	2,59	2	0	7	1	4	1,62	
НезалежнийІ	606	5,34	6	0	7	4	7	1,73	
ПасивнийІ	606	2,26	2	0	7	1	3	1,44	
ЧуйнийІ	606	5,45	6	0	7	5	7	1,48	
НерішучийІ	606	2,27	2	0	7	1	3	1,52	
ЕнергійнийІ	606	5,70	6	0	7	5	7	1,55	
НесправедливийІ	606	1,83	2	0	7	1	2	1,07	
НапруженийІ	606	3,38	4	0	7	2	4	1,58	
СпокійнийІ	606	5,01	5	0	7	4	6	1,69	
ДружелюбнийІ	606	5,80	6	0	7	5	7	1,37	
НевпевненийІ	606	2,22	2	0	7	1	3	1,53	
ТовариськийІ	606	5,39	6	0	7	4	7	1,73	
НещирийІ	606	2,10	2	0	7	1	3	1,24	
СамостійнийІ	606	5,85	6	0	7	6	7	1,59	
НезворушнийІ	606	4,52	5	0	7	4	6	1,79	
Оцінка (ідеал)	606	16,02	15	7	40	11	20	6,20	
Сила (ідеал)	606	19,70	18	7	44	15	23	6,27	

Активність(ідеал)	606	23,05	23	7	45	19	27	6,41
НепривабливийЯ	606	2,80	3	0	7	2	4	1,37
СильнийЯ	606	4,79	5	0	7	4	6	1,71
МовчазнийЯ	606	3,45	3	0	7	2	5	1,88
СумліннийЯ	606	4,89	5	0	7	4	6	1,73
ПоступливийЯ	606	3,24	3	0	7	2	5	1,81
ВідкритийЯ	606	4,39	5	0	7	3	6	1,98
ЕгоїстичнийЯ	606	2,78	2	0	7	1	4	1,70
НезалежнийЯ	606	4,44	5	0	7	3	6	1,77
ПасивнийЯ	606	3,05	3	0	7	2	4	1,61
ЧуйнийЯ	606	5,22	6	0	7	4	6	1,66
НерішучийЯ	606	3,23	3	0	7	2	5	1,73
ЕнергійнийЯ	606	4,91	5	0	7	4	6	1,70
НесправедливийЯ	606	2,17	2	0	7	1	3	1,20
НапруженийЯ	606	3,88	4	0	7	3	5	1,74
СпокійнийЯ	606	4,26	4	0	7	3	6	1,88
ДружелюбнийЯ	606	5,40	6	0	7	5	7	1,62
НевпевненийЯ	606	3,29	3	0	7	2	5	1,76
ТовариськийЯ	606	4,76	5	0	7	3	6	1,89
НещирийЯ	606	2,33	2	0	7	1	3	1,33
СамостійнийЯ	606	5,03	5	0	7	4	6	1,74
НезворушнийЯ	606	3,53	3	0	7	2	5	1,71
Оцінка (реальн)	606	18,56	18	7	48	14	23	6,49
Сила (реальн)	606	23,62	24	7	47	19	28	6,78
Сила (реальн)	606	24,25	24	7	48	18	30	7,79
НепривабливийВ	606	2,48	2	0	7	1	4	1,44
СильнийВ	606	5,24	6	0	7	4	7	1,77
МовчазнийВ	606	2,79	2	0	7	1	4	1,75
СумліннийВ	606	4,82	5	0	7	4	6	1,79
ПоступливийВ	606	3,16	3	0	7	2	4	1,80
ВідкритийВ	606	4,93	6	0	7	4	6	1,93
ЕгоїстичнийВ	606	2,78	2	0	7	1	4	1,77
НезалежнийВ	606	5,28	6	0	7	4	7	1,81
ПасивнийВ	606	2,63	2	0	7	1	4	1,59
ЧуйнийВ	606	4,93	6	0	7	4	6	1,88
НерішучийВ	606	2,47	2	0	7	1	3	1,48
ЕнергійнийВ	606	5,20	6	0	7	4	7	1,73
НесправедливийВ	606	2,12	2	0	7	1	3	1,27
НапруженийВ	606	3,21	3	0	7	2	4	1,73
СпокійнийВ	606	4,61	5	0	7	4	6	1,85
ДружелюбнийВ	606	5,36	6	0	7	4	7	1,79
НевпевненийВ	606	2,38	2	0	7	1	3	1,46
ТовариськийВ	606	5,13	6	0	7	4	7	1,90
НещирийВ	606	2,26	2	0	7	1	3	1,38
СамостійнийВ	606	5,44	6	0	7	5	7	1,77
НезворушнийВ	606	4,13	4	0	7	3	6	1,89
Оцінка (вірт)	606	18,53	18	7	40	13	24	6,82
Сила (вірт)	606	20,84	20	7	44	17	25	6,20
Активність(вірт)	606	22,90	23	7	45	18	27	6,56
Рациональний канал емпатії	606	3,22	3	0	6	2	4	1,32
Емоційний канал емпатії	606	3,23	3	0	6	2	4	1,55
Інтуїтивний канал емпатії	606	2,95	3	0	6	2	4	1,71

Настановлення, що сприяють емпатії	606	2,97	3	0	6	2	4	1,21
Проникаюча здатність до емпатії	606	2,76	3	0	6	2	4	1,29
Ідентифікація в емпатії	606	2,96	3	0	6	2	4	1,51
Рівень емпатії	606	18,10	18	0	32	15	21	4,99
Цілі в житті	606	28,82	29	6	42	24	35	7,25
Процес життя	606	27,38	28	8	42	24	32	5,65
Результат життя	606	23,63	24	5	35	20	28	5,62
Локус контролю –Я	606	19,34	19	4	28	16	23	4,60
Локус контролю – життя	606	28,68	29	12	41	26	32	4,90
Осмисленість життя	606	127,85	129	39	181	112	145	23,95
Впевненість у собі	606	5,28	6	0	8	4	7	1,91
Схвалення себе	606	5,03	5	0	7	4	6	1,57
Керування своїм життям	606	4,02	4	0	7	3	5	1,29
Уявлення про сприйняття себе іншими	606	6,11	6	0	8	5	7	1,47
Розуміння себе	606	2,91	3	0	7	2	4	1,44
Інтерес до себе	606	5,41	6	0	7	5	7	1,54
Звинувачення себе	606	4,27	4	0	7	3	5	1,56
Внутрішня конфліктність	606	6,08	6	0	15	3	9	4,05
САМОПОВАГА	606	8,65	9	1	15	6	11	3,16
АУТОСИМПАТІЯ	606	8,78	9	1	16	6	11	3,23
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	606	9,75	10	2	13	9	11	2,15
САМОІНТЕРЕС	606	6,15	6	0	8	5	7	1,50
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	606	16,84	18	2	25	14	21	4,72

Додаток Е.1.
Результати порівняльного аналізу підгруп чоловічої та жіночої статі

	жін.	чол.	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Інтернет-залежність	35,21	36,64	-1,62	606	0,11	332,00	274,00
Соціальний комфорт	31,20	33,96	-2,48	606	0,01	332,00	274,00
Депресії/самотності	17,31	18,29	-1,62	606	0,11	332,00	274,00
Знижений самоконтроль	25,93	27,85	-2,30	606	0,02	332,00	274,00
Відволікання	27,27	26,98	0,36	606	0,72	332,00	274,00
PIU	101,71	107,08	-1,88	606	0,06	332,00	274,00
Ясність Я-концепції	38,76	41,13	-3,10	606	0,00	332,00	274,00
Орієнтація в часі	6,00	6,19	-1,27	606	0,20	332,00	274,00
Раціональний канал емпатії	3,38	3,03	3,28	606	0,00	332,00	274,00
Емоційний канал емпатії	3,65	2,73	7,62	606	0,00	332,00	274,00
Інтуїтивний канал емпатії	3,40	2,39	7,55	606	0,00	332,00	274,00
Настановлення, що сприяють емпатії	3,20	2,69	5,19	606	0,00	332,00	274,00
Проникаюча здатність до емпатії	2,78	2,74	0,38	606	0,70	332,00	274,00
Ідентифікація в емпатії	3,29	2,57	6,05	606	0,00	332,00	274,00
Рівень емпатії	19,70	16,15	9,31	606	0,00	332,00	274,00
Цілі в житті	29,16	28,40	1,28	606	0,20	332,00	274,00
Процес життя	27,94	26,71	2,68	606	0,01	332,00	274,00
Результат життя	23,95	23,24	1,55	606	0,12	332,00	274,00
Локус контролю –Я	19,67	18,95	1,91	606	0,06	332,00	274,00
Локус контролю –життя	29,11	28,16	2,40	606	0,02	332,00	274,00
Осмисленість життя	129,83	125,46	2,24	606	0,03	332,00	274,00
Впевненість у собі	5,27	5,29	-0,11	606	0,91	332,00	274,00
Схвалення себе	5,06	5,00	0,50	606	0,62	332,00	274,00
Керування своїм життям	4,02	4,01	0,13	606	0,90	332,00	274,00
Уявлення про сприйняття себе іншими	6,19	6,02	1,40	606	0,16	332,00	274,00
Розуміння себе	2,75	3,11	-3,11	606	0,00	332,00	274,00
Інтерес до себе	5,63	5,15	3,92	606	0,00	332,00	274,00
Звинувачення себе	4,33	4,20	0,95	606	0,34	332,00	274,00
Внутрішня кофліктність	6,38	5,71	2,05	606	0,04	332,00	274,00
САМОПОВАГА	8,37	8,97	-2,34	606	0,02	332,00	274,00
АУТОСИМПАТІЯ	8,83	8,73	0,37	606	0,71	332,00	274,00
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	9,98	9,47	2,92	606	0,00	332,00	274,00
САМОІНТЕРЕС	6,30	5,96	2,83	606	0,00	332,00	274,00
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	16,98	16,68	0,79	606	0,43	332,00	274,00

Додаток Е.2.
Результати порівняльного аналізу підгруп одружених та неodrужених респондентів

	Одруж.	Неодруж.	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Інтернет-залежність	33,86	36,23	-1,99	576,00	0,05	95,00	483,00
Соціальний комфорт	31,63	32,70	-0,71	576,00	0,48	95,00	483,00
Депресії/самотності	17,00	17,90	-1,09	576,00	0,28	95,00	483,00
Знижений самоконтроль	25,41	27,13	-1,50	576,00	0,14	95,00	483,00
Відволікання	24,59	27,67	-2,75	576,00	0,01	95,00	483,00
PIU	98,63	105,40	-1,74	576,00	0,08	95,00	483,00
Ясність Я-концепції	45,40	38,61	6,68	576,00	0,00	95,00	483,00
Орієнтація в часі	6,78	5,89	4,31	576,00	0,00	95,00	483,00
Раціональний канал емпатії	3,27	3,21	0,42	576,00	0,67	95,00	483,00
Емоційний канал емпатії	3,23	3,24	-0,04	576,00	0,97	95,00	483,00
Інтуїтивний канал емпатії	2,95	2,92	0,12	576,00	0,90	95,00	483,00
Настановлення, що сприяють емпатії	3,18	2,91	2,00	576,00	0,05	95,00	483,00
Проникаюча здатність до емпатії	2,83	2,74	0,61	576,00	0,54	95,00	483,00
Ідентифікація в емпатії	2,98	2,94	0,23	576,00	0,82	95,00	483,00
Рівень емпатії	18,44	17,96	0,84	576,00	0,40	95,00	483,00
Цілі в житті	31,75	28,17	4,45	576,00	0,00	95,00	483,00
Процес життя	28,43	27,09	2,10	576,00	0,04	95,00	483,00
Результат життя	25,39	23,20	3,50	576,00	0,00	95,00	483,00
Локус контролю –Я	20,20	19,14	2,06	576,00	0,04	95,00	483,00
Локус контролю –життя	29,59	28,42	2,13	576,00	0,03	95,00	483,00
Осмисленість життя	135,36	126,01	3,49	576,00	0,00	95,00	483,00
Впевненість у собі	5,59	5,18	1,90	576,00	0,06	95,00	483,00
Схвалення себе	5,38	4,94	2,47	576,00	0,01	95,00	483,00
Керування своїм життям	4,22	3,96	1,80	576,00	0,07	95,00	483,00
Уявлення про сприйняття себе	6,43	6,00	2,60	576,00	0,01	95,00	483,00
Розуміння себе	3,21	2,82	2,40	576,00	0,02	95,00	483,00
Інтерес до себе	5,56	5,36	1,11	576,00	0,27	95,00	483,00
Звинування себе	4,20	4,30	-0,55	576,00	0,58	95,00	483,00
Внутрішня конфліктність	4,34	6,52	-4,90	576,00	0,00	95,00	483,00
САМОПОВАГА	9,43	8,42	2,89	576,00	0,00	95,00	483,00
АУТОСИМПАТІЯ	9,08	8,68	1,11	576,00	0,27	95,00	483,00
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	10,36	9,58	3,23	576,00	0,00	95,00	483,00
САМОІНТЕРЕС	6,26	6,12	0,87	576,00	0,39	95,00	483,00
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	17,63	16,57	2,00	576,00	0,05	95,00	483,00

Додаток Е.3.
Результати порівняльного аналізу підгруп працівників та студентів

	працівники	студенти	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Інтернет-залежність	34,38	36,24	-1,85	511,00	0,06	160,00	353,00
Соціальний комфорт	32,69	31,69	0,79	511,00	0,43	160,00	353,00
Депресії/самотності	18,13	17,22	1,33	511,00	0,18	160,00	353,00
Знижений самоконтроль	26,23	26,59	-0,37	511,00	0,71	160,00	353,00
Відволікання	25,99	27,44	-1,52	511,00	0,13	160,00	353,00
PIU	103,05	102,94	0,03	511,00	0,97	160,00	353,00
Ясність Я-концепції	42,34	38,57	4,33	511,00	0,00	160,00	353,00
Орієнтація в часі	6,44	5,89	3,16	511,00	0,00	160,00	353,00
Раціональний канал емпатії	3,13	3,23	-0,79	511,00	0,43	160,00	353,00
Емоційний канал емпатії	3,11	3,37	-1,73	511,00	0,08	160,00	353,00
Інтуїтивний канал емпатії	2,80	2,93	-0,82	511,00	0,41	160,00	353,00
Настановлення, що сприяють емпатії	2,97	2,97	0,00	511,00	1,00	160,00	353,00
Проникаюча здатність до емпатії	2,63	2,80	-1,39	511,00	0,16	160,00	353,00
Ідентифікація в емпатії	2,84	2,98	-0,96	511,00	0,34	160,00	353,00
Рівень емпатії	17,48	18,28	-1,67	511,00	0,09	160,00	353,00
Цілі в житті	29,87	28,43	2,11	511,00	0,04	160,00	353,00
Процес життя	27,39	27,49	-0,19	511,00	0,85	160,00	353,00
Результат життя	24,24	23,44	1,53	511,00	0,13	160,00	353,00
Локус контролю –Я	19,56	19,28	0,63	511,00	0,53	160,00	353,00
Локус контролю – життя	29,03	28,31	1,58	511,00	0,12	160,00	353,00
Осмисленість життя	130,09	126,95	1,39	511,00	0,16	160,00	353,00
Впевненість у собі	5,31	5,23	0,44	511,00	0,66	160,00	353,00
Схвалення себе	5,16	4,98	1,23	511,00	0,22	160,00	353,00
Керування своїм життям	4,09	3,97	0,99	511,00	0,32	160,00	353,00
Уявлення про сприйняття себе іншими	6,45	6,00	3,33	511,00	0,00	160,00	353,00
Розуміння себе	3,09	2,75	2,52	511,00	0,01	160,00	353,00
Інтерес до себе	5,43	5,47	-0,31	511,00	0,76	160,00	353,00
Звинувачення себе	4,30	4,24	0,40	511,00	0,69	160,00	353,00
Внутрішня конфліктність	4,98	6,62	-4,31	511,00	0,00	160,00	353,00
САМОПОВАГА	9,06	8,37	2,30	511,00	0,02	160,00	353,00
АУТОСИМПАТІЯ	8,86	8,79	0,21	511,00	0,84	160,00	353,00
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	10,13	9,65	2,38	511,00	0,02	160,00	353,00
САМОІНТЕРЕС	6,19	6,14	0,30	511,00	0,76	160,00	353,00
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	17,16	16,72	0,99	511,00	0,32	160,00	353,00

Додаток Е.4.
Результати порівняльного аналізу підгруп досліджуваних з
технічною та гуманітарною освітою

	технічна	гуманітарна	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Інтернет-залежність	34,42	36,56	-2,25	520,00	0,03	212,00	310,00
Соціальний комфорт	32,54	32,17	0,30	520,00	0,76	212,00	310,00
Депресії/самотності	17,10	18,50	-2,11	520,00	0,04	212,00	310,00
Знижений самоконтроль	26,25	26,92	-0,73	520,00	0,46	212,00	310,00
Відволікання	26,08	27,78	-1,88	520,00	0,06	212,00	310,00
РІУ	101,97	105,37	-1,08	520,00	0,28	212,00	310,00
Ясність Я-концепції	41,75	38,56	3,84	520,00	0,00	212,00	310,00
Орієнтація в часі	6,11	6,13	-0,12	520,00	0,91	212,00	310,00
Раціональний канал емпатії	3,13	3,35	-1,97	520,00	0,05	212,00	310,00
Емоційний канал емпатії	2,99	3,41	-3,16	520,00	0,00	212,00	310,00
Інтуїтивний канал емпатії	2,55	3,23	-4,49	520,00	0,00	212,00	310,00
Настановлення, що сприяють емпатії	3,00	3,01	-0,05	520,00	0,96	212,00	310,00
Проникаюча здатність до емпатії	2,66	2,88	-1,95	520,00	0,05	212,00	310,00
Ідентифікація в емпатії	2,68	3,17	-3,70	520,00	0,00	212,00	310,00
Рівень емпатії	17,00	19,05	-4,82	520,00	0,00	212,00	310,00
Цілі в житті	28,34	29,09	-1,18	520,00	0,24	212,00	310,00
Процес життя	26,76	27,78	-2,03	520,00	0,04	212,00	310,00
Результат життя	23,20	23,96	-1,52	520,00	0,13	212,00	310,00
Локус контролю –Я	18,89	19,56	-1,67	520,00	0,10	212,00	310,00
Локус контролю –життя	28,34	28,92	-1,33	520,00	0,18	212,00	310,00
Осмиленість життя	125,53	129,32	-1,79	520,00	0,07	212,00	310,00
Впевненість у собі	5,27	5,27	0,01	520,00	0,99	212,00	310,00
Схвалення себе	5,00	5,07	-0,56	520,00	0,57	212,00	310,00
Керування своїм життям	4,12	3,96	1,33	520,00	0,18	212,00	310,00
Уявлення про сприйняття себе іншими	6,08	6,19	-0,87	520,00	0,38	212,00	310,00
Розуміння себе	3,05	2,86	1,41	520,00	0,16	212,00	310,00
Інтерес до себе	5,27	5,50	-1,67	520,00	0,09	212,00	310,00
Звинувачення себе	4,18	4,32	-0,98	520,00	0,33	212,00	310,00
Внутрішня конфліктність	5,37	6,55	-3,31	520,00	0,00	212,00	310,00
САМОПОВАГА	9,07	8,45	2,23	520,00	0,03	212,00	310,00
АУТОСИМПАТІЯ	8,63	8,91	-0,96	520,00	0,34	212,00	310,00
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	9,73	9,78	-0,26	520,00	0,79	212,00	310,00
САМОІНТЕРЕС	6,11	6,16	-0,36	520,00	0,72	212,00	310,00
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	16,89	16,88	0,03	520,00	0,98	212,00	310,00

Додаток Е.9.
Порівняння схильних та несхильних до Інтернет-залежності за
типами Інтернет-активності

	в	н	t-value	df	p	Valid N	Valid N
0. ICQ, MSN, GTalk...;	0,44	0,22	3,10	181,00	0,00	94	89
електронна пошта	0,50	0,55	-0,68	181,00	0,50	94	89
знайомства	0,02	0,00	1,38	181,00	0,17	94	89
інформаційні ресурси	0,28	0,53	-3,57	181,00	0,00	94	89
он-лайн ігри	0,12	0,02	2,52	181,00	0,01	94	89
форуми	0,37	0,25	1,83	181,00	0,07	94	89
порнографія	0,04	0,00	1,98	181,00	0,05	94	89
он-лайн щоденники (LJ	0,09	0,07	0,45	181,00	0,65	94	89
еротика	0,05	0,01	1,60	181,00	0,11	94	89
он-лайн аукціони	0,06	0,00	2,45	181,00	0,02	94	89
завантаження музики	0,44	0,29	2,03	181,00	0,04	94	89
завантаження файлів	0,65	0,62	0,43	181,00	0,67	94	89
огляд новин	0,39	0,46	-0,91	181,00	0,36	94	89
розважальні сайти	0,18	0,11	1,30	181,00	0,19	94	89
спілкування в чаті	0,19	0,12	1,26	181,00	0,21	94	89

Додаток Е.10.
Результати порівняльного аналізу підгруп схильних та не схильних до Інтернет-залежності

	не схильні	схильні	t-value	df	p	Valid N	Valid N
age	23,404	20,881	2,941	198	0,004	89	94
sex	0,424	0,554	-1,848	198	0,066	89	94
Інтернет-залежність	23,515	51,921	-28,110	198	0,000	89	94
Соціальний комфорт	18,929	49,723	-22,765	198	0,000	89	94
Депресії/самотності	9,242	26,099	-24,570	198	0,000	89	94
Знижений самоконтроль	16,172	41,723	-30,005	198	0,000	89	94
Відволікання	15,778	37,970	-23,458	198	0,000	89	94
PIU	60,121	155,515	-36,821	198	0,000	89	94
Ясність Я-концепції	46,616	34,822	9,700	198	0,000	89	94
Орієнтація в часі	6,768	5,475	4,750	198	0,000	89	94
НепривабливийІ	2,253	2,426	-0,936	198	0,351	89	94
СильнийІ	5,899	5,396	2,393	198	0,018	89	94
МовчазнийІ	3,283	3,436	-0,633	198	0,527	89	94
СумліннийІ	5,758	5,089	3,267	198	0,001	89	94
ПоступливийІ	3,505	3,624	-0,492	198	0,623	89	94
ВідкритийІ	5,192	4,455	2,951	198	0,004	89	94
ЕгоїстичнийІ	2,263	2,713	-2,122	198	0,035	89	94
НезалежнийІ	5,606	5,129	1,964	198	0,051	89	94
ПасивнийІ	2,061	2,733	-3,297	198	0,001	89	94
ЧуйнийІ	5,727	5,050	3,250	198	0,001	89	94
НерішучийІ	2,121	2,545	-1,848	198	0,066	89	94
ЕнергійнийІ	6,030	5,327	3,310	198	0,001	89	94
НесправедливийІ	1,929	1,881	0,279	198	0,781	89	94
НапруженийІ	3,192	3,079	0,556	198	0,579	89	94
СпокійнийІ	5,020	5,198	-0,757	198	0,450	89	94
ДружелюбнийІ	5,889	5,554	1,618	198	0,107	89	94
НевпевненийІ	2,051	2,465	-1,869	198	0,063	89	94
ТовариськийІ	5,657	4,812	3,455	198	0,001	89	94
НещирийІ	1,929	2,386	-2,442	198	0,015	89	94
СамостійнийІ	5,889	5,604	1,204	198	0,230	89	94
НезворушнийІ	4,566	4,693	-0,509	198	0,611	89	94
Оцінка (ідеал)	15,000	17,713	-2,994	198	0,003	89	94
Сила (ідеал)	19,091	21,426	-2,487	198	0,014	89	94
Активність(ідеал)	22,051	25,465	-3,895	198	0,000	89	94
НепривабливийЯ	2,626	3,218	-2,987	198	0,003	89	94
СильнийЯ	5,394	3,960	6,307	198	0,000	89	94
МовчазнийЯ	3,323	4,198	-3,286	198	0,001	89	94
СумліннийЯ	5,556	4,287	5,742	198	0,000	89	94
ПоступливийЯ	3,172	3,356	-0,736	198	0,463	89	94
ВідкритийЯ	5,000	3,505	5,802	198	0,000	89	94
ЕгоїстичнийЯ	2,404	2,881	-2,161	198	0,032	89	94
НезалежнийЯ	5,081	3,921	4,857	198	0,000	89	94
ПасивнийЯ	2,404	3,792	-6,551	198	0,000	89	94
ЧуйнийЯ	5,525	4,980	2,395	198	0,018	89	94
НерішучийЯ	2,556	3,851	-5,452	198	0,000	89	94
ЕнергійнийЯ	5,667	4,020	7,448	198	0,000	89	94
НесправедливийЯ	2,101	2,495	-2,101	198	0,037	89	94

НапруженийЯ	3,646	3,802	-0,650	198	0,516	89	94
СпокійнийЯ	4,485	4,287	0,767	198	0,444	89	94
ДружелюбнийЯ	5,808	4,960	3,782	198	0,000	89	94
НевпевненийЯ	2,455	4,079	-6,881	198	0,000	89	94
ТовариськийЯ	5,343	4,059	5,269	198	0,000	89	94
НещирийЯ	2,121	2,822	-3,364	198	0,001	89	94
СамостійнийЯ	5,475	4,366	4,651	198	0,000	89	94
НезворушнийЯ	4,030	3,297	2,959	198	0,003	89	94
Оцінка (реальн)	16,364	21,188	-4,993	198	0,000	89	94
Сила (реальн)	20,586	27,238	-7,564	198	0,000	89	94
Сила (реальн)	22,232	27,990	-5,721	198	0,000	89	94
НепривабливийВ	2,394	2,495	-0,478	198	0,633	89	94
СильнийВ	5,222	5,010	0,777	198	0,438	89	94
МовчазнийВ	2,606	2,683	-0,323	198	0,747	89	94
СумліннийВ	4,909	4,416	1,813	198	0,071	89	94
ПоступливийВ	2,939	3,178	-0,912	198	0,363	89	94
ВідкритийВ	4,990	4,812	0,633	198	0,527	89	94
ЕгоїстичнийВ	2,323	2,980	-2,753	198	0,006	89	94
НезалежнийВ	5,253	5,000	0,916	198	0,361	89	94
ПасивнийВ	2,192	2,822	-3,125	198	0,002	89	94
ЧуйнийВ	5,081	4,683	1,438	198	0,152	89	94
НерішучийВ	2,131	2,762	-3,029	198	0,003	89	94
ЕнергійнийВ	5,283	4,832	1,736	198	0,084	89	94
НесправедливийВ	2,020	2,287	-1,447	198	0,149	89	94
НапруженийВ	3,010	3,119	-0,452	198	0,652	89	94
СпокійнийВ	4,374	4,574	-0,742	198	0,459	89	94
ДружелюбнийВ	5,192	5,208	-0,058	198	0,954	89	94
НевпевненийВ	2,040	2,703	-3,111	198	0,002	89	94
ТовариськийВ	5,131	5,020	0,394	198	0,694	89	94
НещирийВ	1,949	2,693	-3,644	198	0,000	89	94
СамостійнийВ	5,242	5,238	0,017	198	0,986	89	94
НезворушнийВ	4,131	4,089	0,154	198	0,878	89	94
Оцінка (вірт)	17,505	20,149	-2,613	198	0,010	89	94
Сила (вірт)	20,384	22,277	-2,026	198	0,044	89	94
Активність(вірт)	21,899	23,505	-1,876	198	0,062	89	94
Рациональний канал емпатії	3,020	2,990	0,167	198	0,868	89	94
Емоційний канал емпатії	3,040	3,109	-0,320	198	0,749	89	94
Інтуїтивний канал емпатії	2,939	2,871	0,289	198	0,773	89	94
Настановлення, що сприяють емпатії	3,081	2,663	2,465	198	0,015	89	94
Проникаюча здатність до емпатії	2,919	2,475	2,574	198	0,011	89	94
Ідентифікація в емпатії	2,899	2,911	-0,054	198	0,957	89	94
Рівень емпатії	17,899	17,020	1,297	198	0,196	89	94
Цілі в житті	31,768	24,545	7,104	198	0,000	89	94
Процес життя	29,455	23,901	7,191	198	0,000	89	94
Результат життя	26,253	20,426	7,264	198	0,000	89	94
Локус контролю –Я	21,576	16,366	8,547	198	0,000	89	94
Локус контролю –життя	30,333	26,475	5,403	198	0,000	89	94
Осмисленість життя	139,384	111,713	8,207	198	0,000	89	94
Впевненість у собі	6,061	4,109	7,505	198	0,000	89	94
Схвалення себе	5,434	4,416	4,660	198	0,000	89	94
Керування своїм життям	4,455	3,663	4,262	198	0,000	89	94
Уявлення про сприйняття себе	6,414	5,525	4,213	198	0,000	89	94

іншими							
Розуміння себе	3,434	2,782	3,088	198	0,002	89	94
Інтерес до себе	6,020	4,564	6,762	198	0,000	89	94
Звинувачення себе	4,000	4,366	-1,654	198	0,100	89	94
Внутрішня кофліктність	3,667	8,238	-9,389	198	0,000	89	94
САМОПОВАГА	10,354	7,069	7,773	198	0,000	89	94
АУТОСИМПАТІЯ	9,657	7,762	4,305	198	0,000	89	94
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	10,535	8,554	6,403	198	0,000	89	94
САМОІНТЕРЕС	6,404	5,406	4,629	198	0,000	89	94
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	19,253	14,040	8,462	198	0,000	89	94

Додаток Ж.1.
Результати порівняльного аналізу складових Я-образу осіб схильних до Інтернет-залежності (Я-реальне/Я-ідеальне)

	Я-ідеальне	Я-реальне	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Непривабливий	2,426	3,218	-3,649	200	0,000	94	94
Сильний	5,396	3,960	6,012	200	0,000	94	94
Мовчазний	3,436	4,198	-2,967	200	0,003	94	94
Сумлінний	5,089	4,287	3,250	200	0,001	94	94
Поступливий	3,624	3,356	1,096	200	0,274	94	94
Відкритий	4,455	3,505	3,516	200	0,001	94	94
Егоїстичний	2,713	2,881	-0,704	200	0,482	94	94
Незалежний	5,129	3,921	4,547	200	0,000	94	94
Пасивний	2,733	3,792	-4,367	200	0,000	94	94
Чуйний	5,050	4,980	0,298	200	0,766	94	94
Нерішучий	2,545	3,851	-5,234	200	0,000	94	94
Енергійний	5,327	4,020	5,257	200	0,000	94	94
Несправедливий	1,881	2,495	-3,208	200	0,002	94	94
Напружений	3,079	3,802	-3,128	200	0,002	94	94
Спокійний	5,198	4,287	3,812	200	0,000	94	94
Дружелюбний	5,554	4,960	2,544	200	0,012	94	94
Невпевнений	2,465	4,079	-6,301	200	0,000	94	94
Товариський	4,812	4,059	2,808	200	0,005	94	94
Нещирий	2,386	2,822	-1,908	200	0,058	94	94
Самостійний	5,604	4,366	4,941	200	0,000	94	94
Незворушний	4,693	3,297	5,475	200	0,000	94	94

Додаток Ж.2.
Результати порівняльного аналізу складових Я-образу осіб схильних до Інтернет-залежності (Я-віртуальне/Я-ідеальне)

	Я-ідеальне	Я-віртуальне	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Непривабливий	2,426	2,495	-0,325	200	0,746	94	94
Сильний	5,396	5,010	1,596	200	0,112	94	94
Мовчазний	3,436	2,683	3,182	200	0,002	94	94
Сумлінний	5,089	4,416	2,665	200	0,008	94	94
Поступливий	3,624	3,178	1,840	200	0,067	94	94
Відкритий	4,455	4,812	-1,333	200	0,184	94	94
Егоїстичний	2,713	2,980	-1,113	200	0,267	94	94
Незалежний	5,129	5,000	0,476	200	0,635	94	94
Пасивний	2,733	2,822	-0,398	200	0,691	94	94
Чуйний	5,050	4,683	1,528	200	0,128	94	94
Нерішучий	2,545	2,762	-0,927	200	0,355	94	94
Енергійний	5,327	4,832	2,020	200	0,045	94	94
Несправедливий	1,881	2,287	-2,374	200	0,019	94	94
Напружений	3,079	3,119	-0,185	200	0,854	94	94
Спокійний	5,198	4,574	2,629	200	0,009	94	94
Дружелюбний	5,554	5,208	1,478	200	0,141	94	94
Невпевнений	2,465	2,703	-0,986	200	0,325	94	94
Товариський	4,812	5,020	-0,780	200	0,436	94	94
Нещирий	2,386	2,693	-1,400	200	0,163	94	94
Самостійний	5,604	5,238	1,478	200	0,141	94	94
Незворушний	4,693	4,089	2,301	200	0,022	94	94

Додаток Ж.3.
Результати порівняльного аналізу складових Я-образу осіб схильних до Інтернет-залежності (Я-віртуальне/Я-реальне)

	Я-реальне	Я-віртуальне	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Непривабливий	3,218	2,495	3,228	200	0,001	94	94
Сильний	3,960	5,010	-4,160	200	0,000	94	94
Мовчазний	4,198	2,683	6,205	200	0,000	94	94
Сумлінний	4,287	4,416	-0,498	200	0,619	94	94
Поступливий	3,356	3,178	0,720	200	0,472	94	94
Відкритий	3,505	4,812	-4,899	200	0,000	94	94
Егоїстичний	2,881	2,980	-0,405	200	0,686	94	94
Незалежний	3,921	5,000	-4,167	200	0,000	94	94
Пасивний	3,792	2,822	4,238	200	0,000	94	94
Чуйний	4,980	4,683	1,182	200	0,239	94	94
Нерішучий	3,851	2,762	4,479	200	0,000	94	94
Енергійний	4,020	4,832	-3,220	200	0,001	94	94
Несправедливий	2,495	2,287	1,078	200	0,282	94	94
Напружений	3,802	3,119	2,802	200	0,006	94	94
Спокійний	4,287	4,574	-1,177	200	0,241	94	94
Дружелюбний	4,960	5,208	-0,971	200	0,333	94	94
Невпевнений	4,079	2,703	5,562	200	0,000	94	94
Товариський	4,059	5,020	-3,578	200	0,000	94	94
Нещирий	2,822	2,693	0,550	200	0,583	94	94
Самостійний	4,366	5,238	-3,363	200	0,001	94	94
Незворушний	3,297	4,089	-3,143	200	0,002	94	94

Додаток 3.1.
Результати порівняльного аналізу складових Я-образу осіб не
схильних до Інтернет-залежності (Я-реальне/Я-ідеальне)

	Я- ідеальне	Я- реальне	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Непривабливий	2,25	2,63	-2,32	196	0,021	89	89
Сильний	5,90	5,39	2,58	196	0,011	89	89
Мовчазний	3,28	3,32	-0,16	196	0,872	89	89
Сумлінний	5,76	5,56	1,18	196	0,238	89	89
Поступливий	3,51	3,17	1,34	196	0,181	89	89
Відкритий	5,19	5,00	0,82	196	0,415	89	89
Егоїстичний	2,26	2,40	-0,74	196	0,458	89	89
Незалежний	5,61	5,08	2,47	196	0,014	89	89
Пасивний	2,06	2,40	-2,09	196	0,038	89	89
Чуйний	5,73	5,53	1,00	196	0,319	89	89
Нерішучий	2,12	2,56	-2,02	196	0,045	89	89
Енергійний	6,03	5,67	2,04	196	0,042	89	89
Несправедливий	1,93	2,10	-1,02	196	0,308	89	89
Напружений	3,19	3,65	-2,15	196	0,033	89	89
Спокійний	5,02	4,48	2,11	196	0,036	89	89
Дружелюбний	5,89	5,81	0,41	196	0,679	89	89
Невпевнений	2,05	2,45	-2,05	196	0,042	89	89
Товариський	5,66	5,34	1,45	196	0,150	89	89
Нещирий	1,93	2,12	-1,20	196	0,232	89	89
Самостійний	5,89	5,47	1,86	196	0,065	89	89
Незворушний	4,57	4,03	2,21	196	0,029	89	89
Оцінка (вірт)	15,00	16,36	-1,60	196	0,112	89	89
Сила (вірт)	19,09	20,59	-1,77	196	0,078	89	89
Активність(вірт)	22,05	22,23	-0,20	196	0,840	89	89

Додаток 3.2.
Результати порівняльного аналізу складових Я-образу осіб не схильних до Інтернет-залежності (Я-віртуальне/Я-ідеальне)

	Я- ідеальне	Я- віртуальне	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Непривабливий	2,25	2,39	-0,78	196	0,439	89	89
Сильний	5,90	5,22	2,75	196	0,006	89	89
Мовчазний	3,28	2,61	2,77	196	0,006	89	89
Сумлінний	5,76	4,91	3,73	196	0,000	89	89
Поступливий	3,51	2,94	2,16	196	0,032	89	89
Відкритий	5,19	4,99	0,77	196	0,445	89	89
Егоїстичний	2,26	2,32	-0,29	196	0,773	89	89
Незалежний	5,61	5,25	1,42	196	0,156	89	89
Пасивний	2,06	2,19	-0,74	196	0,461	89	89
Чуйний	5,73	5,08	2,58	196	0,010	89	89
Нерішучий	2,12	2,13	-0,05	196	0,960	89	89
Енергійний	6,03	5,28	3,26	196	0,001	89	89
Несправедливий	1,93	2,02	-0,49	196	0,626	89	89
Напружений	3,19	3,01	0,79	196	0,432	89	89
Спокійний	5,02	4,37	2,40	196	0,017	89	89
Дружелюбний	5,89	5,19	2,76	196	0,006	89	89
Невпевнений	2,05	2,04	0,05	196	0,958	89	89
Товариський	5,66	5,13	2,00	196	0,047	89	89
Нещирий	1,93	1,95	-0,12	196	0,904	89	89
Самостійний	5,89	5,24	2,41	196	0,017	89	89
Незворушний	4,57	4,13	1,65	196	0,100	89	89
Оцінка (вірт)	15,00	17,51	-2,67	196	0,008	89	89
Сила (вірт)	19,09	20,38	-1,48	196	0,140	89	89
Активність(вірт)	22,05	21,90	0,18	196	0,857	89	89

Додаток 3.3.

Результати порівняльного аналізу складових Я-образу осіб не схильних до Інтернет-залежності (Я-віртуальне/Я-реальне)

	Я-реальне	Я-віртуальне	t-value	df	p	Valid N	Valid N
Непривабливий	2,63	2,39	1,27	196	0,206	89	89
Сильний	5,39	5,22	0,69	196	0,494	89	89
Мовчазний	3,32	2,61	2,74	196	0,007	89	89
Сумлінний	5,56	4,91	2,74	196	0,007	89	89
Поступливий	3,17	2,94	0,88	196	0,383	89	89
Відкритий	5,00	4,99	0,04	196	0,970	89	89
Егоїстичний	2,40	2,32	0,38	196	0,706	89	89
Незалежний	5,08	5,25	-0,67	196	0,505	89	89
Пасивний	2,40	2,19	1,17	196	0,242	89	89
Чуйний	5,53	5,08	1,74	196	0,083	89	89
Нерішучий	2,56	2,13	2,11	196	0,036	89	89
Енергійний	5,67	5,28	1,67	196	0,096	89	89
Несправедливий	2,10	2,02	0,45	196	0,651	89	89
Напружений	3,65	3,01	2,70	196	0,008	89	89
Спокійний	4,48	4,37	0,39	196	0,696	89	89
Дружелюбний	5,81	5,19	2,50	196	0,013	89	89
Невпевнений	2,45	2,04	2,09	196	0,038	89	89
Товариський	5,34	5,13	0,82	196	0,415	89	89
Нещирий	2,12	1,95	0,99	196	0,321	89	89
Самостійний	5,47	5,24	0,90	196	0,369	89	89
Незворушний	4,03	4,13	-0,37	196	0,710	89	89
Оцінка (вірт)	16,36	17,51	-1,21	196	0,229	89	89
Сила (вірт)	20,59	20,38	0,23	196	0,816	89	89
Активність(вірт)	22,23	21,90	0,37	196	0,713	89	89

Додаток К.1.
Результати кластерного аналізу

	Between	df	Within	df	F	signi f.
Інтернет-залежність	30408,3	2	38152,3	606	239,506	0,000
Соціальний комфорт	64570,6	2	49537,1	606	391,696	0,000
Депресії/самотності	18942,0	2	14304,7	606	397,917	0,000
Знижений самоконтроль	37391,1	2	25911,3	606	433,634	0,000
Відволікання	31595,5	2	30535,3	606	310,934	0,000
PIU	579255,1	2	163473,5	606	1064,797	0,000
Ясність Я-концепції	10072,3	2	43504,7	606	69,572	0,000
Орієнтація в часі	268,7	2	1821,7	606	44,320	0,000
Раціональний канал емпатії	8,9	2	1041,0	606	2,574	0,077
Емоційний канал емпатії	9,8	2	1437,2	606	2,059	0,128
Інтуїтивний канал емпатії	2,2	2	1761,9	606	0,376	0,686
Настановлення, що сприяють емпатії	17,8	2	863,4	606	6,209	0,002
Проникаюча здатність до емпатії	16,4	2	981,3	606	5,036	0,006
Ідентифікація в емпатії	12,2	2	1371,1	606	2,678	0,069
Рівень емпатії	230,5	2	14787,0	606	4,685	0,009
Цілі в житті	7225,9	2	24458,2	606	88,779	0,000
Процес життя	4138,5	2	15173,3	606	81,962	0,000
Результат життя	4584,6	2	14501,3	606	95,004	0,000
Локус контролю –Я	3355,6	2	9377,8	606	107,526	0,000
Локус контролю –життя	2002,6	2	12461,7	606	48,291	0,000
Осмисленість життя	102063,1	2	243964,0	606	125,715	0,000
Впевненість у собі	446,5	2	1744,9	606	76,901	0,000
Схвалення себе	154,9	2	1309,1	606	35,560	0,000
Керування своїм життям	67,8	2	934,0	606	21,825	0,000
Уявлення про сприйняття себе іншими	69,3	2	1236,2	606	16,853	0,000
Розуміння себе	67,0	2	1184,1	606	16,992	0,000
Інтерес до себе	171,6	2	1254,2	606	41,103	0,000
Звинувачення себе	13,4	2	1454,7	606	2,769	0,063
Внутрішня конфліктність	1691,2	2	8193,0	606	62,030	0,000
САМОПОВАГА	1177,7	2	4861,0	606	72,801	0,000
АУТОСИМПАТІЯ	498,4	2	5759,8	606	26,002	0,000
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	336,7	2	2453,6	606	41,235	0,000
САМОІНТЕРЕС	109,0	2	1248,3	606	26,247	0,000
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	2791,9	2	10658,0	606	78,716	0,000
		No. 1	No. 2	No. 3		
	No. 1	0,0000	67,40	97,70		
	No. 2	8,2099	0,000	313,48		
	No. 3	9,8847	17,704	0,00		

Додаток К.2.
Результати дисперсійного аналізу між кластерами

	SS	df	MS	SS	p
Інтернет-залежність	30302,6	2	15151,3	38242,2	0,00
Соціальний комфорт	65152,1	2	32576,1	48953,5	0,00
Депресії/самотності	18929,2	2	9464,6	14312,4	0,00
Знижений самоконтроль	37420,9	2	18710,5	25880,0	0,00
Відволікання	31542,0	2	15771,0	30368,1	0,00
Патологічне використання інтернету	580761,2	2	290380,6	161684,2	0,00
Ясність Я-концепції	9939,5	2	4969,8	43622,6	0,00
Орієнтація в часі	262,7	2	131,4	1826,5	0,00
Раціональний канал емпатії	8,0	2	4,0	1038,8	0,10
Емоційний канал емпатії	11,9	2	5,9	1430,2	0,08
Інтуїтивний канал емпатії	2,1	2	1,1	1760,8	0,70
Настановлення, що сприяють емпатії	17,8	2	8,9	854,6	0,00
Проникаюча здатність до емпатії	16,8	2	8,4	977,9	0,01
Ідентифікація в емпатії	11,9	2	5,9	1370,4	0,07
Рівень емпатії	241,2	2	120,6	14766,8	0,01
Цілі в житті	7063,6	2	3531,8	24619,1	0,00
Процес життя	4045,8	2	2022,9	15177,6	0,00
Результат життя	4506,9	2	2253,5	14560,0	0,00
Локус контролю –Я	3297,1	2	1648,6	9424,9	0,00
Локус контролю –життя	1915,6	2	957,8	12530,2	0,00
Осмисленість життя	99687,8	2	49843,9	246330,7	0,00
Впевненість у собі	441,8	2	220,9	1749,6	0,00
Схвалення себе	149,4	2	74,7	1313,6	0,00
Керування своїм життям	67,6	2	33,8	934,2	0,00
Уявлення про сприйняття себе іншими	67,6	2	33,8	1237,9	0,00
Розуміння себе	65,5	2	32,7	1176,1	0,00
Інтерес до себе	169,4	2	84,7	1256,2	0,00
Звинувачення себе	13,3	2	6,6	1453,2	0,07
Внутрішня конфліктність	1682,7	2	841,4	8197,2	0,00
САМОПОВАГА	1155,2	2	577,6	4872,2	0,00
АУТОСИМПАТІЯ	491,4	2	245,7	5766,1	0,00
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	330,8	2	165,4	2457,9	0,00
САМОІНТЕРЕС	107,7	2	53,8	1245,0	0,00
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	2739,9	2	1370,0	10708,6	0,00

Додаток Л.1.
Результати дисперсійного аналізу між віковими підгрупами у
кластері не схильних до Інтернет-залежності

	SS	df	MS	SS	df	MS	F	p
Інтернет-залежність	338,05	4	84,51	12181,95	245	49,72	1,70	0,15
Соціальний комфорт	394,14	4	98,53	17492,43	245	71,40	1,38	0,24
Депресії/самотності	286,09	4	71,52	5576,88	245	22,76	3,14	0,02
Знижений самоконтроль	185,92	4	46,48	10299,07	245	42,04	1,11	0,35
Відволікання	208,80	4	52,20	13125,94	245	53,58	0,97	0,42
PIU	584,15	4	146,04	44600,82	245	182,04	0,80	0,52
Ясність Я-концепції	1335,21	4	333,80	17422,89	245	71,11	4,69	0,00
Орієнтація в часі	22,77	4	5,69	735,49	245	3,00	1,90	0,11
Раціональний канал емпатії	5,62	4	1,40	426,80	245	1,74	0,81	0,52
Емоційний канал емпатії	7,72	4	1,93	608,28	245	2,48	0,78	0,54
Інтуїтивний канал емпатії	14,07	4	3,52	765,92	245	3,13	1,12	0,35
Настановлення, що сприяють емпатії	11,99	4	3,00	365,92	245	1,49	2,01	0,09
Проникаюча здатність до емпатії	10,69	4	2,67	379,42	245	1,55	1,73	0,14
Ідентифікація в емпатії	3,99	4	1,00	592,65	245	2,42	0,41	0,80
Рівень емпатії	21,50	4	5,38	6677,12	245	27,25	0,20	0,94
Цілі в житті	251,71	4	62,93	9285,67	245	37,90	1,66	0,16
Процес життя	162,79	4	40,70	5794,82	245	23,65	1,72	0,15
Результат життя	164,18	4	41,04	5093,82	245	20,79	1,97	0,10
Локус контролю –Я	95,71	4	23,93	3626,57	245	14,80	1,62	0,17
Локус контролю –життя	128,18	4	32,05	4334,60	245	17,69	1,81	0,13
Осмисленість життя	2982,92	4	745,73	83497,66	245	340,81	2,19	0,07
Впевненість у собі	6,21	4	1,55	746,23	245	3,05	0,51	0,73
Схвалення себе	8,15	4	2,04	549,04	245	2,24	0,91	0,46
Керування своїм життям	11,44	4	2,86	396,66	245	1,62	1,77	0,14
Уявлення про сприйняття себе іншими	13,85	4	3,46	405,23	245	1,65	2,09	0,08
Розуміння себе	24,65	4	6,16	409,05	245	1,67	3,69	0,01
Інтерес до себе	2,68	4	0,67	451,04	245	1,84	0,36	0,83
Звинувачення себе	1,89	4	0,47	646,95	245	2,64	0,18	0,95
Внутрішня кофліктність	191,00	4	47,75	3501,98	245	14,29	3,34	0,01
САМОПОВАГА	58,23	4	14,56	2033,44	245	8,30	1,75	0,14
АУТОСИМПАТІЯ	20,88	4	5,22	2455,94	245	10,02	0,52	0,72
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	27,29	4	6,82	794,35	245	3,24	2,10	0,08
САМОІНТЕРЕС	9,35	4	2,34	423,05	245	1,73	1,35	0,25
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	72,67	4	18,17	4195,83	245	17,13	1,06	0,38

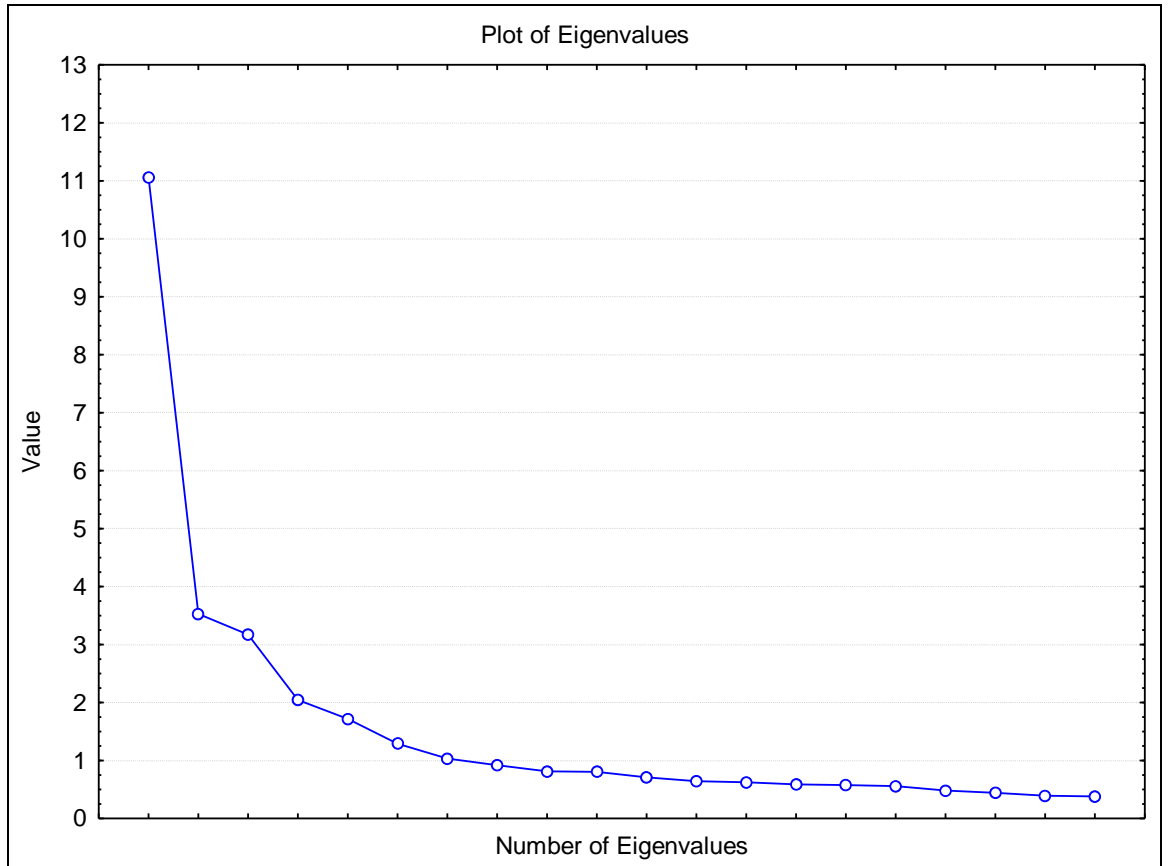
Додаток Л.2.
Результати порівняльного аналізу між відповідними віковими підгрупами у кластерах несхильних та схильних до Інтернет-залежності (рання юність)

	н	з	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std. Dev	Std. Dev.	F-ratio	p
Інтернет-залежність	31,33	58,67	-3,90	7,00	0,01	6,00	3,00	5,57	16,29	8,54	0,05
Соціальний комфорт	24,50	50,67	-2,53	7,00	0,04	6,00	3,00	9,22	23,12	6,28	0,09
Депресії/самотності	11,00	33,00	-5,94	7,00	0,00	6,00	3,00	4,38	6,93	2,50	0,35
Знижений самоконтроль	23,17	51,00	-4,52	7,00	0,00	6,00	3,00	9,52	6,24	2,32	0,66
Відволікання	19,00	41,00	-5,60	7,00	0,00	6,00	3,00	5,69	5,20	1,20	1,00
PIU	77,67	175,67	-6,45	7,00	0,00	6,00	3,00	13,19	34,36	6,79	0,08
Ясність Я-концепції	45,83	23,00	4,03	7,00	0,00	6,00	3,00	8,80	5,57	2,50	0,62
Орієнтація в часі	6,67	5,00	1,29	7,00	0,24	6,00	3,00	1,75	2,00	1,30	0,70
Раціональний канал емпатії	4,00	4,33	-0,29	7,00	0,78	6,00	3,00	1,67	1,53	1,20	1,00
Емоційний канал емпатії	2,50	3,33	-0,73	7,00	0,49	6,00	3,00	1,87	0,58	10,50	0,18
Інтуїтивний канал емпатії	1,83	4,00	-2,26	7,00	0,06	6,00	3,00	1,47	1,00	2,17	0,69
Настановлення, що сприяють емпатії	2,17	3,00	-0,87	7,00	0,41	6,00	3,00	1,47	1,00	2,17	0,69
Проникаюча здатність до емпатії	3,67	2,33	1,58	7,00	0,16	6,00	3,00	1,37	0,58	5,60	0,32
Ідентифікація в емпатії	2,67	3,67	-1,00	7,00	0,35	6,00	3,00	1,63	0,58	8,00	0,23
Рівень емпатії	16,83	20,67	-0,97	7,00	0,36	6,00	3,00	6,52	1,53	18,24	0,11
Цілі в житті	32,33	21,67	2,51	7,00	0,04	6,00	3,00	6,92	2,52	7,56	0,24
Процес життя	29,00	24,33	1,34	7,00	0,22	6,00	3,00	5,62	2,52	4,99	0,35
Результат життя	26,17	20,00	1,47	7,00	0,18	6,00	3,00	6,05	5,57	1,18	1,00
Локус контролю –Я	20,67	16,00	1,37	7,00	0,21	6,00	3,00	5,68	1,00	32,27	0,06
Локус контролю – життя	31,50	28,00	1,27	7,00	0,24	6,00	3,00	4,28	2,65	2,61	0,60
Осмисленість життя	139,67	110,00	1,80	7,00	0,11	6,00	3,00	26,27	13,08	4,04	0,42
Впевненість у собі	6,00	3,67	2,97	7,00	0,02	6,00	3,00	1,10	1,15	1,11	0,80
Схвалення себе	5,67	4,00	1,85	7,00	0,11	6,00	3,00	1,37	1,00	1,87	0,77
Керування своїм життям	3,33	3,00	0,54	7,00	0,61	6,00	3,00	0,82	1,00	1,50	0,62
Уявлення про сприйняття себе іншими	6,33	5,33	0,84	7,00	0,43	6,00	3,00	1,51	2,08	1,91	0,48
Розуміння себе	3,50	2,33	2,14	7,00	0,07	6,00	3,00	0,84	0,58	2,10	0,71
Інтерес до себе	6,00	4,00	2,16	7,00	0,07	6,00	3,00	1,10	1,73	2,50	0,35
Звинувачення себе	2,50	5,33	-1,93	7,00	0,09	6,00	3,00	2,26	1,53	2,19	0,69
Внутрішня конфліктність	4,67	10,33	-2,65	7,00	0,03	6,00	3,00	3,20	2,52	1,62	0,85
САМОПОВАГА	9,50	4,33	3,52	7,00	0,01	6,00	3,00	2,07	2,08	1,01	0,86
АУТОСИМПАТІЯ	11,50	6,67	2,55	7,00	0,04	6,00	3,00	3,02	1,53	3,90	0,43
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	10,00	7,33	1,80	7,00	0,11	6,00	3,00	2,10	2,08	1,02	1,00
САМОІНТЕРЕС	7,00	5,67	1,69	7,00	0,13	6,00	3,00	0,89	1,53	2,92	0,29
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	18,83	11,33	3,42	7,00	0,01	6,00	3,00	3,31	2,52	1,73	0,81

Додаток Л.3.
Результати порівняльного аналізу між відповідними віковими підгрупами у кластерах несхильних та схильних до Інтернет-залежності (пізня юність)

	н	з	t-value	df	p	Valid N	Valid N	Std.D ev.	Std.D ev.	p
Інтернет-залежність	28,78	49,23	-16,59	209,00	0,00	129,00	82,00	6,99	10,93	0,00
Соціальний комфорт	21,56	50,04	-21,32	209,00	0,00	129,00	82,00	6,32	12,95	0,00
Депресії/самотності	11,19	26,05	-21,79	209,00	0,00	129,00	82,00	4,22	5,65	0,00
Знижений самоконтроль	18,30	39,83	-23,71	209,00	0,00	129,00	82,00	4,62	8,53	0,00
Відволікання	19,14	37,26	-17,74	209,00	0,00	129,00	82,00	6,32	8,47	0,00
PIU	70,19	153,17	-31,97	209,00	0,00	129,00	82,00	14,89	22,83	0,00
Ясність Я-концепції	42,16	33,41	7,64	209,00	0,00	129,00	82,00	8,33	7,74	0,47
Орієнтація в часі	6,35	5,02	5,29	209,00	0,00	129,00	82,00	1,69	1,90	0,24
Раціональний канал емпатії	3,22	2,98	1,33	209,00	0,19	129,00	82,00	1,33	1,23	0,44
Емоційний канал емпатії	3,21	2,93	1,32	209,00	0,19	129,00	82,00	1,54	1,46	0,63
Інтуїтивний канал емпатії	2,96	2,95	0,04	209,00	0,97	129,00	82,00	1,61	1,68	0,66
Настановлення, що сприяють емпатії	3,02	2,65	2,17	209,00	0,03	129,00	82,00	1,28	1,07	0,08
Проникаюча здатність до емпатії	2,87	2,59	1,57	209,00	0,12	129,00	82,00	1,31	1,23	0,54
Ідентифікація в емпатії	2,82	2,82	0,02	209,00	0,98	129,00	82,00	1,47	1,43	0,81
Рівень емпатії	18,09	16,90	1,82	209,00	0,07	129,00	82,00	4,78	4,40	0,41
Цілі в житті	30,84	22,57	9,00	209,00	0,00	129,00	82,00	6,21	6,95	0,25
Процес життя	29,19	23,05	8,46	209,00	0,00	129,00	82,00	4,83	5,60	0,14
Результат життя	25,54	18,87	8,99	209,00	0,00	129,00	82,00	4,75	5,98	0,02
Локус контролю –Я	21,04	15,29	10,40	209,00	0,00	129,00	82,00	3,63	4,32	0,08
Локус контролю – життя	29,65	25,29	6,69	209,00	0,00	129,00	82,00	4,60	4,63	0,94
Осмисленість життя	136,26	105,07	10,68	209,00	0,00	129,00	82,00	19,37	22,59	0,12
Впевненість у собі	5,74	3,80	8,02	209,00	0,00	129,00	82,00	1,72	1,69	0,88
Схвалення себе	5,32	4,09	5,92	209,00	0,00	129,00	82,00	1,42	1,56	0,35
Керування своїм життям	4,31	3,55	4,32	209,00	0,00	129,00	82,00	1,27	1,21	0,61
Уявлення про сприйняття себе іншими	6,21	5,18	4,69	209,00	0,00	129,00	82,00	1,32	1,85	0,00
Розуміння себе	2,93	2,59	1,61	209,00	0,11	129,00	82,00	1,51	1,53	0,88
Інтерес до себе	5,88	4,37	7,08	209,00	0,00	129,00	82,00	1,27	1,83	0,00
Звинування себе	4,11	4,27	-0,74	209,00	0,46	129,00	82,00	1,57	1,44	0,40
Внутрішня кофліктність	5,33	8,80	-6,91	209,00	0,00	129,00	82,00	3,66	3,39	0,45
САМОПОВАГА	9,44	6,62	7,05	209,00	0,00	129,00	82,00	2,88	2,75	0,66
АУТОСИМПАТІЯ	9,16	7,37	4,12	209,00	0,00	129,00	82,00	3,04	3,16	0,67
ОЧІКУВАННЯ СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	10,32	8,10	7,13	209,00	0,00	129,00	82,00	1,94	2,57	0,00
САМОІНТЕРЕС	6,30	5,23	5,02	209,00	0,00	129,00	82,00	1,28	1,81	0,00
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	18,10	13,35	7,77	209,00	0,00	129,00	82,00	4,12	4,63	0,24

Додаток П.1.
Графік кам'яного осипу для загальної групи досліджуваних

Додаток П.2.
Матриця факторних навантажень для загальної групи
досліджуваних

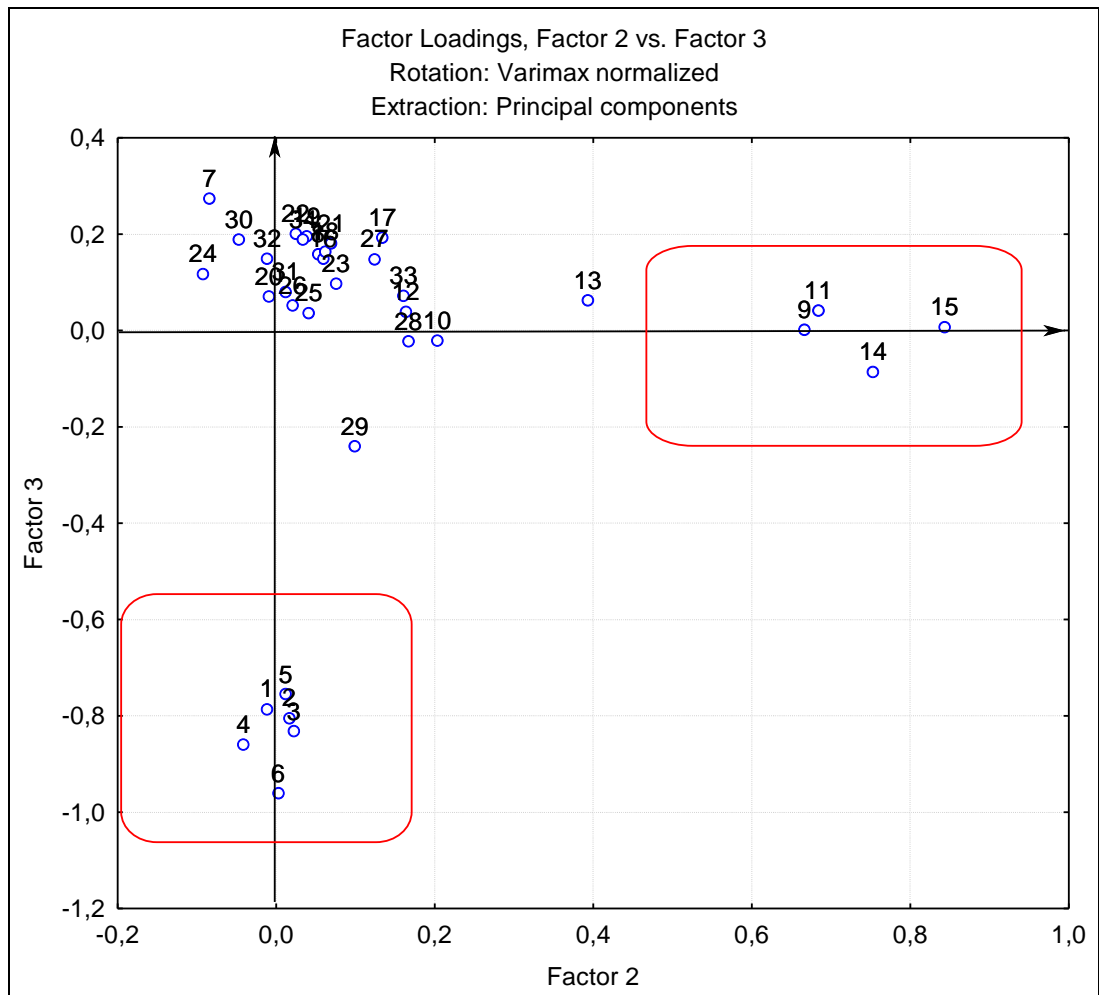
	Factor Loadings (Varimax normalized) (syri_baly.sta) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,700000)						
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6	Factor 7
Інтернет-залежність	-0,128	-0,012	-0,786	-0,138	-0,113	-0,037	0,002
Соціальний комфорт	-0,061	0,016	-0,805	-0,119	-0,113	-0,080	-0,112
Депресії/самотності	-0,104	0,022	-0,832	-0,150	-0,009	-0,029	-0,044
Знижений самоконтроль	-0,086	-0,041	-0,859	-0,151	-0,112	-0,058	0,071
Відволікання	-0,208	0,012	-0,755	-0,158	-0,031	-0,019	0,070
PIU	-0,131	0,003	-0,961	-0,168	-0,088	-0,060	-0,012
Ясність Я-концепції	0,587	-0,084	0,274	0,331	0,010	0,156	-0,029
Орієнтація в часі	0,424	0,053	0,159	0,477	0,105	-0,013	-0,134
Раціональний канал емпатії	-0,103	0,667	0,001	0,090	0,149	-0,038	-0,039
Емоційний канал емпатії	-0,103	0,203	-0,021	-0,021	0,113	-0,136	0,756
Інтуїтивний канал емпатії	-0,165	0,684	0,041	0,003	-0,060	0,008	0,102
Настановлення, що сприяють емпатії	0,044	0,163	0,039	0,102	0,015	-0,009	0,791
Проникаюча здатність до емпатії	0,442	0,393	0,062	-0,035	0,083	0,005	0,120
Ідентифікація в емпатії	0,137	0,753	-0,087	0,116	0,063	-0,038	0,104
Рівень емпатії	0,051	0,843	0,007	0,069	0,098	-0,062	0,513
Цілі в житті	0,215	0,059	0,149	0,811	0,138	0,091	0,096
Процес життя	0,089	0,134	0,193	0,749	0,180	0,076	0,010
Результат життя	0,265	0,062	0,164	0,779	0,181	0,144	0,001
Локус контролю –Я	0,163	0,038	0,195	0,850	0,132	0,046	0,016
Локус контролю –життя	0,064	-0,009	0,070	0,786	0,170	0,079	0,050
Осмисленість життя	0,193	0,070	0,181	0,929	0,187	0,104	0,045
Впевненість у собі	0,406	0,025	0,200	0,445	0,328	0,388	-0,039
Схвалення себе	0,174	0,076	0,097	0,315	0,299	0,600	-0,121
Керування своїм життям	0,622	-0,092	0,117	0,094	0,202	0,034	0,057
Уявлення про сприйняття себе іншими	0,125	0,041	0,037	0,170	0,843	-0,049	-0,002
Розуміння себе	0,738	0,021	0,052	0,183	0,044	0,154	-0,059
Інтерес до себе	0,132	0,124	0,148	0,219	0,755	0,167	0,118
Звинування себе	-0,164	0,167	-0,022	0,043	0,060	-0,814	0,017
Внутрішня конфліктність	-0,662	0,099	-0,240	-0,274	-0,135	-0,343	0,048
САМОПОВАГА	0,753	-0,047	0,188	0,379	0,202	0,252	-0,050
АУТОСИМПАТІЯ	0,212	0,012	0,080	0,220	0,214	0,877	-0,081
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	0,194	-0,011	0,149	0,187	0,851	0,084	0,068
САМОІНТЕРЕС	0,068	0,161	0,072	0,269	0,667	0,180	0,027
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	0,490	0,034	0,188	0,372	0,490	0,487	-0,039
Expl.Var	3,602	2,557	4,719	5,467	3,321	2,576	1,610
Prp.Totl	0,106	0,075	0,139	0,161	0,098	0,076	0,047

Додаток П.3.
Внесок у сумарну дисперсію факторів для загальної групи
досліджуваних

Eigenvalues (syri_baly.sta)				
Extraction: Principal components				
	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	11,062	32,534	11,062	32,534
2	3,530	10,382	14,592	42,916
3	3,173	9,332	17,764	52,248
4	2,045	6,014	19,809	58,262
5	1,719	5,055	21,528	63,317
6	1,291	3,796	22,818	67,113
7	1,034	3,040	23,852	70,153

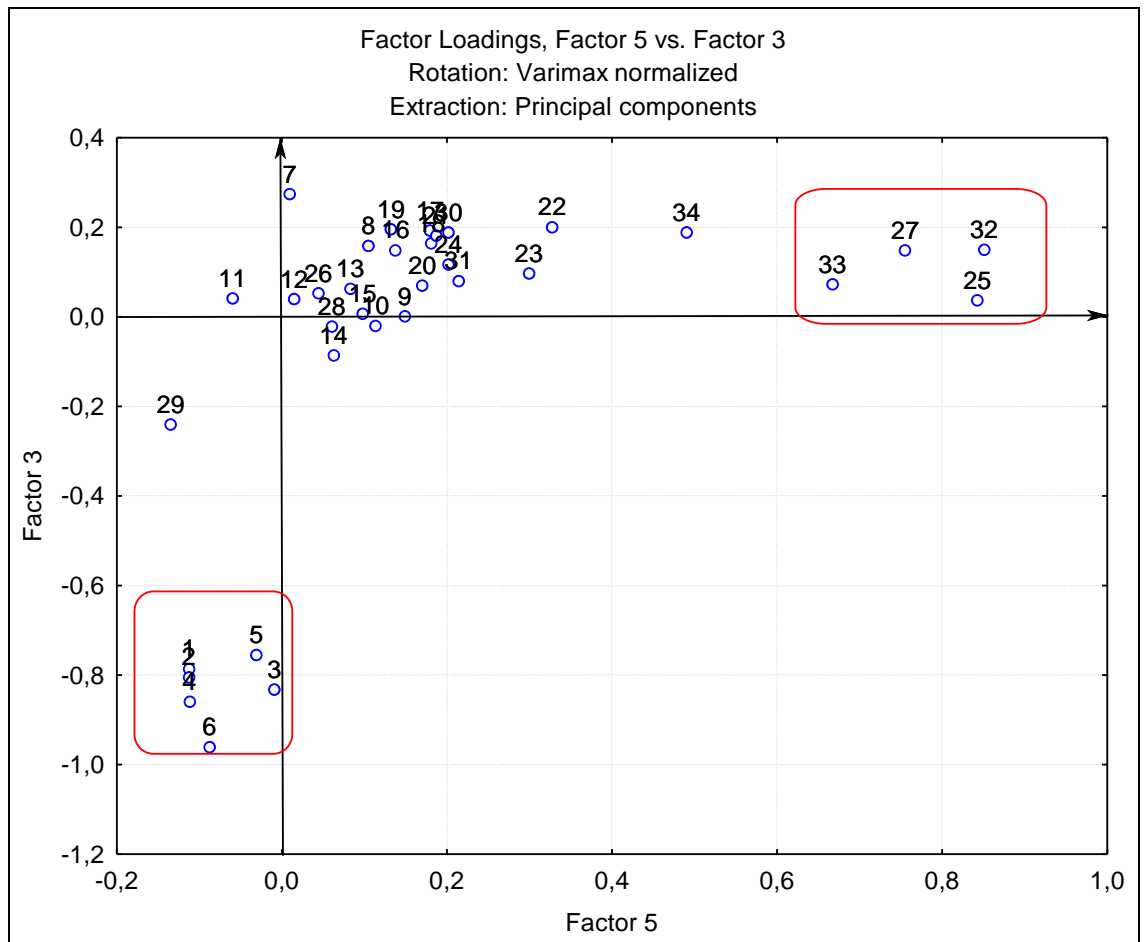
Додаток П.4.
Взаємодія фактору незалежності від Інтернету з фактором 2
«Емпатія в міжособових стосунках»

(1 – Інтернет-залежність, 2 - соціальний комфорт, 3 - депресії/самотності, 4 -знижений самоконтроль, 5 – відволікання, 6 - патологічне використання комп'ютера, 7 -ясність Я-концепції, 8 - орієнтація в часі, 9 - раціональний канал емпатії, 10 - емоційний канал емпатії, 11 - інтуїтивний канал емпатії, 12 - установки, що сприяють емпатії, 13 - проникаюча здатність до емпатії, 14 -ідентифікація в емпатії, 15 - рівень емпатії, 16 - цілі в житті, 17 - процес життя, 18 - результат життя, 19 - локус контролю–Я, 20 -локус контролю –життя, 21 - осмисленість життя, 22 - впевненість у собі, 23 - схвалення себе, 24 - керування своїм життям, 25 -уявлення про сприйняття себе іншими, 26 - розуміння себе, 27 –і нтерес до себе, 28 - звинувачення себе, 29 - внутрішня конфліктність, 30 - самоповага, 31 - аутосимпатія, 32 - очікування позитивного ставлення інших, 33 – самоінтерес, 34 - загальна самооцінка)

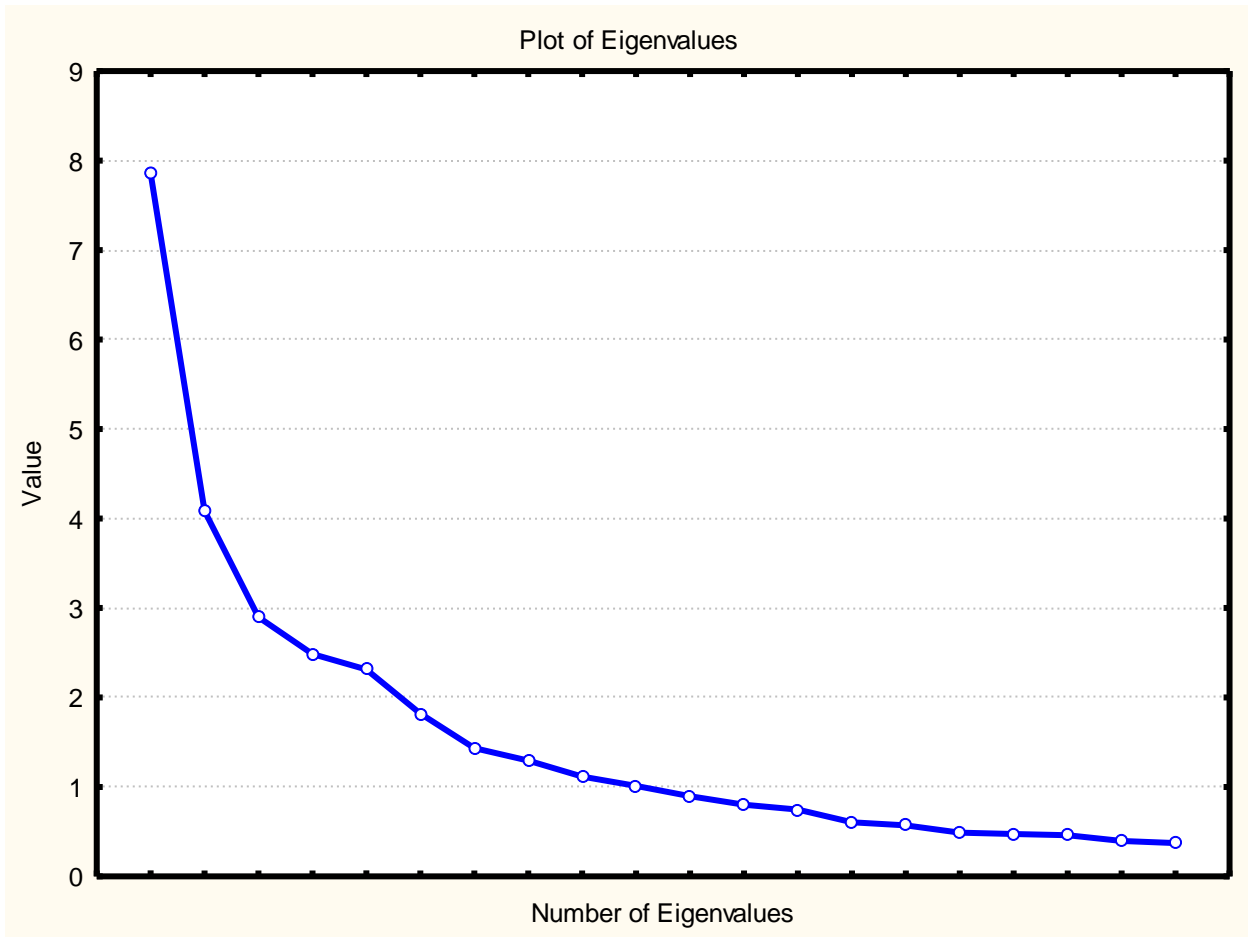

Додаток П.5.
Взаємодія фактору незалежності від Інтернету з фактором 5
«Очікування позитивного ставлення інших»

(1 – Інтернет-залежність, 2 - соціальний комфорт, 3 - депресія/самотності, 4 -знижений самоконтроль, 5 – відволікання, 6 - патологічне використання комп'ютера, 7 -ясність Я-концепції, 8 - орієнтація в часі, 9 - раціональний канал емпатії, 10 - емоційний канал емпатії, 11 - інтуїтивний канал емпатії, 12 - установки, що сприяють емпатії, 13 - проникаюча здатність до емпатії, 14 -ідентифікація в емпатії, 15 - рівень емпатії, 16 - цілі в житті, 17 - процес життя, 18 - результат життя, 19 - локус контролю–Я, 20 -локус контролю –життя, 21 - осмисленість життя, 22 - впевненість у собі, 23 - схвалення себе, 24 - керування своїм життям, 25 -уявлення про сприйняття себе іншими, 26 - розуміння себе, 27 –і нтерес до себе, 28 - звинувачення себе, 29 - внутрішня конфліктність, 30 - самоповага, 31 - аутосимпатія, 32 - очікування позитивного ставлення інших, 33 – самоінтерес, 34 - загальна самооцінка)

Додаток П.6.
Графік кам'яного осипу для групи не схильних до Інтернет-залежності

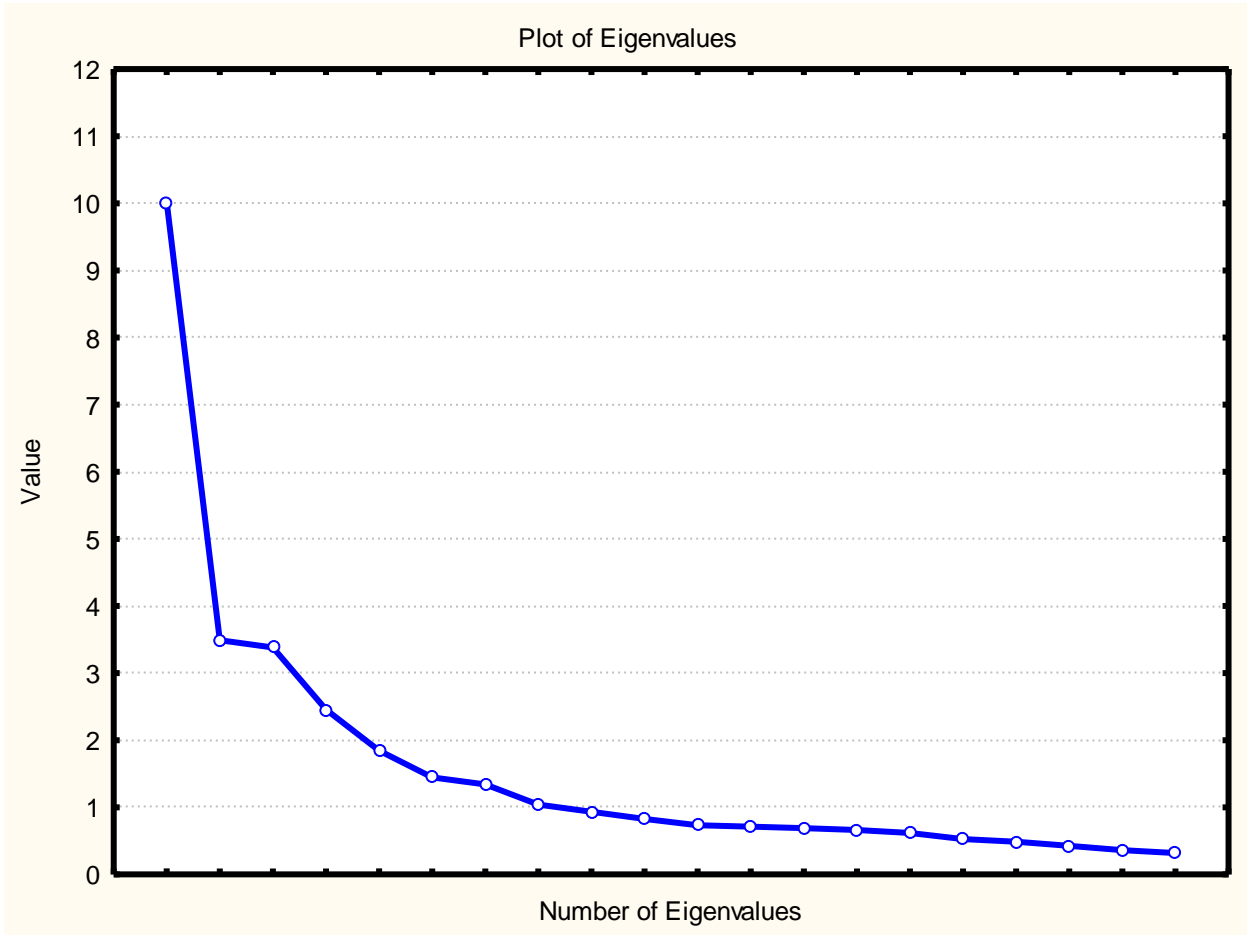
Додаток П.7.
Матриця факторних навантажень для групи не схильних до
Інтернет-залежності

Factor Loadings (Varimax raw) (syri_baly_nezal)							
Extraction: Principal components							
(Marked loadings are > ,700000)							
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6	Factor 7
Інтернет-залежність	0,13	-0,08	0,58	0,01	-0,13	0,03	0,32
Соціальний комфорт	-0,03	-0,01	0,26	-0,02	-0,11	0,02	0,72
Депресії/самотності	0,15	-0,04	0,73	-0,01	0,03	0,13	-0,06
Знижений самоконтроль	0,17	0,03	0,06	0,04	0,18	0,00	0,71
Відволікання	-0,26	0,00	0,79	0,03	-0,04	-0,12	-0,19
PIU	-0,03	0,00	0,83	0,02	0,01	-0,01	0,50
Ясність Я-концепції	0,71	0,33	-0,25	-0,08	-0,15	0,17	0,06
Орієнтація в часі	0,29	0,37	-0,18	0,04	-0,12	0,17	0,15
Рациональний канал емпатії	-0,17	0,12	0,04	0,64	-0,05	0,18	0,29
Емоційний канал емпатії	0,02	-0,05	0,21	0,53	0,43	-0,33	-0,11
Інтуїтивний канал емпатії	-0,34	0,01	0,04	0,58	-0,06	0,05	-0,34
Установки, що сприяють емпатії	0,12	-0,02	-0,21	0,36	0,33	-0,40	0,11
Проникаюча здатність до емпатії	0,57	0,00	-0,15	0,37	-0,13	0,11	-0,07
Ідентифікація в емпатії	0,07	0,21	0,01	0,73	-0,16	0,06	0,10
Рівень емпатії	0,05	0,08	0,00	0,97	0,10	-0,10	-0,03
Цілі в житті	0,22	0,85	-0,03	0,00	0,15	-0,02	0,01
Процес життя	-0,09	0,80	-0,05	0,22	0,04	0,05	0,16
Результат життя	0,28	0,78	0,02	0,09	0,00	0,14	-0,02
Локус контролю –Я	0,23	0,88	-0,02	0,03	0,13	-0,02	0,04
Локус контролю –життя	-0,05	0,77	0,03	-0,02	0,06	0,10	-0,18
Осмысленість життя	0,14	0,97	-0,01	0,07	0,09	0,06	0,00
Впевненість у собі	0,38	0,26	-0,08	0,06	0,16	0,62	0,21
Схвалення себе	0,12	0,09	0,02	0,09	0,10	0,78	0,08
Керування своїм життям	0,53	0,18	0,06	-0,06	0,19	0,14	-0,14
Уявлення про сприйняття себе іншими	0,07	0,11	-0,08	-0,06	0,81	0,06	-0,02
Розуміння себе	0,86	0,13	0,05	-0,03	0,02	0,07	0,01
Інтерес до себе	-0,14	0,33	0,13	0,22	0,66	0,17	0,09
Звинувачення себе	-0,20	0,21	-0,04	0,28	0,05	-0,55	0,24
Внутрішня конфліктність	-0,72	-0,25	0,08	-0,03	-0,01	-0,41	-0,09
САМОПОВАГА	0,80	0,30	-0,02	-0,06	0,07	0,32	0,06
АУТОСИМПАТІЯ	0,17	-0,03	-0,01	-0,09	0,06	0,90	-0,07
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	0,04	0,13	-0,05	-0,01	0,89	0,15	0,01
САМОІНТЕРЕС	0,09	0,32	0,07	0,33	0,36	0,32	0,17
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	0,48	0,26	-0,04	0,03	0,32	0,68	0,04
Expl. Var	3,94	5,25	2,51	3,12	2,69	3,48	1,91
Prp. Totl	0,116	0,155	0,074	0,092	0,079	0,102	0,056

Додаток П.8.
Внесок у сумарну дисперсію факторів для групи не схильних до
Інтернет-залежності

	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	7,859	23,115	7,859	23,115
2	4,084	12,013	11,943	35,127
3	2,899	8,525	14,842	43,652
4	2,485	7,310	17,327	50,963
5	2,313	6,802	19,640	57,765
6	1,820	5,352	21,460	67,117

Додаток П.9.
Графік кам'яного осипу для групи схильних до Інтернет-залежності

Додаток П.10.
Матриця факторних навантажень для групи схильних до Інтернет-залежності

Factor Loadings (Varimax raw) (syri_baly_zal) Extraction: Principal components					
(Marked loadings are > ,700000)					
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
Інтернет-залежність	0,02	-0,06	-0,70	-0,06	-0,08
Соціальний комфорт	0,20	-0,22	-0,73	-0,26	-0,01
Депресії/самотності	-0,20	0,08	-0,74	0,06	0,13
Знижений самоконтроль	-0,13	0,09	-0,74	-0,11	-0,09
Відволікання	-0,40	0,15	-0,42	0,20	-0,15
PIU	-0,12	-0,02	-0,95	-0,09	-0,06
Ясність Я-концепції	0,50	-0,33	0,07	0,07	0,36
Орієнтація в часі	0,50	0,01	0,28	0,26	0,01
Раціональний канал емпатії	-0,01	0,58	0,04	0,12	0,14
Емоційний канал емпатії	-0,14	0,53	0,06	0,20	-0,42
Інтуїтивний канал емпатії	0,26	0,68	-0,04	-0,18	-0,14
Установки, що сприяють емпатії	0,12	0,47	-0,07	-0,02	-0,28
Проникаюча здатність до емпатії	-0,13	0,53	0,20	-0,05	0,17
Ідентифікація в емпатії	0,21	0,56	-0,16	0,13	0,24
Рівень емпатії	0,10	0,97	0,00	0,06	-0,10
Цілі в житті	0,88	0,08	0,09	0,07	0,19
Процес життя	0,76	0,14	0,04	0,28	0,09
Результат життя	0,84	0,13	0,00	0,18	0,20
Локус контролю –Я	0,86	0,05	0,02	0,18	0,11
Локус контролю –життя	0,72	0,07	-0,01	0,22	0,15
Осмисленість життя	0,93	0,11	0,04	0,20	0,18
Впевненість у собі	0,49	0,16	0,26	0,48	0,36
Схвалення себе	0,32	-0,06	-0,20	0,31	0,52
Керування своїм життям	0,26	-0,15	0,05	0,30	0,39
Уявлення про сприйняття себе іншими	0,18	0,04	0,00	0,82	-0,03
Розуміння себе	0,24	0,00	0,37	-0,10	0,53
Інтерес до себе	0,17	0,03	0,10	0,81	0,11
Звинувачення себе	-0,03	-0,08	0,02	0,10	-0,73
Внутрішня кофліктність	-0,43	0,24	-0,19	-0,18	-0,49
САМОПОВАГА	0,52	-0,04	0,27	0,29	0,50
АУТОСИМПАТІЯ	0,32	0,09	0,02	0,22	0,80
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	0,24	0,09	0,11	0,84	0,06
САМОІНТЕРЕС	0,25	-0,03	0,02	0,74	0,03
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	0,45	0,14	0,26	0,57	0,54
Expl. Var	6,53	3,26	3,82	4,08	3,51
Prp. Totl	0,19	0,10	0,11	0,12	0,10

Додаток П.11.
Внесок у сумарну дисперсію факторів для групи схильних до
Інтернет-залежності

Eigenvalues (syri_baly_zal)				
Extraction: Principal components				
	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	5,35	25,50	5,35	25,50
2	2,61	12,41	7,96	37,90
3	2,43	11,58	10,39	49,49
4	1,56	7,42	11,95	56,91
5	1,48	7,02	13,43	63,93

Додаток П.12.
**Кореляція між стандартизованими значеннями латентних фактів
та шкалами Інтернет-залежності**

	Інтернет-залежність	Соціальний комфорт	Депресії/самотності	Знижений самоконтроль	Відволікання
fact1	-,1284	-,0613	-,1042	-,0862	-,2076
	p≤,002	p≤,132	p≤,010	p≤,034	p≤,000
fact2	-,0119	,0164	,0224	-,0412	,0122
	p≤,771	p≤,687	p≤,583	p≤,312	p≤,765
fact3	-,7860	-,8049	-,8318	-,8593	-,7553
	p≤0,00	p≤0,00	p≤0,00	p≤0,00	p≤0,00
fact4	-,1379	-,1190	-,1498	-,1511	-,1578
	p≤,001	p≤,003	p≤,000	p≤,000	p≤,000
fact5	-,1127	-,1127	-,0087	-,1119	-,0307
	p≤,006	p≤,006	p≤,830	p≤,006	p≤,451
fact6	-,0373	-,0800	-,0294	-,0579	-,0186
	p≤,361	p≤,049	p≤,470	p≤,156	p≤,649
fact7	,0019	-,1119	-,0436	,0713	,0699
	p≤,963	p≤,006	p≤,285	p≤,080	p≤,086

Додаток С.1.
Дискримінаційний аналіз без врахування шкал Інтернет-залежності

Rows: Observed classifications				
Columns: Predicted classifications				
	Percent	в	н	с
в	28,72340	27	0	67
н	10,11236	0	9	80
с	94,53682	19	4	398
Total	71,85430	46	13	545

Step 16, N of vars in model: 16; Grouping: NewVar (3 grps)						
Wilks' Lambda: ,72964 approx. F (32,1172)=6,2518 p≤0,0000						
	Wilks'	Partial	F- remove	p- level	Toler.	1- Toler.
Ясність Я-концепції	0,766	0,953	14,491	0,000	0,591	0,409
Осмисленість життя	0,730	1,000	0,072	0,931	0,193	0,807
Інтерес до себе	0,741	0,984	4,721	0,009	0,424	0,576
Розуміння себе	0,745	0,979	6,256	0,002	0,623	0,377
Раціональний канал емпатії	0,731	0,999	0,382	0,683	0,615	0,385
Впевненість у собі	0,740	0,986	4,206	0,015	0,463	0,537
САМОІНТЕРЕС	0,735	0,993	2,054	0,129	0,448	0,552
стать	0,733	0,995	1,456	0,234	0,802	0,198
Ідентифікація в емпатії	0,739	0,988	3,562	0,029	0,488	0,512
Рівень емпатії	0,735	0,993	2,147	0,118	0,241	0,759
Інтуїтивний канал емпатії	0,735	0,992	2,342	0,097	0,519	0,481
Місце проживання	0,734	0,994	1,761	0,173	0,970	0,030
АУТОСИМПАТІЯ	0,736	0,992	2,484	0,084	0,552	0,448
Внутрішня конфліктність	0,735	0,993	2,143	0,118	0,436	0,564
професія	0,733	0,995	1,444	0,237	0,979	0,021
Локус контролю –Я	0,732	0,996	1,087	0,338	0,225	0,775

Додаток С.2.
Дискримінаційний аналіз із врахуванням шкал Інтернет-залежності

Rows: Observed classifications				
Columns: Predicted classifications				
	Percent	в	н	с
в	77,65958	73	0	21
н	84,26966	0	75	14
с	95,01188	11	10	400
Total	90,72848	84	85	435

Step 15, N of vars in model: 15; Grouping: NewVar (3 grps)						
Wilks' Lambda: ,26979 approx. F (30,1174)=36,208 p<0,0000						
	Wilks'	Partial	F- remove	p- level	Toler.	1- Toler.
Патологічне використання Інтернету	0,285	0,945	17,038	0,000	0,176	0,824
Інтернет-залежність	0,342	0,789	78,259	0,000	0,816	0,184
Знижений самоконтроль	0,279	0,967	10,136	0,000	0,380	0,620
Соціальний комфорт	0,273	0,988	3,547	0,029	0,337	0,663
Настановлення, що сприяють емпатії	0,272	0,992	2,364	0,095	0,942	0,058
Розуміння себе	0,274	0,985	4,345	0,013	0,725	0,275
САМОІНТЕРЕС	0,272	0,993	1,951	0,143	0,451	0,549
Ясність Я-концепції	0,274	0,986	4,186	0,016	0,683	0,317
професія	0,274	0,986	4,226	0,015	0,937	0,063
Орієнтація в часі	0,273	0,988	3,473	0,032	0,700	0,300
Місце виходу в інтернет	0,272	0,990	2,934	0,054	0,934	0,066
Раціональний канал емпатії	0,272	0,992	2,382	0,093	0,926	0,074
Локус контролю –Я	0,271	0,995	1,522	0,219	0,720	0,280
Інтерес до себе	0,271	0,995	1,435	0,239	0,446	0,554
Керування своїм життям	0,271	0,996	1,210	0,299	0,832	0,168

Додаток Т.1.
Регресійний аналіз для шкал для шкал Інтернет-залежність та
знижений самоконтроль

Regression Summary for Dependent Variable: Інтернет-залежність (syri_baly)						
R= ,45473281 R ² = ,20678193 Adjusted R ² = ,19067598						
F(12,591)=12,839 p≤0,0000 Std.Error of estimate: 9,5927						
	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(591)	p-level
Intercept			56,604	3,992	14,181	0,000
САМОПОВАГА	-0,210	0,068	-0,706	0,230	-3,073	0,002
Ясність Я-концепції	-0,144	0,049	-0,163	0,056	-2,917	0,004
Локус контролю –Я	-0,070	0,055	-0,162	0,127	-1,276	0,202
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	-0,237	0,077	-1,175	0,382	-3,072	0,002
Розуміння себе	0,141	0,052	1,044	0,387	2,695	0,007
Уявлення про сприйняття себе іншими	0,172	0,073	1,250	0,529	2,364	0,018
Внутрішня конфліктність	0,121	0,060	0,319	0,158	2,023	0,044
Інтуїтивний канал емпатії	-0,056	0,048	-0,346	0,302	-1,147	0,252
Ідентифікація в емпатії	0,158	0,052	1,110	0,365	3,043	0,024
Рівень емпатії	-0,094	0,063	-0,200	0,134	-1,498	0,135
Звинувачення себе	-0,068	0,042	-0,466	0,284	-1,639	0,102
Процес життя	-0,053	0,051	-0,100	0,096	-1,044	0,297

Regression Summary for Dependent Variable: Знижений самоконтроль (syri_baly)						
R= ,48734744 R ² = ,23750753 Adjusted R ² = ,22202545						
F(12,591)=15,341 p≤0,0000 Std.Error of estimate: 9,0372						
	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(591)	p-level
Intercept			44,253	3,978	11,123	0,000
Внутрішня конфліктність	0,176	0,058	0,445	0,147	3,020	0,003
Локус контролю –Я	-0,168	0,060	-0,374	0,134	-2,801	0,005
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	-0,236	0,078	-1,124	0,372	-3,020	0,003
Ясність Я-концепції	-0,135	0,048	-0,147	0,052	-2,821	0,005
Уявлення про сприйняття себе іншими	0,193	0,072	1,341	0,501	2,677	0,008
Інтуїтивний канал емпатії	-0,121	0,040	-0,728	0,238	-3,052	0,002
Ідентифікація в емпатії	0,135	0,041	0,913	0,275	3,324	0,094
Локус контролю –життя	0,111	0,050	0,232	0,105	2,203	0,028
Процес життя	-0,103	0,051	-0,187	0,092	-2,044	0,041
Звинувачення себе	-0,110	0,044	-0,721	0,291	-2,482	0,013
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	-0,137	0,073	-0,297	0,158	-1,885	0,060
Розуміння себе	0,083	0,047	0,587	0,334	1,757	0,079

Додаток Т.2.
**Регресійний аналіз для шкал соціального комфорту,
самотності/депресія та відволікання**

Regression Summary for Dependent Variable: Соціальний комфорт (syri_baly)						
R= ,44854034 R ² = ,20118844 Adjusted R ² = ,18358751						
F(13,590)=11,431 p≤0,0000 Std.Error of estimate: 12,429						
	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(590)	p-level
Intercept			49,736	5,104	9,744	0,000
Впевненість у собі	-0,231	0,055	-1,668	0,396	-4,209	0,000
Внутрішня конфліктність	0,178	0,059	0,605	0,199	3,039	0,002
Емоційний канал емпатії	-0,039	0,052	-0,345	0,466	-0,741	0,459
Ідентифікація в емпатії	0,224	0,058	2,037	0,524	3,891	0,011
Процес життя	-0,059	0,046	-0,143	0,111	-1,287	0,199
Ясність Я-концепції	-0,112	0,049	-0,163	0,072	-2,271	0,024
Рівень емпатії	-0,199	0,079	-0,547	0,218	-2,507	0,012
Розуміння себе	0,091	0,047	0,870	0,447	1,946	0,052
АУТОСИМПАТІЯ	0,086	0,050	0,367	0,213	1,725	0,085
Інтерес до себе	-0,130	0,058	-1,165	0,519	-2,242	0,025
Проникаюча здатність до емпатії	0,068	0,047	0,726	0,497	1,460	0,145
САМОІНТЕРЕС	0,083	0,056	0,764	0,514	1,485	0,138
Орієнтація в часі	-0,065	0,046	-0,479	0,337	-1,419	0,156

Regression Summary for Dependent Variable: Депресія/самотності (syri_baly)						
R= ,46983727 R ² = ,22074706 Adjusted R ² = ,20626770						
F(11,592)=15,246 p≤0,0000 Std.Error of estimate: 6,6153						
	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(592)	p-level
Intercept			33,112	2,739	12,088	0,000
Ясність Я-концепції	-0,216	0,048	-0,170	0,038	-4,485	0,000
Процес життя	-0,194	0,043	-0,255	0,057	-4,483	0,000
Ідентифікація в емпатії	0,148	0,041	0,726	0,202	3,603	0,034
Інтерес до себе	-0,060	0,055	-0,290	0,266	-1,089	0,277
Уявлення про сприйняття себе іншими	-0,315	0,075	-1,589	0,376	-0,224	0,000
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ	-0,222	0,088	-0,765	0,303	-2,526	0,012
Інтуїтивний канал емпатії	-0,092	0,040	-0,400	0,175	-2,283	0,023
Звинувачення себе	-0,117	0,045	-0,555	0,213	-2,612	0,092
ЗАГАЛЬНА САМООЦІНКА	-0,152	0,074	-0,239	0,117	-2,044	0,041
Схвалення себе	0,095	0,046	0,455	0,220	2,068	0,039
Внутрішня конфліктність	0,075	0,056	0,138	0,104	1,334	0,183

Додаток Т.3.
Регресійний аналіз для шкали відволікання

Regression Summary for Dependent Variable: Відволікання (syri_baly)						
R= ,49595173 R ² = ,24596812 Adjusted R ² = ,22804546						
F(14,589)=13,724 p<0,0000 Std.Error of estimate: 8,9185						
	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	t(589)	p-level
Intercept			48,218	2,844	16,952	0,000
Ясність Я-концепції	-0,269	0,046	-0,290	0,049	-5,883	0,000
Локус контролю –Я	-0,125	0,060	-0,276	0,133	-2,069	0,039
САМОПОВАГА	-0,164	0,065	-0,526	0,207	-2,541	0,011
Орієнтація в часі	-0,088	0,044	-0,479	0,242	-1,981	0,048
Розуміння себе	0,076	0,051	0,537	0,356	1,507	0,132
Ідентифікація в емпатії	0,112	0,041	0,748	0,272	2,751	0,061
Інтуїтивний канал емпатії	-0,103	0,040	-0,613	0,238	-2,571	0,010
Локус контролю –життя	0,084	0,050	0,175	0,104	1,676	0,094
ОЧІКУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ІНШИХ	-0,209	0,074	-0,987	0,348	-2,834	0,005
Уявлення про сприйняття себе іншими	0,144	0,069	0,992	0,478	2,073	0,039
Емоційний канал емпатії	0,085	0,040	0,559	0,262	2,131	0,034
АУТОСИМПАТІЯ	0,070	0,043	0,222	0,135	1,641	0,101
Настановлення, що сприяють емпатії	-0,050	0,039	-0,420	0,328	-1,280	0,201
Процес життя	-0,054	0,051	-0,096	0,091	-1,052	0,293

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. Введение в интерпретативную социологию : пер. с нем. / Х. Абельс / под общ. ред. Н. А. Головина и В. В. Козловского. – СПб. : Алетейя, 2000. – 272 с.
2. Авдеева Н.Н. Становление образа себя у детей первых трех лет жизни / Н.Н Авдеева // Вопросы психологии. – 1996. – № 4. – С. 5–14.
3. Аксенова Н. М. Статус эго-идентичности как критерий личностного развития студента [Электронный ресурс] / Н. М. Аксенова, А. В. Серый // – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://spf.kemsu.ru/portal/psy2004/1.24.htm>.
4. Андреев А.С. Интернет-адикция как форма зависимого поведения / А.С. Андреев, А.В. Анцыборов. – [Электронный ресурс] / А.С. Андреев // – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.narcom.ru/cabinet/online.html>
5. Андреева Г.М. Психология социального познания : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288с.
6. Антонова Н.В. Личностная идентичность современного педагога и особенности его общения / Н.В. Антонова // Вопросы психологи. – 1997. – № 6. – С. 23–30.
7. Антонова Н.В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н.В. Антонова // Вопросы психологи. – 1996. – № 1. – С. 131–143.
8. Арестова О. Н. Исследование половых различий при работе с интернетом на примере российских пользователей . – [Электронный ресурс] / О. Н. Арестова, А. Е. Войскунский.// – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.relarn.ru:8082/human/woman.txt>.
9. Арестова О. Н. Мотивация пользователей Интернета / [Электронный ресурс] / О. Н. Арестова, Л. Н. Бабанин, А. Е.

- Войскунский. – [Цит. 2001, 5 січня]. – Режим доступу : <http://www.relarn.ru:8082/human/motivation.txt>
10. Арестова О. Н. Социальная и демографическая динамика сообщества пользователей компьютерных сетей [Электронный ресурс] / О. Н. Арестова, Л. Н. Бабанин, А. Е. Войскунский. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.relarn.ru:8082/human/dynamics.txt>
 11. Арестова О.Н. Мотивация пользователей интернета [Электронный ресурс] / О. Н. Арестова, Л. Н. Бабанин, А. Е. Войскунский. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.relarn.ru/human/motivation.txt>
 12. Асмолов А. Г. Психологическая модель Интернет-зависимости личности / А. Г. Асмолов // Мир психологии. – 2004. – № 1. – С. 179–192.
 13. Астафьев В.А. Индивидуально-психологические особенности пользователей сети Интернет [Электронный ресурс] /В.А. Астафьев. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/astaf3.htm>.
 14. Астахова Н. В. Девиантное поведение в сети Internet [Электронный ресурс] / Н. В.Астахова. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://lib.socio.msu.ru/l/library>.
 15. Бабаев Ю.Б. Психологические последствия информатизации / Ю.Б. Бабаев, А.Е. Войскунский // Психологический журнал. – Т. 19. – 1998. – №1. – С. 88–100.
 16. Бабаева Ю.Д. Диалог с ЭВМ: психологические аспекты / Ю.Д. Бабаева // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 25–34.
 17. Белинская Е. П. Интернет и идентификационные структуры личности / [Электронный ресурс] / Е.П. Белинская. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.by.ru/texts/bel4.htm>.
 18. Белинская Е. П. Человек в информационном мире/ Е. П. Белинская. – [Электронный ресурс] / Е.П. Белинская. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.by.ru/texts/bel3.htm>.

- 19.Белинская Е.П. Временные аспекты Я-концепции и идентичности / Е.П. Белинская // Мир психологии. – 1999. – № 3. – С. 40–46.
- 20.Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
- 21.Березин С. В. Психология ранней наркомании / С. В.Березин, К. С. Лисецкий. – Москва ; Самара : Изд-воСамарский университет, 2000. – 43с.
- 22.Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание : пер. с англ. / Р. Бернс. – М. : «Прогресс», 1986. – С.30–66.
- 23.Білоус І. М. Особливості політичної соціалізації молоді у просторі Інтернету / І. М. Білоус // Наук. студ. із соц. та політ. Психології : зб. ст. – К. : Міленіум, 2008. – Вип. 20(23). – С. 87–97.
- 24.Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В.В Бойко. – М. 1996. – 472 с.
- 25.Бондаренко С. В. Виртуальные сетевые сообщества девиантного поведения / С. В. Бондаренко // Профилактика девиантного поведения молодёжи Дона и Юга России; под ред. Ю. Г. Волкова. – Ростов-на-Дону: СКНЦ ВШ, 2003. – С. 54–88.
- 26.Бондаренко С.В. Модель социализации пользователей в киберпространстве [Электронный ресурс] / С.В. Бондаренко. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/bondarenko7.htm>
- 27.Бурова В.А. Социально-психологические аспекты Интернет-зависимости [Электронный ресурс] / В.А. Бурова. – [Цит. 2010, 6 червня]. – Режим доступу :
http://library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106583118&archive=1129709116&start_from=&ucat=15&.
- 28.Буякас Т. О проблемах становления чувства самоидентичности у студентов-психологов / Т. Буякас // Вестн. Моск. унта: Сер. 14: Психология. – 2000. – № 1. – С. 56–62.

29. Венедиктова А. В. Исследование интернет-аддикции и ее социально-психологической значимости в студенческих группах / А. В. Венедиктова // Психологическая наука и образование. – 2007. – №5. – С. 228–236.
30. Верлока В. Е. Ідентичність особистості: етико-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Етика» / В. Е. Верлока. – К., 2006. – 20 с.
31. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы зависимости от интернета / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – №1. – С. 90–101.
32. Войскунский А. Е. Опыт изучения хакерской деятельности [Электронный ресурс] / А. Е. Войскунский, О. В. Смылова. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://tolerance.mubiu.ru/base/voiskynsky.htm>.
33. Войскунский А.Е. Зависимость от Интернета: актуальная проблема. Конференция на портале «Аудиториум». «Социальные и психологические последствия применения информационных технологий». Секция 6. Интернет-зависимость: домыслы и правда [Электронный ресурс] / А.Е. Войскунский. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://psynet.carfax.ru/texts/voysk8.htm>.
34. Войскунский А.Е. Исследования Интернета в психологи [Электронный ресурс] / А.Е. Войскунский. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://psynet.carfax.ru/texts/voysk1.htm>.
35. Войскунский А.Е. Психологические исследования феномена интернет-аддикции [Электронный ресурс] / А.Е. Войскунский. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://psynet.carfax.ru/texts/voysk4.htm>.
36. Войскунский А.Е. Феномен зависимости от Интернета / А.Е. Войскунский // Гуманитарные исследования в Интернете /Под ред. А.Е. Войскунского. – М., «Можайск-Терра», 2000. – С.11–40.

37. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1988. – №2. – С. 19–26.
38. Гнатенко П.И. Идентичность: философский и психологический анализ / П.И. Гнатенко, В.Н. Павленко. – К.: 1999. – 465 с.
39. Гордеева А.В. Исследование персонификации компьютера / А.В. Гордеева // Вісник Харківського університету. Сер. психологія. – Х., 1999. – № 439'99. – Ч.4. – С. 16–18.
40. Гофман Э. Стигма: Заметки об управлении испорченной идентичностью [Электронный ресурс] / Э. Гофман. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.sociology.ru/forum/ogl3-4-2000.html>.
41. Гоффман Э. Представление себя другим / Э. Гоффман // Современная зарубежная социальная психология. Тексты / под. ред. Г.М. Андреевой, Н.Н. Богомоловой, Л.А. Петровской. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 188–196.
42. Губенко Э.В. Психологические аспекты интернет-аддикции: Интернет-аддикция и трудности межличностного общения [Электронный ресурс] / Э.В. Губенко. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/gubenko.htm>.
43. Гуменюк О. Структурно-функціональні взаємовідношення складових Я-концепції людини / О. Гуменюк // Соціальна психологія. – 2005. – №5. – С.66–75.
44. Джемс У. Психология / У.Джемс ; под ред. Л.А.Петровской. – М., Педагогика, 1991. – 368 с.
45. Довгань О. Специфіка кризи особистості у юнацькому віці / О. Довгань // Психологія і суспільство. – 2004. – №2. – С.144–150.
46. Долныкова А. А., Чудова Н. В. Психологические особенности суперпрограммистов // Психол. журн. – 1997. – Т. 18(1). – С. 113–121.

- 47.Егоров А. Особенности личности подростков с интернет-зависимостью/ А. Егоров, Н. Кузнецова, Е. Петрова // Вопросы психического здоровья детей и подростков. – 2005. – Т. 5. – № 2. – С. 20–27.
- 48.Ениколопов С. Н. Специфика агрессии в интернет-среде / С. Н. Ениколопов, Ю. М. Кузнецова, Н. П. Цибульский // Психологический журнал. – 2006. – Т 27.– № 6.– С. 65–73.
- 49.Жарко А.С. Идентичность: новый метод понимания психологии юношеского возраста // Методологические проблемы современной психологии: иллюзии и реальность : материалы Сибирского психологического форума, (Томск, 16-18 сентября 2004 г.). – Томск : ТГУ, 2004. – С. 134–137.
- 50.Жичкина А. Е. Взаимосвязь идентичности и поведения в Интернете пользователей юношеского возраста : автореф. дисс. канд. психол. наук : спец. 19.00.05. «Социальная психология» / А. Е. Жичкина – М., 2001. – 24 с.
- 51.Жичкина А. Е. Стратегии самопрезентации в Интернет и их связь с реальной идентичностью [Электронный ресурс] / А. Е. Жичкина, Е. П. Белинская. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://psynet.carfax.ru/texts/bel6.htm>.
- 52.Жичкина А.Е. О возможностях психологических исследований в сети Интернет / А.Е. Жичкина // Психологический Журнал. – 2000. – Т. 21. – № 2. – С. 75–78.
- 53.Жичкина А.Е. Особенности социальной перцепции в Интернете/ А.Е. Жичкина // Мир психологи. – 1999.– №3. – С. 72–80.
- 54.Жичкина А.Е. Социально-психологические аспекты общения в Интернете [Электронный ресурс] / А. Е. Жичкина. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : Режим доступа: <http://psynet.carfax.ru/texts/zhichkina1.htm>.
- 55.Жичкина А.Е. Стратегии самопрезентации в Интернет и их связь с реальной идентичностью [Электронный ресурс] / А.Е. Жичкина,

- Е.П. Белинская. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/bel6.htm>.
56. Заковоротная М.В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты / М.В. Заковоротная. – Ростов-на-Дону : Изд-во СКНЦ ВШ. – 1999. – 200 с.
57. Зелінська Т. Інфантильні залежності амбівалентної особистості / Т. Зелінська // Психологія і суспільство. – 2005. – №1. – С. 27–38.
58. Зорина Н.В. Личностные особенности пользователей Интернет, психологические аспекты общения в виртуальном социуме / Н.В. Зорина // Методологические проблемы современной психологии: иллюзии и реальность : материалы Сибирского психологического форума 16-18 сентября 2004г. – Томск: ТГУ, 2004. – С. 138–143.
59. Зубенко А. С. Взаємодія особистісної та соціальної ідентичності (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 / А.С. Зубенко. – Х., 2005. – 20 с.
60. Зубенко А.С. Особистісна ідентичність як філософська проблема і результат світоглядних та соціальних трансформацій / А.С. Зубенко // Науковий вісник. – Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Серія: Філософія.. – Х., 2004. – Вип. 16. – С. 31–36.
61. Ічанська О.М. Становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці. автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. М. Ічанська. – К., 2002. – 19 с.
62. Ічанська О.М. Дослідження особливостей ідентифікації з власним “Я” як когнітивного компонента особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці / О.М. Ічанська // Проблеми загальної та вікової психології: Збірник наукових праць. – К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України. – 2001. – Т.3, Ч.5. – С. 57–63.

- 63.Иванова И.Л. Идентичность и толерантность: соотношение этнических и профессиональных стереотипов / И.Л. Иванова // Вопросы психологи. – 2004. – № 6. – С. 54–63.
- 64.Иванова И.Л. Социальная идентичность в различных социокультурных условиях/ И.Л. Иванова // Вопросы психологии. – 2004.– № 4. – С. 65–75.
- 65.Иванова И.Л. Структура социальной идентичности личности: проблема анализа / И.Л. Иванова // Психологический журнал. – 2004. – №1. – 52–61.
- 66.Калина Н.Ф. Вопросник САМОАЛ. Адаптация «Самоактуализационного теста» / Н.Ф. Калина, А.В. Лазукин // Журнал практического психолога. – 1998. – № 1. – С. 14–22.
- 67.Карабин Т.В. Особливості комунікативної культури у середовищі мережі Інтернет/ Т.В. Карабин // Актуальні проблеми психології. Т.1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2002. – Ч.7. – С. 88–95.
- 68.Карабин Т.В. Причини виникнення психологічної залежності у молоді від спілкування у віртуальному середовищі комп'ютерних мереж/ Т.В. Карабин // Актуальні проблеми психології. Т.1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2002, Ч.8. – С. 68–74.
- 69.Карабин Т.В. Вплив особливостей спілкування в мережі “Internet” на процес соціалізації студентської молоді: автореф.дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.05. «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Т. В. Карабин. – К., 2005. – С. 20.
- 70.Карабин Т.В. Особливості міжособистісного спілкування в мережі «Internet» / Т.В. Карабин // Актуальні проблеми психології. Т.1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія.

- К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2002, Ч.5. – С. 41–47.
71. Кернберг О.Ф. Агрессия при расстройствах личности и перверсиях / О.Ф. Кернберг ; пер. с англ. М.И. Завалова. – М. : Независимая фирма «Класс», 1998. – 368 с.
72. Кернберг О.Ф. Отношения любви: норма и патология / О.Ф. Кернберг; пер. с англ. М.Н. Георгиевой. — М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 256 с.
73. Кернберг О.Ф. Тяжелые личностные расстройства. Стратегии психотерапии / О.Ф. Кернберг ; пер. с англ. М.И. Завалова. – М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 464 с.
74. Кленова Ю. Экспериментальное исследование взаимосвязи интроверсии и коммуникативной настановленности с Интернет – зависимостью [Электронный ресурс] / Ю. Кленова. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : http://flogiston.ru/articles/netpsy/ia_klenova.
75. Ключек Л.В. Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л.В. Ключек. – К., 2005. – 20 с.
76. Ключек Л.В. Онтогенетичний аналіз процесів ідентифікації і відособлення / Л. В. Ключек // Психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2002. – Вип. 17. – С.74–78.
77. Ключек Л.В. Проблеми ідентифікації і відособлення в психології / Л.В. Ключек // Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова / укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко, О.П.Симоненко. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003.– Випуск 5.– С.158–160.
78. Князева А.П. Психологическая инвалидизация или личностная идентичность инвалида [Электронный ресурс] / А.П. Князева А.П., Е.Н.

- Коренева. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : http://www.yspu.yar.ru/vestnik/pedagoka_i_psichologiy/
- 79.Кольшко А.М. Психология самоотношения : учеб. пособие / А.М.Кольшко. – Гродно : ГрГУ, 2004. – 102 с.
- 80.Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Изд. Политической литературы, 1984. – 335 с.
- 81.Кон И. С. Постоянство и изменчивость личности / И.С. Кон // Психологический журнал. – Т.8. – № 4. – 1987. – С. 126–137.
- 82.Кончаловская М.М. Формирование личностной идентичности у детей при переходе от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту [Электронный ресурс] / М.М. Кончаловская. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.childpsy.ru/index.php/view/articles/?option=all&list=yes>.
- 83.Коростелина К.В. Ідентичність як система: структура і смисловий зміст елементів/ К.В. Коростелина // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка.– 2001. – Т. III. – Ч. 7. – С. 118–124.
- 84.Котляров А.В. Другие наркотики или Номо Addictus: Человек зависимый / А.В. Котляров. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2006. – С. 480.
- 85.Кохут Х. Восстановление самости : пер.с. англ / Х. Когут. – М. : «Когито-Центр», 2002. – 316 с.
- 86.Крылова Н.В. Идентичность наркотизирующихся подростков [Электронный ресурс] / Н.В. Крылова. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.psi.lib.ru/detsad/sbor/inpod.htm>.
- 87.Кун М. Эмпирическое исследование установок личности на себя // Современная зарубежная социальная психология. Тексты / М Кун., Т. Макпартлэнд ; под. ред. Г.М. Андреевой, Н.Н. Богомоловой, Л.А. Петровской. – М. : Изд-во МГУ. – 1984. – С. 180–187.

88. Лебедева Н.М. Социальная идентичность на постсоветском пространстве: от поисков самоуважения к поискам смысла / Н.М. Лебедева // Психологический журн. – 1999. – Т. 20. – №3. – С. 42–58.
89. Левин С.С. К постановке проблемы Интернет-зависимости. Проблемы профилактики негативных зависимостей среди молодёжи / С.С. Левин // Сборник материалов конференции «Проблемы профилактики негативных зависимостей среди молодежи», (Самара, 1 февраля, 2001 г.). – Самара : Изд-во “Самарский университет”, 2001. – С. 54–56.
90. Леонович О. В. Временной аспект саморегуляции при диффузии идентичности [Электронный ресурс] / О. В. Леонович. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : http://www.psy.msu.ru/science/conference/lomonosov/2007/thesis/Leonovich_OV.pdf.
91. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО) / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2000. – 18 с.
92. Лепский В. Е. Моделирование и поддержка сообществ в Интернет / В. Е. Лепский, А. Г. Рапуто. – М. : Институт психологии РАН, 1999. – 96 с.
93. Лоскутова В. А. Интернет-зависимость как форма нехимических аддиктивных расстройств: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. мед. Наук : спец. 14.00.18. «Психиатрия» / В. А. Лоскутова. – Новосибирск. – 2004 г. – 37 с.
94. Лоскутова В.А. Интернет-зависимость – патология XXI века / В.А. Лоскутова // Вопр. ментал. медицины и экологии. – 2000. – № 1. – С. 11–13.
95. Львова А. И. Интернет-тренинг как новая возможность групповой психологической работы [Электронный ресурс] / А. И. Львова, И. А. Рязанцева. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : http://flogiston.ru/articles/netpsy/inet_training/print.
96. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: понимание структуры личности в клиническом процессе : пер. с англ. / Н. Мак-Вильямс. – М. : Независимая фирма “Класс”, 2001. – 480 с.

97. Максимець С.М. Психологічний вплив комп'ютерних ігор на емоційну сферу старшокласників / С.М. Максимець // Наука і освіта. – 2004. – №4-5. – С. 42–44.
98. Малахов В. Неудобства с идентичностью [Електронний ресурс] / В.Малахов. – [Цит. 2010, 6 травня]. – Режим доступу : <http://www.intellectuals.ru/malakhov/izbran/8ident.htm>.
99. Малер М. Процесс сепарации-индивидуации и формирование идентичности [Електронний ресурс] : / М. Малер, Дж.Б. Мак-Девитт // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2005. – № 2. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : http://psychol.ras.ru/ippp_pfr/j3p/vol.php?id=200502.
100. Маричева А. Порівняльний аналіз змістового простору понять ідентичності в соціальній психології і суб'єктивного в глибинній психології / А. Маричева, О. Духнич // Соціальна психологія. – 2005. – № 2. – С.72–82.
101. Минаков А.В. Некоторые психологические свойства и особенности Интернет как нового слоя реальности [Електронний ресурс] / А.В. Минаков. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.vspu.ac.ru/vip/index.html>
102. Миненков Г. Концепт идентичности: перспективы определения [Електронний ресурс] / Г. Миненков. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.belintellectuals.com/by/>.
103. Мюррей К. Интернет-зависимость с точки зрения нарративной психологи / К. Мюррей // Гуманитарные исследования в Интернете / под ред. А. Е. Войскунского. – М. – 2000. – С. 132–140.
104. Нестеров В. К вопросу об эмоциональной насыщенности межличностных коммуникаций в Интернете [Електронний ресурс] / В. Нестеров. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://flogiston.ru/articles/netpsy/netemotions>.

105. Овчинникова Ю.Г. К проблеме кризиса идентичности / Ю.Г. Овчинникова // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 2000. – №2. – С. 84–89.
106. Овчинникова Ю.Г. О путях разрешения кризиса идентичности // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 2003. – №4. – С. 37–45.
107. Павленко В.Н. Представления о соотношении социальной и личностной идентичности в современной западной психологии / В.Н. Павленко // Вопросы психологи. – 2000 . – №1. – С.135–141.
108. Павлова О.Н. Идентичность: история формирования взглядов и ее структурные особенности / О.Н. Павлова. – М. : 2001. – 1354 с.
109. Пантилеев С.Р. Методика исследования самоотношения / С.Р. Пантилеев. – М. : Смысл, 1993. – 32с.
110. Пережогин Л.О. Интернет-аддикция в подростковой среде [Электронный ресурс] / Л.О. Пережогин. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : www.rusmedserv.com/psychsex.
111. Переслегин С.Б. О понятии социальной идентичности [Электронный ресурс] / С.Б. Переслегин. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : http://staves.nm.ru/materials/Pereslegin/Per_IdentFull.htm.
112. Петрунько О. Дитина в Інтернет-просторі: ймовірні наслідки і відповідальність дорослих / О. Петрунько // Наук. студії із соц. та політ. психології : зб. ст. – К. : Міленіум, 2008. – Вип. 21 (24). – С. 112–123.
113. Пилат Н. Идентичність особистості при зміні соціальної ситуації розвитку/ Н. Пилат // Психологічні проблеми суспільства епохи трансформації : матеріали українсько-польської конференції. – Львів, 2003. – С. 63.
114. Пилат Н. Особливості формування соціальної ідентичності в студентської молоді / Н. Пилат // Вісник Львівського університету. – Львів, 2003. – Вип. 5. – С. 521–526.
115. Пилат Н.І. Соціальна ідентичність особистості як чинник вибору стилю поведінки в конфлікті : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд.

- психол. наук : спец. 19.00.05. «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Н.І. Пилат. — К., 2004. — 20 с.
116. Писаренко Н.В. Проблемы эмпирического исследования идентичности личности / Н.В. Писаренко // Методологические проблемы современной психологии: иллюзии и реальность : материалы Сибирского психологического форума, (Томск, 16-18 сентября 2004г.). — Томск : ТГУ, 2004. — С.603–609.
117. Посохова В. Интернет-середовище і формування гендерної ідентичності в процесі життєвого планування / В. Посохова // Соціальна психологія. — 2005. — №4. — С.153–162.
118. Посохова В. Особливості життєвого планування Інтернет-залежної молоді/ В. Посохова // Психологічні перспективи. — 2004. — Вип.6. — С.150-157.
119. Посохова В.В. Комунікативні характеристики особистості, схильної до інтернет-залежності / В. Посохова // Наук. студії із соц. та політ. психології : зб. ст. — К. : Міленіум, 2005. — Вип. 10 (13). — С. 209–219.
120. Ромек В.Г. Надежность тестов при тестировании в Интернете / В.Г. Ромек, Д.К. Сатин // Междисциплинарный семинар «Виртуальная коммуникация в сети Интернет». — М. —1999. — С. 27–36.
121. Ромек В.Г. Психологическое тестирование в сети Интернет: проблемы надежности тестов / В.Г. Ромек, Д.К. Сатин // Научный сервис в сети Интернет. Тезисы докладов всероссийской научной конференции. — М.: Изд-во МГУ, 1999. — С. 226–229.
122. Ромек В.Г. Сохранение надёжности многофакторных тестов при их использовании в сети Интернет / В.Г. Ромек, Д.К. Сатин // Психологический журнал. — 2000. — Т.21. — № 2. — 69–74.
123. Румянцева Т.В. Особенности структуры идентичности студентов второго курса медицинского вуза / Т.В. Румянцева // Ярославский психологический вестник. — Ярославль. — 2005. — Вып. 16.— С. 73–75.

124. Румянцева Т.В. Проявления кризиса идентичности у студентов в меняющихся социальных условиях / Т.В. Румянцева // Личность в современных исследованиях. Сборник научных трудов. Материалы V межрегиональной научно-практической конференции «Проблемы развития личности». – Рязань : Информационные технологии. – 2005. – С. 102–106.
125. Сазанов В. М. Социальные сети: Анализ – Технологии – Перспективы [Электронный ресурс] / В. М. Сазанов. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : http://ntl-cbm.narod.ru/CBM-NET/net_rew.doc.
126. Самошкина И. С. Социальная идентичность как понятие и объяснительный принцип социальной психологии [Электронный ресурс] / И. С. Самошкина. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://www.conf2001.dem.ru/samosh.html>.
127. Сатин Д.К. Психометрические нормы личностного опросника Айзенка (EPI) при проведении в сети Интернет / Д.К. Сатин // Индивидуальный и групповой субъекты в изменяющемся обществе. Тезисы докладов к международной научно-практической конференции. – М.: ИП РАН, 1999. – С. 136–138.
128. Семпси Дж. Психонетическая психология: обзор литературы по психологическим и социальным аспектам многопользовательских сред (MUD) в киберпространстве / Дж.Семпси // Гуманитарные исследования в Интернете / Под ред. А. Е. Войскунского. – М., 2000. – С. 77– 99.
129. Середняцька І.Я. Проблема формування ідентичності як механізму соціалізації / І.Я. Середняцька // Наука і освіта. – 2004. – № 4-5.– С.57– 61.
130. Середняцька І.Я. Психологічні особливості осіб з різним рівнем і типом кризи ідентичності / І.Я. Середняцька // Наука і освіта. – 2004. – № 6–7. – С.261–264.
131. Середняцька І.Я. Психологічний аналіз кризи ідентичності у студентської молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол.

- наук : спец. 19.00.01. «Загальна психологія, історія психології» / І. Я. Середницька. – Одеса, 2005. – 17 с.
132. Смыслова О. В. Методы полевого психологического исследования в сообществе хакеров [Электронный ресурс] / О. В. Смыслова.– [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psychology.ru/internet/ecology/06.stm>.
133. Снегирева Т. В. Личностное самоопределение в старшем школьном возрасте / Т. В. Снегирева // Вопросы психологи. –1989. – № 2. – С.27–35.
134. Соколова Е.Т. К Обоснованию клинко-психологического изучения расстройства гендерной идентичности / Е.Т. Соколова, Н.С. Бурлакова, Ф.Лэонтиу // Вопросы психологи. – 2001. – № 6. – С. 3–16.
135. Ставропольский Ю.В. Кросс-культурная адаптация и идентичность / Ю.В. Ставропольский // Методологические проблемы современной психологии: иллюзии и реальность : материалы Сибирского психологического форума, (Томск, 16-18 сентября 2004г.). – Томск : ТГУ, 2004. – С.249–255.
136. Столин В. В. Опросник самоотношения / В. В. Столин, С. Р. Пантिलеев // Практикум по психодиагностике. Психодиагностические материалы. – М., 1988. – С. 123–130.
137. Столин В. В. Самосознание личности / В. В.Столин. – М., МГУ, 1983. – 284 с.
138. Сухачев В.Ю. Пределы идентичности [Электронный ресурс]/ В.Ю. Сухачев // Вестник Санкт-Петербургского Университета. Серия 6. СПб.: Издательство СПбГУ, 1998. – Выпуск 4. – №21. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://anthropology.ru/ru/texts/sukhach/limits.html>.
139. Сушков И.Р. Самокатегоризационная теория и групповые феномены / И.Р. Сушков // Психологический журнал. – Т.15. – № 1. – 1994. – С.158–168.

140. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості / Т. М. Титаренко. – К. : Марич, 2009. – 232 с.
141. Фатурова В.М. Інтернет-середовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»/ В.М. Фатурова. – К., 2004. – 21 с.
142. Фатурова В.М. Самореалізація студентів у системі мотиваційних детермінант Інтернет-середовища / В.М. Фатурова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. академіка Максименка С.Д. – К., 2002. – Т.IV. – Ч.7. – С.270–282.
143. Федотова Н.Н. Кризис идентичности в условиях глобализации [Електронний ресурс] / Н.Н. Федотова. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.globalculture.ru/news/news53.html>.
144. Фейдимен Дж. Теории личности и личностный рост / Дж. Фейдимен, Р. Фрейджер. – М. : Проим-Евроснак, 2004. – 657 с.
145. Фриндте В. Публичное конструирование Я в опосредованном компьютером общении / В. Фриндте, Т. Келер // Гуманитарные исследования Интернета ; под ред. А. Е. Войскунского. – М. : Можайск-Терра, 2000. – С. 40–54.
146. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В. Хесле // Вопросы философии. – 1994. – №10. – С. 112–123.
147. Ходош А.М. Методика изучения объект-субъектного образа компьютера / А.М. Ходош // Вопросы психологии. – 1991. – №6. – С.149–154.
148. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию/ К. Хорни. – СПб. : Совместное издание Восточно-европейского института психоанализа и БСК, 1997. – 316 с.
149. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності / А. Церковний // Соціальна психологія. – 2004. – №5. – С.149–154.

150. Чеботарева Н. Д. Интернет-форум как виртуальный аналог психодинамической группы [Электронный ресурс] / Н. Д. Чеботарева. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/chebot.htm>
151. Чепелева Н. В. Ідентичність особистості в контексті психологічної герменевтики / Н. В. Чепелева // Наук. студії із соц. та політ. психології : зб. ст. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 13 (16). – С. 13–24.
152. Черемних К. О. Мотиваційно-сміслові структури майбутнього як нарративний механізм особистісної ідентичності / К. О. Черемних // Наук. студії із соц. та політ. психології : зб. ст. – К. : Міленіум, 2008. – Вип. 19 (22). – С.150–158.
153. Чернов И. М. Психологические особенности долговременных Интернет–сообществ [Электронный ресурс] / И. М. Чернов. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : http://psynet.carfax.ru/texts/conf_5.htm.
154. Чудова Н. В. Особенности образа «Я» «жителя Интернета» / Н. В. Чудова // Психологический журнал. – Т. 23. – 2002 . – № 1. – С.113–118.
155. Шабалина В. Аддиктивное поведение в подростковом и юношеском возрасте [Электронный ресурс] / В.Шабалина. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.narcom.ru/parents/parents/29.html>.
156. Шабалина В. Когнитивная структура психической зависимости [Электронный ресурс] / В.Шабалина. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.narcom.ru/ideas/common/84.html>.
157. Шабшин И. И. Психологические особенности и феномены коммуникации в Интернете [Электронный ресурс] / И. И. Шабшин. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : http://zhurnal.lib.ru/s/shabshin_i_i/internet.shtml.
158. Шевченко И. С. Некоторые психологические особенности общения посредством Internet [Электронный ресурс] / И.С. Шевченко. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://flogiston.ru/articles/netpsy/shevchenko>.

159. Шевченко И.С. Факторы динамичности самопрезентаций в Интернет-общении [Электронный ресурс] / И.С. Шевченко. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://psynet.carfax.ru/texts/shev1.htm>.
160. Шемелюк А. Я. Короткий индекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / А. Я. Шемелюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 26-27.
161. Шильштейн Е.С. Уровневая организация системы «Я» / Е.С. Шильштейн // Вестник МГУ. Сер.14 (психология). – 1999. – № 2. – С. 34–45.
162. Эриксон Э. Идентичность и неукорененность в наше время/ Э. Эриксон // Филос. Науки. – 1995. – № 5-6. – С. 217–236.
163. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон / общ. ред. и предисл. Толстых А. В. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
164. Юнг К.Г. АИОН. Исследование феноменологии Самости / К.Г. Юнг. – М. : Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. – 336 с.
165. Ягнюк К. Психоаналитическое понимание алкоголизма и наркомании [Электронный ресурс] / К. Ягнюк. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступа : <http://www.yagniuk.ru/page.php?id=21>.
166. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость / К. С. Янг // Мир Интернет. – 2000. – № 2. – С. 24–27.
167. Ясперс К. Общая психопатология ; пер. с нем. / К. Ясперс. – М. : Практика, 1997. – 1056 с.
168. Методика личностного дифференциала (вариант, адаптированный в НИИ им. В.М.Бехтерева) // Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. – С.20–21.
169. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании / под ред. С.В. Березина, К.С. Лисецкого. – Самара : Изд-во «Самарский университет», 2002. – 206 с.

170. Психоаналитические термины и понятия: словарь / под ред. Барнесса Э. Мура и Бернарда Д. Файна ; пер. с англ. А.М. Боковой, И.Б. Гриншпуна, А. Фильца. — М. : Независимая фирма «Класс», 2000. — 304 с.
171. Психология и лечение зависимого поведения / под ред. С.Даулинга ; пер. с англ. — М. : Независимая фирма «Класс», 2000. — 240 с.
172. Развитие национальной, этнолингвистическое и религиозной идентичности у детей и подростков / отв. ред. : М. Барретт, Т. Рязанова, М. Валовикова. — М. : Изд-во Института психологии РАН, 2001. — 196 с.
173. Руководство по адиктологии / под ред. проф. В. Д. Менделевича. СПб.: Речь, 2007. — 768 с.
174. Український інтернет-користувач: який він? [Електронний ресурс]. — [Цит. 2009, 5 квітня]. — Режим доступу : <http://www.tv.net.ua/news/internet/758-ukrayinskijj-internet-koristuvach-jakijj-vin.html>
175. Akhtar S. Identity diffusion syndrome / S. Akhtar // Am. J. Psychiatry.— 1984. — V. 141. — №11. — P. 1381–1384.
176. Berzonsky M. D. Identity Style Conceptualization and Measurement / M. D. Berzonsky // Journal of Adolescent Research. — 1989. — Vol. 4. — №. 3. — 268–282.
177. Black S. An Exploration of Counselling Identity in Counsellors who deal with Trauma [Electronic resource] / S.Black, P. Weinreich //Traumatology. — Vol. 6. — № 1. — [Cited 2010, 8 Dec.]. — Available from : <http://www.fsu.edu/~trauma/v6i1a3.htm#Weinreich>.
178. Campbell T. Serf-concept clarity: mcastiremerit, personality correlates and-cultural bouadr anes / T. Campbell, P. Trapmll, S.J. Heine // Journall of Personality and Social Psychology. — 1996. — V 10. — № 6 — P.141–156.
179. Chang-Kook Yang SCL-90-R and 16PF Profiles of Senior High School Students With Excessive Internet Use [Electronic resource] / Yang Chang-

- Kook, Choe Byeong-Moo, Baity Matthew, Jeong-Hyeong Lee, Jin-Seok Cho // *The Canadian Journal of Psychiatry*. – 2005. – Vol. 50. – № 7.– [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from : <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16086538>.
180. Chou C. An exploratory study of internet addiction, usage and communication pleasure: The Taiwan's case/ C. Chou, J. Chou, N. Tyan // *International J. of Educational Telecommunications*. – 1999. Vol. 5. – №1. – P. 47– 63.
181. Davis R.A. A cognitive-behavioral model of pathological Internet use / R.A. Davis // *Computers in Human Behavior*. – 2001. – V. 17. – №2. – P. 187–195.
182. Donath J. S. Identity and Deception in the Virtual Community [Electronic resource] / J. S. Donath // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from:
<http://socserv2.mcmaster.ca/soc/courses/stpp4C03/ClassEssay/muds.htm>
183. Goldberg I. Internet Addictive Disorder [Electronic resource] / I. Goldberg // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from:
<http://www.psychom.net/iadcriteria.html>
184. Gray M. M. Erikson Psychosocial Stage Inventory: A Factor Analysis / M. M. Gray, J. M. Ispa, K.R. Thornburg // *Educational and Psychological Measurement*. – 1986.– Vol. 46.– №4. – P. 979–983.
185. Greenfield D. N. Virtual Addiction: Sometimes New Technology Can Create New Problems [Electronic resource] / D. N. Greenfield // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: www.virtual-addiction.com/pdf/nature_internet_addiction.pdf.
186. Griffiths M. Does Internet and computer «Addiction» exist? Some case study evidence / M. Griffiths // *CyberPsychology and Behavior*. – 2000. – V. 3. – № 2. – P. 211–218.
187. Griffiths M. Excessive Internet use: Implications for sexual behaviour/ M. Griffiths // *CyberPsychology and Behavior*. – 2000. – V. 3. – №4. – P. 537–552.

188. Griffiths M. Internet addiction: does it really exist? / M. Griffiths // Gackenbach G. (ed.). Psychology and the Internet: Intrapersonal, interpersonal, and transpersonal implications. – San Diego, CA: Academic Press, 1999. – P. 61–75.
189. Griffiths M. Internet addiction: Fact or fiction? / M. Griffiths // Psychologist. –1999. – V. 12. №5. – P. 246–250.
190. Grohol J. Unprofessional practices: On Internet addiction disorder [Electronic resource] / J. Grohol // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://psychcentral.com/new2.htm>
191. Grotevant H. D. Toward of process model of identity formation / H. D. Grotevant // Journal of Adolescent Research. – 1987. –№ 2. – P. 203–222.
192. Grotevant H. Development of an objective measure to assess ego identity in adolescence: Validation and replication / H. Grotevant, G. R. Adams // Journal of Youth and Adolescence. –1984. – 13. – P. 419–438.
193. Hee Jeong Yoo. Attention deficit hyperactivity symptoms and Internet addiction [Electronic resource] / Yoo Hee Jeong, Soo Churl Cho, Jihyun Ha, Sook Kyung Yune, Seog Ju Kim //Psychiatry and Clinical Neurosciences. – 2004 . –Vol. 58. – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/full/10.1111/j.1440-1819.2004.01290.x>
194. Kandell J. Internet addiction on campus: the vulnerability of college students [Electronic resource] / J. Kandell // CyberPsychology & Behavior. – 1998. – V. 1. – №1. – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.inform.umd.edu/CampusInfo/Counseling/Personal/~kandell/iacpbart.htm>.
195. Marsia J.E. Ego identity status: Relationship to change in Self-esteem, «general maladjustment» and authoritarianism / J.E. Marsia // Journal of Personality. – 1967. – № 35. – P. 118–133.

196. Mead G. H. The Social Self [Electronic resource] / G. H. Mead // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/mead3.htm>
197. Moshman D. Identity as a Theory of Oneself [Electronic resource] / D. Moshman // The Genetic Epistemologist The Journal of the Jean Piaget Society. –1998. – Vol. 26. – №3 – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.piaget.org/GE/1998/GE-26-3.html#1>
198. Orzack M.H. Computer Addiction Services [Electronic resource] / M.H. Orzack // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.computeraddiction.com/>
199. Rosenthal, D. A. From trust to intimacy: A new inventory for examining Erikson's stages of psychosocial development / D. A. Rosenthal, R. M. Gurney, S. M Moore // Journal of Youth and Adolescence. – 1981. – Vol.10. – №6. – P. 525–537.
200. Sempsey J. When is the MUD too Gooley [Electronic resource]/ J. Sempsey // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://journal.tinymush.org/v3n1/sempsey.html>
201. Shapiro N. A. Psychiatric Description of “problematic” Users of the Internet / N. A. Shapiro, T. D. Goldsmit, P. E. Kek // Journal of Affective Disorders. – 2000. – №.57. – P.267–272.
202. Shi Qing-Xin. Internet Addiction and Sensation Seeking of Middle and High School Students / Qing-Xin Shi, Zhou Rong-Gang, GE Yan, Qin Xian-Gang // Chinese Mental Health Journal. – 2005.– Vol.19. – No.7. – P. 453–457.
203. Suler J. R. . The Bad Boys of Cyberspace. Deviant Behavior in Online Multimedia Communities and Strategies for Managing it [Электронный ресурс]/ // Режим доступа: <http://www1.rider.edu/~suler/psycyber/badboys.html>
204. Suler J. R. Do Boys Just Wanna Have Fun? Male Gender-Switching in Cyberspace (and how to detect it) [Electronic resource] / J. R. Suler // – [Cited

- 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www1.rider.edu/~suler/psycyber/genderswap.html>
205. Suler J. R. Identity Management in Cyberspace [Electronic resource] / J. R. Suler // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: www.rider.edu/suler/psycyber/psycyber.html
206. Suler J. R. Personality Types in Cyberspace [Electronic resource] / J. R. Suler // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: www.rider.edu/suler/psycyber/psycyber.html
207. Suler J. R. The Basic Psychological Features of Cyberspace Elements of a Cyberpsychology Model [Electronic resource] / J. R. Suler // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.rider.edu/suler/psycyber/psycyber.html>
208. Suler J. To get what you need. Healthy and pathological Internet use [Electronic resource] / J. R. Suler // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.rider.edu/users/suler/psycyber/getneed.html>
209. Tajfel H. The social identity theory of intergroup behavior [Electronic resource] / H. Tajfel, J.C. Turner // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://amadeus.management.mcgill.ca/~mark.mortensen/orgweb/summaries/mse/content/Tajfel+Turner.html>
210. Turkle S. Constructions and Reconstructions of Self in Virtual Reality: Playing in the MUDs Culture of the Internet [Electronic resource] / S. Turkle // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://web.mit.edu/sturkle/www/constructions.html>
211. White J. M. The identity style inventory: A revision with a sixth grade reading level (ISI-6G) / J. M. White, R. S. Wampler, K. I. Winn // Journal of Adolescent Research. – 1998. – Vol. 13. – №2. – P.223–245.
212. Widyanto L. The Psychometric Properties of the Internet Addiction Test / L. Widyanto, M. McMurrin // CyberPsychology & Behavior. – 2004. – Vol. 7. – №4. – P. 443–450.

213. Widyanto L. The Psychometric Properties of the Internet Addiction Test / L.Widyanto, M. McMurrin // *CyberPsychology & Behavior*. – 2004. – Vol. 7. – №4. – P. 443–450.
214. Wolakm J. Escapism or co-operation? Descriptions of teenagers, forming mutual relations in the Internet [Electronic resource] / J. Wolakm, K. Mitchell, D. Finkelhor // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://psynet.carfax.ru/abst.htm>
215. Yang Chang-Kook. SCL-90-R and 16PF Profiles of Senior High School Students With Excessive Internet Use [Electronic resource] / Chang-Kook Yang, Byeong-Moo Choe, Matthew Baity,, Jeong-Hyeong Lee, Jin-Seok Cho // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from:<http://www.cpaapc.org/Publications/Archives/CJP/2005/june/OrResearchYang.asp>
216. Young K. S. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, And Treatment [Electronic resource] / K. S. Young // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.netaddiction.com/articles/symptoms.htm>
217. Young K. S. What Makes the Internet Addictive: Potential Explanations for Pathological Internet Use [Electronic resource] / K. S. Young // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.netaddiction.com/articles/habitforming.htm>
218. Young K.S. Cyber-Disorders: The Mental Health Concern for the New Millennium [Electronic resource] / K.S. Young, M. Pistner, J. O'Mara, J. Buchanan // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.healthyplace.com/addictions/center-for-internet-addiction-recovery/cyber-disorders-internet-addiction-growing/menu-id-1105/>
219. Young K.S. The Relationship Between Depression and Internet Addiction [Electronic resource] / K.S.Young, R. C. Rodgers // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.netaddiction.com/articles/cyberpsychology.htm>